

B. i. 19. 5.

[20914]

SUOMALAISEN
KIRJALLISUUDEN SEURA
HELSINGISSÄ.

Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran

Toimituksia.

---

34 Osa.

Helsingissä,

painettu P. Wiberholm'in työssä,
1864.

Kertomuksia

Ihmiskunnan Historiasta.

A. W. Grube'n mukaan.

Ensimmäinen Osa.

Vanha Aika.

I.

Itäläiset kansat ja Kreikkalaiset.

Helsingissä,
painettu P. Widerholm'in työssä,
1864.

1891

1891

1891

Painoluwan antanut; C. N. Lindberg.

Alku-lause.

Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura otti toimittajensa suomenkielisen laitoksen Grube'n kiitetyistä kirjasta „Charakterbilder aus der Geschichte und Sage“, ei katsottu kuitenkään soveliaaksi antaa Suomen yleisölle pelkkä suomennos saksalaisesta teoksesta, vaan päätettiin ryhtyä muutamiin ei aivan vähäpätöisiin muutoksiin. Ensiksi jo sen seikka oli huomattava, että Suomen kirjallisuudessa ei mitään laameampaa yleisen historian teosta vielä ollut tarjona, ja että toimittavan kirjan tarkoitus siis tulisi avarammalle ulottumaan kuin saksalaisen teoksen, jonka aineet ovat ko'ottuina ainoastaan nuorison ensimmäistä opetusta varten. Suomalaisen teoksen piti kelpaaman historiallisesti luku-kirjaksi joka miehelle ja sen vuoksi noudattamankin tarkempaa aian-järjestystä sekä jonkin-moista täydellisyhtyä. Mutta toisesakin katsannossa oli vielä tarpeellisempi tehdä melkoisia muutoksia. Grube'n teos on tietysti sovitettu Saksalaisille lukijoille, ja ne aineet, jotka semmoiselta kannalta ovat teokseen valitut, eivät aina sopisi yhtä hyvin Suomalaiselle yleisölle. Tästä syystä tuli tarpeelliseksi heittää muutamat kappaleet pois ja toimittaa uusia siaan, sovitamalla aineet Suomen kansan tieto-tarpeisiin. Myöntää täytyy, että näitä tarpeellisia muutoksia on voitu ainoastaan vaillinaisesti toimeen panna; sillä hetken suurin tarve on käskenyt kiirettä. Mutta vastaiselle aialle jääköön huolenpito toisesta historiallisten kertomusten laitoksesta, joka vielä paremmin, kuin tämä nykyinen, soveltuu Suomalaisen yleisön tarpeisiin.

Tämä ensimmäinen vihko, joka nyt lähtee yleisön käsiin, on kaikkien vähimmästi tarvinnut ja saanut muutoksia. Itse kerrottavain tapauksen järjestys on Wanhasa aiasa niin selvä ja suora, että siitä ei Grube'kään ole mainit sanottavasti poiketa, ja samassa ei myöskään Grube'n saksalaisuus ole siinä vielä woinut tulla näkyviin. Ainoastaan joitakuita vähempiä seikkoja on tuolla täällä muodosteltu, ja yksi kappale: „Kuvaus Kreikkalaisten elämästä“ uutena lisätty. Sitä

wastoin jo seuraavassa vihossä, joka sisältää Romalaisen aikakauden, on muodostus-toimi alkanut suuremmissä määrässä, ja Keski-aian sekä Uuden-aian osissa saattawat muutokset tähttää vieläkin awaramman sian. Mutta näin asian ollessa, ei ole katsottu enää sowliaaksi antaa kirjjan kulkea suorastaan Grube'n nimellä, olletikin koska se saksalaisesfakin muodossaan on enemmin Grube'n kokuilemaa kuin tekemää, ja tämä suomalaisen painos useassa paikoin ei ole paljas suomennos, waan oikeammin joku „Grube'n mukaan“, s. o. hänen tapansa, toimitettu teos.

Se kirjoitustapa, mikä Kreikkalais-Romalaisten nimien suhteen on seurattu, käypi allekirjoittaneen edeswastauksella, ja waikka tässä ei ole tila esittää syitä ja perustuksia, lienee kuitenkin lyhyt osoitus tarpeellinen.

Wartaloissa on noudatettu sen kielen kirjoitustapaa, josta nimi on otettu; siis kirjoitetaan Kyro, eikä Gyro; Aiskhylo, eikä Aeschylo; Aristoides, eikä Aristides; Plataia, eikä Plataea. Poikkeuksia kuitenkin tehdään, missä joku nimi on muussa muodossa perhehtynyt suomenkielen, esm. Egypti, Alesfanteri. Muutoin on wieraskielinen kirjoitus-tapa enimmästi pysytetty; siis on kirjoitettu Keryes, eikä Kserkses, Zama, eikä Tsama; Cæsar, eikä Sesar; Tarquinio, eikä Tarkwinio. Kuitenkin on latinainen *c* kerakkeiden ja kowien äänikkeiden edessä muutettu *k*:ksi, ja *ch* sekä kreikkalainen *χ* kirjoitettu *kh*, esm. Karakalla Arkhimedes. Aikawaiselle oswiitaksi on toisinaan pantu pidennysmerkki, kun äänikkeen pitää pitkänä soiman, esm. Athëna, Pëley, Thrashyulo.

Päätteissä on ylipäänsä koetettu säilyttää alkuperäisen kielen Nimentö-sia eli Nominativo, milloin waan helppo suomenkielinen taidutus sittä on woitu saada. Niinpä esm.

Kaikki nimet, jotka nominatiwossa päättywät sibe-äänikkeesen, owat pysyneet muuttumatta esm. Rōma, Rhalkidike. Ne paikan nimet, jotka oikeastaan owat monikko-muutoja, niinkuin Thebai, Athenai, Delfoi, owat kuitenkin otetut yksikkö-muotoisina: Theba, Athena, Delfo.

Kaikki *as*, *es*, *is* ja *ys* päätteiset owat pysyneet sinänsä suomeksin ja taidutetaan supistuneiden sanain tapaan, esm. Feibias, Feidiaan; Megakles, Megakleelle; Elis, Eliisä; Tifys, Tifhylle. Ainoastaan *polis* päätte an aina käytetty lyhennettynä *poli*, esm. Konstantinopoli.

Ne os päätteiset, joissa o^o on pitkä (ω), ovat samalla lailla taimutetut supistuneina, esm. Minos, Minoolle, Nekos, Nekoon; hēros, hēroon, hērollinen.

Sitä vastoin ne os päätteiset, jotka latinaksi kuuluvat *us*, ovat jääneet paljaaksi o:ksi, esm. Korintho, Peisistrato, Diokletiano, Maximo, Raio, Sulio, Konstantio, Fabio, Kurio, Appio, Pio.

Mutta kaikki semmoiset *os* ja *us* päätteiset, joissa nämä eri päätteet eivät vastaa toisiinsa kreikassa ja latinassa eivätkä kuulu näiden kielten 2:seen sioitelmaan, pöshvät muuttumatta ja taimutetaan lisätyllä *i*-llä, esm. Argos, Argos'issa; Myus, Myus'issa; Mus, Mus'ille.

Kaikki *eus* eli *eys* päätteiset käytetään lyhennetyinä *ey*, esm. Peley, Aigey, Zey.

Ne kreikkalaiset sanat, jotka päättyvät pitkällä o=lla (ω), ovat selvyhden muoksi saaneet pidennys-merkin, esm. Kleio, Kalypsö.

Mutta latinainen *o*, mikä kreikaksi kuuluu *on* (ov), pannaan suomeksi *oni*, esm. Platoni; Ciceroni, Agamemnoni, Dionio, Apolloni.

Sitä vastoin ne kreikkalaiset *on* (ov) päätteet, jotka latinaksi ovat *um*, sovitetaan *os* ja *us* päätteiden tapaan o:ksi, esm. Byzantio, Tarento.

Että erinäisiä poikkeuksia näistä säännöistä ainoastaan aika harvoin on tarwittu tehdä, todistanee jotain niiden eduksi. Semmoisena poikkeuksena mainittakoon „Karthagi“, jonka latinainen muoto „Karthago, Karthaginis“ ja kreikkalainen „Karthēdon“ eivät soinnukkaan millään tavalla yhteen.

Päätarkoitus näitä suomalaisia päätteitä sovitellessa on tietysti ollut se, että, samassa kuin taimutus suomeksi olisi helppo ja sujuva, myöskin astuisi heti silmiin, mikä nimen kreikkalainen tai latinainen muoto oikeastaan on ollut. Tämä tarkoitus on luullakseni enimmältään voitettu. Ensi silmäyksellä esm. havaitaan, että „Apolloni“ on latinais-kreikkalaisessa muodossaan „Apollo, Apollon“, mutta „Apollonio“ on „Apollonius, Apollonios“, — että „Frixolle“ merkitsee „sille miehelle jonka latinais-kreikkalainen nimi kuuluu Frixus, Frixos“, mutta „Thraxille“ taas „sille miehelle, jonka nimi kuuluu „Thrax“. — Että nuo likinäiset *us* ja *um*, *os* ja *on*, eivät näillä tavoin kuiten-

kaan tule eroitetuksi, tekee ainoastaan paitannimisä haittaa, mutta tuskin hawaitaan käytännössä.

Se on käytäntö, joka osoittaa jonkun säädelmän oikeutta. Uskallan toivoa, että Kreikkalais-Romalaisten nimien kirjoituksessa nämä kertomukset tulevat antamaan senlaista käytännöllistä todistusta.

Helsingistä, syysyllä 1864.

Drjö Koskinen.

Tämä vihko sisältää:

	Sivw.
Ensimmäinen Lohko: Egyptiläiset, Assyrialaiset, Foinikialaiset	1—23.
I. Egyptiläiset: Moiris, siv. 1. — Sesostris, 2. — Neops ja Refren, 4. — Kunnioitus kuolleille, 4. — Tuomiot wainajista, 6. — Kastit, 6. — Jumalien ja eläinten palvelus, 8. — Psammitiko, 9. — Nekos, 11.	
II. Assyrialaiset: Nino ja Semiramis, 12. — Sardana-pallo ja Arbakes, 16.	
III. Foinikialaiset: Kauppatiet ja siirtokunnat, 17. — Ref-sinnöt, 20. — Kukoistus. Tyron perikato, 21.	
Toinen Lohko: Kreikkalaiset uroot	24—36.
I. Herkules: Uroon nuoruuden aika, 24. — Herkules tien-haarasfa, 25. — Herkuleen kaksitoista urostyötä, 26. — Herkules poistaa ihmis-uhrit Egyptissä ja voittaa Antaio jättiläisen, 28. — Herkuleen kuolema, 29.	
II. Thesey: Uroon syntymä, 30. — Matka Athënaan, 32. — Hän tappaa Minotauron, 33. — Hallitsee Athënasfa, 35. — Maanpako ja kuolema, 36.	
Kolmas Lohko: Argonautain retki. Troian sota	37—88.
I. Jäsoni ja Argonautain retki: Jäsonin nuoruus, 37. — Kulta-talja Kolkhisfa, 38. — Argonautat, 39. — Medeia, 40.	
II. Troian sota: 1) Tapauksia Iliasta: Pöleyn ja Thetiin häät, 42. — Kreikkalaiset Auliisfa, 43. — Sota Troian edustalla, 44. — Paris taistelee Menelaon kansfa, 45. — Hektor ja Aias kaksin-taistelussa, 48. — Akhilley, 52. — Hektor ja Andromakhe, 54. — Akhilley ja Hektor, 56. — Akhilley ja Priamo, 60. — Troian wal-loitus, 61.	
2) Tapauksia Odysseiasta: Odyssey Kyklöpien maalla 64. — Odyssey Kirken luona, 69. — Odysseyn käynti Manalaisten puheilla, 71. — Seirenit. Syylla ja Khar-ybdis, 73. — Odysseyn kotolaiset Ithakassa, 76. — Ekherian saari ja Jaiakit, 77. — Odysseyn tulo Ithakaan, 83. — Kofijat Odysseyn palatsisfa, 85. — Odyssey rankaisee kofijat, 87.	
Neljäs Lohko: Persialaisten historiaa	89—111.
I. Kyros: Syntymä ja lapsuuden aika, 89. — Nuori Kyros isänsä ja äidin-isänsä luona, 92. — Kyros kukistaa Medialais-wallan, 94. — Kroiso kuningas Lydiasfa ja Athënalainen Soloni, 95. — Kroiso Kyron wankina, 97. — Kyron muut retket ja kuolema, 98.	
I. Kambyses: Egyptinmaan valloitus, 100. — Kambyseen julmuus, 102.	

- III. **Darcio:** Tullee kuminkaaksi, 103. — Valloittaa Babylonia, 104. — Histiaio ja Miltiades, 105. — Marathonian tappelu, 108.

Viides Lohko: Kreikan historiaa . . . . . 111—208.

- I. **Lykurgo ja Soloni:** Lykurgo, 112. — Spartan waltiolaitos, 115. — Soloni, 121. — Athenan waltiolaitos, 124.
- II. **Aristodemo ja Aristomenes:** Ensimmäinen Messenialais-sota, 129. — Toinen Messenialais-sota, 133.
- III. **Xerxes Kreikkaa vastaan:** Xerseen sota-retki, 138. — Leonidas Thermopylan nuori-ahtaissa, 141. — Themistokles, 144. — Tappelu Salamiin tykönä, 147. — Themistokleen viimeiset waiheet, 149.
- IV. **Aristeides ja Sokrates:** Aristeides, 152. — Sokrateen luonne, 154. — Opetus-tapa, 156. — Sokrateen kuolema, 158.
- V. **Perikles ja Alkibiades:** Athenan kukoistus Perikleen hallituksessa, 161. — Peloponnesolainen sota, 166. — Alkibiades poikana ja nuorukaisena, 168. — Retki Syrakusaa vastaan. Alkibiades maanpaossa, 170. — Alkibiades palaa Athënaan ja ajetaan taas maanpakoon, 175.
- VI. **Kritias ja Theramenes:** Athëna tyrannien wallassa, 174. — Ebrasybülo wapauttaa Athenan, 176.
- VII. **Kuwauffia Kreikkalaisten elämästä:** Elämä Athenassa, 177. — Delfon oraakeli, 180. — Amfiktyonifunta, 181. — Suhla-leikit Olympiasssa, 182.
- VIII. **Pelopidas ja Epaminondas:** Pelopidas wapauttaa Theban, 184. — Epaminondas, 185. — Urosten kuolema, 187.
- IX. **Filippo Makedonian kuningas:** Makedonia nousee mahtawuuteen, 189. — Demosthenes Athenan mainio puhuja, 191. — Fokioni, 193. — Filippo pyrki Kreikan herraksi, 194. — Rhaironeian tappelu, 195. — Filippion kuolema, 196.
- X. **Aleksanteri Suuri:** Kaswatus ja hallituksen alkku, 196. — Aleksanteri ja Diogenes, 199. — Granikon tappelu, 200. — Gordion solmu, 201. — Isson tappelu, 201. — Retki erämaan halki Ammonioon, 202. — Gangamelan tappelu, 203. — Persian walloitus, 204. — Kleiton surma, 205. — Retki Intiaan, 206. — Paluu-matka, 207. — Kuolema, 207.

Ensimmäinen Lohko.

Egyptiläiset. Assyrialaiset. Foinikialaiset.

I. Egyptiläiset.

1. Moiris.

Egyptiläiset ovat vanhin kansa, minkä historiasta tunnemme. Siitä on jo tuhansia vuosia, kuin heitä hallitsi kuningas Moiris, joka antoi alamaistensa kaimaa ison järven, mihin sopi tulwan aikana juoksettaa Niilin wirrasta liiat vedet helteisen aian waraksi. Egypti, näet, on lämmin ja kuiva kesämaa, jossa melkein ei milloinkaan sada eikä tule kastettakaan. Niilin wirta juoksee maan keskitse ja tekee sen hedelmälliseksi paisumisillansa tulwan aikana. Maaliskuussa alkaa wirta paisua; sillä niissä maisa, joista se juoksee, sataa silloin paljo wettä, josta wirta paisuu paisumistansa, ja Elokuussa on koko Egyptin alankomaat veden alla, niin että peltojen yli käypi soutaa weneillä ja kaupungit ovat siinä isossa järwessä saarina. Tämä seikka on Egyptissä vielä nytkin samalla kannalla kuin jo tuhansia vuosia sitten. Wasta silloin kun meillä alkaa talwi, laskeutuu siellä wesi warsinaiseen wäyläänsä, ja silloin kylwetään liejuun khyntämättä ja muokkaamalla. Pellawa kukkii jo Souluukuussa, wiinipuu Tammiukuussa, ohra joutuu Maaliskuussa leikattawaksi ja khyppiä wiinimarja-terttuja saadaan jo Kesäkuussa.

Waan kun Niili paisuu liian paljon tai liian wähän, joutuu Egypti suureen hätään. Sen tähden kaimatti kuningas Moiris ison

järven, joka hänen nimensä mukaan kutsuttiin Moiris-järveksi, ja tämä teko oli erinomaisen hyvä asia Egyptiläisille. Jos wirta paisui liiaksi, niin sen wettä johdatettiin juoksemaan Moiris-järveen, ja jos liika kuivuus sattui, sopi wettä järvestä jälleen johdattaa peltomaille. Tuhansien tuhanten ihmisten täytyi vuosikaudet läpitsensä tehdä työtä, maata pois hinattaisja; kun järvi jo oli tarpeeksi syvä, antoi kuningas rakentaa sen keskelle kaksi isoa pyramiidia, muistopatsaiksi itsellensä ja puolifollensa. Kuningaan pyramiidin päälle pantiin myös kuningaan muoto-kuva istumaan kuningallisella walta-istuimellaan; toisen pyramiidin päälle pantiin samaten walta-istuin ja kuningaan puolison muotokuva — kaikki mustasta walkan-juowaisesta marmorikivestä.

2. Sefostris.

Moiris kuningaan jälkeen hallitsi kuningas Sefostris. Kun Ftja *) ilmoitti hänen isällensä, että tästä pojasta tulee maailman herra, tuotti isä kaikki poian kansa samana päivänä syntyneet muut pojat homiinsa kaswatettawiksi Sefostris prinsin kansa yhdesjä, jotta heistä tulisi hänelle uskollisimmat palvelijat ja sotaherrat. Hänen sotaretkillensä oli niitä ensimmältä 1700, jotka kaikki olivat sotapäälliköjä. Heitä oli erinomaiseen kestäwyhyteen harjoitettu eiwättä esimerkiksi saaneet milloinkaan syödä kuin wasta muutamia peninkulmia kulljettuansa.

Sefostris oli sotaisa kuningas; hänen ensimmäinen sotaretkensä oli Arapialaisia vastaan. Sitten hän ahdisti Libyata (Afrikan pohjoista osaa) ja lewitti herruutensa Atlantin-mereen asti. Sen perästä teki hän walloitusretken, joka kesti yhdeksän vuotta ja kohtasi kaikki rikkaat kultamaat. Ensin nöyhrytettiin Aithiopia, joka pakoitettiin maksamaan weroksi kulta, elehwantin luuta ja musta-puuta. Sillä aikaa liehui hänen laiwastonsa, 400 alusta, Persian ja Intian wessillä, toinen laiwasto taas Wäli-merellä walloittamasja saaria ja rantamaita. Sotawäkensä kansa sanotaan Sefostris waeltaneen aina Ganges wirtaan ja Intian waltamereen asti; sitten kääntyi hän luoteesen päin Skythalaisia vastaan ja walloitti heidät Dou wirtaan asti. Wasta Eu-

*) Tulen Jumala.

rooppa pani hänen voitoillensa rajan, josta sitten nälkä ja vastukset tai sotaiset Gethat lienewät häwittäneet melkein koko hänen sotajoukkoonsa. Joka paikkaan hän pystytti patsaita voittojensa muistoksi. Ison joukon ihmisiä wei hän orjiksi mukanaan Egyptiin; wangiitti otettujen kuningasten tähtyi wetää hänen kunniawaunujansa. Silloin tapahtui, että yksi näistä kuninkaista luopumatta katsoi waunujen pyörään, ja kun häneltä kysyttiin, minkä tähden hän siihen katsoi, vastasi hän: „O kuningas, pyörän pyöräminen muistuttaa minulle onnen vaihtelemaisuutta. Niinkuin tässä alapuoli muuttuu sukkelaan yläpuoleksi ja yläpuoli alapuoleksi, niin on myös kuningastenki kohtalo jotka tänäpäivänä istuvat walta-istuimella ja huomenna owat wankeudessa”. Nämä sanat liikuttiwat Sefostriin mieltä ja wangiittujen kuningasten ei enää tarwinnut wetää hänen waunujaan.

Walloitetut kansat käyettiin työwäeksi niitä jättiläisteoksia warsten, joita Sefostris te'etti. Vielä tänäkin päivänä on Egyptisä werattoman suuria jäännöksiä niistä nähtävänä. Einnäkin seisoo siellä korkeita huippu-patsaita, joita kutsutaan Obeliskeiksi; moni niistä on niin korkea kuin kirkon torni, ja kuitenkin hakattu yhdestä ainoasta kivistä. Kirjoituksia ja kuvia on paljon hakattu obeliskeihin. Sitten tulee pitkiä kujia kivistä eläin-kuvista, niiden lomitse tullaan isoon patsastoon, jonka takana on temppeli. Temppelin kattoa kannattamassa on 134 pylvästä, joista muutamat owat 30 jalkaa ympäri-mitatet. Näin Sefostris rakennutti orjilla temppeliä ja kuninkaallisia linnoja; hänen kauniimman linnansa edessä seisoi hänen oma 60 jalan korkea muoto-kuvansa, ja hänen puolisonsa yhtä korkea kuwa; neljä kivistä, 40:n jalan korkeata, patsasta kuvasiwat hänen neljää poikaansa. Rakennusten seinille oli maalattu kaikki hänen sotansa ja riemukulkunsa ja kaikki walloitettut kansat waatteinensa ja sota-aseineen.

Hallittuansa miespolwen ja enemmän, tuli Sefostris sokeaksi ja lopetti itsensä. Mutta kaikki hänen walloittamansa kansat wapauttiwat itsensä Egyptiläisten wallasta. Noista kuvista on vielä nytkin monta jäljellä; kuitenkin tähtyy tuli-soihduilla tunkeuda temppelien kolkkoihin kääntäwiin, jos mieli niitä nähdä. Sillä Egyptiläiset rakensiwat temppelinsä ja palatsinsa warstin synkeiksi, wieläpä usein wuorten rotkoihin ja maan alaisiin paikkoihin.

3. Keops ja Refren.

Kuningas Keopsin hallitesa täyhti koko kansan tehdä työtä, rakentaen hänelle suuria summattomia pyramiidia, joihinka hän tahtoi antaa haudata itsensä. Silloin piti ensin hakata Arabian vuorista kivi-harkot, tuoda ne sitten Niilin rannalle ja laivoilla taas wirran yli. Pääpaikkaan wiewällä tiellä täyhti raivata käytävä wuoren läwitse neljänneksen tunnin matkaa, jo siihen työhön kului kymmenen wuotta. Pyramiidia rakentamassa oli aina yhdellä haawaa satatuhatta Egyptiläistä työsfä, ja joka kolmannen kuukauden perästä tuli taas satatuhatta toisia miehiä wuorokain, ja kaksikymmentä wuotta kului ennen kuin yksi pyramiidi oli walmis. Waan ne rakennettiin niin korkeiksi, kuin melkoinen wuori, paljoa korkeammiksi kuin Strasburgin mainio tuomiokirkko. Sisään tehtiin käymä-solia eräasen hautalammioon asti; jossa ruumiin=arkku tuli olemaan. Sisämäiset kwi=kerrokset olivat kalkki=kiweä; ulkopuoliset kwi=lewut taas olivat kalliokiweä ja marmoria, waan nepä jo owat häwinneet. Itse tuo jättiläis=rakennus seifoo toki wielä wuosisatojenki perästä järkähtymättä.

Wiskikymmentä wuotta mainitaan Keops hallinneen ja hänen kuoltuaan welsensä Refren yhtä kauan. Hänkin pakoitti Egyptiläiset rakentamaan ison pyramiidin. Tämä sekä Keopsin ja wielä kolmas owat suurimmat; waan pieniä on useampiakin. Kaitki owat wielä hywästi säilyneet ja seisowat keskisessä Egyptissä. Niitä on yhteensä 40 ja ne jaetaan wiiteen ryhmään. Mallinsa suhteen owat ne kaitki samalaisia; ne owat, näet, lawealla perustalla ja supistuwat ylhäällä yhteen päin sekä loppuwat laakeaan kattoon. Yksi siwu on tarkasti päin itää, toinen länttä, kolmas pohjoista ja neljäs etelää kohti.

4. Kunnioitus kuolleille.

Egyptiläiset näkiwät paljon waiwaa kuolleittensa kunnioittamiseksi, ja kuin heillä oli se usko, että sielu ei erkane ruumiista, niin kauan kuin tämä on mätänemättä, kokiwat he mitä suurimmalla huolella säilyttää ruumiit mätänemästä. Heillä oli kolme keinoa pidellä ruumiit, yksi alhaista kansaa, toinen wallasfäätijisiä, kolmas kunninkaita ja wapasukuisia warten. Kun joku näistä wiimemainituista kuoli, otettiin

sfälmykset ruumiista pois ja sisusta pestiin viinillä. Sitten täytettiin tuo puhdistettu ruumis pyhällä suitsutuksella ja hyvähajuisilla yrteillä, ommeltiin jälleen kiinni ja pantiin olemaan 70 päivää suo-
loisfa. Tämän ajan kuluttua, käärittiin se ylhäältä alas asti hie-
noilla nauhoilla, kaswojen yli lewitettiin kipsä ja kipsin päälle maalat-
tiin kaswojen muoto. Sitten pantiin ruumis koristeltuun arkkuun,
jonka päällä oli kaikellaisia kirjoituksia ja merkkejä (hieroglyfiä). M-
haisten ruumiit pantiin waan suoloihin ja käärittiin sitten nauhoilla;
mutta ruumiita ei milloinkaan haudattu maahan, waan ne säilytettiin
maan-alaisissa kammioissa, joita oli laitettu jokaisen kaupungin lähelle.
Kun nyt kaupunki sattui olemaan niin iso kuin esim. Theba, jossa
Sefostriin isot temppelit ja palatsit seisowat, niin niistä kairwoksista
syntyi aikaa=woittaa kokonainen maan-alainen wainajain-kaupunki.
Theban luona on kahden tunnin matkalla maan-alaisia kammioita, jotka
ovat toistensa kansfa yhdesjä jaksossa, niin että sieltä on warstin war-
kea osata ulos. Siellä sisästä on julma kuumuus ja pyörryttävä haju
niistä kuivista ruumiista tahi muumioista, jofsi niitä kutsutaan.
Muutamat näistä muumioista ovat pantuina seinä wasten pystyyn,
toiset ovat kaatuneet maahan ja särkyneet lappaleiksi, niin että siellä
kärelee kuolleiden tomussa. Wonesfa kammiossa on seinillekin maa-
lattu kuvia, joidenka maali vielä nytkin on hywin säilynyt. Siinä
on ruoka=astiatin kuvia, isoisten huonekaluja, egyptiläisten soturien
aseita, wieläpä weneitä ja aluksia täynnänsä soittoniekoja jotka soittawat
21-kielisiä kanteleita.

Sillä keinoin olemme parhaastaan saaneet tiedon wanhain Egyp-
tiläisten tawoista ja toimituksista. Se oli luonnollista, että he ko-
ristelivat hauta=paikkojansa yhtä komeasti kuin asuma=palatsejaankin.
Parhaimmat taiteen=tuotteet olivatkin wainajain-kaupungin koristuksina;
kultaa oli oikein tuhlaamalla käytetty kuminkaallisten muumiain wal-
mistamiseen. Onpa löydetty semmoisiakin muumioita, joidenka kaikki
formet ja kaikki warpaat, wieläpä kaswot ja kenties koko pää, on ollut
wahwaan kulta=koteloon peitetty; toisilla oli yltä=hypäri kultainen pääl-
lys=kerta, jalo=kiwillä sirotettu. Museoissa, joihin kerätään kaikellaisia
merkillisiä kaluja, on yltäkyllin kaulawitjoja, formulsia ja muita kal-
taisia ja jalokiwisiä koristuksia, jotka ovat saatuina näistä haudoista.
Koska kuningasten hautakammiot olivat rikkaimmat, niin niitäpä pa-

hinnaasti on ryöstetty ja raastettu. Faraojen (kuningasten) voittajat löysivät heidän haudoistaan rikkaita aarteita saaliikkensa.

5. Tuomiot wainajista.

Hauta=kaupunkeihin pantiin ainoastaan semmoisten ruumiit, jotka olivat kunniallisesti eläneet. Raitille kuolleille pidettiin sen=tähden tuomio=istunta, jolloin päälle=kantajat ja puolustajat saivat tulla esiin. Moni rangaistiin sitis vielä kuoltuansa, jos hän olikin eläisfään pääsnyt ranskaisematta, ja suurempaa häpeätä tuskin olikaan, kuin kunniallisen hautaamisen kieltö.

Taruissa mainitaan, että Egyptin kuninkaita ylipäänsä kunnioitettiin ja rakastettiin, koska he elivätkin maan lakien mukaan; heidän nimensä mainittiin kaikissa kansan rukouksissa ja uhrauksissa. Kuningaan kuoltua suri häntä koko kansa, temppelit suljettiin, 72 päivän kuluessa ei wietetty mitään juhlaa, miehet ja waimot panivat tuskaa päänsä päälle, sekä rukoilivat ja paastosivat. Sillä aikaa valmistettiin kuninkaan muumia ja ruumiin=arkku. Kun mureen=aika oli ohitse, pantiin ruumis hautakammion owelle, jotta kuka hywänsä kansasta sai tehdä kanteensa, jos waan kuningas oli jonkun pahan työn tehnyt. Sen perästä piti pappi ruumis=saarnan, mainiten wainajan siweyttä ja niitä hyviä töitä, joita hän oli tehnyt isänmaalle. Jos kokoussanut kansa siihen huusi suostumusta, niin 42=jäseninen lautakunta lausui tuomion ja kuningas haudattiin kunnialla. Muutamain ruhtinasten sanotaan kansan epä=suosion ja napinan kautta menettäneen tämän kunnian, ja siten saaneen pahosta töistään kärkeä ansaitun rangaistuksen. Pelko ruumis=tuomiosta oli sangen sowelias pitämään ruhtinat oikeuden ja siweyden uralla. Vielä nytkin löytyy Egyptisfä warsin selviä todistuksia näistä tawoista. Useiden hallitsijain nimet owat peräti häwitettyt muistopatsaista, joita he eläisfänsä olivat rakennuttaneet; ne hakattiin wasaralla pois itse haudoistakin.

6. Rastit.

Papit olivat kuningasten rinnalla maan mahtawimmat. Raitti Egyptiläiset jaettiin säätyihin, jotka portukalilaisella sanalla kutsutaan

kastiksi, ja joita oli noin 6 tahi 7. Pappien, soturien, maanviljelijäin, käsityöläisten ja paimenten kastit olivat merkisimmät. Ei kukaan saanut stirtyä syntyperäisestä säädystänsä toiseen; jos isä oli paimen, niin pojanki täytyi ruweta paimeneksi, waikkapa hänellä ei olist ollutkaan halua siihen, waan päin-mastoin parainkin kyky johonkuhun arwoffaampaan toimitukseen. Koko maa jaettiin kolmeen osaan: yksi osa oli kuningasten oma, toinen pappien, kolmas soturien. Maanviljelijöillä ei ollut ensinkään omituista maata, waan heidän täytyi waar wuokrata omistajoilta maata; paimenet taas olivat halvimmat ja heitä kaikkein enintä rasitettiin. Sen tähden täytyi Israelin kansankin, joka luettiin paimenten wainottuun säätöön, kärsiä niin julmaa kohtelemista Egyptisä ollessaan.

Pappien kasti oli kaikista arwoffain. He olivat kuninkaan kaswattajat ja neuwon-antajat, laativat lakia ja hallitsiwat kansaa niiden lakien jälkeen. He määräsivät wuoden ja allakan järjestyksen, tähtien suunnan ja Niilin wirran poisjumusten mukaan; he yksin olivat maan oppineet, taidetten ja tiedetten holhoajat. Sen ohessa olivat he lääkäriäkin, kuitenkin niin, että kukiin tutki parannuskeinoja ainoastaan yhteen tautiin. Lääkäriä oli siis erittäinilmätautia warten, erittäin watsan-tautia, taittuneita jäseniä warten j. n. e., niinkuin meilläkin osittain on. Todistuksena siihen, että he tunsiwät luonnon woimia, owat ne ihmeet, joita he tekivät Moseksen nähden. Sen tähden pitikin kansa heitä taikurina.

Ylimmäinen pappi asui kuninkaan houwissa, pappien pojilla oli paraimmat ammatit houwissa, ja prinsit kaswatettiin heidän kansansa. Se oli mitä tarkimmasti määrätty, milloinka kuninkaan piti nousta makaamasta, uhrata, syödä ja mennä puolisonsa luoksi. Ensimmäisellä hetkellä ylösnousemisen jälkeen awattiin tulleet waltiolliset kirjoitukset. Sitten meni kuningas kanniisissa purussa, ruunu päässä ja waltikka kädessä temppeleihin. Ylimmäinen pappi täällä saarnasi hänelle, mitä omituisuuksia hymällä kuninkaalla pitää olla, ja luki jonkun kappaleen waltakunnan historiasta kuninkaalle opiksi.

Pappisäädystä alaspäin oli soturien kasti arwoffain. Waan soturit eivät olleet warsinaisena sotajoukkona, niinkuin meillä. Egyptiläiset olivat niin järkewiä, että he eivät osanneet ajatellaakaan semmoista palkattua sotajoukkoa, joka wäisi ruumiinsa ja henkensä yhdelle

ainoalle herralle. Paik oli kansan yhdelle luokalle säätännyt sotapalveluksen etuoikeudeksi ja sen kansa yhdistännyt omistusoikeuden maataloihin, jotka jäivät soturille perinnöksi niinkuin wiratkin. Egyptiläisistä oli järkemintä jättää valtakunnan varjeleminen semmoisten kansalaisten huostaan, joilla oli kiintonaista omaisuutta, jota he mielustaasti suojelisivat.

7. Jumalien ja eläinten palvelus.

Egyptiläiset olivat kenties jumalisiin kansa, mikä koskaan on elänyt. Heillä oli koko joukko jumalia, joita he kunnioittivat ja pitivät pyhinä; kaikista etewimpänä oli Niilin wirta, heidän jumalan-palveluksensa perustus ja keskus. Eikähän Egypti olekaan muuta kuin palainen hyöty-maata erämaan hiedikossa, syntyneenä höystyttävän Niilin hedelmällisestä mudasta. Sen tähden annettiin Niilin wirralle juhalliset liita-nimet: pyhä, ja isä tai holhooja; sitä kunnioitettiin jumalana ja pidettiin Ammon nimisen ylijumalan näkymäisenä kuwana, joka Jumala muka siinä muodossa elätti ja holhosi Egyptiläiset.

Egyptin tiedemiehet arvelivat, että taimas oli jaettu ja järjestetty samalla lailla kuin maakin; heidän arvata oli siis yksi taimallinen ja toinen maallinen Niili. Taimallisella Niilin-jumalalla oli kolme maljaa, wedenpaisumisen kuwina; yksi niistä maljoista merkitsee sitä wettä, jonka Niili watsinaisesti tuopi Egyptiin; toinen sitä, joka meri-weden kohotessa nousee maahan; kolmas sitä wettä, joka Niilin paisumisen aikaan karktuu sateena Lithiopian etäläisissä osissa. Suuri jumala Knufis, jonka kuwa on laadittu moneen muistomerkkiin, on maallisen Niilin lähde ja ohjaaja. Hänellä on ihmisen haamu, istuen walta-istuinella, sininen takki werhonaan. Waan tuossa ihmis-ruumiissa on vinaan-pää, ja kädessä on hänellä malja, josta hän kaataa tuota hywää, tehollista Niilin wettä.

Hedelmällisen maan merkkikuwana oli Isis jumalatar, minkä Niilin jumala, Osiris nimisenä, otti puolisoiksen. Nämä jumalat, Osiris ja Isis, ovat myöskin auringon ja kuun jumalat; Osiris vaikutti aurinko-wuoden, Isis kuu-wuoden. Kumpikin maalattiin ihmisen haamuiksi ja partiin kansan kunnioitettaviksi. Itse Tyfonikin, tuo polttawa erämaan tuuli, joka nyt nimitetään „Kamsin“, sai omi-

tuisen temppelinsä; sillä häntä pidettiin pahan synnyttäjänä ja koetettiin uhrilla lepyttää.

Kiitollisuus ja pelko saattoi Egyptiläiset eläimiäkin kunnioittamaan, sen mukaan miten kukin oli hyödyllinen tahti vahingollinen. Niinpä kunnioitettiin haikaran sukuisia Ibis-lintuakin, joka söi Niilin liejussa asustelevia käärmeitä. Pelosta taas kunnioitettiin krokotiiliä, tuota 20 jalan pituista ahnasta sisiliskoä, joka ampuu kuin ukkosen nuoli saaliinsa päälle ja kaataa suomuisella purstollaan wenheekin. Krokotiilin vihollinen on Iknemon eli Faraon=rotta: tämä osaa etsiä hiekasta Krokotiilin munat ja syöpi ne suuhunsa. Sen tähden piti Egyptiläiset tämän elävän suuresä kunniasa ja uhrasivat sille kiitosuhria. Erinomaisessa kunniasa pidettiin kiskat. Niitä maanuetettiin kallisten peitteiden ja polstarien päällä, syötettiin mitä herkullisimmilla ruuilla ja ainoastaan kultaista tahti hopeisista astioista. Jos joku sattui tapaturmaisesti tappamaan kiskan, täytyi hänen ilman armotta kuolla. Tämän pyhän elävän ruumis balsamoitiin, käärrettiin kallilla werhoilla ja haudattiin juhlallisesti.

Kuitenki tapahtui usein, että jotakuta eläintä yhdesä kaupungissa pidettiin pyhänä, waan toisesä tylysti teurastettiin. Mutta kaikki Egyptiläiset yli koko maan pitivät Apis nimistä härkää pyhänä; sillä se oli heistä maanwiljelyksen kuwana, ja maanwiljelykseen nojautui koko heidän yhteis-elämänsä. Tämän pyhän härän piti olla muuten aiwan mustana, mutta otsassa piti oleman walkea neliskulmainen pillka; sitten wasta oli se oikea jumala. Sen palatsi oli Memfin kuninkaallisessa kaupungissa; pappeja oli sitä palwelemassa ja tarjotesaan sille ruokaa, lankefiwat aina polwillensa. Kun uusi Apis löydettiin, niin koko kansa riemuitsi. Papit seurasiwat tuota jumalalasta eläintä juhlallisessa saatoisessa temppeliin. Soturit käwivät etunenäsä, kahden puolen käwi kauniisti puetettuja nuoria poikia laulaen ylistyswirsiä. Sitä ilojuhlaa kesti seitsemän päivää. Waan kun jumala kuoli, niin koko maa murehti niin kauwan, kunnes uusi Apis löydettiin.

8. Psammitiko.

Noin vuonna 666 e. Kr. teki kassitoista ruhtinasta liiton ja jatkoiwat Egyptin maan keskenänsä. He rakensiwat mainion sokkelo=

linnan eli Labyrinthin, jotta heidän nimensä pysyisivät ikuisessa muistossa. Historian isä Herodoto oli matkoillaan Egyptissä käynyt sitä katsomassa ja hän warsin hämmästy rakennuksen kummallisesta kauneudesta ja isoudesta. Hän antaa siitä seuraavan kertomuksen: „Labyrinthissa nähdään kaksitoista pihaa yhteisen katon alla ja portit toisiansa vastapäätä. Kuusi näitä pihvoja on pohjoista vastaan, kuusi etelä-puolella, kaikki yhdessä jaksossa ja yhteisellä ulkoseinällä ympäröitynä. Huoneet Labyrinthissa ovat kahdessa kerrassa, niin että toinen kerta on maan alla, toinen maan päällä; niiden lukumäärä on 3000, joista 1500 kumpaisessakin kerrassa. Maan päällä olevien lävitse olemme kävelleet, maan maan-alaisista emme tiedä muuta, kuin mitä sanottiin; sillä wartiat eivät millään tahtoneet niitä nähtää. Niissä sanottiin olevan niiden kuningasten haudat, jotka olivat rakennuttaneet Labyrinthin sekä pyhien krototiilien ruumiit. Mitä maanpäällisiin huoneisiin taas tulee, emme koskaan ole nähneet mitään jalompaa ihmisten tekemää rakennusta. Nuo moninaiset läpikäytävät ja vaihtelevaiset mutkat saattavat katsojan tuhannesti hämmästyksiin, hänen joutuessaan pihasta huoneisiin ja huoneista pylwäistöihin, ja niistä taas toisiin kammiuihin ja toisiin saleihin ja pihoihin. Katto ja seinät ovat yltäänsä kivistä ja seinille on hakattu koko joukko kuvia. Jokaisessa pihassa käypi pitkin seinustaa rivi pylwäitä kokonaan walkeasta kivistä. Siinä kolkassa, johonka labyrinthi päätyy, on 240 jalan korkeinen pyramiidi, koristeltuna isoilla kuilla. Pyramiidiin kulkee Labyrinthista maan-alainen tie.”

Tämä jättiläis-rakennus oli ikäänkuin yhteen liitetty kahdestatoista eri palatsista sekä niiden 12 ruhtinaan että Egyptin 12 maakunnan lukumäärän mukaan. Kun niiden lähettiläät kokoontuivat, niin itsekutin toi omat pappinsa ja uhri-eläimensä mukanaan, ja niissä isoissa pylwäspihvoissa pidettiin keskustelut.

Muuten oli se yhteinen kahdentoista faraon hallitus lyhyt-aikainen. Oli vanha ennustus, että se kerran tulisi koko Egyptin haltiaksi, joka uhrauksessa käyttäisi wassifen maljan. Niinpä muutamaa juhlaa wietetäissä, jolloin kaikki ne 12 kuningasta olivat ko'olla, sattui siten, että pappi antoi heillen ainoastaan 11 kultaista maljaa ja Psammitiko jäi ilman. Sullkelasti otti tämä lypärin päästään ja toi sinä juoma-uhriinsa. Kuninkaas säikähtiwät, ja peläten ennustuksen kägwän toteen,

tuomitsivat he Psammitikon maanpakoon Ma-Egyptin alankomaille. Waan papit ennustivat hänelle, että merestä nousee waskimiehiä, jotka hänen puolestaan kostavat niille yhdelle-toista ruhtinaalle. Tämä tosin näytti Psammitikon mielestä mahdottomalta; waan eipä aikaakaan, niin uskolliset palvelijat toivat hänelle sanoman, että meren rannalle oli nousnut haarniska=pukuisia miehiä, joilla oli kupariverho aivan kiireestä kantapäihin asti. Ne olivat Kreikkalaisia merirosvoja, joita kaikki pelkäsivät, sillä Egyptissä ei vielä milloinkaan nähty haarniskoittuja miehiä. Psammitiko sai nämä ulkomaalaiset ystävikseen ja niiden avulla ajoi hän nuo toiset kuninkaat pakoon. Siten kävi ennustus toteen ja Psammitiko pääsi itsewaltiaaksi. Kiitollisuudesta salli hän näiden Kreikkalaisten ruweta asumaan Niilin wirran Pelusio-nimisen suuhaaran warrelle; hän antoi myös ulkomaalaisille wallan purjehtia tawaroinensa Egyptin satamoihin, ja siten syntyi wilkas kauppalikke warstinkin Kreikkalaisten kansa. Silloin järjestyi myös uusi kasti, nimittäin tulkitsijat. Utuaan ennen suljettuna, oli Egypti nyt ulkolaisten käymäpaikkana, ei ainoastaan kauppa=woiton tähden, waan myös sen wiisauden wooksi, joka sen korkeasti siwistyneessä kansassa tawattiin.

9. Nekos.

Psammitikon poika Nekos noudatti isänsä hallitus=tapaa ja edisti kauppa= ja laiva=liikettä. Siinä tarkoituksessa loitti hän kanawalla yhdistää Punaisen meren lähen Niilin wirran kansa. Hän otti Joonialaisia merimiehiä palvelukseensa ja antoi niiden purjehtia koko Afrikan ympäri. He lähtivät Punaisen meren lähen=perästä etelään ja purjehtivat luopumatta pitkin rantaa. Matkan teko ei kuitenkaan käynyt niin sukkelaan kuin nyky-aikoina; syksyn tullessa purjehtijat nousivat maalle, kylwiwät ohraa, rakensivat majoja ja odottiwat kunnes ohra tuleentui. Sitten kokosivat he wiljat ja matkustiwat eteen päin. Kolmantena syksynä he palasivat onnellisesti Välimeren kautta jälleen Egyptiin.

Nekos oli myös sotaisa ja kullu woiton sankarina aina Eufraatin wirtaan asti; mutta Eufraatin rannalla joutui hän, sotiessaan Babylonian kuningasta, Nebukadnezaria, vastaan, tappiolle ja hänen täytyi kiireimmiten wetäytyä takaisin. Hänen jälkeistensä hallitsesa waipui wal-

taikunta waipumistaan ja joutui w. 525 e. R. Persialaisten saaliiksi. Psammitiko ja Nekos awasivat ensinnä „karwaan“ Egyptin, joksika muunkalaiset sen kutsuivat, ulkomaalaisille, ja wieraita tapoja alkoi maahan tulla; waan tuo wanha Egyptin waltakunta ei siten käynyt wahvennaksi; sillä kansat owat ainoastaan silloin woimalliset, kun saawat oman luontensa mukaan kasvaa ja waurastua.

II. Assyrialaiset.

1. Nino ja Semiramis.

Herodoto kirjoittaa historiassaan *) Assyrian erinomaisesta hedelmällisyydestä, kuinka wiljasta saatiin kahden- ja kolmen-sadan certainen fato. Wehnän ja ohran olki sanotaan kasvaneen neljää formea leweäksi; ja Babyloniaassa oli rikkaus ylipäättään niin suuri, että Persian kuninkaat summattomille sotajoukoilleen saivat täältä neljän kuukauden muonan, ja muista Persian maakunnista yhteensä ei otettu kuin kahdeksan kuukauden tarpeet.

Näinä muinaisina aikakausina Assyrian hedelmällisyys syntyi yhtä hywin keinollisesta kostuttamisesta kuin talwi-sateistakin. Maan-asukkaat olivat nerokkaat tekemään koneita weden kohottamiseksi ja heidän kanawa-laitoksensa olivat ihmeelliset luontewan ja järkewän rakennuksensa tähden, joka osoitti suurta taitoa wesi-rakentamisessa. Sarjanteilla kaswatettiin wiini-, öljy- ja wiikunapuita (jotka wielä nytkin hywin siellä menestyvät); ja Nabsake, hokutelluksensa Suutalaiset sinne, kumaili heille, että Assyria oli muka semmoinen maa, „jossa on jywiä, wiinaa, leipää, wiinamäkiä, öljypuita, öljyä ja hunajaa.“ **)

Tämä maan erinomainen hedelmällisyys Eufraatin ja Tigrin välillä lienee jo wanhimpinaikin aikoina wihättännyt monta ihmistä sinne asettumaan; waan he eiwät woineet kaikki pshyä yhdessä; sillä — niinkuin Bipliasa kertoo — kun he tahtoivat rakentaa ison

*) Ensimmäisen kirjan 192 ja 193 luvuisia.

**) 2 kuning. Kirj. 18: 32.

kaupungin ja siihen erään taiwaasen ylöstyvän tornin, joka olisi näkynyt kauaksi aukeiden yli, hämmentyi heidän kielsensä ja kaupunki sai nimen Babylonin eli Babel, s. o. hämminki.

Eräs uljas soturi, nimeltä Niro, valloitti Babylonin ja sen rajamaat. Woiton-sankarina palattuaan sotaretkiltänsä rikkaan saaliin kanssa, tahtoi hän rakennuttaa itsellensä pääkaupungin, joka olisi hänen arwonsa mukainen. Hän waltitsi siksi pienen kaupungin Tigriwirran rannalla, ja rakennutti sen noiden monien tuhansien sota-wankiensa työllä niin isoksi, että se uusi kaupunki tarun mukaan oli 8 Suomen peninkulmaa ympäri-mitaten. Sa lienee se ollutkin iso, koskahan profeeta Jonas kertoo siinä olleen paljaastansa lapsiakin 120,000 henkeä, kaikki niin pieniä, etteivät tienneet eroittaa kumpi oikea ja kumpi wasen käsi on. Mihinikä määrään sitte aika-ihmisten luku lienee nousutakaan! Kkatellaanpa siihen itämaalaisten laweata rakennuslaatua, niin tottahan semmoiset kaupungit kuin Ninive lienevät olleet paljoa laweammat kuin nykyiset Euroopan suurimmat kaupungit, Pariisi ja Lontoo. Itämaalaisten jo ikivanhoista aioista juurtunut tapa, sulkea naiset erikoisiin suojiin, teki erikoisen rakennuksen joka perheelle wälttämättömäksi. Paitsi sitä, että kartanoiden wiereen oli laitettu yrttitarhoja ja peltomaita, kertoo meille vielä Diodoro Sikelialainen sekä Dwinto Kurtio, että Babylonin ympäröimuurin sisästä oli tarpeeksi alaa, wilellä wihollisten piirittäisä eloa koko kaupungin wäestölle. Jonas profeetan kertomus, että Niriwin kaupungissa oli paljo karjaa, osoittaa meille, että siinä löytyi tälle karjalle tarpeen-mukainen laidunki, ja nyky-aikoina löydettyjen raunioiden jäännöksistä hawaitsemme, että iso osa wäestöä on asunut teltissä muurien sisällä, — tapa, joka Bagdadin, Mosulin ja niiden läheisissä kaupungeissa vielä nytkin waltitsee. Ainoastaan tempelit ja kuninkaalliset palatsit olivat isoja kauniita rakennuksia, joista jäännöksiä (Nunian kylä — Nimrud) on säilynyt meidän aikoihimme asti.

Waan näiden rakennus-tointen jälkeen tuo wäsymätön Nino yhtähymin ei pshynyt kauniissa pääkaupungissaan, waan retkeili taas itää kohti, Baktra nimiseen wahvasti warustettuun kaupunkiin. Täällä tuli hän tuntemaan erään naisen, joka oli yhtä ihana kuin wiifasikin, ja jonka nimi oli Semiramis. Hänestä oli satu, että se oli syntynyt eräästä jumalattaresta, joka oli heittänyt äsken-syntyneen tyttärensä

kehdolle nääntymään nälkään; silloin kyyhkyiset olivat tuoneet sille ruokaa ja lämmittäneet sitä siipiensä alla. Tämä ihmeellinen nainen neuvoi Ninolle keinon, mitenkä hän voisi valloittaa kaupungin, jonka piiritys viivytti häntä. Se onnistui, ja voiton-riemu sekä Semiramian kauneus ja viisaus wiehättiwät kuningasta walitsemaan hänet puolisojensa.

Ninon kuoltua hallitsi Semiramis, poikansa Niniaan holhojana. Hän koetti pyrkiä vielä suurempaan maineesen kuin puolisonsaakaan. Samate kuin Nino oli rakentanut Niniven, niin Semiramiskin rakennutti Babylonin niin suureksi ja niin loistawaksi, että kertomukset siitä owat mellein mahdottomat uskoa. Kaupunki oli iso neliskulma ja sen ympärystä oli 14 tunnin matka. Muurit olivat niin korkeat kuin torneja, ja niin leveät, että niiden päällä käwi ajaminen kuusilla waunuilla rinnakkain. Joka taholla oli muurissa 25 wastiporttia. Kaupungin keskitse juoksi Euphratin wirta, jonka kummankin-puolinen ranta oli korkealla wahalla muurilla warustettu. Keskellä oli 30 jalan lewyinen silta ja kaksi kaunista linnaa sen kumpaisesakin päässä. Jokaisessa näistä linnoista oli holwattujen ja korkealle rakennettujen kivi kerrosten päällä mitä kauniimpia hyttitarhoja ja puistoja, jotka lemuawin kukkineen ja tuuhein puinensa näyttiwät ilmassa heiluvan wapaina ikäänkuin lumouswoiman vaikutuksesta. Näitä kummallisia somia laitoksia kutsuttiin Semiramian heiluwiksi puistoiksi ja ne luettiin maailman seitsemän ihmeteoksen joukkoon. Sillan itäisellä puolella kohosi Belin torni. Tornin juuresse oli eräs rikkaasti koristeltu temppeli, jonka kulkulasssa seisoi Babylonialaisten kunnioittaman auringon-jumalan, Belin, suunnattoman suuri kuwa, joka tästä korkeasta olopaikastaan ikäänkuin wartioitsi koko seutua. Torni oli korkeudeltaan 600 jalkaa, siis vielä korkeampi kuin Strasburgin tuomiokirkon mainio torni, joka on korkein, mikä tätä nykähä löythy; se, näet, on korkeudeltaan 574 jalkaa.

Mutta ei ainoastaan Babylonissa, waan joka paikassa, mihin Semiramis tuli, piti uusien kaupunkien ja palatsien ja ihme-laitosten muistuttaa tuon suuren nais-kuninkaan nimeä. Ja niinkuin hän oli woittanut puolionsa rakennus-taidon teoksissa, tahtoi hän woittaa hänet jodanki töissä. Suuren sotajoukon kanssa hän kerkeillä sotaretkillä kulki Aasian maiden läwitse ja valloitti useat sitä ennen woittamattomat

kansat. Asyrian valtakunnan ala levisi pian Väli-merestä Indo-wirtaan ja Mustasta merestä Arabian mereen asti. Ainoastaan yksi kansa idässä, nimittäin Intialaiset oli Asyrialaiisten vallasta vapaana. Se maa, jossa Intialaiset asuivat, sanottiin olevan mitä suurimpia ja kauniimpia, ja sinne nyt Semiramis riensi suurine sotajoukkoneen. Boitollisesti hän jo oli tunkeutunut raja-wirran Indon yli sisämaahan, kun hän yht'äkkiä näki edesjäsä suuren sotajoukon, joka häntä hämmästytti. Sen etunenässä oli rivi elefanteja, jotka kantoivat selänsään kokonaisia sotamiehillä täytettyjä tornia sekä rutistivat kärjäkuonoillaan ja tallasivat jaloin kaikki, mitä maan tuli heidän tielensä. Näistä hewoset tulivat wauhoiksi. Mutta tuo Asian ylpeä hallitsija ei tahtonut jäädä Intialaisia huonommaksi. Kun hänellä ei ollut ainoatakaan elefanttia, niin hän te'etti itsellensä ison joukon niitä. Hän, näet, tapatti monta tuhatta puhveli-härkää ja laitatti niiden wuodat elefantin näköisiksi, peitättäin niillä yhtä monta kameelia, joidenka selkään sitten asettui miehiä täydessä sota-asussa. Nuo tehdyt elefantit asetti hän etunenään. Intialaiset pelästyiwät ensimmältä, nähdesjään niin monta elefanttia ja wetäythywät kiireimmittäin takaisin. Mutta kohta saivat karkureilta tietää petoksen. Silloin tekivät uuden uljaan päällekarlauksen. Kameelit ryntäsiwät peloisiaan takaisin ja saattiwat kaikki epäjärjestykseen. Asyrialainen sotajoukko pakeni, monta miestä kaatui ja Semiramis pelasti itsensä ainoastaan kiireisellä paolla. Pienen sotajoukon kanssa tuli hän häpeisjään maahansa jälleen.

Kohta sen jälkeen nosti hänen oma kansansa kapinan. Semiramis par'aikaa istui kampauttamassa tukkaansa, kun sanoma hänelle tuotiin kapinasta. Hän kawahiti seisoaalleen ja riensi hajalla-hapsin kapinajoukon keskelle. Wihastuneen hallitsijan näkö paikalla tauotti kapinan ja saattoi wäestön taas rauhallisiksi. Tämän tapauksen muistoksi laitettiin muistopatsas, joka kuwasi hänen ilmestymistään kapinoitsijain keskellä.

Kun Semiramis tunsi loppunsa olevan lähellä, jätti hän hallituksensa Ninyaalle. Itse wetäytyi hän ihmisten nähtäwistä, ikäänkuin hän olisi ollut wietynä jumalien joukkoon. Taru jutteli, hänen lentäneen kyyhkyisenä taiwaasen.

Hänen seuraajansa Ninyas oli sängen weltto ja hallitsi niin huonosti, että Semiramista yleisesti haluttiin takaisin. Ninyas sulkeu-

tui waimojensa kanssa palatsinsa ja häpeäsi niin paljo miehiä, että hän ei ensinkään näyttänyt itseänsä heille. Samanlaisia olivat useimmat hänenkin jälkeiset hallitsijat, niin ett'ei heidän nimiänsäkään ole huolitettu historiasa säilyttää. Wiimeinen näistä welttolaisista oli Sardanapallo.

2. Sardanapallo (885 e. Kr.) ja Arbakes.

Sardanapallo oli kaikkia edellisiansä weltompi. Hänen nimensä on tullut kaikkien kelwottomain wennofasten pillkanimeksi. Hallituksesta ei tämä kuningas pitänyt mitään huolta; tämän waikean työn jätti hän muille. Itse sulkeutui hän waimoinsa kanssa palatsiin, soitteli ja kehersi willoja heidän kansansa. Hän siisteili ja punasi itseänsä naisten tavalla ja pukeutuihin naisten hameisiin. Tässä alkamaisessa puwussa tapasi hänen kerran Arbakes, Median maaherra. Se nähty pisti hänen wihaksensa. Hän kertoi asian sotamiehillensä, teki liiton kahden muun päällikön kanssa ja nosti kapinan tuota kelwotonta kuningasta vastaan. Saatunsa siitä tiedon kätkeytyi Sardanapallo linnaan. Waan kun ei luullut säilywänsä missään kolkassa, teki hän ankaran päätöksen; hän tuli esiin ja uskalsi itsensä sotaan. Koska ei vielä kaikki wihollisten päälliköt olleet kokoutuneet, karkasi hän muutaman pienen joukon päälle ja todella hän sen ajoikin pakoon. Tällöin tuli hän melkein hulluksi ilosta. Hän piti loppumattomat temut ja kestit, toiset toisiansa kalliimmat. Hänen koko sotajoukkonsa täytyi syödä, juoda ja riemuita yhtenään.

Tämän riemun hawaitsi Arbakes ja ryynnisti yöllä näiden huumalaisten ja kohmeloisten leiriin. Ne, jotka tästä pelastuivat, sulkiwat itsensä kuninkaan kanssa linnoitettuun Ninin kaupunkiin. Koskaksi onneksi paisuivat Tigrin wirtawat wedet ranta-ähräitänsä ylemmäksi ja häwitti osan kaupungin muuria. Arbakes oli tulossa; silloin tuo weltto kuningas, kuoleman tustissa, sytytti itse palatsinsa tuleen ja poltti itsensä waimoineen ja tawaroineen. Arbakes otti waltakunnan hallituksen; sillä se toinen sotapäällikkö Belesys, Babylonian maaherra, tahtoi ainoastaan tuon palaneen palatsin porot. Warmaa¹¹ oli siellä vielä monta aarretta kätkössä.

III. Foinikialaiset.

I.

Wanhin ja kuuluisin kauppa-kansa oli muinais-aikana Foinikialaiset. Wanhimmassa meille säilyneessä kirjassa, nimittäin Moseksen ensimmäisessä kirjassa, on Sidoni, Foinikialaisten pääkaupunki, nimetty: „Kanaanin esikoinen“. — „Kanaaniksi“ kutsuivat Juutalaiset Välimeren rantamaan Wähästä Afiasta Egyptiin asti, ja tämä heprealainen sana merkitsee „kauppamiesten maata“.

Tämä pitkuinen maa oli kaita Välimeren wiruttama rannikko; sen leveys oli noin kolme peninkulmaa, ja pituus ei täyteensä 20 peninkulmaa. Libanoni ja Antilibanoni nimiset vuoret eroittivat sen muusta Afiasta. Maan pinta oli vuorinen ja hedelmätöin eikä se keltwannut karjanlaitumeksi enemmän kuin peltomaakiffaan. Foinikialaiset näkivät siis olewansa ahdistetut merelle, joka tulikin olemaan heidän warsinainen kotinsa ja elättävä äitinsä ja ensiksikin tarjosi heille kalastus-rikkautensa.

Kalanpyhntö totutti kansan merehen ja sen vaaroihin. Kun wastapäätä oli tuo iso Kypron saari, niin he rakensivat laivoja ja uskalsivat sinne. Waan Kyprossa oli jo asukkaita, ja nämä eivät tahtoneet maalle laskea näitä muukalaisia tulijoita, jotka he pitivät vihollisina. Foinikialaiset nousivat wäki=voimalla ja wiekkaudella maalle, löysivät paljon mitä heiltä puuttui, ryöstivät ja purjehtivat jälleen koti=rannoillensa takaisin. Laiwoilla purjehtiminen herättää ihmisissä urhoollisuuden, tekee heidät wiekkaiksi ja kekseliäiksi. Foinikialaiset wadistivat matkansa ja hawaittuansa, että nämä yksinkertaiset ja taitamattomat saarelaiset pitivät pieniä kirjavia leikkikaluja isossa arwossa, wewät he niitä matkassaan ja rupestiwat waihto=kauppaan. Ryöstämisistä eivät he kuitenkaan olleet unhottaneet, ja kun waan käwi laatuun, wewät he ihmisiäkin pois, myhdäkensä ne muualla orjiksi. Sopian osasivat he laittaa niin, että Kypron asukkaat tekivät heille työtä; he toivat näille sitä vastaan, mitä heillä itsillään oli, ja möiwät taas muualle Kyprolaisten työn=tuotteet ja hedelmät. Siten saivat Foinikialaiset wähitellen Kypron saaren waltaansa. Jos asukasten lukumäärä omassa isänmaassa eneni liiaksi, niin osa kansastoa siirtyi

Kyproon ja laati siellä itsellensä asunnot. Semmoiset uutis-paikat wieraassa maassa nimitetään siirtokunniksi.

Siirtokunta Kyprossa tuotti rikkaista waski-aarnioista hyvän voiton ja herätti halun yhä enemmän siirtokuntia perustamaan. Foinikialaiset purjehtivat siten kaukana olemaan Kretan saareen, ja sitten pitkin Wähän Afrikan rantaa Dardanellien salmeen asti, joka erottaa Afrikan Euroopasta. He purjehtivat tämän meren-salmen kautta aina Mustaan-mereen asti. Jokapaikassa laativat wahvistettuja paikkoja, joissa heidän sitten sopi turvallisesti parannella laivojansa, ottaa muonaa laiwoihin ja vaihtaa tawaroita. Sitten purjehtivat Eurooppalaiselle Kreikan-maalle ja Kreikkalaiseseen saaristoon. Mutta itse Kreikkalaisetkin Wähästä Afriasta rupešivat jo meriä kulkemaan, ottivat Foinikialaisilta oppia ja ahdistivat heidät sitten pois kaikista sen-puolisista kauppa-paikoista. Euroopan Kreikkalaiset eivät kuitenkaan koskaan tulleet toimeen aivan Foinikialaisten avulla; sillä nämä toivat heille paljon hyvänhajuisia yrttejä, pihkoja, hedelmiä, kalliita metalleja j. n. e., joita he tarwitšivat uhriansa ja temppeliänsä warten.

Sitä tukewammin Foinikialaiset kokiivat asettua Afrikan pohjois-rantaan. Täällä he rakensivat meren niemekkeesen, wastapäätä Sikeliä, mainion uutispaikan nimeltä Karthagi, joka jälemin kasvoi itsenäiseksi woimalliseksi waltakunnaksi, ja sieltä he purjehtivat Sikeliäan, rakensivat siinäkin kaupungeita ja walloittivat ison osan saarta. Wäimein purjehtivat kauemmas länttä kohden Hertuleen patsaille asti (Sibraltarin salmeen), jonka paikan sen-aikuiset pitivät maailman äärenä. He nousivat eurooppalaiselle rannalle Espanjassa ja löysivät täältä ensin semmoisen joukon hopeata, että he sinne jättivät kaikki puiset, kivist ja waskiset kalunsa ja toivat sieltä niiden asemasta hopeata. Yksin ankkurinsakin oliwat hopeisiksi walattaneet. Heidän kuuluisin siirtokuntansa Espanjassa oli Tartis eli Tartessis.

Nämä uskaliaat kauppiat eivät täälläkään löytäneet voiton-pyhäntönsä rajaa; he purjehtivat vielä sen luulotellun maailman-rajankin taaksi ja tulivat Britannian saareen, jossa löysivät uutta metallia, nimittäin tinaa, jonka tähden he kutsuivat sen seudun Tinassaariksi. Onnellisesti siellä useimmin käytyänsä, matkustivat he vielä edemmäs Saksanmaan pohjois-rannalle, ja löysivät siellä nykyisen Preussin rantamaalta sitä kiven-tapaista pihkaa, joka nimetään meillä: meri-

kulta, mutta Kreikkalaisilla oli tunnettu nimellä elektro. Kun he toivat nämä kummalliset kuulawat kappaleet Välimeren seuduille, pidettiin niitä mitä kallimpina koristuksina, niin että niiden arvo oli korkeampi kuin kullan. Niinkuin tätä nyhää kultasormuksiin pannaan jalokiviä, koristeltiin niitä silloin merikullan kappaleilla.

Foinikialaiset kuljettivat kaikista maailman paikoista, mitkä siihen aikaan tunnettiin, kullekin kansalle sitä, mitä sen teki mieli, ja moninaisin keinoin osastivat he pyyhättää kaupan=käynnin yksin=omaisena voittonaan. He kertoivat esim., että kun Herkuleen patjasten ohitse menään, niin wesi on muka niin paksua kuin hyyde, ja että siellä täytyy taistella tulta=syököwäin meripetojen kanssa. Jos wieras laiva kuitenkin koetti seurata heitä, oppiaksensa tuntemaan heidän salaiset matkansa, niin he esyttiwät sen tahallansa, kunnes se karille sattui tai särkyi kallioita wasten pirstoiksi.

Foinikialaiset eivät kuitenkaan käyneet kauppaa ainoastaan meritse, waan myös maitsekin Karawaani-joukoilla pohjoiseen, itään ja etelään. He toivat Foinikian pohjoispuolisista sisämaista, nimittäin Armeniasta, rautaa ja terästä, hevosia ja orjia; idästä Babyloniasta ja Persiansta waatteita, ehkäpä silkkiäkin; etelämaista yrtejä ja rhyttejä. He seurasivat silloin Arapian merenlahden rantaa ja löysiwät Arapian rantamailta sitä pihkaa ja niitä hywänhajuisia yrtejä, joita kaikki kansat poltto=uhreihinsa kuluttivat. He hawaitsivat, että siellä oli yltäkyllin kulta ja elefantin hampaita, joista tuo niinkutsuttu elefantinluu saadaan. Niin pian kuin sana lewisi, että kauppiaita nousi maalle Arapian rannoille, niin kaukaisimmatkin kansat toivat sinne tawarointansa waihdeettawiksi. Itäiset kansat siis toivat Persian lahden yli Itä=Intian hedelmiä Foinikialaisille, jotka eivät itse ollenkaan käyneet Intiasja. Erittäin arwoikkaita oli heille riikinkukot ja apinat ja kaneli=kuoret Ceylonin saaresta; Foinikialaiset luulivat, että kaikki nämä tuotteet tulivat Arapian sisämaista.

Tästä awarasta ja monihaaraisesta kauppa=liikkeestä, jonka etewin pesä=paikka oli ensin Sidoni, sitten Tyro, luemme Naamatussakin Hesekielin 27 luvussa.

2.

Sattumus ohjasi Foinikialaiset moneenki keksintöön, minkä he osasivat nerokkaasti käyttää hyväksensä, voidakseen tuoda kaupaksi loistavia, filmiin hohtavia tawaroita. He keksivät lasin-teon ja purppuran puna-wärin; myöskin taito kutoa willasta kalliita kankaita mainitaan heiltä saaneen alkunsa, wieläpä sanotaan kirjaintenkin eli puustawien olewan heidän keksimiänsä.

Muutammat Foinikialaiset kauppiaat, jotka laivasjansa kuljettivat salpetteria, nousivat maalle ei kaukana Sidonista Belo nimisen wirran rannalle, joka oli hienokaista hiedikkoa. He rupesivat keittämään ruokaansa ja kun heillä ei ollut kiviä, saadaksensa kattilan tullelle, ottivat he isoja salpetteri-kappaleita laivasta, panivat ne hiekalle ja kattilan niiden päälle. Salpetteri sulii tulesa, sekautui poron ja tulisen hiekan kanssa, ja kun liekki sammutettiin, näkivät hämmästyneinä lasin-moisen möhkäleen. Lasi oli keksitty; waan sitä ei ensimmältä osattu käyttää minään muuna kuin koristuksina. Ikkuna-lasista wanhain aian kansat eivät tienneet mitään; heillä oli waan esiriput ja ikkuna=laudat. Heidän juoma=astiansa olivat enimmästi savi=ruukuja tai metalli=maljoja, heidän peilinsäkin olivat metallisia. Sitä wastoin koristelivat huoneidensa kattoja ja seiniä lasilla. Sittenmin meni lasin-tekemisen taito Egyptiläisille; nämä osasivat sitä sulaa ainetta puhaltamalla muodostaa, antaa sille pyörä=liuskalla tarpeellisen mallinsa tahti leikellä sitä mielenä mukaan. Romalaiset saivat Kristuksen aikaan asti mellein kaiten lasinsa Egyptistä; waan lasinen pikari oli kalliimpi kuin kultainen.

Toisen kerran sattui, että eräs Foinikialainen paimen kaitti karjaansa ja lampaitaan ei kaukana meren rannasta, Thyron kaupungin lähellä. Hänen koiran sa oli purrut meren=simpsukan rikki ja tuli aiwan puna=turpaisena haltiansa luo jälleen. Tämä, luullen koiran olewan haavoitettuna, pyhki willa=tukolla tuota luultua werta pois, silloin ei haawaa löytnytkään, waan willat olivat saaneet mitä kauniimman puna-wärin. Nyht tutkisteli paimen wielä ja keksi sen rikki-purrun simpsukan, joka oli oikea purppura=simpsukka. Pianpa Syrian purppura tuli lawealta kuuluisaksi, ja pidettiin mitä kalliimmasa hinnassa, niin että ainoastaan kuningaat ja rikkaat jaksosivat pitää purppura=waatteita.

Kuinka monta muuta keksintöä lieneekään lähtenyt tästä utterasta ja keinokkaasta pienestä kansasta! Eumunlaskento sanotaan varmaan olevan heidän keksintönsä ja heidän kauppansa teki sen heille wälttämättömäksi. Kuinka taitawia he olivat rakennus=keinossa, todistaa tuo kaunis Jerusalemin temppeli, jonka kuningas Salomoni rakennutti Foinikialaisilla taide=niekoilla, mitkä ystävänsä, kuningas Hiram, oli hänelle lähettänyt.

3.

Niin lauealla kauppa=liikkeellä maitse ja meritse olivat Foinikialaiset päässeet waraffaimmaksi kansaksi koko maailmassa. Tyrosta puhuessaan lausuu profeetta Jesaias: „Sen kauppaniehet ovat ruhtinaat, sen kauppiaat maan mainiot“*). Heidän sittä ennen niin köyhä maansa näytti nyt kauniilta yrttitarhalta. Mina jonkun peninkulman perästä oli joku pääkaupunki, ja sittä lähtien seuraamaan kaupunkiin asti oli seutu täynnänsä karja=taloja. Ja mikä elämä joka haaralla! Tuolla kiehui purjeita, täällä pyörät kieppiwät, siellä taas jyskiwät wasarat; kaikki oli elämää ja häärinää, joka mies oli puhasa, kaupungit ja rannat wilişi toimeliaista ihmistä. Foinikia oli koko maailman markkina=paikka.

Mutta tuon pienen kauppias=kansan rikkaus ja warallisuus hukkuteli sinne sotaisia walloittajia naapuri=kansoista. Foinikian lähenevää perikattoa ennusti sille profeetat Hesekiel ja Jesaias: „Ulwokaa, te Tarssiin haahdet; sillä linnoituksenne on hämitetty. Jumala kokoittaa kätensä meren yli ja peljättää waltakunnat. Näin sanoo Herra, Herra: minä tahdon kimpuihis, Sidon; ja minä tahdon sinun kimpuihis, Tyro, ja nostatan monta kansaa sinua vastaan, niinkuin meri nousee aaltoinensa. Niin he kaatawat muurit Tyrossa ja kukistawat sen tornit“**).

Wuonna 600 e. Kr. ryynnisti Nebukadnezar isolla sotajoukolla Foinikiaan. Sidonin walloitti hän helposti, mutta Tyroa täyhti hänen piirittää koko 13 vuotta; niin kowaa wastarintaa tekivät sen asukkaat. Ja viimeinkin sen walloitettua löysi hän ainoastaan aution kaupun=

*) Jes. 23: 8.

***) Jes. 23: 11, 14; Hesek. 26: 3—5; 28: 22.

gin; sillä asukkaat olivat tavaroineen päivineen muuttaneet läheiseen saareen ja rakentaneet sinne uudet asunnot. Täällä nousi kohta uusi Thyro, mannermaalla olleen kaupungin vertainen kauneudessa, ja tuli uudelleen maailman kaupan asemaksi. Se pysyi semmoisena vuoteen 333 e. Kr., jolloin mainio valloittaja Aleksanteri Suuri, Makedonian kuningas, marski sitä vastaan.

Thyon asukkaat lähettivät hänelle rahaa ja muonaa, mutta eivät luvanneet päästää häntä muuriensa sisään. Sepä vihastutti tämän kopean sota-sankarin, ja hän päätti väkisin avata itsellensä tien. Kaupunki oli neljänneksen tunnin matkaa manterelta ja korkealla muurilla varustettu. Aleksanteri rakennutti mereen 200 jalan leveisen kannaksen, johonka hän käytti parastaan vanhan Thyron jäänöksiä. Hämästyksellä ja pelolla nähtivät Thyron asukkaat kannaksen lähenemän yhä lähemmäksi heidän kaupunkiansa. Se oli jo melkein valmis, kun ankara myrsky huuhteli pois ison osan tuota mereen ajettua rojua, josta kannas tehtiin. Aleksanteri ei siitä säikähtänyt; kahta kiviäämasti aljettiin työ uudelleen, laivasto varjeli Makedonialaiset työmiehet Jokinialaisten päällekkäyksistä vastaan, varsinkin niiden sukeltajoilta, jotka umpi-sukkelossa uivat näkymättöminä esiin ja äikisti hyökkäsivät työmiesten päälle. Pian olikin kannas valmis saareen asti. Nyt vasta varsinaisen piiritys alkoi, ja Makedonialaiset ryynnistivät niin voimakkaasti, että muuri pian lufistui. Waan kaupungin asukkaat olivat jo rakentaneet toisen paljoa lujemman vallituksen sisäpuolelle ensimmäistä muuria. Tämäkin kumottiin, Aleksanterin sotamiehet tunkeutuivat kaupunkiin; mutta Thyrolaiset vastustelivat semmoisella sukkeluudella ja urhoollisuudella, että vihollisten täytyi vetäytyä takaisin. Mukko muurisissa korjattiin, ja kun viholliset taas yrittivät ryynnäköitä, kietoiwat heitä kaupunkilaiset verkoilla, ja sirottivat heidän päällensä tulista hiekkaa, niin että Aleksanteri itsekin jo armeli heittää piirityksen. Vielä viimeisen kerran tahtoi hän koettaa; hän piiritti koko kaupungin laivastollaan ja ryynnistytti yhtä haavaa kaikilta puolilta. Kuitenkaan ei hän luultavasti sittenkään olisi valloittanut kaupunkia, ellei Thyrolaisten tyhmä taika-usko olisi tullut hänelle avuksi. He armelivat, että yksi heidän jumaloistansa oli luopunut Thyrosta ja tulivat nyt alakuloisiksi. Aleksanteri tunkeutui siis vihdoinkin kaupunkiin, jota hän oli 7 kuukautta piirittänyt. Hän oli niin julmis-

tunut tuosta kowasta wastustelemisesta, että hän poltti kaupungin, antoi ristiin-naulita 2000 wankia ja möi 30,000 orjiksi. Tosiin rakennettiin Tyro sittemmin jälleen, waan sen woima ja maine olivat poikesja ja maailman kauppa siirtyi Aleksandriaan, jonka kaupungin Aleksanteri rakennutti Niilin wirran läntisen haaran suulle.

Toinen Lohko.

Kreikkalaiset uroot, Herkules ja Thēsey.

I. Herkules.

1. Uroon nuoruuden aika.

Thēbassa oli eräs kuningas Amfitryoni, jolla oli kaunis nuori puoliso nimeltä Alkmēne, ja tämä oli Herkuleen äiti. Runoilijat sanovat, että Zeh eli Jupiter, ukko ylijumala, oli kuninkaan poissa ollessa salaisesti nainut tämän kuninkaattaren, ja sen liiton hedelmä oli Herkules. Hēra eli Junoni, Zehn epä-luuloinen puoliso, oli kuitenkin hawainnut miehensä uskottomuuden ja tahtoi nyt kostaa sen tälle poikaselle. Herkules oli tuskin kahdeksan kuukauden vanha, kuin Hēra laittoi kaikki myrkyllistä käärmettä hänen kätkehelleen; waan poika ojenti naurussa suin kätensä niitä kohti ja kouristi ne hengettömiksi. Jumalallinen isänsä rakasti erinomattain tätä kaunista, voimakasta poikaansa, ja mietti keinoja saadaksensa hänet kuolemattomaksi. Sitä warten oli kuitenkin wälttämätöntä, että nuori Herkules edes ainoan kerran saisi imeä Hēran rinnasta maitoa; siihen keksi Zeh yhdesä tuumin Merkurion (Hermeen) kanssa keinon, miten hänen taiwaallinen puolisonsa saataisiin wiekkoitelluksi. Tuo aina walpas jumalien lähettiläs ei wiipynyt kauan; kerran Hēran nukkuesssa joutui hän lentäwän askelein maahan, otti poikasen mukaansa ja pani hänet jumalattaren rintaa imemään. Mutta tässä imi poika niin woimakkaasti, että Junoni heräsi ja wihastuneena surwasi imijän luotaan. Sen hän teki niin rajusti, että osa maitoa pirstahti ilmaan, siroten taiwaan awaralle sini-kannelle, ja siitä muka syntyi linnun-rata. Kas, kuinka runotaito kansan lapsuuden aikana rientää tieteen edelle!

Amfitryoni, ei millänsäkään sittä, että hänen puolisonsa oli synnyttänyt Jupiterille poian, hawaitfi hetiköhta poiasta suurta tulewan

ja piti nyt fiitä tarkan huolen, että jumalallinen lapsi aikaiseen sai opettajikseen paraimmat mestarit kaikissa niissä taiteissa, joita sinä aikana pidettiin uroon tunnusmerkinä. Häntä totutettiin siis yksin ajoin sekä soturin toimituksiin että rauhallisiin töihin. Herkules edistyi silminnähävästi, mutta näytti jo aikaisin tavattoman pikaisuuden. Opettajansa Eino, joka opetti häntä soittamaan lyhyä, löi häntä kerran huonosta soittamisesta. Poika suuttui siitä niin, että hän soittimella surmasi opettajansa. Amfitryoni silloin rankaisi häntä laittamalla hänet pois hoviastansa maalle, jossa hänen täytyi karjaa paimentaa.

2. Herkules tienhaarassa.

Maalla yksin eläisjään tuli poiasta vähitellen täysi mies. Yksinäisyhydessä selvesi Herkuleelle hänen suuri määrähäksensä tulla ihmiskunnan hyvän-tekijäksi. Kerran yksinensä metsässä astuessaan, mieltien suuria aikeita mielesjensä, joutui hän tienhaaraan. Suuri arvellesjansa, mitä tietä hän lähtisi menemään, ilmaantui hänelle yhätkiä kaksi jumalataria. Toinen näistä, kaunis ja viehättävä muodoltansa, puolittain alastoinna ja turhamielisesti itsejensä ihastellen, meni kainostelematta nuorukaisen luo, liwahiti hänen warrellensa ja lupasi hänelle korkeinta onnea ja autuutta, jos hän tahtoisi seurata häntä. „Kukas olet?“ kysyi Herkules, tutkivasti häneen katsoen. „Ystävänä,“ sanoi jumalatar naurussa ja, „ystävänä minun kutsuvat Hermitukseksi, waan viehamieheni Himoksi.“ Silloin nuori uros katsoi toiseen jumalattareen; tämä ei ollut niin kaunis, waan hänen katsannostaan käteili taiwaallinen lewollisuus; kainostellen mutta arwollisuutta täynnä se sinä seisoi ja katsoi kirkkailla silmilljensä wakaavasti ja kuitenkin hellästi nuorukaisen silmiin. „Mitä jinkäs sinä minun wiet?“ kysyi Herkules tältä wakaavalta jumalattarelta. „Minä“, wastasi tämä, „wien sun työhön ja waaroihin, waan lupaan sinulle kuolemattomuuden, — mainetta ja kiitosta jumalien ja ihmisten seassa, jos antaut minun johdettawakseni.“ Nämä sanat meniwät uroon sydämmelle; hän tunsi olewansa taiwaallista syntyperää ja että hänen piti maineellisia töitä toimittaman maailmassa. Hän teki heti päätöksensä, kysäsi tuon julkean Himon pois luotansa ja ojentti kätensä suopealle Siwehdelle. Tämä wei hänet epätaisaista uraa myöten; kahdesjatoista työssä se koetteli hänen tahtonsa lujuuutta ja ruumiinsa woi-
maa, mutta teki hänet sen ohessa ihmiskunnan hywäntekijäksi, kansa-

kuntansa ensimmäiseksi urooksi, josta kaikki runoilijat lauloivat. Ja koska Herkules kaikissa taisteluisaan osoitti itsensä sankariksi, nousi hänen henkensä taiwaasen ja asui jumalana jumalien joukossa.

3. Herkuleen kaksitoista uros=työtä.

Herkuleen urhoollisuutta ja kestäväisyyttä koittaaksensa lähetsivät jumalat hänen Delfon oraakelin käskystä Eurysthey kuninkaan luoksi, tekemään mitä tämä käskisi. Uros seurasi tätä jumalallista käskyä, eikä napisut, vaikka tuo tihy Eurysthey pani hänelle vaikeampia töitä eteen, kuin mitä yksikään ihminen on woinut tähttää.

1. Ensimmäiseksi työksensä sai hän tappaa erään jalopeuran, joka Argoliin maakunnan metsissä, Nemeen ja Kleonan välillä teki paljo turmioita, ja jota ei minkään=laisilla nuolilla woitu haavoittaa; sillä kaikki nuolet kilpistyivät takaisin sen wahwa=willaisesta nahasta. Herkules tarttui petoon kourin kiinni, rutisti sen maahan ja tappoi sen sitten nuijallansa. Hän nylki pedosta tuon wahwan wuodan ja ripusti sen olkapäillensä werhoksi.

2. Hän tappoi Bernalaisen lohikäärmeen, joka oli hirsweä käärmeen=muotoinen sata=päinen peto, jonka päät kaswoivat uudelleen, josko ne hakattiinkin pois. Tämä asusti Bernan luona, Argoliin synkissä korpi=maisissa. Ei ihmiset eikä eläimetkään tohtineet mennä lähiseuduille; sillä se sieppasi ne kaikki luoksensa ja söi ne suuhunsa. Herkules meni tätä petoa tappamaan ystävänsä Jolaon kanssa. Tämän täytyi sytyttää metsä tuleen ja ottaa siitä palawa puun=runko; niin pian kuin Herkules oli koukeroisella miekallaan lipsauttanut lohikäärmeeltä yhden pään poikki, hän kohta kärventi siaan kekäleellä, ja pää ei woinutkaan enää kaswaa uudelleen. Siten tapettuansa pedon onnellisesti, kasti hän nuoliansa sen sappeen, jotenka ne tulivat myrkyiksi ja wälttämättömästi kuolettivat.

3. Herkuleen täytyi ottaa kiinni eräs Dianalle pyhitetty sarwas. Tällä elämällä oli waskiset jalat ja kultaiset sarwet ja se juoksi niin jukkelasti, että tuskin nuolikaan sitä saawutti. Waan Herkules ei lakannut sitä ajamasta, kunnes otus uupuneena kaatui ja joutui hänen saaliikseensa.

4. Hän otti kiinni Erymantholaisen metsäsiian, joka Erymanthon wuoren luona Thesfaliasa teki turmioita, nosti sen

elävänä hartioilleen ja kantoi Mykeneen hämmästyneen Eurystheyn eteen.

5. Hän puhdisti päiväsä Elis-maan kuninkaan, Augiaan, nautot. Kolmetuhatta nautaa oli niissä seisonut kauan aikaa, eikä lantaa ollut luotu pois. Tämöisen tunkion purkaminen ainoassa päiväsä näytti mahdottomalta. Waan Herkulespa teki yhteen seinään aukon ja johti Peneio-wirran wettä juoksemaan sen läwitse, jolloin wirta helposti huuhtoi kaikki perkeet pois.

6. Hän hävitti Stymfalis-järwen seuduilta Arkadiassa kauheat peto-linnut, joilla oli wastiset nokat ja kynnet ja joista oli paljon wastusta.

7. Hän otti kiinni wimmatun härän, joka Krëtan saaren laituksilla teki tuhoja. Kuningas Minos nuorempi oli anonut sen Neptunolta, meren jumalalta, mutta karjaan laskettuna härkä wimmastui ja teki paljon wahinkoa. Herkules otti tämän julman härän kiinni ja wei sen elävänä Mykeneen; waan Eurysthey lasi sen jälleen irti ja nyt tämä eläin tuotti Attikan laituksille häwitystä.

8. Hän toi Thräkian kuninkaan Diomëdeen hewoset Mykeneen. Tämä julma Diomëdes antoi wiskata kaikki muukalaiset näiden hewosten eteen eikä kukaan uskaltanut matkustaa Thrakiaan, peläten joutuwansa hewosten eteen wiskattawaksi. Herkules, monta uljasta miestä seurassaan, purjehdi Thrakiaan, tappoi hewoisten hoitajan, wei nämä waaralliset eläimet laiwaansa ja toi ne Eurystheylle, joka ajatti ne nuoren-rotkoon, jossa pedot repi ne kappaleiksi.

9. Hän haki Amazonien kuninkaattaren Hippolyten miekan-hankiluksen. Hän woitti tämän uljaan kuninkaattaren sodassa, jolloin se ja sen uskalias ja sotaisa nais-joukko joutuivat hänen waltaansa, otti Hippolytelta miekan-hankiluksen pois ja toi sen Eurystheyn tyttärelle.

10. Hän toi Mykeneen Geryonin karjat Erytheian saaresta läntisessä waltameressä. Geryoni oli kolmipäinen jättiläinen, ja hänen karjaansa kaitsemasa oli kaksipäinen koira. Herkules tappoi kumpaisinkin nuijallansa.

11. Hän toi Hesperiidien kultaiset omenat ja tappoi sen lohikäärmeen, joka niitä wartioitsi. Tämä työ oli mitä waikkeimpia; sillä Herkules ei ensimmältä tiennyt, missä Hesperiidien yrttitarha olikaan. Onnensa nojassa waelti hän eteenpäin, ja joutui Afrikan luoteiselle

rannalle, missä jättiläinen Atlas kannatti taivasta hartioillaan. Tämä ilmaisi hänelle Hesperiidien olo-paikan; waan palkaksi täytyi Herkuleen hetkeksi ottaa taivaan kansi hartioilleen.

Hesperiidit olivat neitoja. Jupiterin ja Junonin juhlassa häisiä antoivat muut jumalat kaikellaisia hää-lahjoja ja maan jumalatar Titania antoi kasvaa maasta puun, jonka hedelmät olivat kultaiset. Tätä puuta piti näiden neitojen wartioiman, waan nämäpä eivät malttaneet olla sen hedelmiä maistamatta. Junoni lähetti silloin wartijaksi julman lohikäärmeen, joka kuitenkin uneen uupui. Herkules tappoi tämän pedon nuijallansa, poimi nuo kauniit omenat ja wei Eurysthehille.

12. Herkules teki viimein kaikkien vaikeimman tehtävänsä; hän toi, näet, helvetin koiran Kerberon manalasta. Plutoni oli suostunut siihen ainoastaan sillä wälipuheella, että uroon piti aseettomana ottaa tämä kolme-päinen pefo käsin kiinni. Uros meni rohkeasti pedon kimppeen ja woitti sen jättiläis-woimallaan. Hän toi helvetin koiran elävänä Eurysthehille; waan tämä käski nyt wiedä Kerberon jälleen manalaan. Vielä senkin tätytti Herkules, ja nyt hän pääsi rasittajansa palveluksesta wapaaksi. Waan Eurysthehn tytär, Admēte, ihastui Herkuleen töihin, ja oli ensimmäinen, joka asetti uroolle jumalalista kunnioittamista.

4. Herkules poistaa ihmis-uhrit Egyptisä ja woittaa Antaio jättiläisen.

Egyptisä oli eräs hirmu-hallitsija nimeltä Busiris. Häntä pidettiin Neptunon (meren-jumalan) poikana ja hänellä oli tapana teurastuttaa lunakin vuonna joku hänen maahansa tullut muukalainen Jupiterille uhriksi. Sitä tekemään oli eräs ennustaja Thrasio Kyprosta neuwonut häntä muutamana kowan kuuwuuden aikana, joka Egyptin maata rasitti. Busiris koetti tätä keinoa ensimmäi uhraamalla Thrasion itsensä, ja kuuwuus kohta loppuikin. Sitten oli hänellä tapana uhrata joka wuosi yksi ihminen. Kun Herkules tuli tänne, wiettiin hänki samaten uhri-alttarille; waan urospa ei ollutkaan siinä kauan, hän löi Busiriin sekä kaikki sen käskyläiset hengettömiksi ja siten loppui ihmis-uhrit.

Oli toinenkin ihmis=tappaja, nimittäin jättiläinen Antaio. Se oli maan jumalattaren poika, ja kun hän vain sai koskea äitiinsä, maanemään, karttui hänelle kohta uusia voimia. Siten hän voitti jokaisen, kuka vaan rupesti hänen kansansa taisteluun, sillä äitinsä auttoi häntä alinomaa. Kun jättiläinen waati Herkulesta taistelemaan, tämä woi teli itsensä öljyllä, mutta Antaio sirotti hiekkaa ihoonsa. Herkules paiskoi wastustajansa maahan; waan hawaittuansa, että tämä aina uudelleen wahvistuneena kawahti ylös, nosti hän jättiläisen ilmaan ja rutisti hänet kuoliaaksi käsiwarstensa välisä.

5. Herkuleen kuolema.

Täytetthänsä vielä monta kuuluisaa työtä, palasi Herkules jälleen Thebaan. Lupuneena paljosta waiwasta, tuli hän mielen=wiikaan, joka wihdoin karttui täydeksi hulluudeksi. Semmoisena ollessaan teki hän monta hurjaa työtä, ryöstipä Delfon oraakeliakin ja wihoiitti sillä ta=woin oraakelin jumalaa, Apollonia. Ennustawa nais=pappi hänelle sil=loin julisti: „Sinä tulet hulluudestasi terweeksi ainoastaan jos uudel=leen antaut kolme=wuotiseen orjuuteen.“ Herkules otti neuwosta waa=rin ja rupesti Eydian kuninkaattaren Omfalen palvelukseen. Tämä osasi käyttää sitä waltaa, jonka Herkules wapaasta tahdostansa oli jättänyt hänelle, niin hwyästi, että se sai hänet ottamaan nais=waatteet päällensä ja istuutumaan rufin ääreen, sillä aikaa kuin Omfale itse otti jalopeuran taljan hartioilleen ja nuijan käteensä.

Oltuansa ne kolme vuotta taas kuuliaisena, otti hän Deianeiran puolisojensa. Sen isän nimi oli Diney, ja kun tämä ei tahtonut kieltää tytärtänsä keltään sen monista mahtawista kofijoista, lupasi hän sen sille, joka kilpa=taistelussa woittaisi. Herkules woitti kuin woittikin. Kulkiessaan nuoren puolisonsa kanssa pois appelasta, tuli hän Eranno nimisen wirran rannalle, jossa asui eräs Kentauri nimeltä Nessos. Tämä tarjoutui ottamaan Deianeiran selkäänsä ja uimaan sen kanssa wirran yli, joka olikin hänelle sangen huokea: sillä Kentaurit olivat alapuolin hewosen=muotöisiä, vaikka yläpuolin olivat ihmisiä. Tarjous otettiin mielisuosiolla vastaan. Deianeira pääsi onnellisesti toiselle rannalle, waan sielläpä rupesti Nessos tekemään hänelle wäkiwaltaa. Herkules, kuullessaan puolisonsa huntuwan, jännitti sukkelasti joutsensa ja am=

pui wirran yli nuolen niin voimakkaasti, että se sutkahti kunnian=loukkaajan selän ja rinnan lävitse. Neso tunsi kohta, että hän oli haavoitettu yhdellä niistä nuolista, mitkä Herkules muinoin oli lohikäärmeen myrkyhyn kastanut. Kostaaksensa jätti hän Deianeiralle willaisen werellä tahratun waatteensa, neuwoen hänelle, että, jos milloinkamiemensä rakkaus kylmenisi, hän antaisi sen kantaa tämän waateen, niin lemmen liekki muka jälleen wiriäisi.

Semmoinen tilaisuus tulikin liian pian. Herkules oli, näet, sotiessaan woittanut saaliiksensa kauniin prinsessan Solen, ja Deianeira rupefi mustasukkaiseksi. Hän muisti nyt mitä Neso oli neuwonut. Kun Herkules muutamana päivänä meni Euboian saareen uhraamaan Jupiterille, lähetti hänelle puolisonsa kauniin uhri=jakun. Tähän waatteesen oli hän kutonut sisään tuon myrkytetyh waateen willat. Herkules oli tuskin saanut sen yllensä ja ruumiillansa sen lämmittänyt, kun hän tunsi tuiman polton ihosansa. Hurjana hän riisti sen kohta yltänsä, mutta nahkaa ja lihaakin jo seurasi muasfa. Kivuihansa tuskastuneena hän wiskasi sanansaattajan, joka oli tämän wahingollisen lahjan hänelle tuonut, kalliolta mereen. Tuntiessaan, ettei hän enää kauan woisi elää, antoi hän kuljettaa itsensä Trakhiniaan, jossa Deianeira, tuskissaan lahjansa hirmuisesta waiikutuksesta, lopetti itsensä. Sitten Herkules antoi wiedä itsensä Ditan wuorelle, asettui lawean rowion päälle, jonka hän Solaon awulla oli tehnyt, ja käski Filoktetes ystämänsä, jolle hän ensin lahjoitti nuolensa, sytyttää rowion tuleen. Mutta Zen, ukko yli=jumala, kulutti salamoillaan koko rowion ja kaikki mitä kuolewaista vielä uroosfa oli, ja otti hänet pilwessä Olympon taivaasen. Kuolematoin osa oli pelastettu ja Herkules eli sitten arwotkaimpana puoli=jumalana Olympolaisten joukosfa.

II. Theben.

Attikan maakunta oli Hertuleen aikana kuningaskuntana, jota Aigey hallitsi. Tällä oli jo kaks puolisota, waan ei vielä yhtään lasta. Hän kysyi oraakelilta neuwoa ja wastaus oli, että hänen piti lähtemän matkalle. Aigey lähti matkustamaan ja käwi ensiksi ystämänsä Pittheyn luona, joka oli Troizēnin hallitsija. Tämä antoi hänelle puolisoiksi tyttärensä Aithran; sillä hänelle oli ennustettu, että

hänen tyttärensä tulisi jonkun muukalaisen kanssa synnyttämään poian, jonka nimi tulisi mainioksi maailmassa. Nigey viipyi vielä muutamia päiviä Troizēnissa; sitten hän valmistti itsensä lähtöön. Waan ennen kuin hän nousi laivaansa, meni hän Athran kanssa etäiseen paikkaan meren rannalla, jossa oli isoja kallion lohkareita. Woimakas kun oli, nosti hän suuren kallion-paaden ylös ja pani miekkansa ja jalkineensa sen alle. „Katsoppäs, Athra“, lausui hän, „jos sinä synnytät mulle poian ja se kasvaa isoksi, niin wie hänet tälle paikalle ja anna hänen nostaa tämä paasi ylös. Jos hän sen jaksaa, niin sitten wasta sano hänelle, tuka hänen isänsä on; ja jos minä kerran näen nuorukaisen tulewan luokseni näissä jalkineissa ja tällä miekalla warustettuna, niin minä ilolla tunnustan hänen poiakseni“!

Athra lupasi sen ja erosi surumielin puolifostansa. Tämä tuli kohta onnellisesti jälleen Athenaan eikä ilmaissut kellekkään, missä hän oli käynyt.

Athra synnytti poian, aiwan niin, kuin oraakeli oli Pittheylle ennustanut. Tämä kutsui nepansa nimellä Thēsey ja kaswatti hänen mitä suurimmalla huolella kaikissa ruumiillisissa taidoissa, mitkä siihen aikaan pidettiin miehen kaunistuksena ja kunniana. Poiasta kaswoti kaunis, woimakas ja wiisas nuorukainen, ja ainoastaan hänen läsnäolonsa lohduitti äitiä yksinäisestä elämästään vanhempainsa luona; sillä sen salainen puoliso Nigey ei koskaan tullut takaisin.

Tähteen miehuuden woimaan tultuansa, ei Thēsey mitään niin hartaasti tahtonut kuin päästäkensä maailmaa katsomaan ja kokemaan maine-tekoja. Siihen kehoitti häntä warsinkin Herkuleen puheet ja työt, joka usein matkoiltaan poikkesi ystävänsä Pittheyn luoksi ja oli jo usein iloinnut nuorukaisen jalosta kunnian-halusta. Silloin oli tämä uros jo maineensa kuffulalla, ja joka paikassa, mihin tuli, yleisesti ihmetelty. Siis otti Thēsey nuorukainen hänet esikuvaksensa, ja todella oli luonto Thēseyntin sankariksi määrännyt; sillä ruumiin-woimansa ja älynä puolesta oli hän Herkuleen kaltainen.

Hellä äitinsä ei enää woinut pidättää poikaa; tällöin wei hän hänet tuon ison kiven luoksi, jonka alle isä Nigey, 20 vuotta sitten, oli kätkenyt miekkansa ja jalkineensa. Kepeästi wieritti Thēsey kiven pois, ripusti miekan wyöllensä ja sitoi jalkineet jalkaansa. Niti näytti sitten sen paikan rannalla, josta isä oli ennen purjehtinut pois, ja kehoitti häntäkin matkustamaan meritse Athenaan.

Mutta uskalias nuorukainen hylkäsi sen warowan neuwon; juuri sen tähden — sanoi hän — että maamatta Athenaan oli sängen warallinen, tahtoi hän sen walita kulkeaksensa, jotta hän woisi puhdistaa Argoliin maakunnan ja kaitaisen Istymo nimisen kannaksen pahoista ihmisistä.

Thēsey oli tuskin päivääkään waeltanut, kun hän jo sai tilaisuuden koettaa uljuuttansa. Epidauron metsässä lähellä tietä asui eräs welho nimeltä Perifētes, joka wäijyi kaikkia siwu=menewiä rakkaalla nuijallansa ja heidät takaa päin surmasi. Thēsey, ennakolta waroitettuna, tarkasteli seutua sängen warowasti, ja hawaittuansa jättäläisen waati hän jyrkästi häntä kamppailemaan. Julmuri tuli kopeillen esiin ja kohotti nuijansa häntä vastaan; waan ennen kuin hän ennättikään sillä lyöä, oli jo nuorukaisen terämä miekka sattunut hänen uumeniinsa, jotta hän röhisten hoiperteli takaperin ja kaatua rojahi selälensä maahan. Illoisena pisti Thēsey miekan tuppeensa ja otti Perifeteen nuijan, josta hänelle tästä-lähin tuli uskollinen toweri kaikilla retkillänsä.

Waeltaessaan hywillä mielin eteenpäin, tuli hän muutamaan paikkafuntaan, jossa kansa kertoi hänelle kauheita juttuja toisesta julmurista, jonka he waan kutsuivat „Hongan=notkistajakksi” taikkapa myöskin nimellä Sinis, s. o. roswo. Tämä ryöstäjä olosti Korinthon kaupuan maakannaksen kowalla, ja täällä notkisti hän woimallisilla käsillään kaikki lähkeäin olewata honkaa yhteen, kehottaen siwu=menewiä matkalaisia tekemään saman ihme-näytteen; elleiwät woineet sitä, hirtti hän ne samoihin puihin. Thēsey, joka ei vielä ollut wertaistansa nähnyt wäkwyydessä paitsi Herkulesta, oli warsin mieli=teosja päästä ottelemaan tällöisen miehen kansa. Hän tuli, tarttui noihin sileiksi karstuihin honkiin ja notkisti ne niin woimalkaasti yhteen päin, että latwot meniwät ristiin. Tämän nähdesjensä kalweni julmuri ensikerran eläisfään, sillä hän hawaitsi koston olewan lähellä. Thēsey tarttui hänen kurkkuunsa kiinni ja hirtti hänen petäjänsä, erästä onnetonta wastapäätä, jonka Sinis juuri wähää ennen oli ripustanut toiseen petäjänsä.

Sitten tuli Thēsey seutuun, jossa iso metsä=karju olosti, köyhien asufasten peltoja häwittäen. Tämän eläimen etsi uros ja tappoi sen; kansa ei ollut vielä koskaan nähnyt niin woimakasta metsästäjää ja kaikki kiiruhitivat hywäntekijäänsä kiittämään.

Korinthon ja Megaran välillä kulki tie jyrkän kallion rinnalle, jonka alla meri lainehti. Tästä ahtaasta paikasta oli Thēseytä varoitettu; sillä siinä väijyi julma jättiläinen Skeironi matkustajoihin, heitä yhäkkiä mereen surwataksaan. Ei vielä kukaan ollut tätä pahantekijätä voittanut; Thēsey ei kuitenkaan häntä pelännyt. Hän karkasi häneen kiinni ja painiskeli kauan hänen kansansa, waan wihdoinkin hän surwasi hänet samaan kuiluun, joka jo niin monta wiatonta kulkijaa oli niellyt.

Thēsey nyt läheni isänsä pääkaupunkia, Athēnaa, waan kowin taistelu oli hänellä vielä kovempi. Damastes, liikanimeltä Prokrustes (wenyttäjä), asui Refisyon joen rannalla ja kutsui kaikki muukalaiset ystävällisesti luoksensa, kestiitti heitä ja wei sitten kohteliaasti makuu-huoneeseen, jossa oli kaksi wuodetta, toinen pitkä ja toinen lyhyt. Jos wieras oli lyhyt, pantiin hän pitkään sänkyyn, sidottiin jaloista alapäähän kiinni ja wenyttiin sitten päästä, kunnes pää-laki otti yläpäähän asti, — kidutusta, joka aina tuotti kuoleman. Waan jos wieras oli pitkä, se wiskattiin lyhyelle sialle ja jaloista hakattiin niin paljon pois, kunnes ruumis ja wuode sopi yhteen. Thēsey sai tiedon tämän julman menetyksestä ja päätti käydä hänen luonsa; rauhallisesti hän antoi wiedä itsensä kidutus-huoneeseen, jossa Damastes tarjosi hänelle lyhyen wuoteen ja itseksään jo ihasteli sitä hetkeä, jolloin wieraansa rupeisi sowitzteleimaan siihen. Mutta kauhistuksella tunsi hän itsensä yhäkkiä kouristettawan, sitten kohotettawan ja pantawan omaan kiduttimeensa. Kufoukset eivät mitään auttaneet; pää sidottiin kiinni, jalat wedettiin suoriksi, ja mitä niistä oli sänkyä pitemmällä, hakattiin tuolla tunnettulla kirweellä poikki. Wihdoin Thēsey, lopettaaksensa kurjan tuskaa, pisti häntä miekallansa kuoliaaksi.

Nyt tuli Thēsey Athēnaan; waan siellä oli eripuraisuus kuningas Agēyn ja Pallas wäljensä poikain välillä, jotka riitelivät häneltä waltaa, ja joita tuo manha heikko kuningas ei woinut wastustella. Wanhalle isälle tuli nyt tämä jalo poika awuksi ikään kuin jumalien lähettämä; mutta Thēseyn orpanat wäijywät hänen henkeänsä. Thēsey teki sen wiisaan päätöksen, hankkia itsellensä kaikkien ensiksi Athēnalaisten rakkauden; hän tahtoi heille näyttää, että hän oli ihmisten hymäntekijäksi sinne tullut. Wihainen härkä raiwosi juuri tällöin Marathonin tienoilla; se oli sama härkä, jonka Eurysthey oli päästänyt irti.

Tuo kauhea eläin tuli Athēnan lähistölle eikä kukaan tohtinut enää mennä kedolle. Thēsey otti wiskin=keihään käteensä ja meni heti härän kimppuun. Koko joukko katsojia oli kaupungin muurille tullut, tarkastamaan kuinka taitavasti Thēsey härän puskimia wäisti ja kuinka woi-makkaasti hän viimein surwasi keihään sen rintaan. Niemu=huudolla riensiwät Athēnalaiset takaisin=tulwaa woittajaa vastaan.

Kohta sen perästä teki Thēsey heille vielä arwoikkaamman työn. Krētan saaren kuningas Minos, jolta Athēnalaiset kerran oliwat poian surmanneet, oli tullut sotajoukkoineen heitä rankaisemaan ja pakoittanut heidät lähettämään hänelle joka wuosi seitsemän nuorukaista ja seitsemän neitoa, jotka wiskattiin eräasen sokkelo-rakennukseen eli niinkutsuttuun labyrinthtiin, jossa eräs peto, Minotaurus, söi heidät suuhunsa. Tällöin piti juuri taas lähetettämän nuo onnettomat uhrin Krētaan, ja Thēsey tarjoutui itse lähtemään seuraan ja antautumaan Minosille uhriksi. Sydämmen surulla näki isä poikansa eroawan; tämä lupasi, jos onnellisesti takaisin pääsisi, nostaa walkoisen purjeen sen mustan asemaan, jolla nuo lapset raukat purjehtiwat sinne.

Laiwa tuli Krētan saareen; poikat ja työt wiettiin laiwasta maalle. Thēsey'n kaunis muoto ja miehекäs käytös oli kohta miellyttänyt kuninkaan tyttäätä, Ariadnea, ja pian oli uros woittanut hänen sydämmensä. Kun uhrin nyt piti wietämän labyrinthtiin, antoi Ariadne Thēseylle salaisesti lanka=kerän. Uros kenenkään huomaamatta kiinnitti saamansa langan=pään omen suulle, ja meni sitten rohkeasti aivan Minotauron luoksi. Tämä puolittain ihminen, puolittain härkä, yritti urosta niellä kitaansa; waan Thēsey löi siltä pään poikki ja tuli onnellisesti matka=towerinensa takaisin labyrinthin eksytys=solukoista ulos. Hän pakeni saaresta salaa noiden neljän=toista uhrattawan kansa; Ariadnenkin hän otti mukaansa laiwaan ja iloistina purjehdittiin Athēnaa kohden.

Nigey oli jo kauan itäwöiden odottanut laiwaa; hän meni joka päiwä meren rantaan ja nousi korkealle kalliolle, josta näki kauaksi merelle. Jopa tuli laiwa wihdointin, purjeiden wäriä ei vielä woitu eroittaa; mutta Thēsey oli kokonaan unhottanut muuttaa walkoiset purjeet mustien siaan. Wanha kuningas katsoo, katsoo; mutta woi kauhua! purje on musta. Epäilyksissään wanhus syöksyy mereen, upottaaksensa aaltoihin sywän surunsa. Siitä lähtien on Krētan saarisella merellä nimenä Nigeion meri.

Katkera katumus waltasi Thēseyn sydäntä, saatunsa tiedon isänsä kuolemasta. Athēnalaiset kuitenkin riemuitsivat ja walitsivat heti tämän urhoollisen poian isänsä siaan kuninkaaksi. Nyt mielti uros sitä, kuinka hän tekisi sen maan, jonka hallitsijaksi oli tullut, kukoistavaksi ja voimalliseksi. Hän päätti ensin yhdistää nuo awaralle alalle hajautuneet asukkaat yhden kaupunki-piirin sisään. Athēnassa oli siihen aikaan ainoastaan Akropoli niminen linna ja muutamia sen ympärillä kulkewia katuja, jotka yhteensä olivat muurilla ympäröidyt. Ympäristöllä oli 12 pientä kylän-kaltaista kuntaa, itsekusfakin oma hallitsijansa. Thēsey, luottaen omaan arwoonsa, rohkeni jo tehdä niille pienille waltikaille sen esityksen, että he luopuisivat waltikuudesta ja yhdistyisivät pääkaupunkiin. Sitä vastaan olisi heillä istuin ja äänestys-oikeus eräässä neuwo-kunnassa jossa Thēseyllä ei olisi kuin yksi ainoa ääni. Heidän hallitus-wirkansa sai siten suuremman merkityksen, ja siis suostuivatkin ne 12 hallitsijaa Thēseyn ehdotukseen. Athēnan ahtaat muurit rewittiin alas ja nuo 12 kylää yhdistyivät saman keskukseen ympärille. Asukkaat jaettiin kolmeen luokkaan: maanviljelijäin, käsityöläisten ja aatelisten säätyyn. Wiime-maimituun otettiin kaikki nuo entiset hallitsijat perheineensä, ja ainoastaan niistä walittiin korkeimman oikeuskunnan jäsenet sekä papit.

Nämä asetukset olivat suurena edistys-asteena sivistykseen päin, ja Attikan maakunta oli kaikista Kreikan waltioista ensimmäinen, joka tämän askeleen teki. Pian alkoi jo Athēna tulla kuuluisaksi Kreikanmaalla. Thēsey yhdisti Megaranin alueen Athēnan kanssa, mittasi sitten Attikan rajat, ja koska hän asetti uusia juhlia huijotuksineen, niin naapurit mielukkaasti tulivat Athēnaan, jossa niin hupaisa elämä oli.

Thēsey oli määrännyt itsellensä ylimmäisen päällikkyyden sodissa; mutta kun kaikki elivät rauhassa, päätti hän tehdä uros-retken tuon mainion esikuwansa Herkuleen kanssa. Herkules oli juuri silloin saanut käskyn hakea Amazonien kuninkaattaren miehen-hankkiluksen ja hän etsi nyt joka paikasta Kreikan maalta uljaita nuorukaisia kumppanikseen kaufaiselle retkelleen. Thēsey lähti ilolla mukaan ja woitti niin paljon mestarinsa suosion, että tämä hänelle lahjoitti kauniimman saaliin, nimittäin Antiope nimisen Amazonin.

Kotiin palatessaan, tapasi hän uljaan nuorukaisen nimeltä Peirito'o, joka oli Kapithalais-kuninkaan Byronin poika Thesfaliasta; tämä

oli sanonnut Marathonin aukeille, ryöstääksensä sieltä ison karjan. Sen hän oli tehnyt ei niin paljon saaliin=himosta, vaan enemmän mieliteosta päästä kuuluisaksi jonkun rohkean teon kautta; sillä hänesfäkin hehkui halu päästä aikakautensa voimakasten ja mainiojen lukuun. Hän ei ollut vielä Herkulesta eikä Theseytä nähnyt, mutta hänellä oli suuri halu päästä heitä tuntemaan. Kenties juuri sitä warten hän olikin tehnyt ryöstö=retkensä Marathonin tienoille.

Salaisella ilolla ja ihastuksella näki hän sitten uroon todellakin lähestymän; sillä wartalon erinomainen jalous, käynnin ja äänen arwollisuus osottivat heti, että se Thesey oli. Mointa miestä hän ei ollut ikinä nähnyt; hän seisottui siis ihmetellen, malttoi mieltänsä ja, rauhan merkiksi hänelle kätensä ojentaen, hän lausui: „Arwotas uros, kunnioituksella wäistyn sinun altasi. Ole itse minulle tuomarina! Minkä sowitzuksen minulta tahdot?“ — Thesey katsoi häneen lempeästi ja wastasi: „sen, ettäs rupeat sotakumppaniksi“. Kloisena syleili Peirito'o häntä, ja heistä tuli eroamattomat ystävät.

Monta retkeä teki vielä Thesey ystäwineen wihollisiansa vastaan. Waan salaisista wihollisista lähellänsä hän ei ollut lukua pitänyt; ne olivat, näet, hänen setänsä Ballaan poiat. Nämä kokivat käyttää jokaista tilaiskutta, wirittääkseenä kansassa sen epä=luulon, että Thesey pyrki itsewaltiaaksi. Athenalaiset unhoittivat pian hywänteot, mitkä uros heille oli tehnyt, ja ajoivat hänen maan=pakoon kaupungistansa. Hän pakeni Skyron saareen Dykomēdes kuninkaan luo; tämä otti hänet ystäwällisesti vastaan, waan sydämesfään oli hän petollinen ja mieltti keinoja, miten hän pääsisi tästä waarallisesta wieraasta erilleen; sillä hän pelkäsi Ballaan poikia Athēnassa. Kun Thesey ei näyttänyt aikowankaan lähteä pois, wei Dykomēdes hänen korkean kallion kuffulalle, muka näyttääksensä hänelle koko maakunnan ja meren. Kun uros, mitään pahaa waromatta, nyt katseli ympärilleen, surwasi Dykomēdes hänen kalliolta meren syvyyteen. — Niin kurjan lopun sai tämä ihmiskunnan hywäntekijä. Athenalaiset katuiwat pian kiittämättömyyttänsä, rakensiwat Theseylle temppeleä ja alttareita, ja toiwat sittemmin hänen luunsa Skyron saaresta Athēnaan. Monta vuosifataa myöhemmin, kun Athenalaiset Marathonin tykönä miehuullisesti tappeliwat Persialaisia vastaan, ilmestyi heille Theseyn haamu, ja mainitaan heidän etupääsfään ankarasti painaneen wihollisten päälle.

Kolmas Lohko.

Uros retkiä.

Argonautain retki. Troian sota.

Jāsoni ja Argonautat.

Herkules ja Thēsey olivat hlsin toimittaneet ne mainiot teot, joita edellisessä on kerrottu. Mutta merkilliset ovat nekin sotaiset yritykset, joita useat uroot yhdesä liitossa tekivät, kulkien Kreikasta ulommaksi wieraisin maihin. Näitä uros-retkiä on Argonautain meri-matka ensimmäinen. Se tapahtui Kreikan historian vanhimpaan aikauteen, jo 60 vuotta ennen Troian sota. Retken pää-uros oli Jāsoni, eräs kuninkaan-poika Thesfaliasta.

Thesfaliasa oli kaupunki, nimeltä Iolkō, minkä Jāsonin iso-isa Krēthey oli perustanut. Krētheyn pojan, Misonin, olisi pitänyt seurata isäänsä hallituksessa; mutta Pelias, eräs kuninkaallisen perheen sukulainen, anasti häneltä vallan, ja Misonin täytyi pienen poikansa, Jāsonin, kanssa lähteä maaseuduille, ja siellä wiettää elämänsä hyljaisuudessa. Jāsoni wiskeli maata; mutta sillä wälin eräs Kentauri, nimeltä Rheironi, opetti hänelle kaikellaisia kauniita taiteita, niin että hänestä kaswoi oiva nuorukainen.

Kerran tahtoi Pelias uhrata meren-haltialle, Poseidonille, ja kutsui paljo wieraita sitä juhlaa wiettämään. Jāsoni, joka juuri tällöin oli lähtenyt kaswattajansa luota ja aikoi palata kotiinsa, sai tiedon tästä Iolkon juhlasta ja tahtoi myöskin katsella sitä. Tullessansa Anauron purolle, näki hän sen sateesta kowin paisuneena. Kannalla odotti pikkui-nen heikko ämmä, joka myöskin pyrki wirran yli päästä, waan nyt ei tien-nyt, mitenkä se käwisi laatuun. Jāsoni surkutteli waimo parkaa, otti

sen voimakkaalle käsiwarrelleen ja kantoi kauniisti weben yli. Toisella rannalla havaitsi hän hämmästyksellä, että toinen kenkänsä oli jäänyt liejuun kiinni, ja yksi-kenkäisenä juhlaan mennä oli kuitenkin hänen mielestään arveluttavaa. Hän aikoi jo kääntyä takaisin, waan tuo vanha waimo neuvoi häntä kauniilla sanoilla rohkeasti jatkamaan matkaansa. Ja tuskin oli akka sen puhunut, niin se jo katosi urvon nähtävistä. Silloin arwasi Jāsoni, että hän oli kantanut jonkun jumalattaren wirran yli, ja kulki hymillä mielin edellensä.

Pelialle oli kerran joku oraakeli ennustanut, että hänen pitäisi waroa „yksi-kengäistä miestä“; sillä se hänelle tuhoa tuottaisi. Nähdessänsä nyt Jāsonin tulewan yksikenkäisenä, pelästyi hän; sillä hän muisti ennustuksen. Mielellään olisi hän paikalla lähettänyt nuorukaisen pois, taikka salaisesti murhauttanut; waan hän ei tohtinut niin julmasti rikkoa wieras-oikeutta. Silloin hän keksi wiekkaan neuwon. „Minä heitän sinulle, Jāsoni, waltikkani“, hän sanoi, „ja annan sun waltaasi hallituksen, johonka sinulla onkin täysi oikeus, kun waan lähdet sotaretkelle ja walloitat minulle tuon kultaisen taljan“. Ujas nuorukainen suostui heti tähän ehdotukseen, ja warusti kiireimmiten lähtönsä tälle suuralle matkalle.

Tuon kulta=taljan laita oli tällöinen. Orkhome non kaupungissa Boiōtias sa kerran hallitsi kuningas, jolla oli kaksi lasta, poika Frixo ja tytär Helle. Näiden lasten äiti kuoli ja sitten he saivat hywin pahan-illisen emintimän, joka wäijyi heidän henkeänsä. Kuolemaa karttaaksensa, pakeni Frixo sisarensa Hellen kanssa kulta=willaisen oinaan selästä meren yli. Kun jo olivat päässeet siihen merensalmeen, joka eroittaa Euroopan Aasiasta, putosi Helle oinaan selästä mereen, josta tämä salmi sai nimensä: Hellesponto s. o. Hellen meri. Frixon wei oinas Mustan=meren rannalle, Kolkhis nimeeseen maahan. Siellä uhrafi hän kultawillaisen kuljettajansa jumaloille, ja nahan eli taljan hän ripusti sodan jumalalle, Areele, lahjaksi sen pyhään puistoon. Kolkhiin kuningas, Aietes, wartioitsi huolellisesti tuota kaunista oinaan taljaa; sillä hänelle oli emustettu, että hän pysyisi hallitsijana niin kauan, kuin se hänen hallussaan olisi. Sen tähden antoi hän warustaa tuon pyhän puiston isolla ympärys=muurilla ja pani owelle wartiaksi suuren tulta=shökösewän lohikäärmeen, jonka silmiin ei

milloinkaan unta tullut. Sen tiesi Pelias aivan hyvin ja hän toivoi, että lohikäärme Jäsonin nielisi.

Jäsoni valmisti itsensä kuitenkin matkalle ja pyysi towerikseen Kreikan maan kuuluisimmat uroot, joidenka joukossa oli Herkules ja Thesey, Kastor ja Pollux sekä laulaja Orfeus. Pitkä sotalaiva, viisikymmentököntuinen alus, rakennettiin taitawan mestarin, Argon, toimella, ja sille annettiin nimeksi Argō*). Argōlla-purjehtijat kutsuttiin tästä Argōnautoiksi. Tämän kummallisen laivan emäpuu oli tehty Dodonalaisesta tammesta, joka osasi puhua, jopa ennustaakin; tämä lahja tuli nyt koko laivallentkin.

Jäsonin johdolla lähtivät uroot purjehtimaan. Mustan-meren suulla sattuiwat purjehtimaan Symplēgaita kohti; nämä, näet, olivat kalli kalliota, jotka tawan-takaa törmäsivät yhteen, niin että ne mursertivat jokaisen laivan, joka yritti niiden lomitse kulkea. Argōnautat saivat Finen ennustajaka neuwon lähettää kyhkyksen lentämään edeltäkäsinkin; jos se onnellisesti lentäisi kallioiden lomitse, niin hekin muka voisivat turvallisesti purjehtia eteenpäin; mutta jos kyhkyksen siihen kuolisi, ei heidän pitäisi yrittääkään lävitse kulkea. Niinpä antoiwatkin kyhkyksen lentää laivasta ulos; siltä ei kadonnut kuin pari pursto=höyhentä, jotka jäivät kallioiden väliin, muuten se pääsi hengissä lävitse. Argōnautat silloin purjehtivat rohkeasti eteenpäin, ja ainoastaan perimmäinen osa heidän laivaansa sai loukkauksen. Siitä ajasta pitäin jäivät Symplēgaat seisomaan järkähtämättöminä meren pohjassa; sillä niistä oli ennustettu, että ne muuttuisivat liikkumattomiksi, niin pian kuin joku laiva kerran onnellisesti olisi päässyt niiden välitse.

Saaressa, missä Dolionein kansa asui, hallitsi kuningas nimeltä Kyzikos. Tälle oli Argōnautain tulo ennustettu, ja hän otti vieraat ystävällisesti vastaan, wieläpä hankki heille matkaa warten kaikellaisia elatus-waroja. Wähän aikaa sen perästä, kun Argōnautat olivat taas lähteneet matkalle, ajoi wastatuuli heidät takaisin samaan satamaan, waikka nyt pimeässä eivät sitä siksi tunteneet. Dolionit puolestaan luulivat, että Pelasgit, heidän vihollisensa, olivat maalle nousseet, ja ajoivat siis nämä tulijat takaisin. Siinä syttyi tulinen tappelu, ja Jäsoni ryntäsi keihäänsä Kyzikon lävitse. Päivän koittaessa hawaitsi

*) Arko merkitsee Joionikian kielessä „pitkä”.

kumpainenki puoli hairauksensa. Kuningas haudattiin hyvin loistavasti ja hänen kunniaukseen pidettiin suuret peijais-pelit. Vaikka Jasoni vastoin tahtoansa oli kuninkaan tappanut, oli maan suojelelus-jumalatar Nea kuitenkin hänelle ja hänen kumppanilleen niin vihoisiansa, että perämies Tifys ei saanut laivaa paikaltaan liikkumaan. Seuraavana yönä Minerva ilmestyi Tifyhille unessa, ja neuvoi häntä uhraamaan Nealle Didymon nuorella; sen hän tekiin, ja Argo weisteli puusta jumalattaren kuvan sekä rakensi hänelle pienen temppelin.

Uudestaan lähtivät matkalle ja joutuivat monen seikan perästä taas muutamaaan saareen, misä kaikkein vihausimmat peto-linnut, Stymfaliit, alkoiivat heitä hätyyttää. Wälittäöksensä niitä, panivat he kypärit päähänsä ja löivät keihäillään kilpiinsä. Tämä jytinä sekä höyhen-harjain huiskuminen kypärien päällä vihdoin karkoitti nuo julmat linnut pakoon.

Vihoinkin pääsivät uroot Jasonin mirran suuhun Kolkhiin maalla ja nousivat rannalle. Jasoni meni suorastaan Nietes kuninkaan luo ja sanoi hänelle asiansa, että hänen muka täytyi wiedä tuo kultainen talja Peliaalle. Kuningas lupasi sen Jasonille antaa, jos tämä waan ensin yksinänsä waljastaisi kassi waski-sorkkaista ja tuli-kitaista härkää yhden auran eteen, ja kytäisi niillä neljän päivän kynnöksen, wieläpä wakoihin kylwäisi lohikäärmeen hampaita. Sitten pitäisi hänen wielä tappa se jättiläis-joukko, joka lohikäärmeen hampaista kaswaisi ylös. Ne olivat kovat ehdot ja Jasoni ei ollut wäähän hämmästyksissään. Mutta Medeia, kuninkaan tytär, joka oli wiisas taituri, auttoi häntä puolasta. Tämä oli rakastunut tähän uljaasen nuorukaiseen ja lupasi auttaa häntä, jos hän walalla wannoisi ottaa hänet puolisojensa ja wiedä laiwassa mukaansa Kreikan-maahan. Jasonin wannottua, antoi Medeia uroolle woidetta, jolla tämä hiweli kilpeänsä, keihästänsä ja ruumistansa. Tämä woide teki hänet lujaksi härkien potkimista, puskemisistä ja tulen-liekkiä vastaan.

Jasoni waljasti nyt eläimet, joita hoidettiin temppelin puistossa, rohkeasti auran eteen, waipumatta härkien tulijesta hengityksestä. Kynnämiänsä wakoihin kylwi hän lohikäärmeen hampaita ja piilotteli sitten lähellä olemassa metsänsä. Ja katso! ei aikaakaan, niin pellosto kaswoi haarniskoittuja jättiläisiä. Waan Medeia antoi rakastetullensa kiwen, jonka Jasoni wiskasi jättiläis-joukon keskelle. Silloin alkoiwat

nämä riidellä ja tapella keskenänsä, ja tappoivat raiwoissaan toinen toisensa.

Siten oli Jāsoni onnellisesti täyttänyt ehdot; mutta Miētes ei kuitenkaan suostunut antamaan hänelle tuota kulta=taljaa; tah-toipa vielä sytyttää Argō=laiwan tuleen ja murhata uroot. Waan Mēdeia mei Jāsonin yöllä siihen pyhään puistoon, jossa kultainen talja riippui; taika=keinoillansa uuvutti hän wartioitsewan lohikäärmeen uneen, ja Jāsoni saattoi esteettä wiedä taljan saaliiksensa. Wielä samana yönä meni hän kumppaninensa Argō=laiwaansa, otti Mēdeianki fekä sen pienen weljen, Absyrton, matkaansa ja lähti hiljaisuudessa tiehensä.

Namulla näki kuningas, että hän oli petetty, ja wihoisiansa hän lähti pakolaisia takaa ajamaan. Niin pian kuin Mēdeia purjeista tunsi isänsä laiwan, tarttui hän pieneen weljeensä, teurasti sen ja wiskeli jäsenet pitkin weden pintaa, waan pään hän asetti kallion nenään rannikolle. Miētes tunsi heti murhatun poikansa jäsenet ja kokosi ne murheellisena, jotta hän woisi wainajalle osoittaa wiimeisen kunnian. Sill'aikaa ennättiwät Argōnautat päästä onnellisesti pakoon.

Kun Jāsoni näin oli onnellisesti tuonut kulta=oinaan nahan Pelialle, kaukui hänen maineensa kaikkien suussa; waan Pelias ei nytkään suostunut antamaan waltaansa pois elin=aikanaan. Saattaaksensa kauankin vielä pitää waltikan kädesjään, hän olisi mielellään uudesta nuoreksi muuttunut. Myös Aisōnikin, Jāsonin isä, oli jo paljon vanhennut. Mutta Mēdeia päätti taika=keinoillaan nuorentaa wanhuksen jälleen. Hän teurasti nuoren pukin ja sekoitti sen wereen monellaisia nuorentawain yrttien nesteitä. Sitten awasi hän Aisōnin suonet, antoi wanhan weren juosta ulos ja walutti sen sijaan sitä uutta woimallista ja taika=nesteillä sekoitettua pukin=werta. Tuskin oli uusi weri allanut kiertää wanhuksen suonissa, niin hän iloisesti ja notkeasti hyppäsi seisolle, ja wanhuuden heikkous oli kokonaan kadonnut hänen jäsenistään.

Kun Peliaan tyttäret kuuliwat tämän ihmeen, teki heidänkin mielsä nuorentaa oman isänsä, ja pyhswät Mēdeiaa heitä auttamaan. Taika=waino lupasi laatia tuon nuorentawan nesteen; meni sitten tyt-tärien kanssa kuninkaan makuu=suojaan, ja nämä awasiwat, hänen huomaamattansa, häneltä yhden suonon. Peliaan weri juoksi ulos ja hän

kuoli; sillä tuo viekas ja pahan=suopa Medeia olikin pannut ainoas-
taan pelkkää pufin=verta, sekoittamatta siihen mitään elähyttävää yrtin=
nestettä.

Troian sota.

(Noin 1200 vuotta e. Kr.)

1. Tapauksia Iliasta.

1. Pēleyn ja Thetiin häät.

Kun Pēleh, eräs kuningas Thesfaliasa, ja merenjumatatar Thetis viettivät häänensä, olivat kaikki jumalat ja jumalattaret tähän juhlaan kutsutut; ainoastaan Eris, eripuraisuuden jumalatar, jäi kutsu-
matta, koska pelättiin, että hän tapansa mukaan nostaisi riitaa ja toraa ja häiritäisi juhlan iloa. Vihoisiansa semmoisesta halveksimi-
sestä mielti Eris kostoa. Kun kaikki wieraat jo ilomielin viettivät juhlaa, aukaisi hän salin owea ja lähetti laattialle wierimään kultaisen omenan päällekirjoituksella „kauniimmalle“. Tuskin olivat jumalat-
taret nähneet omenan ja sen päällekirjoituksen, kun he jo rupefiwat riitelemään keskenänsä, koska jokainen armeli itsensä kaikkein kauniim-
maksi. Warsinkin Hēra (latinalski Junoni), taiwaan haltiatar ja Beyn (Jupiterin) puoliso, sekä sen rinnalla Pallas Athēne (Minerwa), wiisauden jumalatar, ja Afrodite (Veneri), lemmen jumalatar, kiisti-
wät kowimmasti keskenänsä. Kun ei yksikään heistä tahtonut myön-
tyä, käski Bey, lopettaaksensa riidan, että jumalien lähettiläs Hermes (Merkurio) weifi nuo riitelewät jumalattaret erään kauneutensa wuoksi kuuluisan, Paris nimisen, prinsin luo, joka oli Troian kuninkaan, Priamon, poika; tämä saifi silloin tuomarina ratkaista heidän riitansa. Tämä kaunis kuninkaan=poika oli juuri isänsä karjaa paimentamassa Ida nimisen wuoren juurella, kun mainitut kolme jumalatar astui-
wat hänen eteensä ja ilmaifiwat hänelle riitansa syyn. Itsekukin heistä koki woittaa hänet lupauksilla puolellessa. Hēra lupasi hänelle, jos hän sille antaisi kauneuden kunnian, herruuden kaikkien maiden yli koko

maailmassa; Athēne lupasi tehdä hänet viisaimmaksi ihmisten seas; waan Afrodite lupasi lahjoittaa hänelle Helenan, maailman kauniimman waimon. Tämä lahja oli Pariin mielestä arwokain ja hän julisti Afroditen kauniimmaksi jumalattareksi ja jätti omenan hänelle. Riitokseksi siitä Veneri johdatti Pariin Kreikan maalle Spartaan, missä tuo kaunis Helena oli kuningas Meneläon puolisona. Meneläo otti Troialaisen prinsin warsin ystävällisesti vastaan, mutta tämä palkitsi kuninkaan ystävyhden pahasti. Sillä muutamana päivänä, kuninkaan poisja ollessa, vei hän siltä puolison kaikkine aarteinensa ja pakeni kalliin saaliinsa kanssa Troiaan.

Siitä syystä wannoivat Kreikan ruhtinaat kostaaksensa Troialaisille, ja kun Priamo kuningas ei suostunut lähettämään ryöstettyä Helenaa takaisin, aloittivat Kreikkalaiset Troiaa vastaan kymmenwuotisen sodan, jonka loppu oli tämän waltakunnan perikato.*)

2. Kreikkalaiset Auliissa.

Ennakkaimmat sota-warustuksissaan olivat Meneläo ja hänen welsensä Agamemnoni, joka jälkimäinen oli Argos'in ja Mykenen kuningas ja kaikista Kreikan ruhtinoista mahtawin. Mutta nämä kutsuivat muidenkin Kreikkalais-waltain kuninkaat kokoon, ja ennen pitkää tulla tulwaeli sotateita joka haaralta. Uroot kokoontuivat Aulis nimiseen satamaan Boiōtiasso, johon wihdoin yhtyi 1,200 alusta ja 100,000 sotamiestä. Rauan olivat jo alukset satamassa maanneet walmiina lähtöön; mutta pitkällinen tywen esti heidät lähtemästä. Silloin rupesti Kreikkalainen sotajoukko tyytymättömäksi. Kalkhas tietäjältä kysyttiin, minkä tähden tuuli oli niin sopimaton, ja hänen kasettiin sanoa ajatuksensa ja neuwoa keinoa, kuinka tämä paha olisi poistettava. Tietäjä silloin julisti, että Artemis (Diāna), metsästämisen jumalatar, oli siitä suuttunut, kun Agamemnoni oli häneltä tapannut erään pyhitetyn sarwaan, ja että jumalatar leppyi ainoastaan sillä ehdolla, että Ifigeneia, Agamemnonin tytär, uhrattaisiin hänelle. Kuninkaan isälliseen sydämeen koski tämä sanoma warsin kowasti, mutta muut ruhtinaat pakottivat hänet suostumaan; Odysses, Ithakan

*) Troia kutsuttiin toisellaakin nimellä Ilio, ja mainio kreikkalainen runomus tästä sodasta kantoi nimen Ilias; sen runoilija oli Homēro.

kuningas, joka oli sulo=puheisimpia ruhtinasten joukossa, meni Argos'iin ja houkutteli Ifigeneian pois äitinsä sylvistä Kreikkalaiseen leiriin, uskotellen että Akhilley, urhoollisin Kreikkalainen, aikoi ottaa neidon puolisoonsa. So oli neito uhri=alttarilla, ja pappi weti surmaawan uhri=miekkansa, niin Artemis wihdoin surkutteli syhtöntä impeä, kätki sen paksuun piween ja wei hänen Tauriisen, Mustan=meren rannalle, missä hänestä tehtiin Artemiin temppele=palwelia. Sen siaan löydettiin alttarilta walkoinen nuori sarwas. Jumalatar oli lepytetty; myötä=tuuli paitutti lainwojen purjeet, ja Kreikkalaiset tulivat nyt onnellisesti wiholliselle rannalle, Wähä=aasian luoteiseen kulmaan.

Kuitenkin sanotaan Kreikkalaisten ennen lähtöänsä nähneen pahaa aaween, joka heille ennusti sodan pitkällisyyttä. Kerran uhrataessa, oli alttarin alta pujahtanut esiin kauhea lohikäärme, keikahti muutamaaan alttarin päällitse kaswamaan plataani=puuhun, nieli kitaansa kahdeksan warpusen poikaa emänensä, ja muuttui sitten Zeyn tahdosta kohta kiveksi. Tämän aaween selitti Kalkhas siten, että Kreikkalaiset kuluttaisivat yhdeksän ajastaitkaa Troian edustalla ja wasta kymmenentenä walloittaisivat kaupungin.

3. Sota Troian edustalla.

Troia oli wahvasti warustettu kaupunki Wähä=aasiasa, jota Kreikkalaiset eiwät ensimmäisellä rynnäköllä woineet walloittaa; heidän täytyi ruweta warsinaiseen piiritykseen. Mutta pian loppui heiltä warat ja heidän täytyi lähettää erityisiä joukkioita sotawäestänsä ryöstämään elatus=aineita lähellä olewista saarista ja rantamaista. Troialaiset oliwät sillä wälin kutsuneet liittolaisensa awuksensa ja tekivät miehullista wastarintaa. Kreikkalaiset laatiwät itsellensä warustetun leirin, jossa heillä oli puiset turpeilla ja ruowoilla peitettyt majat. Päälliköt sotiwat wauwistaan, joita wotämässä oli yksi tahi kaksi hewosta, muu wäki taas tappeli jalkaisin; ratsu=wäkeä siihen aikaan ei wielä ollut. Sota=aseina oli peitsiä eli keihäitä, miekkoja, wiskimiä, joutset ja lingot; warjelu=aseet oliwät kypäri, rinta=haarniska ja waskiset sääri=warut, wihdoin kilpi, joka tawallisesti oli härän=nahalla, usein waskellakin päällystetty. Kinnan warustimena oli haarniska, johonka liittyi wöfin. Siihen aikaan ei tapeltu joutottain, waan ainoastaan mies miestä

vastaan. — Ensimmäisistä yhdeksästä vuodesta, joina sota kesti, tiedämme warsin vähän; ainoastaan viimeisen vuoden historia on meille Homëron kuolemattomien laulujen kautta tunnettu.

4. Paris taistelee Meneläon kanssa.

Nestor, Pylon vanha viisas kuningas, oli neuwonut järjestää soturit heimokunnittain, ja niin nyt seisoi koko Kreikkalainen miehistö tähdessä sotajärjestyksessä, kun vihdoin nähtiin Troialaistenkin tulewan muurien sisästä. Silloin lähtivät Kreikkalaiset liikkeelle heittä vastaan. Kun kumpikin sotajoukko oli toistansa niin lähellä, että otetus saattaisi alkaa, astui Troialaisten rivistä kuninkaan=poika Paris kirjawasja pantterin nahassa, joutsi olalla ja miekka wyöllä; heiluttaen kaksi terävää keihästä, maati hän urhoollisinta kaikista Kreikkalaisista uskaltaumaan hänen kansansa kaksin=taisteluun. Kun Meneläo hänen kelsi näin kerskailewan, hänpä siitä ihastui niinkuin nälkäinen jalopeura, jollen mieluinen saalis, joko metsä=wuohi tahi sarwas, etehen sattuu. Nopsasti hän tähdessä asussa hyppäsi waunuistansa maahan, rankaisemaan tuota kehnoa, joka hänen kotonsa kunnian oli warastanut. Mutta Paris kalweni, nähdessään semmoisen vastustajan, ja ikäänkun hän kyykkäarmeeseen olisi kohdannut, kääntyi hän säikähdyksisä takaisin ja kätki itsensä omiensa safeimpaan parveen. Kun nyt Hektor, hänen uljas weliensä, näki hänen niin weltoisti perähtymän, huusi hän sille, täynnänsä mieli=karwautta: „Surkea mies, komean=näkö, nais=uros, aikain hempu! Oi, jospa syntyvätön olisit taikka ennen kuollut, kuin lähdit naisia wiettemään! Etkö näe, kuinka Kreikkalaiset nauraa pajattawat, kun et uskalla otella sen miehen kanssa, jolta kuitenkin niin miehuullisesti warastit puolison? Urwelivat sinussa aika miestä olewan, koska muutosi niin muhkea on. Nytpä huomataan, että sinulta äly on poisja ja kunto kaukana“. Paris wastasi hänelle: „Hektor weleni! Luontosi on ain' yhä karkea, kuin kirwes, jolla oiwa laimantekijä pursia weistelee. Syystä kyllä minua nuhtelet, waan älä soimaa launeuttani; onhan sekii lahja kuolemattomien. Waan jospa tahdot nähdä minun taistelewan, niin läske Kreikkalaisten ja Troialaisten lewätä tappelu=toimestansa; silloin ma tahdon kaiken kansan edessä otella Meneläon kanssa Helenasta ja kaikista hänen tuo-

mista tawaroistaan. Ken meistä kahdesta voittaa, se viekään Helenan kotiinsa; muut eläkööt sitten ystävyhydesjä ja rauhanliitosja, te wiljellen rauhassa Troialaista maatanne, ja nämä Kreikkalaiset purjehd tien jälleen kotiinsa, ihanaan Akaiiaan ja Argos'iin".

Kloisella hämmästyksellä kuuli Hektor nämä sanat, hän astui sotarintaan taistelemain eteen, ja seisautti peitsellänsä Troialaisten rhyntäystä. Kun Kreikkalaiset hänen näkiwät, he kilwan tähtäsiwät häntä vastaan wiskimillä, kiviillä ja nuolilla. Waan Agamemnoni huusi korkealla äänellä, Kreikkalaista riviä pidättääksensä: „Mikäätte ampuke, Akaiian miehet! Hektor, hypäri-harja, nyt puhua tahtoo". Kreikkalaiset antoiwat kätensä waihua ja odottiwat äänettöminä kentällä; silloin Hektor korkealla äänellä kuulutti kansoille Paris meljensä päätöksen. Hänen puhettansa seurasi hiiskumattomuus; wihdoin lausui Meneläo: „Kuulkaatte minua — minua, jonka mieltä yleinen mure waikeimmasti painaa! Wihdoinkin, toiwon ma, tulette nyt te Troian ja Argos'in miehet, sowitzamaan riitanne ja sowingolla eriamään toististanne; Toinen meistä kahdesta kuolkaan, waan te muut sitten erotkaatte rauhassa! Uhratkaamme ja tehkäämme walat, sitten alkakoon kassin-taistelu".

Rumpainenki sota-joukko oli näistä sanoista iloisjaan; sillä jokainen hartaasti halasi tämän pitkän sodan loppua. Rumpaiseltakin puolelta ajajat hillitsiwät wainujen hevosta, uroot hyppäsiwät maahan, riisuiwat sota-asunsa ja laskiwat ne kedolle. Wiholliset asettiwat wihollisten wiereen, ikäänkuin ölistiwät ystämiä olleet. Hektor lähetti kiireesti kassi kuuluttajaa Troiaan, hakemaan uhrilampaita ja noutamaan kuningas Priamon; Agamemnonikin lähetti yhden kuuluttajan laiwain-walkamoille, tuomaan sieltä yhden wuonan.

Helena oli jumalien nais-lähettilään Iriin kautta, joka taimaan-kaarta myöden maahan astui, saanut tiedon tuosta aiotusta kassin-taistelusta, ja istui par'aikaa linnan tornissa Priamon wieresjä, kun kuuluttajat kantoiwat liiton uhrin kaupungin läwitse. Kuuluttaja Idao seurasi, kantaen kuluwan wiini-kruukun sekä kultaisen pikarin polttouhria warten. Tämä lähestyi kuningas Priamoa ja lausui hänelle: „Lähde kuningas nyt kanssamme; sillä rumpaisetkin, niin Troialaisten kuin Kreikkalaistenki ruhtinaat, lähestyiwät toisiansa, he kutsuiwat sinua alas tappelu-kentälle, jotta sinä siellä walallas wahwistaisit pyhää liittoa. Poikasi Paris ja kuningas Meneläo rupeawat kamppailemaan

waimon omistamisesta; sen taistelussa voittaa, se saapi wiedä Helenan kalliine tawaroinensa. Sitten menewät Kreikan kuninkaas miehiensä laiwoilla omaan maahan takaisin”!

Kuningas hämmästy; kuitenkin käski hän kumppaninsa waljastaa hewofet waunujen eteen, ja Antenor nousi hänen kansansa waunuihin. Priamo otti ohjaksen käteensä, ja hewofet kiitowät sotakentälle leiriä kohden. Tultuansa kumpaisenki kansan wälille, lähti kuningas kumppaninensa waunuista ja astui jalkaisin keskustalle. Nyt kiirehtiwät Agamemnoni ja Odyssey esiin. Kuuluttajat toiwat liiton uhrit esille, sekoittiwat wiinin kruukuihin ja pirskoittiwat kumpainstakin kuningasta pyhällä webellä. Sitten otti Menelao uhriweitsen, minkä hän aina kantoi ison miekkansa tupen wieressä, leikkasi wuonilta otswillat pois, ja kutsui jumalien isää liiton todistajaksi. Sitten leikkasi hän wuonain kaulat poikki ja laski uhrit maahan. Kuuluttajat kaatoiwat rukoillen wiiniä kultaisista pikareista maahan, ja kaikki niin Troialaiset kuin Kreikkalaisetkin rukoiluwat silloin kuuluwasti: „O, Jupiter ja kaikki te kuolemattomat jumalat! Joka meistä rikkoo tämän walalla wahwistetun liiton, sen walukoot aiwut kentälle, niinkuin tämä wiini”.

Mutta Priamo lausui: „Antakaatte, te Troialaiset ja Kreikkalaiset, minun nyt mennä jälleen Ilion korkeahan linnaan; sillä minun on mahdoton omin silmin katsella, kuinka poikani tässä kamppailee henkensä edestä tuon wihastuneen ruhtinaan Menelaon kanssa; eihän kuitenkaan muu kuin Zey tiedä, kumpika näistä kahdesta on perikatoon määrätty.” Näin puhui wanhus, ja kun hänen uhriwuonansa oluwat multaas lasketut, nousi hän kumppaninensa waunuihin ja ohjasi hewofet jälleen Troiaan.

Hektor ja Odyssey mittasiwat nyt kiista-paikan ja huiskutteluwat waskisesja hypärisjä kahta arpa, määrätäkswensä kumpika saisi wiskata keihäänsä ensin. Päänsä pois kääntäen, Hektor pudisti hypäriä ja Pariin arpa hyppäsi ulos. Kumpainstakin uros puti sota-asunsa ja sitten he astuuwat pantsarisja ja hypärisjä, nuo mahtawat peitses kädesjä, kansojen keskelle, omaistensa ihasteltawina ja wihaisesti silmiänsä iskien. Arwan määrämällä oikeudella lähetti Paris ensin peitsensä Menelaota kohden; se sattui Menelaon kilpeen, waan kärki kääntyi waskea wasten käppyrään ja ase putosi maahan. Nyt kohotti Me-

neläo peitsensä ja rukoili kowalla äänellä: „Zeh, anna minun rangaista se, joka ensin on minua solwaisut, jotta jälkeen=tulewaiset wasta kammoiswat rikkoa wieraan=waraisuuden pyhyyttä“. Woimakkaasti lensi leihäs, puhkai Pariin kilpeä, tunkentui vielä pantsarinkin läpi ja futkahsti iho=jakun läwitse lähellä ohimoita. Sitten tuo hirmuinen Atreyn poika*) tempasi miekan tupestanja ja kamahutti sillä wastustajaansa kypäriin; mutta kilahtaen katkesi hänen miekkansa kappaleiksi.

„Zulma Zeh, etkös salli minulle voittoa?“ ärjäsi Meneläo, töyhtäsi käsin wiholliseensa kiinni, tarttui hänen kypäriinsä ja weti häntä takaperin Kreikkalaisten sota=riwille päin; jopa olisi wetänyt hänet jälesjensä ja kuristanut hänet kypäriin ahdistawalla leuka=hihnalla, ellei jumalatar Afrodite olisi hawainnut lemmikkinsä hädän ja katkaisut hihnan. Näin jäi Meneläolle tyhjä kypäri käteen; hän wiskasi sen suutuksissaan Kreikkalaisten puolelle, ja tahtoi uudestaan tarttua wastustajaansa. Mutta katkos!

Paris oli kadonnut, jumalatar oli peittänyt hänet pilveen ja wienyt sukkelasti Troiaan, jossa se lasi hänen alas rakastetun Helenan wiereen.

Taistelu=kentällä Meneläo raiwosi vielä yhä niinkuin metsän peto, löytääksensä kadonneen saaliinsa; waan eipä Troialaiset eivätkä Kreikkalaiset woineet hänelle osoittaa, mihin kuninkaan=poika oli kadonnut. Silloin lausui Agamemnoni kauas kaikuwalla äänellensä: „Kulkaatte Kreikkalaiset ja te Troian miehet! Meneläo on woittanut, te olette wannoneet walanne; siis nyt antakaatte Helena kalliine tawaroinensa takaisin ja maksakaa myös tästä=lähin Kreikkalaisille weroa!“ Kreikkalaiset kuuliwat nämä lauseet riemulla, mutta Troialaiset olivat äänettä. He arweliwat, että Paris, jumalien warjelemana, ei vielä ollut woitettu, — ja sota syttyi uudelleen.

5. Hektor ja Aias kassin-taistelussa.

Kerran näki jumalatar Pallas Athene (Minerwa) korkeasta Olympossta alas, kuinka weljekset Hektor ja Paris riensiwät sotaan; silloin hän rajussa lennossa riensi Troian kaupunkiin. Jupiterin

*) Agamemnoni ja Meneläo olivat Atreyn poikia ja kutsuttiin siitä syystä Atreidit, s. o. Atreylaiset.

tammen luona kohtasi häntä Apolloni, joka tuli linnan harjalta, josta hän Troialaisten taistelua johti. Tämä näin puhui sifarelleensa: „Mitä kiihko kuitenkin on sinuun tullut, Minerva! Vieläkös sinä, armoston! yhä ajattelet Troian kukistamista? Etkös kuitenkin ole minulle luvannut antaa tänä päivänä tuon ratkaisewan tappelun lewätä! Anna toiste sota=jyryn pauhata, kosk' et kuitenkaan sinä eikä tuo kiivas Junoni ennen lepää, kuin Klion korkea kaupunki wihdoinfin kukistuu.“ Pallas Athene wastasi hänelle: „Kaukaa satuttaja, olkoonpa niin, kuin sanot. Waan mitenkäs sinä luulet woiwasti tauottaa miesten sodan?“ „Me tahdomme“ — sanoi Apolloni — „kiihoittaa tuon woimakkiaan Hektorin mieltä, jotta hän waatii jonkun Kreikkalaisista ratkaisewaan otteluun; katsokaamme, mitä nämä siihen tekewät“. Sumalatar tähän tuumaan mieltä.

Tämän, kuolemattomain wälillä pidetyn, keskustelun oli tietäjä Heleno hengisjäsä hawainnut; kiireesti tuli hän Hektorin luo ja sanoi: „Priamon wiisas poika, tahtoisitko tällä kertaa kuulla neuwon minulta, joka olen sinun rakas weljesi? Käske kaikki muut, Troialaiset ja Kreikkalaiset, taukoomaan sotimasta; mutta waadi urhoollisin kaisista Kreikan miehistä kaksin=taisteluun kanssasi. Sinua ei kohtaa mitään onnettomuus, sen minä takaan“.

Nämä sanat ilahuttivat Hektoria. Hän pidätti Troialaisten sotajoukkoa, ja astui, pitäen keihästänsä keskeltä kiinni, sotiwien wäliin. Tällä merkillä taukosi taistelu kummaltakin puolelta; sillä Agamemnonin antoi soturiensa alettua lewolle. Mutta Minerva ja Apolloni istuutuivat kahtena korppikotkana Jupiterin tammeen ja olivat iloisiaan kun nämä urhoolliset miehet rupešivat niin rauhallisesti lewolle keihäs=metjäänsä. Noiden sotiwien kansojen keskellä lausui Hektor näin: „Troialaiset ja te Kreikkalaisetkin, kuulkaatte, mitä sydämmeni nyt käsklee minun puhua ja tehdä! Sen liiton, jonka me äsken loimme, on Zeyitse rikkonut, jotta koko kansan on ratkaiseminen, pitääkö Troian kukistuman wai ei. Kuitenkin, onhan wäesänne mitä urhoollisimpia miehiä ja kuka waan uskaltaa kamppailla Hektorin kanssa, hän astukaan esiin minua vastaan. Jos minä kuolen, niin wielöön woittaja sota=asuni laiwoihinja, waan ruumiini lähettäköön Troiaan; jos taas Apolloni minulle kunnian suopi, niin minä riistan woitetulta sota=asun ja ripustan sen Troiaan, Joibo Apollonin temppeliin“.

Kreikkalaiset olivat äänettöminä, sillä se oli hirveätä ruweta
 femmoiseen otteluun ja häpeällistä sitä karttaa. Silloin nousi Mene-
 läo ylös ja nuhteli kansalaisiansa sanoen: „Woi minua, eipähän
 teissä olekkaan miehiä, waan mitättömiä alkoja! Eiköhän siis joukossanne
 ole yhtäkään, joka Hektoria tohtii wastustaa? Woi, muuttukaatte lo-
 akki, te wetelykset; mutta minä tahdon whöttäyhyä taisteluun!“ Näin
 hän lausui ja rupesti pukeutumaan; waan Kreikkalaiset estiwät häntä
 siitä, ja hänen weljensä Agamemnoni tarttui hänen oikeaan käteensä
 ja fanoi: „Waro, weljeni, antaumasta taisteluun tuon woimalkkaan
 miehen kanssa, joka jo on kedolle langettanut niin monen uljaan Kreik-
 kalaisen“. Ja wiisas wanhus Nestor puhui kansalle: „Jos minä
 vielä olisin niin nuori kuin te, jotka säikähdytte, niin menisin itse
 ottelemaan jalon Hektorin kanssa“. Silloin tuli paraat uroot esin,
 — Odysseu, Diomedes, kumpainenkin Aias ja Idomeney; ne kaikki
 tarjoutuivat siihen hirmuiseen taisteluun. „Arpa määrättöön“ —
 fanoi Nestor uudelleen — „ja kellen hywänsä se langenneekin, hän on
 taistelewa niin, että Kreikkalaiset iloitsawat!“ Nyt merkitti lakin ar-
 pansa ja jokainen wiskasi omansa Agamemnonin hypäriin; kansa ru-
 koili, Nestor huiskutti hypäriä ja Telamonin poika Aias oli se, jonka
 arpa hypähti ulos. Illoisena wiskasi uros arpansa jalkojensa juureen
 ja lausui: „Ystävät, se on tosiaankin minun, ja sydämmeni on iloi-
 nen; sillä minä toiwon woittawani Hektorin“.

Wilkkaasti puki Aias jättiläis-ruumiinsa kiiltävään waski-asuunsa
 ja tullesansa esin näytti hän niin julmalta kuin sodan jumala itse.
 Troialaiset wapistiwat ja tuo woimakas Hektor tuli wakaisiksi. Aias
 tuli häntä lähemmäksi, kantaen seitseen-wuotaisen waski-kilpensä. Tul-
 tuansa aivan lähelle Hektoria, fanoi hän uhkaawasti: „Huomainmethan
 toki, Hektor, että Danaolais-kansassa*) vielä löytyh uroita, waikkapa tuo
 jumalien kaltainen Akhilleu ei olekkaan sotakentällä. No, niinpä aloita
 nyt se werinen taistelu!“ Hektor wastasi hänelle: „Telamonin jalo
 poika, älä kiusaa minua niinkuin heikkoa lasta tahi sotaan kelpaamatonta
 alkaa. Tunnenpa minäkin miesten taistelua; osaanhan minäkin kään-
 nellä härän-nahkaista kilpeäni oikealle ja wasemmalle, osaanpa tansfata

*) Danaos oli Argos'in perustaja, ja hänen nimestään kutsuttiin
 Argos'in ajukkaat ja ylipäänsä kaikki Kreikkalaiset Danaolaisiksi.

julman jodan-jumalan tanssia ja ohjata jota-orit taistelu-tuoffinasja! Kas, enpä salaisella miekkandella läheta peistäni sinua vastaan, uljas uros, vaan julkisesti!" Näin sanoen hän korkealla heitolla viskasi peitsensä, ja se sattui Niaan kilpeen, tunkautui kuuden nuodan lävitse ja pysähtyi vasta seitsemänteen nahkaan. Nyt lensi Telamonin pojan peitsi ilmassa; se meni puhki Hektorin koka kilven, sutkahti hänen jalkunsa lävitse ja olisi sattunut hänen ohimoihinsa, ellei hän olisi nopeasti wälttänyt sen lentoa. Rumpainenki weti peitsen irti kilpestänsä ja hyökäsivät kuin kaikki uupumatonta metsä-karjua uudesta toisiansa kohti. Hektor tähtäsi keskelle wastustajansa kilpeä, mutta keihään kärki lysmistyi sitä kowaa nahkaa vastaan eikä puhkaisutkaan maskea. Nias puolestansa puhkaisi peitsellään wastustajansa kilven ja raapaisi vielä kaulaakin, jotta musta veri siitä purskahti. Silloin peräytyi Hektor wähäisen, vaan hänen jäntewä oikea kätensä koppasi kentältä kilven ja surwasi sillä wihollisensa kilven mukuraan, niin että wiski rämähti. Nias koppasi kuitenkin vielä isomman kilven maasta ja lähetti sen niin woimakkaasti Hektoria kohti, että se pullisti wastustajan kilpeä sisäänpäin ja wirtuutti miehen polwea. Hektor kaatui takaperin maahan; kuitenkin ei hän heittänyt kilpeä kädestänsä, ja Apolloni, joka näkymätönä seisoi hänen wieresään, nosti jukkelahti hänet jälleen seisolle. Rumpikin uros yritti nyt karata miekkoineen toistansa vastaan, jotta taistelu päättyisi, vaan tällöin juoksiwat kumpaisenkin kansan kuuluttajat estin ja pistiwät saumansa kamppailuwiien wäliin.

„Nyt olette jo tapelleet kylläksi“, lausui Idoio, Troialaisten kuuluttaja, „te olette molemmat uljaat miehet ja Jupiterin rakastamat, siihen olemme kaikki todistajina!“ Ja Hektor itse sanoi Nias uroolle: „Joku jumala on antanut sulle, Nias, woimakaan wartalon, wäkewyyden ja keihäs-taidon; lewätäkäämme siis tänä päivänä lopullisesti kamppailemasta; toinen kerta tapelkaamme niin kauan, kunnes jumalat suowat toiselle kansalle woiton, toiselle tappion!“ Tällöin tuli Nias hätawälliseksi ja antoi wastustajallensa kättä. Ja Hektor lausui vielä: „Lahjoittakaamme nyt toisillemme kaikki lahjoja, jotta Kreikkalaiset ja Troialaiset kerran mainitkoot: „Ratsokaatte, he taistelivat toistensa kansa eripuraisuuden taistelua, mutta ystävällisesti he erosivat toisistaan!“ Näin lausuttuansa päästi Hektor hopea-lahwaisen miekkansa kulta-tuppineen ja koreine hankkiluksineen. Nias taas päästi purppu-

raisen kauniisti koristetun wyönsä kupeiltansa ja antoi sen Hektorille. Näin nuo jalot uroot erosivat.

6. Akhilleus.

Peleyn häistä meren jumalattaren kanssa olemme jo edellä maininneet; tästä naimisesta syntyi poika, nimeltä Akhilleus, joka pian tuli kuuluisaksi kauneutensa sukkeluutensa ja urhoollisuutensa tähden. Äitinsä Thetis tahtoi heti, poian synnyttyä, tehdä hänet kuolematonmaksi, ja poistaaksensa mitä kuolewaista poisassa oli, hän yö-hetkinä Peleyn tietämättä karkaisi sitä tulesa, ja päivällä voiteli sitä ambrosialla. Mutta Peleus tarkasti häntä kerran salaisesti ja kun hän näki poian potkiwan tullen päällä, kiljaisi hän kowasti ja esti puolisonsa täyttämästä tointansa. Suutuksissaan tämä jätti puolisonsa hyvästi eikä enää ikinä käynyt tuon kuolewaisen miehen huoneessa, vaan sukelti meren syvyyteen vanhempainsa ja siskojensa parin. Mutta Akhilleus oli kuitenkin tullen vaikutuksesta tullut haavoittamattomaksi kantapäihin asti, joista äitinsä oli häntä kiinni pitänyt ja joita tuli siis ei saanut kormentaa.

Peleus wei poikansa wiisaan Kentaurin Rheironin luo, että tämä kaswattaisi hänet urooksi. Rheironi syötti kaswatillessa jalopenurain siälämyksiä sekä metsä-karjuin ja karhujen ydintä, joten hänestä tuli wahwa ja woimakas mies. Akhilleuslle oli sallimus määrännyt kahtalaisen kohtalon: hänen piti joko kaukana sodista ja meluista sodissaan päästä pitkään mutta maineettomaan ikään, taikkapa kaatua paraassa iänsään wieraalla maalla, mutta kunnialla ja maineella kruunattuna. Jomman-kumman näistä kohtaloista hän sai walita. Thetis jumalatar olisi äidillisestä rakkaudesta tahtonut warjella poikansa tuosta ennenaikaisesta kuolemasta, ja wei hänet salaisesti Pheakes kuninkaan luo Skyron saareen. Mutta Kallias oli ennustanut, ettei Troiaa voitaisi walloittaa, ellei Akhilleus muassa olisi. Kun nyt koko Kreikan-maa warustautui, tahtoivat ruhtinaat kutsua myös nuoren Akhilleus uroon, vaan häntä ei löydetty mistään. Kuitenkin onnistui nerokkaalle Odysseuslle, joka aina neuwon tieksi, löytää hänet ja wiehättää sotimaan. Odysseus puki itsensä kauppaneheksi, otti kaikenlaisia kauppa-tawaroita mukaansa ja näyttäytyi siten Pheakes kuninkaan hewissa Skyron

saaresa. Siellä oli Akhilley kätettyä tyttöjen pukuun ja kasvatettiin kuninkaan tyttären parisä. Odyssey lewitteli nyt tyttären eteen kauniita ranne=renkaita, nauhoja, formuksia ja muita koristuksia, mutta niiden joukossa muutamia sota=aseitakin. Lylomēdeen tyttäret mieltymät koristuksiin, Akhilley taas kohta ryhtyi sota=aseisiin. Tällä tavoin hän julkaisi oikean luontonsa, ja nuo wälkkywät aseet sytyttiwät hänessä semmoisen sota=innon, että hän vapaa=tahtoisesti lähti Odysseyh kanssa Nuliisen.

Akhilley oli Troialaisten pelättäwin vihollinen; kenehen hänen peitsensä kerran sattui, se oli surman oma; hän yksinänsä häwitti 23 kaupunkia Troialaisessa maakunnassa. Kymmenentenä sodan wuotena oliwat Kreikkalaiset muutamana päivänä saaneet isot saaliit; Akhilley waati osaksensa kauniin orja=tytön nimeltä Briseis, waan kansan ruh=tiinas Agamemnoni ei sallinut sitä hänelle. Tästäpä syttyi kowa riita, joka loppui siten, että Akhilley Myrmidonilais=joukkoinsa kanssa, jotka hän oli Thesfaliasta tuonut, erosi muista Kreikkalaisista. Hän ma=kaili nyt laiskana teltisfään, huwitti itseänsä kanteleen säwelillä ja katseli rauhallisesti muiden sota. Troialaiset eteniwät Kreikkalaista leiriä yhä likemmäksi ja rohkeniwat rohkenemistaan, kun ei enää Akhilley ollut sotimassa. Tuo wihastunut Peleyh poika ei ollut siitä millänfäkään, Odyssey ei suloisilla puheillansa waukuttanut häneen mitään ja hän aikoi muutamain päivän perästä lähteä kotiinsa jälleen.

Silloin sattui, että Akhilleyh sota=toweri Patroklo lähti ystä=wänfä sota=asussa kamppailemaan Troialaisia vastaan. Nämä luulivat näkewänfä Akhilleyh itsensä, ja pakeniwat kaupunkiin, taikka, jos koettiwat wastustella, saiwat surkean surmansa. Hän antoi kuitenkin sota=intonfä wiehättää itsensä liian rohkeaksi; Hektor, Priamon jalo poika, asettui itse häntä vastaan ja tämä jalo sota=sankari woitti ja tappoi hänen. Kun Akhilley näki rakkaan sota=towerinsa hengettömänä ruumiina, muuttui päivän walo hänelle yöksi; kourin hän tarttui mustaan multaän ja sirotti sitä tukkaansa, kaswoillensa ja waatteillensa. Sitten hän heitti itsensä pitkäseen maahan, repi tukkaansa, ja päästi niin kaukuiset surun=äännet, että äitinsä sitä kuuli ja merestä noustien riensu poikansa luo. Täsfä hän sai kuulla, mikä poikaa waiwasi ja että Akhilley oli päättänyt etsiä kostoä ystäwänfä surmaajalta. Waan kun hänen sota=asunfä oli Hektorin wallassa, meni meren jumalatar

itse tuon mainion seppä jumalan Hefaiston (Vulkanon) pajaan ja tämä teki hänen pyynnöstänsä Akhilleylle uuden kauniin jota-asun. Sen nyt toi tämä hellä äiti poiallensa, joka yhä suruisaan waiteroitti.

Uudella jota-asulla varustettuna astui Akhilley kansan kokoukseen ja teki sowingon Agamemnonin kansa; sitten lähti Kreikkalainen jota-wäki wirtistyneellä miehuudella taisteluun, jossa ei ainoastaan ihmiset, vaan myöskin Olympon jumalat tällä kertaa olivat osalliset, niin Troialaisten kuin Kreikkalaistenkin puolelta. Julma Mars (Ares) jyrysi tuuliaispäänä. Eris, tuhon ihastelija, tuimisteli joukkojen läpi, siihen lisäkö jyrisi Zey Olympostä ukkosena, ja Poseidoni, meren hallitsija, järjitytti maata, jotta itse Plutoni Manalan waltakunnassa pelästyi. Akhilley liehui kuin ärjytetty jalopeura karjassa, hänen jota-hewosensa juosta wongottivat, kawioillaan tallaten kilpien ja ruumisten päälle, hänen waunujensa akselista tippui werta, ja aiwan istuimen reunoihin asti pirskuu pisaroita ylös. Näin hän ahdisti pakenijat Skamandron wirtaan ja karkaisi itse miekka kädessä jälestä. Kohta wirran wedet punastuivat werestä, hänen kätensä raukesivat murhaamisesta, ja itse wirran haltia Skamandro suuttui tähän hirweään surmaajaan. Se alkoi wesiänsä paisuttaa, nosti fameat laineensa, wiskasi pauhinalla nuo surmatut ylös rantoihin, niin että kuu hu lyöä läiskytti Akhilleyyn kilpeä vastaan. Toin-tuskin tämä pelasti itsensä rannalle, kiweten irti-rewityn jalawan ylitse; mutta wirran haltia hylökkäsi hänen jälestänsä, aallot huuhtelivat hänen hartioitansa ja ryöstiwät häneltä jalan-sian. Silloin tuli Minerwa häntä auttamaan, jotta hän uudelleen pääsi rantaan. Tuo wimmastunut Skamandro huusi kuitenkin läheisen Simois-wirran awukseen, ja wasta kun Hefaisto tulellansa sytytti puut rannalla palamaan ja kalat, helteestä hädistyneinä, tuskisfansa haukkotelivat raitista wettä, wiesläpä wirta itsekkin wihdoin liekinä aaltoili, wasta silloin Skamandro aneli jumalien äidiltä, Junonilta, armoa, ja sen kästystä sammutti Hefaisto liekin, mutta Skamandro wiertyi jälleen ranta-äyrästänsä sifään.

7. Hektor ja Andromakhe.

Kun taistelu näin hirmuuisesti pauhasi Troian muurien edustalla, riensi Hektor jälleen kaupunkiin, keloittamaan äitiänsä, Hekubaa, että

se juhllisilla lupauksilla lepyttäisi suuttunutta Pallas Athenea (Minermaa), jott'ei Athillee hien=luonnollisella wälewyyhdellään pääsisi woi=tolle. Tällä tiellänsä käwi Hektor, niinkuin tarkka isäntä ainakin, kat= somassa puolisoansa, lastansa ja kotoaan, ennenkuin hän meni jäl= leen tuohon parhaamaan sota=tuoksiinaan. Waan puolisoansa ei ollut= kaan kotosella. Ruultuansa, että Troialaisten oli hätä ja että woitto kallistui Kreikkalaisten puolelle, oli hän tuskillansa lähtenyt kodista noustaksensa muutamaan kaupungin torniin. Orja=piika oli kanta= nut lasta hänen jälestänsä.

Ropeasti Hektor nyt jälleen kullki Troian kadut takaisin. Päästy= änsä Skialaisen portin luo, rientsi häntä vastaan puolisoansa Andromakhe; palvelija, joka häntä seurasi, kantoi sylissänsä pientä ala=ikäistä Astyanaxia. Naurusja suin katseli isä rakasta poikaansa, joka loisti kuin pieni kannis tähtinen; waan Andromakhe tuli itkien hänen wies= reensä, puristi lempeästi hänen kättänsä ja lausui: „Hurja mies! war= maankin vielä rohkeutes sinulle surman tuottaa, etkä armahda sokerata= waista lastasi, saati onnetonta waimoasi, jonka kohta täytyy leskeksi jäädä. Jos minun pitää sinut kadottaman, niin parasta olisi, että minäkin wajoisin manalan majoihin. Athillee jo tappoi isäni; äitini on Dianan joutsi surmannut; seitsemän welsjeäni on Peleyn poika lyönyt hengettömiksi. Sinutta, armas Hektorini, ei ole mulla mitään turwaa eikä lohdu= tusta, sinä olet minulle isänä, äitinä ja welsjenä. Ole siis armias, jää tänne torniin; älä te'e lastasi orwoksi, eikä waimoasi les= keksi! Aseta sotajoukko tuonne wiikuna=mäelle, siellä on muuri heikoin ja huokein rynnistää; sinne kohden owat urhoollisimmat soturit, kum= painenkin Mias, molemmat Atreyn poiat (Menelao ja Agamemnoni), sekä Idomeney ja Diomedes jo kolme kertaa johdattaneet rynnäkön, — josko sitten joku tietäjä on ilmaissut sen heille, taikka oma sydän on heitä siihen ajanut”.

Lempeästi wastasi Hektor puolisolonsa: „Woi armahimpani! minuakin nämä seikat murehuttawat. Waan täytyisihän minun hä= wetä Troian miesten ja waimojen edessä, jos minä täältä kaukaa pel= kurina ja alakuloisena katselisin taistelua. Urhoollisuuteni kehottaa minua sotimaan ensimmäisessä riwisssä. Tosin sanoo mulle joku ääni sydämmesäni: Kerran se päivä on tulewa, jona kufistuu pyhä Ilio. ja Priamo kansoinensa fortuu. Mutta welsjeni ja kansani perikato ei

ole minulle niin katkera, kuin jos Hektorin puoliso, wankuteen wietynä Argos'in kaupunkiin, pakoitetaan orjana kutomaan kangasta tai kantamaan wettä, ja ihmiset sitten, katsellen tuota itkewää waimo parkaa, surkutellen lausuwat: Se oli Hektorin puoliso!" — Näin se uljas mies puhui ja ojensi molemmat kätensä poikastansa kohti; waan lapsi kätkeytyi parkuen hoitajansa syliin, sillä se pelkäsi waskista kypäriä ja heiluwaa hevos-häntää. Isä katseli hymyillen lasta ja äitiä lempeästi, otti nopeasti kiittelewän kypärin päästänsä, lasi sen maahan, suuteli rakasta lastansa ja kiikutti sitä käsiwarjillaan. Silloin rukoili hän luoden filmänsä taimasta kohden: „Zey ja te kaikki jumalat! Antakaatte tämän poikasen tulla isänsä kaltaiseksi, Troian etewäksi mieheksi! antakaatte hänen tulla Troian waltikkaaksi, jotta hänen palatessaan kotiin sodasta, kansa fanoisi: Poika on isäänsäkin etewämpi!" — Niin lausuttuansa jätti hän pojan puolisonsa syliin, joka, khyneel-filmäisenä nauraen, painoi lasta rintaansa wasten. Mutta Hektor, täynnänsä lempeätä surumielisyyttä, silitti kädellänsä puolisoa ja wirkoi: „Waimo parka! älä sure kowin paljo sydämmessäs; Jumalten tahtoa vastaan ei minua kukaan surmaa, waan mitä kullekin sallitaan, sitä ei ole wielä kukaan kiolewainen woinut wälttää. Mene sinä nyt jälleen kotiin, kankaasi ja wärttinäsi ääreen, ja hallitse naiswäkeäsi; waan miehen täytyy ulos tappeluum, täytyy woittaa tai kuolla." Sen sanottuansa otti Hektor urheasti kypärinsä jälleen ja riensi kiireesti sodan pauhinaan. Itkien ja surumielin katseli ihana puolisonsa hänen jälkeensä.

8. Akhilley ja Hektor.

Dhä likemmäksi tuli Akhilley niin hirmuisen-näköisenä kuin sodan jumala; oikealla olkapäällä heilui tuo kauhea peitfi, tehty Pelion wuorelta otetusta saarnipuusta; hänen waski-aseensa loistiwat kuin tulipalo taikka niinkuin aurinko noustessansa. Nähdessään hänen, Hektor hämmästy, jalkansa wapisiwat ja hän kääntyi takaisin porttiin päin. Pelion poika lensi kuitenkin häntä takaa ajamaan, niinkuin haukka ajaa kyyhkyistä, joka useita mutkia tehden puikahtaa syrjään päin, koska petolintu taas sitä suorassa lennossa ahdistaa. Siten juoksi Hektor Troian muurien wieritse maantien yli, kulkien Skamandron kumpai-

fenkin lähteen ohitse, yhä waan muurin ympäri; — ja wointakas oli pakenija, mutta vielä woimakkampi takaa-ajaja. Näin he kolmasti kiersiwät Priamo kunnikaan kaupunkia ja ijankaikkiset jumalat katselivat tarkasti Olymposta alas sota-kentälle. Rauhistuksella Priamo ja muut Troialaiset näkivät waaran, joka uhlasi jalointa Troialaista. Niinkuin metsä-koira ajaa pelon-alaista sarwasta, niin Athilley ahdisti Sektoria eikä sallinut hänen piiloitella tahi lewähtää missään lymmy-paikassa. Hän wiittasi myös Kreikkalaisille, ett'ei kukaan wiskaisi kehästään Sektorin päälle; sillä yksin tahtoi Athilley kunnian, saada kädellensä kaataa tuon Kreikkalaisten pelätyn wihollisen.

Kun he neljännen kerran olivat juosseet muurien ympäri ja taas olivat tulleet Skamandron lähteiden luo, silloin nousi Jupiter Olympon kuffulalle ja laski kultaiselle waa'alle kassi kuoleman arpa, joista toinen oli Pēleyn poian, toinen Sektorin. Silloin Sektorin waa'an puoli painui symään alas Tuonelaan päin ja samassa tuokiossa lähti Foibo Apolloni Troialaisen uroon wierestä pois. Athilley'n wiereen taas ilmestyi Pallas Athēne, sotaisa jumalatar, ja kuiskutti hänelle formaan: „Pyhähdy ja huofaa sill'aikaa kuin minä Sektoria kiihoitan taistelemaan sinun kanssasi”. Athilley, jumalatarta kuunnellen, nojautui saarnipuista peistänsä wästen; waan jumalatar meni Deifobon näköisellä warsin lähelle Sektoria ja lausui hänelle: „Di, mun wanhempi welsjeni, kuinka Pēleyn poika sinua ahdistaa! koettakaammepa häntä yhdesä wastustella ja torjua häntä luotamme!” Kloisena katshaetaen häneen, wastasi Sektor: „Sinä, Deifobo, olet aina ollut rakain welsjeni, mutta nyt rakastaa sydämmeni sinua vielä enemmän, koska uskaltant kaupungista ulos, waikka kaikki muut istuwat muurien takana. Athēne wiittasi uroolle ja astui, peitsensä koholla pittäen, hänen edellänsä lepääwätä Athilleytä vastaan. Tälle huusi Sektor ensinnä: „Kuuleppas, Pēleyn poika, en enää pakene sinua; minun hehkuu mieleni tehdä sinulle wasta-rintaa, kaataakseni sinut tai itse kaatua! Mutta wannokaamme jumalten edessä iki-walat: jos Jupiter suopi minulle woiton, en sinua pahoin kohtele, waan annan ruumiitsi jälleen kansalaisillesi. Te'e sinäkin samallinen lupaus minulle.

„Älä lörpöttele ehdoista ja lupauksista”, wastasi Athilley synkästi. „Yhtä wähän kuin koira woipi ystävyyttä rakentaa ihmisten ja jalopeurain välille, yhtä wähän kuin susien ja lammasten välille so-

puu syntyy, yhtä vähän olet sinä minua lepyttävä, vaan jommankumman meistä täytyy werisenä kaatua maahan. Ota nyt avukses kaikki taivost; sinun täytyy ofata peistä wiskata ja muutenkin jalona sotijana olla. Rytpä et kuitenkaan päässe minun käsistäni; kaiken sen kärsimykseen, minkä olet minulle ja kansalaisilleni saattanut, saat nyt kerrassaan maksaa". Näin lausuttuansa Akhilley lennätti peitsensä. Mutta Hektor kyyristyi nopeasti polwillensa ja keihäs kiiti hänen hiltiensä kauaksi maahan. Athene otti sen sittä ja antoi, Hektorin hawaitsematta, Akhilleylle takaisin. Wihan woimalla lähetti nyt Hektorin peitsensä ja se ei häneltä mennyt tyhjään, se sattui keskelle Akhilleyhän kilpeä, vaan siitä se kummahti pois pystymättä. Hämmästyneenä kääntyi Hektor takaisin, katsomaan weljeänsä Deifoboa; sillä hänellä ei ollut itsellensä toista keihästä. Mutta tämä oli jo kadonnut. Silloin arwasi Hektor, että se olikin Pallas Athene ollut, joka hänen oli pettänyt. Hän hawaitsi kyllä, että loppunsa nyt oli lähellä; niinpä hän mietti ainoastaan sitä, ettei hän maineettomasti multaakaan kaatuisi. Hän tempasi ison miekkansa wyöltä ja ryntäsi eteenpäin niinkuin kotta, joka karitsan niskaan lentää. Peleyn poika ei odottanut iskua; hän tunkeutui kilpensa warjossa likemmäksi, kypärinsä huihkui, harjatupsu heilui ja kirkaasti kuin tähti loisti hänen peitsensä, jonka hän julmana wiiputti oikealla kädellensä. Silmänsä tarkastivat Hektorin koko warotaloa, mihin paikkaan haawa saattaisi pystyä. Silloin näki hän, että joka paikka oli kiiltävässä waski-asussa peitettyinä, ainoastaan misä olkapää liittyi kaulaan, näkyi kurkku wäihäsen paljastettuna. Siihen tähtäsi Akhilley peitsellään ja työnsi sen niin tuimasti Hektorin kaulaan, että keihään kärki tunkeutui ulos niskasta. Hektor kaatui maahan, vaan keihäs ei ollut häneltä katkaisjut kurkku-torwea, ja waikasti hengehtäin rukoili hän kaatuneena: „Minä sinua, Akhilley, pyydän polwiesi kautta ja vanhempaisi tähden, älä anna ruumiini häpeällisesti wirua Danaolaisten laiwain luona, vaan läheta se Troiaan omaisilleni!"

Mutta Akhilley pudisti peloittawaista päätänsä ja wirkoi: „Älä rukoile minua polwieni kautta ja vanhempaini tähden, sinä joka ystäväni murhasit! Ei kukaan ole karjoittawa koiria sinun ruumiiltasi, waikkapa Priamo tahtoisikin lunnaitsi maksaa sinun painosi werran selwää kulta!" — „Sun tunnen", änkytti Hektor kuolemaisillansa —

„Siunalla on rautainen sydän! Mutta muista minua silloin kun Ier-ran Apollonin nuoli sinun tavoittaa Skialaisen portin luona". Näin ennustaen lähti Hektorin henki ruumiista ja lensi alas manalaan. Waan tily Akhilley huusi pakenemalle sielulle jälestä: „Kuollos sinä, kohtaloni saan minä Jupiterilta, milloin jumalat niin tahtowat. Mutta nyt tahdon uhrata ystävälleni Patrokloslle sowingto=uhrin". Ja nyt riisui hän kaatuneen ruumiilta sota=asun pois, puhkai si kumpaisessakin jalassa jänteet kantapään ja nilkkaluun välitse, puetti niiden läwitse nahka=nauhat ja sitoi nämä waurujen istuimeen kiinni. Sitten hän hyppäsi wauruihinsa ja ajoi hewosensa, ruoskalla sutkien, laiwain wal-lamoille päin, laahaten ruumista peräsänsä maassa. Tomupilwet pö-lsyiwät näin kuljetetun kuoliaan ympäri, hänen äsken niin ihana päänsä kynti, hapsat hajalla, sywän waon hiekkaan. Muurilta katfeli äitinsä Hekuba tuota kauheata näytelmää, riisti hunnun päästänsä ja katfoi woivotellen poikansa jälkeen. Kuningas Priamofin itki ja walitti, ja Troialaisten parkuna kaikui koko kaupungissa. Wanha isä tahtoi itse lähteä poikansa murhamiestä takaa ajamaan. Hän wiskautui maahan ja huusi: „Hektor! Hektor! Kaikki muut poikani, mitkä wihollinen on tappanut, unhotan sinun tähtesi! Oi, jospa sinä olisit edes isäsi sy-lisä kuollut!"

Rauhallisena istui muutamassa kuninkaallisen linnan huoneessa Andromakhe! sillä hän ei vielä tietänyt mitään tästä onnettomuudesta. Hän oli juuri neulomasssa purppura=waatteesen koreita kувia ja käski pii-kansa panna ison kolmijalkaisen padan tulelle, walmistaaksensa läm-pöistä kylpy=wettä puolisoollensa, kun tämä sotakentältä kotiin palaisi. Silloin kuuli hän tornista huudon ja walituksen. Pahaa aawistaen huusi hän: „Woi minua, te piikaset, minä pelkään, että Akhilley on woimakkaan puolisoni kaupungista katkaisut". Sykkiwällä sydämmellä hän rienfi linnan huoneiden läwitse, kiiti torniin ja katfoi alas muurin ylitse, kuinka Peleyn pojan hewoset wetiwät Hektorin ruumista pitkin sotakenttää. Silloin kaatui Andromakhe takaperin lankoinsa ja kälhyinsä kästiin pyörtyneenä, ja kalliit hius=koristukset, nauhat ja huntu, Afroditen ihana häälahja, lensiwät kauas hänen päästänsä. Wihdoim-fin toinnuttuansa, huusi hän fortuneella äänellä Troian waimojen edessä: „Hektor! Woi minua poloista! Sinä, yhtäläinen kurja kuin minä=kin, synnyit kurjuuteen niinkuin minäkin. Tuskan ja murheen alai=

fena istun nyt huoneessani ja kaswatan ala-ikäistä, isätöntä poikaa kyyneleilläni! Hänen täytyy kerjäten isänsä ystäviltä almuja anoa, ja hän tulee hyljättäväksi, koska isä häneltä on mennyt. Silloin hän itkien palaa äitinsä luo, jolla ei ole puolisoa, ja koirat repivät Hektorin ruumista!" Näin se vaimo parka valitti ja Troian naiset itkivät ääneensä.

9. Akhillej ja Priamo.

Basta nyt, kun ystävän kuolema oli kostettu, poltettiin Patroklosin ruumis ja mainioita peijais-peliä pidettiin juhlan kunniaksi. Hektorin ruumis yhä vaan kedolla makasi raatona ja aamulla warhain waljasti Akhillej hewosensa, fitoi ruumiin waunuihinsa kiinni, ja ajoi kolmesti Patroklosin hautakummun ympäri. Mutta Apolloni kuitenkin warjeli ruumista mätänemästä ja toisetkin jumalat sääliwät kaatunutta.

Jumalien käskyläis-tyttö Iris astui uudestaan alas Olympostasta ja kehoitti vanhaa Priamoa lähtemään Akhilleyn leiriin, lunastamaan Hektorin ruumiin. Priamo siis päätti lähteä, waljastutti hewoiset waunujensa eteen ja kulki yön hiljaisuudessa Hermeen (Merkurion) suojeluksen alla Kreikkalaisen leirin läwitse Akhilleyn telttiin. Uros oli jo lewolla, kun Priamo telttiin astui; vanha kuningas syyleili sillä lwin hänen polwiansa ja suuteli niitä käsiä, jotka jo olivat häneltä niin monta poikaa surmanneet. „Jumalien-moineu Akhillej” — lausui hän — „ajatteleppas omaa isääsi, joka on vanha kuin minäkin, kenties myöskin ahdistettuna vihollisten naapurien kautta, hädistyneenä ja awutonna. Kuitenkin jääpi hänelle toivo nähdä rakas poikansa jälleen. Waan minä, jolla oli wiisikymmentä poikaa, ja niistä yhdeksän-toista yhden äidin kantamaa, olen useimmat niistä menettänyt tähän sotaan ja viimeksi sinun kauttasi sen ainoan, joka saattoi pelastaa kaupungin ja meidät kaikki. Minä tulen nyt luoksesi laiwoillen, lunastamaan hänen ruumiinsa, oman Hektorini ruumiin, ja tuon muasfani määrätömät lunnaat. Pelkää, Peleyn poika, jumalien vihaa; ole mulle armias ja ajattele omaa isääsi! Minun täytyy jo kärkeä, mitä kukaan kuolewainen ei stetaisi, sillä minä painan huulilleni ne kädet, jotka owat surmanneet minulta lapset”. Näin puhui wanhus ja uros ajat-

teli isäänsä ja tarttui lempeästi ukon käteen. Waan tämä laukesi polwilleen Peleyn pojan eteen itkien; Akhilleykin itki ajatellen isäänsä ja ystäväänsä, ja koko teltti kaikui walitus-äänistä.

Sitten juoksi Akhilley kuin jalopeura owesta ulos ja häntä seurasiwat sotatowerinsa. Teltin edustalla he riisuiwat hewoset waljaista ja weiwät kuuluttajan siisään. Sitten nostiwat lunnaat waunuiista, ja jättiwät ainoastaan kaksi wiittaa ja yhden jakun, että Hektorin ruumis niillä kunniallisesti peitettäisiin. Sillä wälin antoi Akhilley siwulla päin ja isän näkemättä pestä, woidella ja waatteuttaa ruumista. Akhilles itse nosti sen lewitetyn sian päälle ja kun hänen ystäväänsä nostiwat ruumiin waunuihin, huusi hän Patroklo wainajan luoksi, näin lausuen: „Älä Patroklo wihastu äläkä moiti minua, jos sinä ehkä manalassa saat tietää, että annan Hektorin ruumiin hänen isälensä jälleen! Hän ei ole wähäpätöisiä lunnaita tuonut muassaan ja sinunkin pitää saaman niistä osasi!”

Nyt palasi Akhilles jälleen telttiin, istuutui kuningasta wastapäätä, sanoen: „No, wanhus! poikaasi on nyt lunastettu. Puettuna kunniallisiin waatteisiin makaa hän waunuisiasti. Kun waan päivä koittaa, voit hänen nähdä ja wiedä täältä mukaas Troiaan. Waan ajatellaamme nyt yö-ateriata; siwulla on kyllä aikaa vielä itkeä rakasta poikaasi, wiethäsi hänet kaupunkiin; sillä kyllä hän ansaitseekin paljon khyneleitä!” Sitten antoi Akhilley walmistaa aterian. Syötäissä ihmetteli Priamo uroon kooka ja wartaloa, ja tämä puolestaan ihmetteli ukon arwokasta katsantoa ja wiisasta puhetta. Sitten walmistettiin hänelle wuode ja Akhilley lupasi hänelle yhdeksän-päiwäisen ase-lewon, jotta hän woisi kunnian-mukaisesti haudata jalon Hektorin. Dnneton isä ei woinut unta silmiinsä saada ja jo ennen päiwän nousua ilmestyi hänelle Hermes ja kehoitti häntä palaamaan jälleen Troiaan. Prianto nousi silloin ylös ja meni sen kalliin ruumiin kanssa surewaiseen Ilioon takaisin.

10. Troian walloitus.

Oltuansa kymmenen vuotta leirissä Troian edustalla ja turhaan kamppailtuansa, turwautuivat Kreikkalaiset viimein wiekkauteen. Odysseyn neuwosta hakkasiwat he metsäiseltä Idan wuorelta isoja honkia

ja niistä rakensi nero-keinokas uros Epeio suuren suunnattoman hewosen. Hän teki ensin hewosen jalat, sitten mahän, sen päälle hän rakensi selän yhteen, taakse lanteet, eteen kaulan, ja siihenpä hän kauniisti sowytti harjan, joka näytti heiluvan niinkuin hewosessa ainakin. Pää ja häntä koristeltiin ystähyllin karvoilla ja jouhilla, pystyt korvat ja kiiltävät silmät pantiin päähän, — sanalla sanoen, ei mitään puuttunut, joka elämässä hewosessa on. Ja kun Minerva auttoi sen tekijätä, walmisti hän sen kolmessa päivässä, niin että koko sotajoukko sitä ihmetteli.

Nyt nousivat uljaimmat uroot Neoptolemo, Akhilleyn poika, Meneläo, Diomedes, Odyssej, Filoktetes, Nias ja muut, wihdoin Epeiolin, joka oli hewosen tehnyt, tämän puisen eläimen aworaan mahaan; mutta muut Kreikkalaiset polttivat teltit ja leiri-kalunsa ja purjehtivat läheiseen Tenedon saareen, jossa nousivat maalle.

Nähtyhänsä sawun leiristä nousewan ilmaan ja että laiwattin jo olivat kadonneet, juoksivat Troialaiset ilo-mielin kaupungista leiriin ja äkkäsivät täällä tuon suuren summattoman puu-hewosen. Suuri heidän wäittelensä, olisiko kunnitus poltettava wai kaupunkiin hinattawa, astui Laoko'oni, Apollonin pappi, heidän keskellensä ja huusi: „Onnettomat kansalaiseni, mitä hulluus teitä wiehättää! Luuletteko Kreikkalaisten todellakin purjehtineen pois ja että Danaolaisten lahjassa ei ole mitään petosta kätettyä? Ettekö te tunne Odyssehtä paremmin? Taikkapa on hewoisen sisässä joku waara kätettyä, taikka on se sotakone, jonka nuo kawalat nyt piilossa olemat wihollisemme wielä aikowat kaupunkimme ajaa. Ja olkoonpa se mikä hymänsä, älkääte uskofo tuota puista eläintä!” Näin lausuen surwaisi hän suuren rautaisen peitsen hewoisen mahaan. Reihäs tarisi puussa ja sisus jymisi kuin kellari-luola. Waan Troialaisten mieli jäi lumotuksi.

Kas, nyt äkkiä tuowat Troialaiset paimenet erään wangitun Kreikkalaisen sinne. Sinoni oli hän nimeltä; hänen oliwat löytäneet Skamandro-wirran ruowostoista. Raikki silloin iloitsi. Uteliaima keräytyiwät wangin ympäri ja kowuuttelivat häntä paikalla tunnustamaan, mitä warten se hewoinen oli tehty ja walmistettu. Sitä se kawaltaja odottikin; sillä hän oli jo ennakolta kansalaistensa kanssa sen niin tuumannut, että hän antaisi Troialaisten ensin ottaa hänet wangiksi, ja sitten wikoittelisi Troialaiset kuljettamaan puu-hewosen

kaupunkiinsa. Hän alkoi ensin kowasti itsemään ja oli kauan olewi-
nansa, ikään kuin hän ei muka millään muotoa woisi eikä tohtisi il-
maista tuota salaisuutta. „En woi“, — lausui hän — „ennen tap-
pakaatte minut tähän paikkaan!“ Troialaiset tulivat sitä uteliaammiksi.
Wiimeinkin hän myöntyi heidän rukouksillensa ja uhkauksillensa ja lau-
sui: „No, niinpä kuulkaatte nyt! Kreikkalaiset purjehtiwat par'aikaa
kotiinsa. Pappien kuskystä, tämä hewonen rakennettiin, jotta Kreikka-
laisten paluumatka olisi onnellinen; sillä se on sowing-uhri kaupun-
kinne suututetulle jumalattarelle, jonka kuwa Diomedes ja Odyssey
kerran pillkasiwat. Jos hewonen eheänä saataisiin kaupunkiinne, niin
emmustajan lauseen mukaan Troia tulisi olemaan mahdoton enää wal-
loittaa ja olisi hallitsewa kaikki ympärillensä olemat kansat. Suuri
sitä tahtoivat wihollisenne estää ja sentähden rakensiwat niin suuren
hewosen, että se ei sowy portista kaupunkiinne“.

Näin se wiekas Kreikkalainen lausui ja nuo tyhmistyneet Troia-
laiset uskoivat hänen koreata puhettansa. Soutuifasti tekivät he nyt
pyöriä hewosen alle, sitoivat köyhiä sen mahan ympärille, ja nyt sekä
wanhat että nuoret asettuiwat wetämään. Joka ei onnistunut saa-
maan tarttua köyden päähän wetäöksensä, liittyi siihen saattaja-joukkoon,
joka juhla-waatteissa ja ylistys-lauluja weisaten kulki kahden puolen
puu-hewosta. Nyt tullaan kaupungin portille, waan hewonen on liian
iso mahtuaksensa. Paikalla on woimakkaita miehiä walmiina, jotka
repiwät ofan kaupungin muuria alas. Niemuiten wedetään hewonen
tämän leweän aukon läwitse, jono kulkee pitkää katuja myöten linna-
kummulle. Tähän, jumalattaren temppelin edustalle, asetetaan tämä
kumma eläin, jotta kaikki woisiwat nähdä sen ja iloita sen omistamisesta.

Se päivä oli mitä riemullisin, waan seuraawa yö mitä hirmui-
sin. Kun kaikki jo oliwat nukkuneet sikeähän uneen, hiipi Sinoni
puu-hewoisen luo, aukaisi hiljaa luukun, ja haarniska-pukuiset miehet
laskeutuivat pimeästä piilostansa ulos. He meniwät kaupungin port-
tien luo; wartiak owat nukkuneet ja tapetaan. Mutta porttien ulko-
puolella jo obottawat Kreikkalaisten saaliin-himoiset joukot; portit
awataan ja riemuisella woiton-kiljunalla tunkeutuwat Danaolaiset suo-
jelemattomaan kaupunkiin. Sinoni juoksee palo-soihtu kädessä pitkin
katuja ja sytyttelee huoneita palamaan. Liian myöhään hawaitsewat
Troialaiset petoksen. Joka kadulla, joka talossa taistellaan weristä

taistelua. Kohta on koko kaupunki tulen vallassa ja mikä Kreikkalais-
ten miekoilta säilyy, sen tuli hävittää. Ainoastaan pitkuinen joukkio
pelastuu, siinä seassa myöskin hurstas Aineias eli Aeneas. Näh-
tyään, että kaikki oli kadotettu, — että tulen=liekki jo kamalalla hoh-
teella leimahti hänen huoneensa harjalta taivasta kohden, otti hän
urheasti vanhan isänsä Ankhiseen selkäänsä, taluttaen kädestä pitku
poikaansa Askaniota; ja siten hän pääsi onnellisesti pakoön.

Kuningas Priamo ei ollut niin onnellinen. Hän oli vaimoineen
lapsineen kätkeytynyt linnaan ja langennut polvilleen koti=jumalainsa
eteen. Tällä pyhällä paikalla toivoi onneton vanhus armon saavansa
hurjastuneilta vihollisiltaan. Mutta siinä toivossa hän oli pettynyt.
Paljain miekoin tunkeutuvat Kreikkalaiset sisään, surmasivat ensin
Priamon poiat isän silmäin edessä, sitten hänet itsensäkin. Hänen
puolisonsa ja lapsensa weivät he laivoihinsa, ja jakoivat saaliin kes-
kenänsä. Menelāo sai Helenansa takaisin; mutta ihana Ilio oli
rauniona.

II. Odysseyn harharetket *).

1. Odyssey Kyklöpien maalla.

Kun Odyssey Troian hävityksen perästä purjehti kahdella-toista
laiwalla kotimaahan, wiskasi myrsky hänen Kyklöpien maalle, missä
asuiwat nämä raa'at jättiläiset, jotka eivät kylwäneet eivätkä kyntä-
neet; sillä ilman työtä kaswoi heille wehnää ja ohraa ja oivallisin-
mat wiinimarjat ainoastaan sillä, että Zey fateellansa heille kostutti
maan. He eivät tienneet mitään la'in säännöistä tahi kansan kokouk-
sista yhteistä neuvottelemusta warten, waan asuiwat erillään toifistansa
wuorten rotkoissa. Kyklöpien maan edustalla oli pieni metsäinen saari,
jossa juoksenteli lufemattomina laumoina kesyttömiä wuohia. Tanne Odys-

*) Homēron toifesta runomuksesta, jonka nimi on Odysseia.

heyn laivat sattuiwat tulemaan pimeän yön aikana; päivän koittaessa nousiwaat Kreikkalaiset maalle ja waelsiwat läpi koko saaren ristiin rastiin, nuolillansa ampuen wuohia ruuakfensa. Koska heillä vielä oli runsaasti wiiniä, wiettiwät he päivän riemullisesti aterioitfemassa.

Waan pian huomasiwat nouswasta sawusta ja wäestön äänestä, että asuttu maa oli lähellä ja aamun tultua lähti Odyssej muutamain toweriensa kanssa mannermaalle, katsomaan mitä kansaa siellä asui. Kannalle tultuansa näkiwät he kallion=luolan, jota laakeri=penfaat warjostiwat, ja ympärillä kaswoi pitkiä hontia ja tuuhewia tammia. Siinä luolasfa asui eräs jättiläis=wartalainen mies, joka yksinään karjaansa paimenti eikä milloinkaan pitänyt muiden kanssa yhteyttä, waan itsefseen mietti julmia tekoja.

Odyssej walitsi mukaansa kaksitoista tomeria ja käski toisten olla laivojen luona. Nyt hän waelsi eteenpäin ystäwäinsä kanssa, jotka kantoiwat wiiniä nahkakäsisä ja lisäfsi ewästäkin. Luolalle tultuaan eiwät tawanneet jättiläistä kotona, sillä hän jo ajanut laumansa laitumelle. Hänen poisfa=ollesfansa katseliwat Kreikkalaiset uteliaasti rotkoa, siinä oli yli=ympäri koria täynnänsä juustoa; nawetoisfa oli karitsoitu ja wohlia; eikä myöskään puuttunut astioita, hulihoita ja kiuluja tuon runsaan maidon säilyttämistä warten. Kreikkalaiset wirittiwät tulta ja söiwät mieliinsä juustoa. Pian tuli jättiläinen saapuwille, selässä iso kantamus kuitwia halkoja, jotka hän wisfasi niin suurella ryminällä maahan, että Kreikkalaiset pelästyneinä kätkehtyiwät rotkon perimmäisiin soppiin. Nyt ajoi hän luolaan lampaat ja wuohet, joita aikomuksensa oli lypsää, waan jätti oinaat ja pukit ulkopuolelle; sitten pani hän rotkon suulle hirmuisen suuren paaden, jota tuskin kaksilla=kolmatta neliphöräisillä rattaila olisi woitu kuljettaa. Kun jättiläinen oli lypsännyt laumaansa ja rawinnut itfensä maidolla, pani hän tähteet astioihin ja sytytti tulen. Silloin hän hawaitfi muukalaiset ja lausui wihaisesti näin: „Keitä olette ja minkä tähden te purjehditte meren aaltoja? Oletteko kenties meri=roswoja ja tahdotte sotia wieraita kansoja vastaan?”

Kreikkalaiset wapiwiwat kuullessaan hänen karkean äänensä jyminä ja nähdesfään hänen ruman muotonfa; mutta Odyssej maltoi mieltänsä ja lausui: „Me olemme Kreikkalaisia, Agamemnoni kuningaan sotajoukkoa ja paluu=matkalla Troiasta, jonka häwitimme; myrskö

on meidät ajanut tuntemattomille mesille; rukouillen nyt lähenemme polviaasi anomaan sinulta wieras-lahjaa. Mutta pelkää sinä jumalia; sillä Zeh suojelee muukalaiset."

Julma Rhyklopi vastasi: „Hourupa oletkin, sä muukalainen, kun käsket minun pelätä jumalia; mitä me Rhyklopit huolimme Zehstä ja muista autuaista Olympolaisista, me kun olemme paljoa paremmat niitä. Pelosta jumalien tähden en suinkaan ole säästävä sinua tai kumppaniaasi. Sano minulle kuitenkin, mihintä sinä laiwasi laskit rannalle ja onko aluksefi lähellä wai kautana tästä? Sukkelasti vastasi Odhsseyh: „Laiwamme särkyi kallioita wasten ja me ainoastaan henkemme pelastimme meri-hädästä”.

Wirksamatta siihen mitään sieppasi Rhyklopi kaksi Odhsseyhn kumppania, löi ne maata wasten kuin koiran pennut, niin että weri ja aivot purskahtelivat ympäri. Sitten harkkasi hän ne jäsen jäseneltä palaksiksi ja söi ne suuhunsa niin ahnaasti, ett’ei lihaa eikä luitakaan jäännyt. Kreikkalaisten weri oli jähmistytjä suonisfa kauhistuksesta. Näin täytettyään watsansa ihmis-lihalla ja maidolla, panentui julmuri pikkäksen rotkon pohjalle ja nukkui raskaasen uneen. Nyt olisi Odhsseyh helposti surwannut miekkansa hänen sydämeensä, ellei se pelko olisi häntä estännyt, että kaikki nämä Kreikkalaiset eiwät kuitenkaan jaksaisi nostaa tuota suurta summatonta kiveä rotkon suulta pois. Rotkoon suljetuina olisi heidän tähtynyt häpeällisesti kuolla.

Seuraawana aamuna sieppasi Rhyklopi taas kaksi Kreikkalaista ja söi ne aamiaiseksi; sitten nosti hän kowheesti kallion kappaleen pois, mutta pani sen, ulos mentyhään, jälleen luolan suulle, niinkuin joku panee kattilalle kantta; sitte ajoi hän laumansa laitumelle. Silloin mielti Odhsseyh keinoa, millä kostaisi hänelle pahat tekonsa. Luolassa oli Rhyklopin nuija, tehty öljy-puun rangasta ja wahwa kuin kaksikymmen-soutoisen haahden masto. Tämän antoi Odhsseyh nyt kumppaniensa silittää, itse teroitti hän sen latwa-päätä, karkaisi kärjen tulesfa ja kätki sitten koko nuijan tarkasti sonnan alle. Sitten hän walitsi arwalla neljä toweriansa, surwataksen niiden awulla tämän hirweän asejen nukuwan Rhyklopin filmään. Jättiläisellä, näet, oli ainoastaan yksi filmä, pyöreänä keskellä otsaa.

Ulkasella tuli tuo julma Rhyklopi takaisin, teki tawalliset toimituksensa, tappoi taas kaksi Kreikkalaista ja söi ne illallis-ateriakseen. Nyt

lähestyi Odysseyn häntä ja antoi hänelle kannullisen viiniä. Ihastuneena tyhjänsti jättiläinen sen, antoi täyttää sen kolmasti ja tyhjänsti sen kolmasti, aavistamatta mitään pahaa. Hän tahtoi nyt tietää Odysseyn nimenkin, voidaksensa antaa hänelle fitä vastaan wieraslahjaa.

„Nimeni saat kyllä tietää“, sanoi Odysseyn järkewästi, „maan annappas sinäkin sitten mulle wieraslahja. Isäni, äitini, veljeni ja sisareni kutsuvat minua nimellä: Ei-mikään; se mun nimeni on“.

Sen perästä lausui jättiläinen pilkaten: „No, niinpä Ei-mikään on säästettävä viimeiseksi suupalakseni; — se sinulle wieraslahjaksi!“ Näin lausuttuansa kaatui Kyklopi selälleen ja nukkui niin raskaasti, että korvaamisensa jyräsi kuin ukkoinen.

Nyt oli Odysseyn valmis, otti öljyyn rangan, piti sen tulessa kunnes kärki oli hohtavana hiilenä ja tarttui sitten neljän kumppaninsa kanssa rankaan, jonka he kaitin voimin survasivat jättiläisen filmään. Tuo tulinen ranka poltti jättiläisen filmäripset ja kulma-karwattin, koko filmä kiehui ja kuohui kuin merinen lähde ja suhisi niinkuin wesi, johon tulinen rauta pistetään. Kyklopi rupesti huutamaan niin hirmuifesti, että rotkon seinät tärisivät. Raiwohkaana ja tuskasta julmistuneena huusi hän toisia Kyklopiä awuksensa; ne tulivat rotkon suulle ja kyshivät: „Mitä sinä, Polyfemo, huudat ja kiljut niin kowasti? Onko sinulta ryöstetty laumat wai tekekö sinulle kukaan pahaa?“ „Ei-mikään aikoo mun tappa, Ei-mikään minun woitti wiekkaudella“, wastasi Polyfemo.

Kyklopit, jotka eivät tätä wastausta hymmärtäneet, luulivat, Polyfemon tulleen hulluksi ja menivät taas matkoihinsa. Odysseyn nauroi salaisesti, iloiten wiekkautensa onnistumisesta. Käsilänsä haperoiden nosti jättiläinen nyt kallion-kappaleen rotkon owelta, istuuntui itse owen suulle ja alkoi laskea lampaat ulos, jotta hän sitten woisi paremmin saada muukalaiset kiinni. Mutta Odysseyn sitoi pitkäwillaisia oinaita kolmittain yhteen ja keskimäisen oinaan maahan alle kätki aina yhden Kreikkalaisen. Itseänsä warten walitsi hän isoimman ja wahvimman lauriin koko laumasta ja ripusti itsensä sen maahan alle,

pidellen sen pitkistä willoista kiinni. Dinaat ja kauriit meniwät tällä tavoin ulos ja Polyfemo, joka koetteli niiden selkiä, ei tiennyt mitään petoksesta. Wiimeksi tuli lemmityis-puffinsa, jonka mahän alla Odyssey riippui, ja sille sanoi jättiläinen: „Minkä tähden sinä, puffiseni, nyt tulet muun lauman jälestä, oletihan muulloin aina ollut ensimmäisä laitumelle mennesä ja ensimmäisä kottiinki tullessa. Warmaankin sinua huolettanee isäntäsi filmä, jonka tuo wiefas mies minulta sokaifi! Jospa sinä waan woisit sanoa minulle, mihinkä hän on kätkeythnyt, niin pitäisi hänen aiwujensa kohta purskahtaa maahan”. Näin sanoen laski hän kauriin menemään.

Kuin Kreikkalaiset olivat pääseet wähän matkaa rotkosta, päästi Odyssey towerinsa irti ja nyt he rientsiwät rannalle, misä muut kumppanit ottiwat heidät ilolla vastaan. Dinaat wiettiin lainwoihin ja Kreikkalaiset lähtiwät sitten matkalle. Kun olivat sountaneet jonkun matkaa saaresta, huusi Odyssey Polyfemolle pillaten: „Ähä! Polyfemo, etpäs mitättömän miehen kumppania syönyt, ja Zey on minun kauttani rangaisnut pahan-tekosi!” ~~X~~ Jättiläinen silloin wiefasti suuren kallion-kappaleen heidän ylitseensä mereen, niin että laineet siitä kuohuivat korkealle ja työntiwät laiwaa maalle päin jälleen; mutta ahkeralla sountamisella pääsivät Kreikkalaiset kuitenkin Kyklopien maalta ulomaksi, ja Odyssey huusi toisen kerran: „Polyfemo hoi! kun joku kyshy sinulta filmäsi kadottamisesta, niin sano hänelle: kaupunkien häwittäjä Odyssey, Laerteen poika Itakasta, on minun tehnyt sokaifi!” Polyfemo muisti silloin erään ennustuksen ja huusi: „Woi minua, nytpä muistan tietäjän, joka ennusti minulle, että menettäisin filmäni Odyssey nimisen Kreikkalaisen kautta. Minä luulin kuitenkin aina tämän wihollisen olewan ison miehen woimakkampana minua, ja nyt piti niin pitkuisen heittiön tulla juottamaan ja pettämään minut! Tuleppas, Odyssey, kuitenkin luokseni jälleen, minä annan sulle kaikki anteeksi ja rukoilen isääni Poseidonia, jotta hän suopi sulle onnellisen paluu-matkan”. Odyssey oli kuitenkin siihen liian wiisas. Polyfemo silloin rukoili Poseidonia, meren mahtawata haltijaa, että se kostaisi Odysseylle sitä solwausta, jonka hän oli tehnyt, ja antaisi hänelle huonoa onnea matkalle. Ja vielä kerran paiskasi hän mereen toisen kallion-möhkälään, niin että waahto purskahti; waan Odyssey ja hänen towerinsa soutuivat sitä saarta kohti, johonka miesjoukon toinen

ofasto oli jäänyt. Siellä uhrafi Odysseey Polyfemon lemmitis=pukin Zej jumalalle.

2. Odysseey Kirken luona.

Matkalaiset nyt joutuivat Niolon=saarelle, jossa tuulten haltia Niolo asui ja piti maailman kaikki tuulet hallussansa säkissä, päästäen ne mielin määrin ulos puhaltamaan tai sulkien ne jälleen wankeuteen. Tämä jumala vastaan=otti Odysseyn suostollisesti ja lahjoitti hänelle puskin, jossa oli kaikkia tuulia säilytettynä; häntä itseänsä saatteli hän läntisellä myötä=tuulella matkalle. Merellä purjehtiesaan Odysseey nukkui laiwaansa. Hänen kumppaninsa, jotka pahaksi onneksi eivät voineet uteliaisuuttansa hillitä, aukasivat puskin steen, ja katso! silloin pääsivät kaikki tuulet valloilleen ja ajoivat laiwan Niolon=saarelle takaisin. Waan toisella kertaa ei Niolo ollutkaan muukalaisille armias; kowilla sanoilla hän käski heidän lähteä tiehensä, koska muka taimaan wiha heitä wainosi.

Kuusi päivää nyt ajelivat merellä tuulten wallassa, seitsemäntenä sattuiwat Laistrygonien, julmain jättiläisten, luoksi, jotka häwitivät Odysseyltä yksi=toista laiwa ja monta hänen kumppaniaan surmasivat. Nyt oli uroolla vielä yksi ainoa laiwa; siihen hän pelasti itsensä säilyneen miehistönsä kanssa ja pääsi muutamaaan saareen, jossa asui taika=waimo Kirke. Odysseey nousi eräälle kuffulalle ja näki sawua nousewan taika=waimon kartanosta. Hän lähetti silloin 22 kumppaniansa edeltä=käsin feutua tarkastelemaan. Kreikkalaisille tuli vastaan monta jalopeuraa ja futta; waan nämä pedot eivät olleetkaan raatelewia; ne waelsiwat waan rauhallisesti edelleen, häntää liehuttaen niinkuin koirat; ja todella olimatkin oikeastaan ihmisiä, mitkä Kirke taika=keinoillaan oli hirweiksi pedoiksi muuttanut. Kreikkalaiset lähestyiwät kohta taika=waimon kartanoa ja kuuliwat emännän sointuwaa laulantoa, hänen kutoessaan isoa kummallista kangasta. Matkalaiset huusiwat jumalattarelle korkealla äänellä eikä turhaan; se tuli portistaan ulos ja pakoitti wieraat menemään fisään. Mitään pahaa aawistamatta, nämä tekiwät niinkuin oli käsketty ja joiwat sitä wiiniä, johonka oli sekoitettu taika=yrttejä. Dyt'äkkiä koski jumalatar heitä taika=sawallansa ja he muuttuiwat sioiksi, joilla oli harjat ja röhkivä ääni;

ainoastaan järkensä oli heillä jälellä. Kreikkalais-kurjat itkivät, waan heidän itkunsaakin oli kuin sian winkuminen ja Kirke ajoi heidät kaikki tyhni siko-läättiin ja pani heille sian ruokaa eteen. Mutta yksi nimeltä Eurhloho pääsi pakoon ja wei tämän hirweän sanoman Odysseylle.

Paikalla lähti tämä matkalle; Eurhloho peloissaan ei tahtonut seurata häntä. Lähestyessään taika-linnaa, Odyssey kohtasi Hermestä (Mercuriota) hoikan nuorukaisen haahmossa. Hermes antoi hänelle Moly nimisen yrtin, warjellaksensa häntä Kirken taikvoja vastaan. Samalla kertaa neuvoi hän Odysseytä ryntäämään miekalla uhaten taika-waimon päälle juuri silloin, kun tämä aikoi si koskea häntä sawallansa. Näin neuwottuaan katosi Hermes jumala Olympon korkeuteen.

Odyssey tuli kartanon portille ja kutsui jumalataria, joka käski hänen sisään tulla. Hänellenkin Kirke taritsi pikarillisen wiiniä, joka oli waarallisilla taika-yrteillä sekoitettu. Odyssey joi eikä siitä ollut millän-fäkään; sillä hänellä oli Moly-yrtti laffarissaan. Nyt rupesti Kirke häneen sawallansa, muuttaaksensa hänet siaksi ja salwataksensa hänet läättiin niinkuin kumppaninjakin. Mutta Odyssey ryntäsi silloin miekallaan häntä vastaan ja parakaisten laukesi Kirke polwillensa, syleili uroon polwia ja puhkesi: „Kukas oletkaan, koska taika-juoma ei sinuun pysty, — juoma, jota ei yksikään mies ole vielä kestänyt? Wai oletkos kenties Odyssey, jonka tulemisesta Hermes on antanut minulle tiedon? Pistä miekaksi tuppeen ja istukaamme molemmat matolle!”

Odyssey ei kuitenkaan uskonut ilkiötä, ennenkuin tämä wanoi, ett'ei hän enää pahaa yrittäisi. Nyt eräs palvelijatar asettti Odysseylle istuimen, purppuraisella polstarilla peitettyä; toinen pani istuimen eteen hopeaisen pöydän, jollenka oli pantu kultaisia ruoka-koria; kolmas sekoitti wiiniä ja neljäs lämmitti wettä waski-lattilassa, Odysseylle kylpy-wedeksi. Kylwettyhensä uros kääriytyi siihen kauniiseen paitaan ja takkiin, jotka Kirke hänelle toi, ja istuutui siallensa. Mutta vielä nytkin häntä arwelutti maistella noita herkullisia ruokia, eikä hän syönytäkään, ennenkuin jumalatar muutti hänen kumppaninsa jälleen ihmiseksi. Nytpä kaikki nämä miehet tulivat Kirken taika-keinoilla paljoa nuoremiksi ja kauniimmiksi kuin ennen olivat; ja Odyssey eli vuoden päiwät umpeensa Kirken kauniissa taika-linnaessa.

3. Odysseyn käynti Manalaiden puheilla.

Kun Odyssey otti jää-hyväisiä taika-jumalattarelta, ilmaisi tämä hänelle vielä tulevaisuudentkin. „Sitä et tule kotiisi — lausui Kirke — ennentuin olet käynyt Manalaiden puheilla ja kysynyt Teirestias tietäjältä paluu-matkastasi”. Sen ohessa neuvoi Kirke hänelle tien kamalaan Manalahan ja opetti hänelle ne uhrin, joilla kuolleiden haamut manattaisiin. Odyssey pani kaikki tarkasti mieleensä.

Sinne täytyi matkustaa sen ison Okeanon wirran ylitse, joka juoksee ympäri koko maan piirin; sen wiho viimeisessä ääressä, aivan pilkko pimeässä, oli muka se kohta, jonka Kirke sanoo olevan ovensuuna Manalaa. Sinne tultuaan kaimoi Odyssey kynnärää syvän ja awaran kuoppuran ja kaatoi siihen hunajasta, maidosta, wiinistä ja wadestä valmistetun juoma-uhrin; sen päälle riputti hän walkoisia jauhoja. Kuolleiden haamuille hän lupasi uhrata, kotiin päästyänsä, yhden raavaan ja erittäin Teirestaalle parahan oinaan laumastansa. Sitten leikkasi lampaalta, jonka oli mukaansa tuonut, kaulan poikki ja antoi weren juosta kuoppaan. Wainajien sielut nyt tulla leijailivat esiin, morsiamet ja sulhaset, kowan-kokeneet wanhuset, neitokset, mitkä suru ja murhe oli nuoruuden loistossa pois temmannut, sekä sodassa kaatuneet miehet, jotka waskinen peitti oli puhkaisut. — Kaikki wael-sivat parwittain kauheasti parkuen haudan ympäri. Odysseyn kumppanit polttivat uhri-lampaan ja rukoilivat Manalan jumalia. Mielikädenä istuutui Odyssey kuopan partaalle ja esti kuolleet tulemastawertä lähemmäksi, sillä hän tahtoi ensin kysyä Teirestaalta matkastansa. Kulkipa kyllä monta ystävääkin ohitse, viimein Odysseyn oman äiti wainaanakin sielu; waan poika hillitsi halunsa puhutella äitiänsä ja antoi ensin Teirestaan juoda tuota uhri-wertä. Suotuaansa tämä ennusti, näin Odysseylle lausuen: „Kuuluisa Odyssey, sinä tahtoisit palata kotiisi onnellisesti! Waan yksi ikuisista jumalista on sinulle murja-mielinen; maan-täristäjä Poseidoni on sinulle siitä wihoissaan, koska teit hänen poikansa Polyfemon sokeaksi. Kuitenkin täytyy hänen wihdoinkin laskea sinut menemään, waan waro, kun kumppanies kanssa käyt Trinakrian saaresa maalle, ett’et te’e mitään pahaa siellä olewille raawaille. Ne owat maan-walaisijan Helion (auringon jumalan) omat ja se on tappawa sinulta kaikki kumppanisi, jos sinä wihoi-

tat häntä. Wieraalla laiwalla olet tulewa kotiisi, waan omasa ta-
lossasi löydät paljon sydämmen=huolta. Siellä on ylpeitä miehiä,
jotka morsius=lahjoilla kostwat ihanaa puolisoasi, Pēnelopea. Se
waimo parka on jo paljon itkenyt sinua ja famoite poikasi Telemakho.
Wiekkandella ja wäkiwällällä täytyy sun tappaa kostijat, waan silloin
älä unohda uhrata kiitos=uhria jumalille!"

Nyt teki Odysseyn mieli puhutella armasta äitiänsäkin; sillä se
istui uhri=weren ääressä; waan niin kauwan kuin se ei saanut sitä
juoda, se ei tuntenutkaan poikaansa. Teiresias lausui: „Anna sen
tulla weren luo ja nauttia sitä, niin se on ilmoittama sinulle totuuden!"

Odyssey antoi kohta äitiänsä juoda, ja yht'äkkiä tunsi äiti poi-
kansa ja lausui walittaen: „Kuinkas sinä, joka elät, tulit tänne yön
pimeyteen alas, johonka muuten ei kukaan kuolewainen ole woinut tun-
keutua, elleiwät jumalat johdata häntä. Etkös vielä ole palannut
kotimaahasi Ithakaan ja etkö vielä ole nähnyt Pēnelopea"?

„Tähtymys", wastasi Odyssey, „toi minut kuolleiden asuntoon,
sillä minun täytyi saada puhutella Thebalaista tietäjää, Teiresiasta.
Minä olen vielä paluumatkallani Troiasta ja silmäni eiwät ole vielä
nähtneet rakastamaani saarta. Sano äiti kulta mulle kuitenkin, mikä
onnettomuus sinut tempasi pois, turmiollinenko ruttotauti wai hiljai-
nen pika=kuolema? Ilmoita minulle myös isästäni ja pojastani,
wieläkö ne hallitsawat waltakuntaani, wai onko joku muu mies, joka
ei luule enää palaawanikaan, jo hallituksen anastanut? Sano mulle
myös puolifostani, odottaako se vielä miestänsä wai onko se jo men-
nyt jollekulle jalolle Kreikkalaiselle"?

Siihen wastasi äiti: „Wielä on puolifosti Pēnelope linnassasi;
murheellisena suree hän sinua, öin ja päiwin khyneleitä muodattaen,
sillä kopeilewaiset kostijat kiusaawat häntä kowasti; wielä myöskin poi-
kasi Telemakho hallitsee waltakuntaasi, mutta peläten niitä miehiä, jotka
syöwät tawarataasi ja omaisuuttasi. Waan isäsi ei tule enää kaupun-
kiin, hän asuu maalla eikä makaa enää hōyhen=alustimilla; hän ma-
kaa talwella renkien kanssa lämmittäwain nuotioin ääressä ja kesällä
lehti=lawain päällä ulko=ilmasa. Kohtaloasi surren, hän wietää päi-
wänsä murheellisna. Waan minä en kuollut turmiolliseen rutto=tau-
tiin enkä hiljaiseen pika=kuolemaankaan, ainoastaan itkäwä ja huoli si-
nun tähtesi otti minulta hengen!"

Suuresti ikävöiden yritti Odysseyn nyt syleillä äitiänsä, kolmasti ojenti hän kätensä sen perään ja kolmesti katosi haamu hänen käsistään. Suruisella mielin huusi uros: „Äiti, minkä tähden et pysy luonani, kun minun niin tekee mieleni sinua syleillä, jotta me toistemme kanssa voisimme kaventää surulliset sydämmemme?” Waan äiti vastasi: „Kun kuolemaiset kerran kalvenewat, kun tulen liekki on kerran häwittänyt lihat ja luut, niin sielu katoaa pois, niinkuin ilmaassa lentelävä kuwas unisfa. Mutta mene sinä walohon jälleen ja ilmoita kaikki puolisollesi!”

4. Odysseyn kulku Seirēnien rannikon ohitse, sekä Skyllan ja Kharýbdiin välitse.

Odysseyn palasi jälleen Okeanon yli Aiaian saareen, jossa Kirken asunto oli. Tämä tuli rantaan, johonka Kreikkalaiset nousivat maalle, ja piika-tytöt seurasiwat häntä, ruokia ja juomia kantaen. Kun kaikki olivat nauttineet lihaa ja wiiniä, kertoi Odysseyn jumalattarelle, kumppaniensa kuulematta ja matalalla äänellä, retkestänsä Manalaan. Waan Kirke ennusti hänelle mieläkin näin: Sinun pitää tulla Seirēnien, kauniiden uimajalkaisten neitojen, luo, jotka jointuwalla laulannollaan wiehättiwät kaikki siwu=menijät. Waan woi niitä poloisia, jotka heitä lähenewät! ne eiwät enää koskaan tule ihmisten nähtäville. Seirēnien ympäristöllä on läjittäin tapettujen miesten luita. Purjehdi sinä, Odysseyn, ohitse ja tuki toweries korwat waksilla, waan jos itse mielit heitä kuulla, niin anna fitoa itsesi käsistä ja jaloista maston juureen kiinni ja kießä towerisi päästämästä sinua irti, tämän kohdan siwuitse mentäessä.

Sitten nousee matkallasi vielä teräwiä luotoja, jotka kutsutaan Harha=kallioiksi, joidenka välitse ei woi lintukaan lentää, saati laiva purjehtia. Toisella puolella salmea on korkea kaswitoin, alastoin kallio, jonka päälle ei kukaan kuolewainen ole koskaan nousnut. Kalliossa on sywä pimeä rotko, jonka editse laiwan on purjehdiminen. Siinä asuu Skylla, eräs hirmuinen kummitus, jolla on haukkuwa ääni, kaksifitoista jalkaa, kuusi käärmeen=kaulaa ja yhtä monta kauheata kitaa, kolme riviä hampaita kuskakin. Zalkansa kummitus pitää rotkossa, waan päät se pistää ulos, nielaistaksensa jonkun delsiinin tai siwu=

purjehtijan. Ei kukaan ole vielä purjehtinut siitä ohitse menettämättä parhaat soutajansa. Wastapäätä Skyllaa on toinen matalampi kallio, jonka alla asuu Rharybdis, joka kolmesti päiväänsä särpii meren wettä sisäänsä ja kolmesti syököe sen jälleen ulos. Ellös silloin menkö siihen, kun se nielee suolaiset laineet sisäänsä; sillä silloin sinua ei woisi Poseidoni itseään pelastaa warasta. Souda laiwallasi Skyllan lähitse; sillä parempi on menettääksesi kuusi toweria, kuin että kaikki kerrallaan hukkuisitte.

Jos onnellisesti pääset Skyllan ja Rharybdiin wälitse, niin sitten tulet Trinakrian saareen, jossa Helio, auringon jumala, pitää kauniimmat karjansa laitumella, — sarwi-raawaita ja willakkaita lampaita, joidenka lukumäärä ei koskaan wähene. Jos ette koske näihin eläimiin, silloin kyllä voitte päästä onnellisesti Ithakaan, waan sittenkin useat waarat sinua kohtaawat. Waan jos te'et niille pahaa, niin siitä tulee tuho sinulle ja towerilles, ja kaikkien hylkäämänä, köyhänä ja kurjana tulet yksin wihdoin Ithakaan''.

Siten lausui jumalatar ja aamurusko jo koitti. Odyssej meni kiireesti kumppaniensa luo jälleen ja pianpa nämä istuivat tuhdoilla soutamasssa, mutta Kirke vielä auttoi heitä myötäisellä tuulella. Odyssej ilmaisi nyt kumppanillensa, mitä Kirke oli kertonut hänelle Seireneistä. Kun laiva alkoi lähestyä niitä warallisia neitoja, otti hän waksia ja tuffi sillä kumppaniensa korwat; waan itsensä antoi hän sitoa käpistä ja jaloista mastoon kiinni. Hän kuuli jo Seireniien laulun, jotka huusiwat kuuntelijalle: „Tule, armokas Odyssej, laske laiwasi maalle; me laulamme sulle ihania lauluja. Joka kerran saa kuulla suloiset säwelemme, palajaa iloisenä ja suuren wiisauden waralla takaisin. Sillä me tiedämme kaikki, mitä Kreikkalaisten ja Troialaisten wälillä on tapahtunut, me tiedämme kaikki asiat, mitä maailmasssa tapahtuu''.

Silloin syttyi Odyssejyn sydämessä tulinen himo mennä Seireniien luo ja hän käski ystäwiensä päästää hänet irti; mutta nämä olivat toki kuuroja kaikille hänen rukouksilleen eivätkä itse tienneet mitään Seireniien wielkaista taika-lauluista. Siten purjehti laiva onnellisesti siwutse ja Odyssej otti towerien korwista waksin pois, joka oli pelastanut heidät.

Kuljettuansa jonkun matkaa vielä eteenpäin, kuuluivat Rharybdiin pursuawan pyörteen jyminä ja kauhistuen seisauttivat he soutunsa. Odysseyn lohdutti heitä pelkäämästä ja käski perämiehen laskea laivaa purnusta ulommas, mutta lähitse kalliota; waan Skyllasta ei hän wirkkanut heille mitään. Nyt olivat he juuri meren salmessä; toisella puolen uhkasi heitä Skylla, toisella taas tuo kauhea Rharybdis, ja sill'aikaa kuin miehistö katsoi ainoastaan jälkimäiseen, oli ahnas Skylla jo wienyt kuusi urhoollisinta Kreikkalasta. Ilmasa heiluen, käsin ja jaloin ponnistellen, huusivat nämä kurjat turhaan Odysseyltä apua; hänen täytyi ontin silmin nähdä, kuinka kummitus nieli hänen kuusi kumppaniansa ja ajatella wain omaa ja jälille-jääneiden towaren pelastusta.

Odysseyn oli nyt jotenkin onnellisesti päässyt kumpaisentkin kummituksen, Skyllan ja Rharybdiin, ohitse. Sitten tuli hän ja hänen kowin supistunut miehistönsä Trinakrian saareen, jossa Helion laumat olivat lautumella. Tällöin muisti Odysseyn Teiresiaan ja Kirken waroitukset; päästäksensä siitä waarasta, käski hän kumppaniansa purjehtia saaren ohitse. Waan wäki oli soutamisesta ja kauhistuksesta niin wäsyksissä, että heidän teki mielenä lepäilemään ja nukahtamaan, ja huolimatta uroon kiellostä, he päättivät nousta maalle saareen. Silloin aawisti Odysseyn, että se hirmuinen ennustus käwisi toteen; hän wannotti kuitenkin kumppaniansa, ett'ei ne tappaisi auringon jumalalta yhtään raawasta tahi lanumasta, waan söisivät ainoastaan niitä ruokia, jotka Kirke oli heille mukaan antanut. Raitti wannoiwat walaansa. Waan koko kuukauden pauhasi wastatuuli. Niin kauan kuitenkin kuin ewästä kesti laiwassa, Kreikkalaiset eivät koskeneet Helion raawaisin, ja sittenkin, kun raitti ewäs oli syöty, rupešiwat he syömään lintuja ja kaloja. Mutta kerran, Odysseyn raskaasti nukkuesša, woitti Eurylokhon neuwo ystäwyshen kesken, ja Odysseyn herättyä tunkeutui tapettujen ja uhrattujen raawasten haju hänen nenäänsä. Turha oli enää toruakkaan; teko oli jo tehty ja jumalten rangaistus näkyi jo julkkisesti; sillä nyljetyt nahat rupešiwat matelemaan ja lihat tulella ammuuiwat. Nuo nälkäiset Kreikkalaiset kuitenkin söiwät kuusi päiwää niitä teuras-tettuja lihoja ja seitsemäntenä lähtiwät he taas matkalle.

Heidän päästyhänsä aawalle merelle, nousi mustia pilwiä yli ympärinsä, ankara myrsky alkoi pauhata, laineet kuohuiwat waltoisessa

waahdosja ja purjeet ja mastot särkyivät. Sulmalla jyminällä kaatui masto laiwaan ja halkasi perämieheltä pää-kallon. Utkoinen jyräsi ja salama iski laiwaan, soutajat wierähtivät mereen ja hukkuivat kuin warikset uiskennellen mustien laineiden harjoilla. Odyssej seisoj vielä yksinänsä laiwasja; silloin sekin hajosi liittehistään ja kowa-onnellisella uroolla oli tuskin aikaa nuoralla sitoa yhteen laiwa-maston ja emä-puun. Sillä lautalla pyhytellen, uiskenteli hän wihastuneiden aaltojen ajamana. Tuuli kääntyi ja ajoi haaksirikollaisen takaisin Rharybbista kohden, juuri kun se särpi wettä sisäänsä. Tässä suurimmasja waarasja kelsi Odyssej wiikuna-puun, joka kaswoi esin erästä kallon halkeamasta; sen oksaan tarttui hän sukkelasti ja kiipesi ylös, juuri silloin, kun Rharybbis nielaissi maston ja emä-puun pyörteesensä. Waan kohta syöksä peto nielemänsä jälleen pois sisästään; sukkelasti hyppäsi uros takaisin lautalleen ja päästi, Rharybbiin häntä wahingoittamatta, aawalle merelle. Siten ajeli hän vielä kauan aikaa, kunnes joutui Dghyja nimiseen saareen, jossa asui kauno-tukkainen jumalatar Kalyppö. Tämä otti uroon ystävällisestä vastaan, hoiti häntä ja rakastuiki häneen niin, ett'ei tahtonut enää laskea häntä pois luotansa. Odyssej olisi kyllä karannut salaisestä tiehensä, waan hänellä ei ollut mitkään-laista alusta. Näin hän taas oli pääsemättömisjä.

5. Odysseyn kotolaiset Ithakasja.

Sillä aikaa kuin Odyssej Poseidonin wihan tähden sai ajella pitkin meriä ja kärsiä paljo waiwaa ja wastusta, ei säästännyt onnen wastahakoiuus hänen perhettänsäkään Ithakasja, nimittäin uskollista puolisoansa, Penelopea, ja poikaansa Telemakhoa, joka jälkimäinen isän kotoa lähtiesjä vielä oli ollut pikkuiuen lapsi. Siitä oli jo melkein kaksikymmentä vuotta, kun uros oli lähtenyt Ithakasta; kaikki muut ruhtinaat olivat jo aikoja ennen palanneet Troiasta, waan Odyssej yksin oli vielä kadoksissa; häntä pidettiin kuolleena eikä siis luultu hänen enää tulewan. Penelope yksinään toiwoi vielä yhä ja oli nuoruutensa sulhoselle uskollinen. Toista sataa kostijaa oli tullut hänen hoviinsa ja asuiwat siellä warstin häwyttömästi. He teurastiwat Odysseyn raawaat, wuohet ja fiat, ja pakoittiwat hänen palkollisensa palwelemaan heitä. Joka päiwä he söiwät, joiwat ja mäsjäsiwät

ja tahtoivat pakoittaa Pēnelopea valitsemaan jonkun heistä puoliso-
fensa. Laertes, Odysseyn isä, oli näiden kopeiden miesten tähden
paennut maalle ja Telemakho oli vielä liian nuori lakkauttaaksensa tä-
män wallattomuuden. Odysseyn äiti oli kuollut huolesta, ja Pēne-
lope itki yöt ja päivät puolisoansa. Kun kofijjat yhä kiiwaammin
tahtoivat naima-kaupan syntyä, kelsi hän muutamana wiekkaan kei-
non. Hän kutoi par'aikaa kaunista kangasta ja sanoi että hän, saa-
tuansa sen walmiiksi, valitsisi jonkun näistä kofijoista miehensä.
Waan yöllä tulen walolla, purki hän aina jälleen, mitä oli päivällä
kutonut, ja siten kangas ei milloinkaan walmistunut. Yksi kielas pal-
welija ilmaisi kuitenkin kofijoille wiekkauden, ja nämä alkoivat nyt
wielä enemmän ahdistaa Pēnelopea.

Mutta nytpä wiisauden jumalatar, Pallas Athēne, armahti yk-
sinäiseksi jäänyttä Pēnelope raukkaa ja sen suremaa poikaa; olihan tuo
wiisas keinokas Odyssey hänen lemmityisensä, jota hän ei woinut jät-
tää awutta. Kun muutamana päivänä meren waltikas Poseidoni ei
ollutkaan jumalien neuwokunnassa ja jumalien isä Zey oli hywällä
tuulella, rukoili wiisas Minerwa hartaasti isäänsä olemaan tuolle on-
nettomalle Odysseylle armias ja lähettämään hänet jälleen ikäwäi-
määnsä kotimaahan. Zey lupasi tehdä sen ja tuo sukela jumalien
lähettiläs Hermes lensi siiwikkäillä jaloillaan Dghgia saareen; mutta
Pallas Athēne laskeutui Ithakaan, meni howiin, jossa kofijjat juuri
miellyttivät itsensä lauta-pelillä, ja astui Odysseyn wanhan ystävän muo-
toisena Telemakhon luo, häntä lohduttamaan ja urhoollisuuteen kehoit-
tamaan. Silloin rupesti Telemakho walmistautumaan, warusti salai-
festi laivan ja lähti, Pēnelopenkaan tietämättä, isäänsä etsimään.
Mutta Minerwa seurasi nuorukaista erään johdattajan ja neuwon-
antajan, Mentorin, haahmossa.

6. Odysseyn tulo Ekherian saarelle.

Odyssey oli jo wiipynyt seitsemän vuotta Kalypsön saaresa ja
huoli ja ikäwä kalwoivat hänen sydäntänsä. Toka päivä meni hän
meren rannalle katsomaan sille suunnalle, jossa armas Ithaka oli.
Silloin tuli jumalien lähettiläs Hermes, ja Kalypsö hämmästy. Kor-
keiden jumalien käsky täytyi hänen totella ja hän lupasi, waikkapa

surumielin, päästää rakastetun Odysseyn menemään kotimaahansa. Odyssey sai kirveen hakataksensa metsästä puita ja muita tarpeita, weistääksensä hirret laudoiksi ja tehäksensä niistä itsellensä aluksen. Silloin tuli uusi nuoruuden voima uroon käsiwarssiin ja neljäsä päiväsä oli työ tehty. Kun nyt Kalypsö oli antanut hänelle ruokaa, juomaa ja vaatteita matkaa warten, lähti hän laiwallansa saaresta pois ja ohjasi kulkuaansa tähtien johdolla.

Seitsemän päivää kävi matka ihan onnellisesti ja purjehtija näki jo kaukaa Ekheria-saaren, johonka hänen olikin tarkoitus ensiksi tulla. Silloin keksi hänet Poseidoni, joka juuri oli paluu-matkalla Aithiopian maasta, ja vihaisena hän lähetti wankan kolmi-kärkensä mereen, niin että aallot kohoamaan ja tuulet ulwomaan. Pelko sydämessä ja wapistus polwisä, seisoi Odyssey pienessä haahdesaan ja kiitti niiden onnea, jotka olivat saaneet kuolla Troian sodassa; silloin tulla huimahti iso laine hänen ylitensä ja kaatoi aluksen kumoon. Uros huiskui kauwaksi pois weneestä ja painui sywään laineiden sisään. Hän pääsi kuitenkin jälleen ylös, syöksyi suolaisen meri-weden suustansa, ja pudisti heruman märkyhyden päästänsä. Alus sattui jälleen hänen lähellensä, hän tarttui sen laitaan ja keikahii ylös sen sisään. Siten kuleksi hän tuuli-ajona meren selällä, niinkuin pohja-tuuli wiepi kuitwat ohdasseet pitkin aukeata kenttää. Wihdoin eräs meren jumalatar, Leukothea armahii onnetonta hädän-alaista ja antoi hänelle hienon huntunsa, käsien hänen sitoa sen kainaloihinsa, mutta wiskata kaikki raskaat vaatteet yltänsä pois. Kun Odyssey oli sen tehnyt, tuli toinen vielä woimakkaampi laine ja särki hänen weneensä kappaleiksi. Hän tarttui yhteen kaari-puuhun ja koska huntu kainaloiden alla häntä myöskin kannatti, pysyi hän laineiden päällä. Käski wuorokautta kesti myrskyn rajuus; silloin tuulet asettuivat ja Odyssey läheni Ekheria-saaren rantaa. Siinä oli jyrkät kallio-rannat ja miehen olisi luut siinä särkyneet, ellei hän olisi onnistunut tarttumaan muutamaaan kallion-kärkeen, kunnes laine oli ohitse-mennyt. Waan laineen takaisin-kimmahdus tempasi hänet jälleen mereen ja hän olisi ollut hukassa, ellei olisi keksinyt erästä läheistä wirran-suuta. Sinne hän wiimeisin woiminsa otti uidakseen ja pääsi wihdoinki maalle. Nyt wiskasi hän jumalattaren humnun takaisin mereen, kofosi wäsyneillä käsillänsä warwikosta sammalia ja lehtiä wuoteekseen ja waipei sille herwottomana

alas. Pian tuli wirvoittawainen unen jumala ja nuodatti uusia voimia uupuneen urohon jäseniin.

7. Odysseyn Fäiäkiläisten luona.

Etherian saaresa afui kauppaakäppä ja reimakas Fäiäkiläiskansa, jota hallitsi kaksitoista kuningasta; waan ylimmäisenä kuninkaana oli uros Alkino'o. Hänellä oli tytär, nimeltä Nausika'a, joka oli wilkas ja utttera neitonen. Namusella päätti tyttö lähteä pesemään weliensä waatteita ja käski wäljastaa hevos-aasit waunujen eteen; sitten istuutui leikki-towerinensa ajamaan ja tuli wirran rannalle, missä Odysseyn oli kätehtyneenä. Neidot panivat pestävänsä nelis-kulmaisiin wesi-kuoppiin, sotkivat niissä kiltwoitellen ja lewittiwät sitten pesyt waatteet wälkoiselle ranta-hiekalle kuivumaan. Sitten he wirwoittiwat itsensä uimalla ja woittelivat ihoansa kiiltävällä öljyllä; sen perästä murkinoittuansa, rupesiwat lyömään pallia. So hankkivat lähteä kotiinsa, waan Nausika'a wielä kerran heitti pallin ystäwillensä, — nämä eiwät sitä tawoittaneet ja palli lensi wirran kuohuun.

Siitäkö parkaistaan! — hereää jumalainen Odysseyn,
 Nousee istumahan, ajatellen ympäri päänsä:
 „Woi polonen, mihin maan ääriin taas joutunu lienen!
 Kieneekös joku willi, wihollinen, wallaton kansa,
 Wai hywä wierailten, jumaloitakin pelkeäwäinen?
 Impien ääntämisen korwillani wasta ma kuulin, —
 Metsän-neitojen, joill' on asuntona korkeat wuoret,
 Tai jokien lähteet, noro-maat sekä heinäwät alhot; —
 Wai joko ääntelewäin ihmisten maalla ma lienen?
 — Muttapa miks'en käy tiedustelemaan, näkemäänkin!”

Kausunu lähti jo wiidastaan jumalainen Odysseyn,
 Hirweä nähtäisfänsä, ihollaan piintynyt kuotta.
 Pois tytöt kaitkosiwat eri teillen rantoja myöten;
 Yksin jäi tytär Alkino'on, urouttap' Athene
 Sillen rintahan loi, pelon pois jäsenistäkin otti.

Silloin Odyssej seisahdun etäämpänä ja lausui siivosti rufoile-
 walla äänellä:

Korkea ruhtinatar! joko ihminen wai jumal' ollet; —
 Jos wainen jumaloit', awaran taimaan asujoita,
 Niin warmaan sinä Behn wälewän tytär Artemis lienet,
 Sen toki muoto sinulla ja warfi ja kaswosi kaunis.
 Mutta jos ihmisten, maan pääll' asuwain, fuku sulla,
 Niin hlen autuas full' isä onpi ja äitisi armas,
 Weljesti myös hlen autuahat; syhdämnessäpä heillä
 Loppumatoin ilo hehtuilee sinun kauttasi aina,
 Nähdessään tukan semmoisen kisa-tarha'an käyhän;
 Waan yli kaiffia muita se mies toki autuas onpi,
 Ken sinun kishloillaan suostuttaen wie kotihinsa.
 Enp' ole wertaistas nähnyt filmilläni wielä,
 En miestä' enkäpä naista, — ma hämmästyh sua warfin.

Päiwäi kaks-hymment' olin eisen merta ma uinut,
 Senp'aikaa mua aalto kuletti ja waltawa tuuli
 Saarelt' Dgygian tänne, kuhun loi jumal' äsken,
 Täällä' uudet kokemaan kowat onnet; loppua wiel' en
 Näe hetikään, paljon jumalat toki hanffiwat uutta.
 Waan sa nyt armaha' *), ruhtinatar! muit' en minä tunne
 Kaupunfinne wäestä ja teidän maan asujoista.
 Neuwo' kaupunkiin, jotakin werhoffeni anna.
 Niin sullen suokoot jumalat, mitä mielesti toiwoo,
 Antakohot miehen, perehen, sowun, suosion aina
 Armaan; eipä parempata, ei kauniimpata liene,
 Kuin se on, kosi' yksin mielin pitäwät taloutta
 Mies waimon kera, kyllä suruksi kadehtelijoille,
 Mutta hywillen ilokki ja itsilleen yli muiden''.

Nausifika'a waroitti urosta napifemasta jumalien sallimusta was-
 taan ja tythymään onneensa, ilmoitti sitten hänelle maan ja kansan

*) Armahda.

sekä omankin nimensä, ja lupasi kova=omniselle apuansa. Sitten neito huusi hius=foreat piiat takaisin:

„Piiat, hoi! kunnes pakenitte te nähtyä miehen;
 Bai pelkäättekö rannoillemme vihollisen tulleen?
 Syntynyt ei wainen sitä miest' ole; eiköpä synny,
 Ken toki lähtisi mailten urosten Taitakilaisten,
 Wainoamaan kansaa, joka on jumaloillehen armas;
 Waan tämä mies on eshyhsisään kulkenu tänne.
 Auttaa siis pitänee; yks' on Zeh kaikkien turwa,
 Dutoin, köyhäinkin, mieluinen pienikin anti.
 Siis laittootte *), tytöt, wieraallen syöä ja juoda,
 Myös wiekää pesemään rantaan tywenimpähän paikkaan". **)

Tämän käskyn mukaan tytöt toivat tarpeellisia waatteita sekä sulawinta öljyä ruumiin woiteheksi. Mutta oima Odyssey käski tyttöjen siirtyä loitomaksi, jotta hän yksin saisi pestä lian pois ruumiistansa. Pestyhänsä ja woidehtuansa ihoaan, hän puki waatteet päällensä. Mutta Athene somisteli häntä suuremman näköiseksi ja pulskeammaksi, ja siotti kauniin kaharan tukkaansa hyasintin kukkina pitkin olkapäitä. Näin muodostuneena seisoi tämä ennen niin halwan näköinen muikalainen, jo woimalkaana ja jalona hämmästyneiden neitojen edessä, jotka ihmetellen luopumatta katselivat kaunistä miestä. Wirwoitettua itsensä ruualla ja juomalla, seurasi hän neitojen muasfa kaupunkiin. Mutta Naufika' a ajoi kuitenkin edeltä; sillä häntä häwetti tulla kaupunkiin muikalaisen miehen seurassa.

Athene itse, weden=kantajan tytön haahmosfa neuwoi uroolle tien kuminkaan palattiin, jossa kaikki loisti hopeasta ja kullasta. Odyssey nyt rukoillen lähestyi kuminkaallista emäntää, joka pesän ääressä istui, ja shleillen sen polwia aneli hän armeliasta vastaan=ottoa. Sitten hän wastausta odottaen, istuutui pesän=tuhsiin, niinkuin apua=anelewaisten oli tapa. Mutta Alkino'o kuningas tuli heti itse estin ja wei wieraan istumaan komealle lawitsalle. Siitä lähtien osoitettiin

*) Laittakootte.

***) Runomittaiset paikat Odysseiasta ovat Elias Wänrotin suomentamat (Suomi 1855).

Odyssheille ruhtinallinen kunnia, ja hän sai elää kuninkaan palatsissa niinkuin se olisi omansa ollut.

Muukalaisen vieraan kunniaksi pidettiin taistelu-kisoja ja juhla-illalla pitoja, ja silloin muutama laulaja rupeesi laulamaan Troian sodasta, puuhewosesta, jolla tuo uljas kaupunki valloitettiin ja Odyssheyn monikeinoisuudesta. Ei kukaan aavistanut uroon itsensä olevan saapuvilla. Kun häntä pyhdyttiin kertomaan seuralle jotakin, niin uroon sydän tuli liikutetuksi, hän alkoi puhua ja kertoi kaikki, mitä hän itse oli kärsinyt ja misä hän oli kuleksinut, siitä lähtien kun Troia valloitettiin, aina siihen asti jolloin hän nousi maalle Jaiakilaisten saareen. Ihmettelevällä ihastuksella kuunteli häntä mies-joukko, ja kun hän lopetti kertomuksensa, wallitsi hiiskumaton äänettömyys. Wihdoin nousi Alkino'o seisalle lausuen: „Terwe, sinä vieraita jaloin, mikä milloinkaan on kuninkaallisessa howisani käynyt! Tultuasi kerran minun luokseni, toivon, ett'et enää tarvitse etsyä oikealta tieltä ja että sä kohta pääset koti-paikoilles. Vainoista ja hynistä soutumiehistä ei meillä puutetta ole. Waan ensin tahdomme antaa sulle vieras-lahjamme. Taidolla tehdyssä arkussa on mulle jo mitä kauniimpia waatteita sekä kultaisia pikareita ja maljoja, taotut kuvat laidassa. Lisätkäämme siihen vielä jokinainen meistä yksi kolmijalka ja yksi malja. Ja sitten kun olemme vielä uhranneet Bey jumalalle, niin lähtees rauhasa luotamme koti-matkalle”.

Tämä puhe oli kaikkien ruhtinain ja kokoontuneiden vierasten mieleen. Seuraavana aamuna weiwät Jaiakit kaikki lahjansa lainaan ja Alkino'o itse pani kaikki tarkasti tuhtojen alle, jott'ei ne olisi soutu-miesten tiellä. Sitten pidettiin kuninkaan howissa suurelliset lätsiäiset ja Jupiterille uhrattiin mitä paraimpia raawaita. Kauniisti oli laiva koristettu ja warustettu; pehmeät polstarit olivat lewitettynä Odyssheytä warten. Vänetönnä uros siihen astui ja panentui lewolle; hänen unensa oli makea, mutta raskas kuin kuolema. Ja laiva lensi sukkelaan ja tasaisesti kuin waunut, joita neljä hewoista wetää pitkin tasaista kenttää; se näytti ikäänkuin laiva olisi tiennyt kantanansa miehen, joka wiisaudessa kilpaili taiwaallisten kanssa ja oli kärsinyt enemmän, kuin kukaan kuolewainen.

8. Odysseyn siko-paimenensa, Cumaion, luona.

Kun koin=tähti jo näkyi taivaalla ja ilmoitti päivän tuloa, purjehti laiva tähtä wauhtia Ithakan saaren rantaa kohti ja juoksi kohta siihen tyveneeseen satamaan, joka oli pyhitetty Forko nimiselle meren jumalalle. Rakki niemefettä jyrkkine kallio-rantoinensa pistää siinä kahden puolen mereen ja niiden välillä on laimoilla warma lepo-paikka. Lahden perukassa oli tuuhea öljypuu ja sen wieresfä ihana rotko, jonka sywässä pohjassa asui meren=neitoja. Siihen oli ladottu järjestykseensä kiviisiä ruukuja, joihinka kimalaiset mettänsä walmistiwat; kiviisiä kangastuoliakin oli siellä nähtäwänä, joihinka oli kääritty purppuraiset langat, joista neidot kutoivat kummallisia waatteita. Rakki lähettä, mitkä eiwät herumasta luopuneet, juoksi rotkon läwitse, johonka oli lakki aukkoa mennä sisään, toinen ihmisten, mutta toinen meren neitosten, josta ei kukaan kuolewainen kulkenu.

Tämän rotkon luoksi lastiwat Faiakilaiset, nostiwat Odysseyn, joka wielä oli nukutuisa, laimasta maalle, paniwat hänen alustimineen päiwineen sängen hiljaa hiekalle Öljypuun alle, ja toiwat sitten kaikki lahjatkin, mitkä he asettiwat wähän syrjään, jotta ei kukaan siwumenijä saisi niitä warastaa nukkwalta uroolta. Waan herättää urosta nukkumasta eiwät uskaltaneet.

Herätthänfä luuli Odysseyn, että Fiaakit oliwat häntä peijanneet ja heittäneet hänen wento wieraalle rannalle; sillä Athene oli peittänyt koko feudun paksuun sumuun, niin että uros ei tuntenut omaa kotimaatansa. Waan kohta tuli jumalatar näkhyiin, haihdutti usman ja nyt näki Odysseyn sydämen ilolla kotimaansa. Lahjat käski tuo wiifas jumalatar hänen kätkeä rotkoon ja ilmoitti hänelle sitten, kuinka hän woisi kostaa noille kopeille kofijoille, jotka tuhlasiwat hänen omaisuuttansa ja tawaraansa. Mutta ensin neuwoi jumalatar häntä menemään jumalaisen siko-paimenen Cumaion luo, joka kaikista hänen entifistä palvelioistansa oli hänelle uskollisimpana pysynyt. Waan ett'ei kukaan tuntisi häntä, muutti Athene hänet wanhan kerjäläis=ukon muotoiseksi, antaen hänen jalon wartalonsa supistua wanhaksi äijä=vehjanakki ja himmentäen hänen silmiensä loisteen. Hänen kalliin pukunsa sijaan werhosti jumalatar häntä repaleilla ja antoipa wielä lisäkki kerjäläis=pusfinkin selkään. Semmoifena tuli uros uskollisen palvelijansa Cumaion luoksi.

Tämä istui juuri leikkaamassa kengäksiä härän vuodasta; waan nähtyänsä wieraan heitti hän tyhnsä kesken ja wei wieraan tupaan, misjä antoi hänelle ruuaksi porsaan lihaa; sillä lihawat syöttö-sikansa täytyi hänen lähettää kosiijoille kaupunkiin. Pian ruwettiin puhumaan Odysseystä, ja tuo kerjäläiseksi luultu wieras wannoni Zeyn nimeen, että uros muka pian tulee ja kostaapaahantekijöille. Mutta Eumaiio ei uskonut sitä ollenkaan, arwellsen onnettoman isäntänsä jo warmaankin aikaa olleen kalojen syötävänän. „Älä, mies kulta“, fanoi Odyssey, „luule femmoista; minä wannon sulle wieraan-waraisen pöytäsi kautta ja Odysseyn koti-pesän kautta, ennen kuin tämä kuukausi on loppunut, tulee hän jo kurrittamaan nuo hämyttömät“.

Seuraavana päivänä palasi myös Telemakho matkaltansa jälleen, mutta hywin salaisesti; sillä kosiijat wäijywät häntä. Ennenkuin hän meni äitinsä luo, tuli hän ensin terwehtimään uskollista sipo-paimenta, joka otti häntä vastaan kuin isä poikaansa. Runnioituksella nousi Odyssey oman poikansa edessä seisalleen, waan Telemakho fanoi ystävällisesti: „Istuppas waan, wanhus, kyllähän mulleffin wielä on sijaa“. Mutta Eumaiio meni joutuisasti ilmoittamaan Penelopelle, että sen poika oli onnellisesti tullut takaisin.

Nyt fanoi Minerwa jumalatar Odysseylle: „Maise itfesi pojalles!“ Ja kun Minerwan sawa oli häntä koskenut, seisoi isä kalteisja waatteisjaan, jalona ja woimakkaana uroona poikansa edessä, joka ihmetellen piti häntä jonakuna jumalana. „En ole mikään jumala“, wastasi Odyssey, „olen oma isäsi, jonka tähden sinä olet kärsinyt monta parjausta ylpeiltä miehiltä“. Telemakho ei uskonut sitenkään, ja wasta kun Odyssey selwitti muutoksen olleen suojeleus-jumalattaren Athänen waukuttamana, shyleili poika ilo-shyhynelein tuota kauan kaimattua isäänsä. Tämä kertoi nyt lyhimmittäin paluu-matkansa waiheet ja mietti Telemakhon kansja yhdesjä, mitenjä he walmistaisiwat koston. Kerjäläisenä päätti Odyssey mennä kaupunkiin, kärsjä kosiijain kaikki herjaukset ja loukkaukset, eikä pitäisi Telemakhonkaan olla isäänsä tuntewinaan, waan lewollisesti katsoa, kuinka sitä rääkättäisiin. Mutta salaa pitäisi Telemakhon kantaa kaikki sota-aseet salista pois ja jättää ainoastaan itselleen ja Odysseylle miekat, keihäät ja kilwet. Ei kenenkään, ei Penelopentkaan, pitäisi saada tietää tästä tuumasta mitään.

Tämän wäli-puheen perästä palasi Telemakho jälleen kaupunkiin, kuninkaalliseen palatsiin. Nähtyänsä hänen, wihastuivat kofijat siitä, että hän oli pelastunut heidän wainostaan; sillä he wäijywät hänen henkeänsä.

9. Kofijat Odysseyn palatsissa.

Odyssey oli jo taas ottanut kerjäläis-haahmonsa, kun Eumaio palasi kaupungista jälleen. Tämä oivallinen siko-paimen laati wieraallensa pehmeän wuoteen, ja seuraavana aamuna meni hän sen kanssa kaupunkiin. Jo tiellä sai kerjäläis-muotoinen kuningas kärsiä kowia parjauksia hämyttömältä wuohi-paimenelta, Melanthiolta, joka piti yhtä kofijoiden kanssa ja wei niille herkuksi wuohia kaupunkiin. Nähtyänsä nuo kofsi wanhusta, huusi hän pilkaten: „Niinpähän on kuin sanotaanfin: kyllä koira welsensä löytää! Minapa jumalattin näktywät laittawan wertaifelle wertaifensa. Minkätähden sinä, siko-paimen, wiet tuon ahnastelijan, tuon kupinwuolijan, tuon kerjäläis-rahjuksen kaupunkiin, tuommoisen, joka olkapäitänsä hiwutellen owenpieliä wasten, ruoka-muruja mankuu? Jospa hän kelpaisi edes wafikka-ha'an wartiaksi, tahji tallin-luojaksi, niin hän saisi juoda maitoa saadaksensa lihaa lanteilleen; waan maan työtä hän ei näy mielittelewän, jopa mieluisemmin kerjää ruokaa isoon mahaansa. Kyllä Odysseyn howissa sulhasset häntä astin-laudoillaan satuttawat, niin että kylli luot katkiawat”!

Wielä monta muutakin parjausta kärsi uros mitään wirkkaamatta; wuohi-paimen Melanthio rienfi edelle palatsiin ja myöskin Eumaio sekä kerjäläinen joutuivat wihdoin perille. Kartanon pihalla rikko-tun-kiolla makasi Odysseyn wanha koira, joka ennen oli niin oivallinen metsäkoira ollut, nyt halweksittuna ja syöpäläisten wallasssa. Se uskollinen eläin tunsi paikalla isäntänsä ja liehutti häntäänsä, mutta ei jaksanut enää nousta sijaltansa. Odyssey pyyhkäsi salaisesti khyneleen filmästänsä, waan koira, ikäänkuin hän olisi waan tahtonut odottaa isännän kotiin-tuloa, kaatui kuoliaaksi kylljelleen.

Nyt tuli Odyssey salliin, ja saatuanja Telemakholta ruokaa, käwi hän ympäri, anellen kofijoiltakin almuja. Kaikki antoivat hänelle hyllyisyydestänsä; ainoastaan kuuluisin ja ylskein, Antino'o, käski

häntä herja=sanoilla pois ja wiskasi astin=laudan hänen hartioihinsa. Odysseyn kuitentkin äänettömästi kesti tämän loukkauksen. Silloin saapui salin wielä toinenkin kerjäläinen, nimeltä Tro, ja aneli häntä kofijoilta almua. Tämän pisti wihaksi, nähdesfänsä toisen kerjäläisen tiellänsä; hän surwasi Odysseyn takaisin ja uhkasi lyödä häntä nyrkillänsä. „Antakaammepa kerjäläisten tapella“, huusiwat kofijat, „sitä on soma katsoa!“ — „Woittajalle tulee woisfa paistetun pukin sifälmys palkinnoksi!“ huusiwat toiset siihen. Odysseyn suostui paikalla tappelemaan ja kun hän paljasti woimalkaat hartiansa ja käsiwartersa, hämmästyiwät kofijat hänen tarmollista ruumiin=rakennustaan. Taistelu loppui lyhyeen; sillä Odysseyn löi Troa korwan alle kaulaan, niin että kaulaluut rufahiwat poikki ja weri pullahti suun ja sierainten kautta ulos. Sitten weti hän lyödyn pihalle ja heitti hänet muurin seinämälle.

Illan tultua sytytettiin tulia sitä isoa mies=salia walaisemaan. Kofijat taas lakkasiwat pelaamasta ja alkoiwat jälleen teuhaten syödä juhla=atriansa. Odysseyn tuli uudesta saapuwille, nöyrästi anomaan wierailta almua. Tällä kertaa täytyi hänen wieläkin kärsiä monta herja=sanaa, warfinkin Antino'olta, joka oli erittäin wihainen kerjäläisille. Wihdoinkin meniwät nämä irstaat miehet huoneisinsa lewolle. Silloin tuli Odysseyn kaunis puoliso Penelope palwelus=neitoinensa huoneestaan; sillä hän oli uskolliselta Eumaiolta saanut tietää, että eräs muukalainen kerjäläis=ukko, joka tiesi Odysseystä paljon kertoa, oli tullut palatsiin. Tuolle wieras=muotoiselle wanhukselle asetettiin istuin, ja nyt hän kertoi, että hän oli muka Krëtaasta kotiin, oli Troian sodassa taistellut, ja myös nähnyt Odysseyn, josta nyt tiettiin, että hän termennä ja raitisna muka olosteele Chesprötian maalla Epeirossa ja kohta on tulossa takaisin kotiinsa.

Tämä kertomus tuntui niin toden=mukaiselta, että Penelope, sydämmesfänsä siitä iloisena, rupesti kerjäläis=rufalle sängen armeliaaksi ja käski emännöitsijän Eurykleian pestä wieraan jalat. Tuo suopea Eurykleia toi suffelasti lämmintä wettä astialla, mutta tunsi tykönään ikäänkuin iloisen aawistuksen; sillä muukalainen mies näytti hänestä tutulta. Waan kun hän astian oli siirtänyt wieraan jalkojen alle ja nyt hawaitfi sen sääresfä erään hywin tuntemansa luomen, hämmästyhi hän niin, että kaatoi pesu=astian kumoon ja wesi huilahti permantoihin. Penelope oli jo mennyt ulos eikä siis hawainnut mitään; waan Odys=

sey kielsi tuikealla filmän=iskulla ihastunutta emännöitsijää wirkkaamasta mitään.

Kun wihdoin Telemakho oli tuonut hänelle fota=aseet, kääriytyi Odhssey härän nuotaan ja laskeutui salin laattialle lewolle; mutta eipä uni tullutkaan hänen filmiinjä.

10. Odhssey rankaisee kofijiat.

Jön kuluttua wakeni ratkaisemisen päiwä. Kofijiat tulivat ja aloittivat hillitsemätöntä elämäänsä wielä pahemmin kuin muulloin, huolimatta mitään läheisen perikatonsa enteistä; he söiwät, näet, weriseksi muuttunutta lihaa ja khyneleet kihosivat heille filmiin. Kuitenkaan eiwät pitäneet siitä mitään; sillä Minerwa oli sokaisnut heidän filmänjä näkemättömiksi.

Penelope laittoi nyt kilpa=taistelun ja lupasi ottaa woittajan puolisojensa. Hän asetti, näet, kaksitoista kirwestä peräkkäin salihin ja käsäi heidän Odhssey'n jäykällä joutsella ampua nuolen kerrallaan niiden kahdentoista kirween filmäin läwitse. Kofijiat suostuivat kilparyitykseen, waan ei yksikään heistä jaksanut wetää tuota jäykkää jousta wireellensä, waikka he koittivat woitelemalla ja waristamalla tehdä sen notkeammaksi. Miehet suuttuivat silloin ja sanoivat: „Jättäkäämme koko asia huomiseen!“ Odhssey pyhyi kuitenkin, että he jättäisiwät joutsen hänenkin kerran koettaa. Kofijiat naurowat ja julmistuivat kerjäläisen häwyttömyhdestä, mutta Telemakho antoi joutsen hänelle. Wähän aikaa katseli uros tajuawasti tuota tuttua joustansa, tarttui sitten woimakkailla käsillänjä jänteesen ja weti joutsen wireelle; — rapsis! ja nuoli lenti jol'ainoan kirween=filmän läpi kerrassaan.

Mutta nyt oli jo Telemakhokin walmisna; Odhssey'n woittattua, sitoisi hän miekan wyhöllensä ja asettui isänjä rinnalle, ja molemmat seisottuivat salin khyntykelle. Siepaten nuolet wiinestä, huusi Odhssey kofijoille kaitumalla äänellä: „Näsi kilpa=taistelu on loppunut, mutta nyt tulee toinen. Nyt minä tähtään semmoiseen pillkaan, johonka ei kukaan ole wielä ampunut“. Tuskin näin lausuttuansa, lennätti hän nuolensa Antino'on kurkkutorween, niin että tämä waipui werisenä lattialle ja kaatoi langetessaan ruoka=pöyhän hylsalaisin. Kofijiat luulivat wieläkin, että wanhuksen joutsi oli wahingosä lauenut;

mutta Odyssej lausui julmalla katsannolla: „Te koirat! ettepä luuletkaan minun enää tulevani kotiin, ja sen tähden te olette omaisuuttani tuhlanneet ja menettäneet. Waan nyt teillä on koston hetki jo läsnä!”

Tuo uskollinen siko=paimen sekä karja=paimenkin olivat fill' aikaa varustainneet sota=aseilla ja ryhtyivät tappeluun kofijoita vastaan. Nämä wetäntyivät pöytien ja lawitsain taaksi ja seisottuivat seinää vastaan. Eurymakho, eräs Italkan saaren jaloimpia huusi: „Me tahdomme palkita sulle, kauhea Odyssej, kaikkityhni, jos waan säästät henkemme!” Ne kuitenkin hänen viimeiset sanansa olivat; sillä hirmuiselta joutfelta lensi jo nuoli, joka kaatoi hänet laattialle. Telemakho samate ampui tarkasti ja ruumis toisensa perästä keijasti nurin=niskoin. Silloin tuo rietas wuohi=paimen toi kofijoille aseita ja nämä rupešivat epä=toivon hurjuudella taistelemaan. He wiskasivat peitsensä Odyssejtä kohti, mutta Athene häntä suojele, jott'ei mikään sattunut. Toisen kerran tuo uskoton paimen pujahhti ulos, tuomaan toisia aseita; mutta siko=paimen ja karja=paimen kiiruhtivat hänen perästään, sitoivat häneltä kädet ja jalat yhteen ja hirttivät hänen räs-tään alle. Sitten he palasivat jälleen saliin ja olivat apuna viimeisiä kofijoita tappamassa.

Kun tämä hirmuinen kosto oli lopetettu, huudettiin emännöitsijä Eurykleia saliin. Tämä ihastui nähdesjäsä tapettujen joukon, waan Odyssej hillitsi hänen riemu=ääntänsä sanoen: „Riemuitse, eukko parka, syhämesjasi, äläkä huuda kowasti; sillä synti on ääneensä riemuita surmatuista ihmisistä”. Mutta hänen täytyi ilmaista uskottomat piikatyöt, jotka olivat olleet kofijoille suosiolliset; ne olivat 12 ja hirtettiin jokainen.

Odyssej ja Telemakho weiwät nyt ruumiit pois salista, emännöitsijä pesti weren laattialta ja Odyssej samusti salia suitsewalla riikillä eli tulikiwellä; Penelope oli tähän asti nukkunut eikä tiennyt ensinkään, mitä hänen kotonansa oli tapahtunut. Euryklea meni nyt häntä hakemaan ja toi hänen saliin; kuningas Odyssej seisoi hänen edesjäsä jalona ja pulskana, ja uskollinen puolisonsa waipui sanatonna hänen sylinsä.

Neljäk Lohko.

Perzialaisten Historiaa.

Kyros, Kambyses, Dareio.

I. Kyros.

1. Kyron syntymä ja lapsuuden aika.

Mainioiden miesten syntymästä ja kasvatuksesta kertoo taru useinkin jotain ihmeenkaltaista, itään kuin luonnon Haltia olisi tahtonut jo edeltäkäsin osoittaa ihmisille näiden miesten tulevaa suuruutta.

Astyages, Median viimeinen kuningas, näki unen semmoisen, että muka hänen tyttärensä, Mandanen, helmoista kasvoi puu, jonka warjo peitti koko Asian ja Astyageen itsensäkin. Hän kutsutti howiin unien selittäjät ja kertoi heille tämän unensa. Nämä selittivät hänelle että Mandane synnyttäisi poian, joka kerran kohoaisi koko Asian valttiikkaaksi ja tulisi hänelle itsellensä vaaralliseksi. Kuningaspa tästä pelästyi. Estääksensä, ett'ei uni käwisi toteen, erotti hän tyttärensä howista ja lähetti hänet pieneen Persis nimiseen maakuntaan. Siellä hän sen antoi eräälle Kambyses nimiselle Perzialaiselle puolisoiksi, jolta hän ei mitään pelännyt koska tämä oli waltaa ja waiikutusta wailia ja warfin lauhkea luonteeltansa. Wuoden kuluttua sai Mandane poian, jollentka pantiin nimeksi Kores eli Kyros s. o. aurinko. Kuningas, joka uudesta oli nähnyt unta tyttärensä poian tulewasta waltikkueudesta, rupesti yhä enemmin pelkäämään. Hän tuotti poian luoksensa ja antoi sen muutamalle howi-palveliallensa, Harpagolle, käskien wiedä nuoren Kyron jylhiin wuori-seutuihin, misä näkkä=kuolema hänen perisi. Harpago otti poian ja meni pois itkien. Hän ei raskinnut itse ruweta sitä tappamaan; pel-

käsi kuitenkin kuninkaan vihaa ja antoi lapsen muutamalle paimenelle, jonka piti heittämän se kedolle. Mutta eipä paimenenaan syvän sallinut hänen sitä tehdä. Hänpä otti kauniin poikasen mukaansa ja vei kotiin waimollensa, jonka lapsi juuri oli sattunut kuolemaan. Yksissä neuvoin he nyt koristelivat kuollutta lastansa Rhyron kauniilla waatteilla ja heittivät sen kedolle. Kolmen päivän perästä meni paimen kaupunkiin ja sanoi Harpagolle: „Nyt minä woin näyttää sulle poian ruumiin“. Harpago lähetti silloin uskollisimmat keihäänkantajansa sinne katsomaan, ja nämä hautaisivat — paimeneen poian.

Waan Rhyro kasvoi täydessä kauneudessaan; sillä yksinkertainen elämä paimenten joukossa teki hänelle hyvää. Moisena kuin wuona laitumella juoksenteli hän kedolla leikitellen toisten lasten kanssa. Eipä warmaanakaan kukaan silloin aawistanut, että tästä iloisesta pojasta paimen-nutussaan kerrankin tulisi Asian mahtawin kuningas. Lapset rakastivat häntä kaikki, sentähden että hän oli niin iloinen ja järkewä. Heidän leikitesjään piti hänen aina olla heillä kuninkaana. Kerran oli myöskin erään korkeasukuisen Medialaisen poika leikitsemässä heidän kanssansa. Rhyro walittiin taas kuninkaaksi ja hän sääti kullekkin hänen wirkansa. Tuo korkeasukuinen poika oli itsepäin eikä tahtonutkaan totella. Mutta pikkuinen kuningas ei paljon teititellyt uppiniiskaista alamaistansa, waan antoi toisten poikain ottaa hänen kiinni ja suomia häntä ruoskalla selkään. Rangaistu poika-nulikka juoksi itkuksilmin isänsä luoksi kantelemaan, mitä Rhyro oli hänelle tehnyt. Eipä kuitenkaan sanonut, että sen teki „Rhyro“ — tätä nimeä ei vielä tunnettu —, waan „Asthyageen paimenen poika“. Isä meni wihoisiaan Asthyageen luoksi, wieden poikansa muassa, ja sanoi: „Kuninkaani, sinun orjasi poika näin pahasti meitä pitelee“. Ja samassa hän näytti poikansa selkää.

Sen korkeasukuisen miehen arwon tähden lupasi Asthyages antaa rangaista tuota yli-mielistä poikaa. Hän kutsutti heti paimenen poikensa luokseen. „Kuinkas olet rojhennut“ — lausui hän Rhyrolle — „niin pahasti pidellä semmoisen miehen poikaa, jota minä pidän korkeassa arwossa?“ „Armallinen herra“, — wastasi pieni Rhyro jalosti — „hänelle on waan tapahtunut sula oikeus. Seudun pojat, joidenka joukossa tämäkin oli, walitsivat minun kuninkaaksensa. Kaikki muut tekivät, mitä heille käskettiin; waan tämä oli uppiniiskainen eikä to-

tellut käskyäni. Sen tähden sai hän kärkeä rangaistuksensa. Jos olen siinä tehnyt jotakin pahaa, niin tässä olen nyt wallasasti”.

Pojan näin lausuesja alkoi Asthages tunnustella häntä; hänen muotonsa oli hywinkin Mandanan näköistä ja päälliseksi oli vastauskin kuninkaan mielestä niin ruhtinaallinen, ettei suinkaan näyttänyt orjapoialta lähteneeksi; wihdoin poian ikäkin mahwisti hänesä luulon, että tämä se kuolemaan heitetty lapsi oli. „Mitenkäs!” — arweli Asthages itselleen — „olis’kohan tämä tyttäreni poika?” — ja paimenelta hän kysyi äkkiä: „Kuka sulle antoi tämän pojan?” Paimen tunnusti pelosta kaikki tyhni. Nyt kuningas wihastui Harpagolle ja käski leikkääntajainsa kutsua tämän saapuwille. Kun Harpago tuli esiin, rupesti Asthages ystämälliseksi, lausuen: „Sano, hywä Harpago, minulle, minkälaisen kuoleman sinä laadit sille tyttäreni poialle, jonka sullen annoin?” Harpago hämmästy, ja koska hän näki, että paimen oli kuninkaan luona, hän ei enää epäillytkään, että asia jo oli tullut ilmi. Sen tähden kertoi hän suoraan, kuinka hän oli jättänyt poian paimenelle, jotta se sen surmaisi. Asthages lötki kiukkunsa ja oli olewinansa hywin hywilläään siitä, että poika kuitenkin oli vielä hengissä. „Mieleni tekee pitää juhla=pidot”, sanoi hän Harpagolle, „ja sinun pitää tulla kanssani atrioimaan. Waan lähetä ensin poikasi luokseni, leikkitelemään pikku Rhyron kanssa”.

Silloin Harpago ihastui ja lähetti poikansa, joka oli hänen ainoa lapsensa. Waan Asthages otti Harpagon poian, antoi teurastaa hänen ja leikellä jäsenet erilleen; osan sitä lihaa hän paistatti, toisen hän keitätti. Näin hän taitawasti laitatti eri=laisia ruokia ja piti laitokset valmiina. Waan kun wieraat ja niiden joukossa Harpagokin tuli saapuwille, tuotiin kuninkaalle ja hänen muille wieraillensa lampaanlihan=paistia, waan Harpagolle kannettiin poikansa kaikki jäsenet, paitsi päätä, käsiä ja jalkoja; nämä wiime=mainitut kappaleet olivat siwulla päin, yhteen maljaan kätketyinä. Kun nyt Harpago oli syönyt, kysyi Asthages häneltä: „No, miltä ruoka sinulle maistui?” — „Sangen hywältä”, wastasi isä iloisesti. „Waan tiedätkös”, — jatkoi Asthages pilkallisesti — „mitä otusta olet syönyt?” Ja juuri silloin toimat, kuninkaan wiitatesja, palwelijat maljan, jossa murhatun lapsen pää, kädet ja jalat olivat. „Tunnetko otuksen?” kysyi kuningas häijyesti nauraen. Harpago kalweni, weri kiehui hänen isällisesä sy-

dämnessänsä, waan hän ei uskaltanut julkaista mieli=alaansa. Miettänsä malttaen, hän heti wastasi: „Kaikki mitä kuningas tekee, on hyvää“. Mutta itseksään hän wannoï kostaaksensa hirmuisesti tälle julmalle kuninkaalle.

Astyages antoi nyt famojen tietäjän tulla luoksensa, jotka olivat selittäneet hänen unen=näkönsä. He lohduttivat murheellista kuningasta sanomalla: „O kuningas! unesi on jo käynyt toteen, sillä tyttäresi poika oli jo walittu kuninkaaksi. Hyvä, että hän on ainoastaan leikkisä walittu kuninkaaksi; sillä toista kertaa hän ei enää siksi tule. Eipä mikään uni käy toteen kuin yhden ainoan kerran“.

Astyages ihastui, ja kutsuttuansa Rhyron luoksensa, sanoi hän: Poikani, minä olen tehnyt sulle kyllä wäärin, sen wuoksi että pettäwä unelma minua wietтели; waan sinun onnessi on sun pelastanut. Rähde nyt iloifella mielellä Persian maahan; minä annan saatella sinua matkalle. Siellä sinä löydät aiwan toisen isän ja aiwan toisen äidin, kuin paimen ja hänen waimonsa owat“. Näin puhuttuaan antoi kuningas Rhyron mennä; ja tämä oli warsin hämmästynyt äkkinäisestä onnensa muutoksesta.

2. Nuori Rhyro isänsä ja äidin=isänsä luona.

Kun poika tuli Sambhseen luo ja ilmoitti tulla hän oli, niin wanhempainsa ilo ja ihmetys oli määrätöin. He olivat luulleet hänen jo aikaa kuolleeksi. Rhyro ei woinut kylläksi heille kertoa, ja hänen ensimmäinen ja viimeinen sanansa oli aina paimen=äiti, jota hän oli hywin rakastanut.

Mutta Astyageen mieli rupefi tekemään saada lapsensa=lapsi luoksensa ja hän antoi pojan äitinsä tulla takaisin howiin. Poika oli kaswatettu Persian ankaranaan, sotaiseen elämän=laatuun ja se tuntui hänestä hywin oudolta, kun hän näki howissa kaikki niin siistittynä ja koristettuna. Itse kuninkaallakin oli huulet, kaswot, otsa ja kulmakarwat maalattuina. Rhyro, huoneesen tultua, juoksi tämän siistittyn wanhuksen luo, hyleili häntä ja sanoi: „Ah, mikä kaunis ukko=waari minulla on!“ — „No, onko se isäästikin kauniimpi?“ kysyi äiti naurahtaen. „Persialaisista“, wastasi Rhyro, „on isäni kauniin; mutta Medialaisista ukko=waarini.“ Tämä wastaus oli wanhalle ku=

ninkaalle aivan mieleen; hän antoi poialle paljon lahjoja ja tämän piti ruokapöydän ääressä aina istua hänen vieressään. Tässä poikasen ihmetteli, kuinka monenlaisia ruokia pöydällä oli. „Kuuleppas, ukko-waari“, sanoi hän, „sinulla on paljo waimaa ravituksi tulla, jos sun pitää tätä kaikkea syödä!“ Astyages nauroi ja lausui: „Eitö täällä fitten ole parempi kuin teillä Persiasa?“ — „Enpä tiedä“ — wastasi Khyro — „mutta me tulemme paljoa pikaisemmin ja helpommin ravituiksi. Me tarwitsemme siihen ainoastaan leipää ja lihaa; mutta woi, mitä monia mutkia teidän on tekeminen, ennenkuin niin pitkälle pääsette!“ Astyageen luvalla jakoi nyt Khyro kaikki tähteeski jääneet ruuat palvelijoille ja kaikki muut saivat osansa, mutta ei Sakas, kuninkaan juomanlasikija ja lemmikki. „Minkä-tähden tämä ei saa mitään?“ kysyi kuningas leikin wuoksi, „kaataahan se wiiniä warfin taitawasti!“ „Sen minäkin osaan tehdä“ — wastasi poikasen sukkelasti — „enkä juo sinulta ensin puolta pikaria itse!“ Sitten otti hän pikarin, kaatoi siihen wiiniä ja tarjosi warfin kohteliaasti kuninkaalle. „Nyt sinun pitää sitä itse ensin maistella“, muistutti kuningas. — „Enpä toki jätän tekemättä“, wastasi poika — „sillä sinä on myrkyä seassa, sen minä aivan nykyjään juomingisjanne hawaitsin. Mitä kauhea melu sinä oli! Kuinka teuhastitte ja nauroitte sekaisin yhdesä joukossa! Laulajat lauloivat kurkkunsa korkeaksi, eikä kukaan woinut heitä enää kuulla. Niin lauan kuin alallanne istuitte, sopi teidän kehua woimianne; mutta noustuanne, ei kukaan teistä ollut mies edes jaloillansa pysymään. Ettepä enää tienneet, keitä olitte; sinä, kuningas, et tiennyt olewasi kuningasna, eikä nuo muut tienneet olewansa alamaisia“. — „Entä kun isäsi juopi“, sanoi Astyages, „eikö hän milloinkaan päihdy?“ — „Ei milloinkaan“. — „No, mitä hänelle wiini tekee?“ — „Se poistaa häneltä janon, eikä muuta“.

Semmoisten sukkelain juttuin tähden tuli tyttären-poika Astyageelle yhä rakkaammaksi. Hän antoi poian ratsastaa, lahjoitti hänelle mitä paraita ratsu-hewosia, otti hänet mukaansa metsästyks-retkille ja teki hänelle kaikellaisia huwituksia miellytykseksi. Harpagokin iloitfi nuoruusajasta, mutta aivan toisesta syystä kuin Astyages.

3. Rhyro kufistaa Medialais-wallan.

Rhyro palasi jälleen Perstiaan ja häntä pidettiin jaloinpana ja oivallisinpana miehenä koko maassa. Harpago lähetti salaa hänelle kaikenlaisia lahjoja, voittaaksensa hänen suostotaan. Muutamana päivänä lähetti hän hänelle jäniksen. „Sinun pitää“, sanoi tuoja, „leikata se auki lenenkään näkemättä“. Rhyro teki sen ja löysi ihmeeksensä jäniksen mahasta kirjeen, jossa Harpago kehoitti häntä luovuttamaan Persialaiset Medialais-wallan alta ja sitten käymään sotaan hänen hirmuvaltaista äibin-ikänsä vastaan. Ehdotus oli innoftaan nuorukaisen mieleen. Kirje kädessä, astui hän kokoontuneen kansan keskelle ja lausui: „Tämän kirjeen kautta on Asthages nimittänyt minut päälliköksenne ja minä käsen nyt teitä, että kufin huomenna warhain tulle tänne, sirppi muassaan“. Persialaiset tekivät niin, kuin päällikkö käski. Heidän täytyi tehdä koko päivä kowin waikata työtä, raiwatan ja tafoittaen awaraa orjantappura-kettoa. Iltafella tämän raskaan työpäivän perästä käski Rhyro heidät tulemaan huomifella jälleen, mutta juhlamaatteissaan. Kansan silloin tultua kokoon, käski hän heidän istuutua ihanalle nurmikolle. Nyt tuotiin hedelmiä, wiiniä ja raa-
waan-lihaa nautittawaksi; keitettiin ja paistettiin; kaikki olivat iloifina ja nauttivat ruokia ja juomia mielin-määrin.

„No, rakkaat kansalaiseni“, sanoi Rhyro, — „kumpifa päivä on teistä mieluisampi, eilinentö wai tämä päivä?“ „Wielä sitä kysytin!“ — huusivat kaikki kummeftien — „orjiahan olimme eilen, ja tänään olemme herroja!“ — „Ja semmoifina herroina“, jatkoi Rhyro, „te saatte yhäti olla, jos luotte Medialaisten ifeen niskoiltanne, waan orjina niinkuin eilen, niin kauan kuin tuo julma Asthages on waltikaanne. Kuulkaatte siis, seurakaa minua, niin pääsette wapaiksi!“

Persialaiset olivat jo aikaa ennen wihoisfaan Medialaisten rästtawasta wallasta; sen tähden oli heille Rhyron ehdotus mieleinen. He luopuivat Asthageen wallan alta ja walitsivat Rhyron kuninkaaksensa. Kun Asthages sai tästä tiedon, lähetti hän sotajoukon kapi-noitfijoita vastaan, ja Harpagon pani hän sen päälliköksi. Tälle oli nyt kostamisen hetki tullut; hän meni koko sotajoukkoneen Rhyron puolelle. Silloin Asthages julmistui ja antoi ristiinnaulita kaikki unienfelittäjät. Mutta itse hän warustautui toifella sotajoukolla Rhyroa

vastaan. Pasargadan eli Persepolin kaupungin tykönä, joka oli Persian ruhtinasten ikivanha asuinpaikka, syntyi tappelu; Asthages joutui tappiolle ja vangiksi. Kyro kohteli äidin-iskäänsä welvollisella rakkaudella ja piti ukon luonansa niin kauan kuin eli. Tällä tavoin päästi Kyro Median vallan herraksi.

Naapuri-kansat, ollettiin Armenianlaiset, jotka olivat matkaneet Medialaisille weroa, luulivat saattawansa sitä kieltää Kyrolta, joka oli Persialainen. Äkisti Kyro sotajoukkoineen samosti heidän maahansa ja otti kaikki kuninkaallisen perhekkunnan jäsenet vangiksi. Nämä pelkäsiwät kuolemaa tahi ikuista wankuutta. Waan Kyro päästi heidät niin ystävällisellä jalomielisyydellä wapaiaksi, että hän teki wihollisistansa paraat ystäwät ja pakoitti yhdessä Armenianlaisten kanssa kaikki lähisetkin kansat antautumaan Persialaisten waltaan.

Koko Aasia jo wapisi. Silloin rupesti Wähä-Astiasa Tydian kuningas, nimeltä Kroiso, Asthageen lanko, wastarintaa tekemään. Hänen waltansa käsitti koko läntisen osan Wähä-aasiaa Galys-wirtaan asti, joka oli rajansa Persian waltakuntaa vastaan.

4. Kroiso kuningas Tydiassa ja Athenalainen Soloni.

Tämä kuningas Kroiso oli määrättömän rikas ja hän pitikin itsensä sen tähden onnellisimpana miehenä maailmassa. Kerran tuli Soloni, eräs wiisas Kreikkalainen Athenasta, hänen luoksensa. Tälle näytteli hän kaiken omaisuutensa ja aarteensa ja fanoi hywillä mielin: „No, Soloni, sinä olet matkustanut paljon maailmassa; sanoppas minulle, kenen pidät onnellisimpana kuolewaisten joukosta?” — „Tello, erään Athenalaisen”, kuului wastaus. Kroiso kummetti, että Soloni piti tavallisen kaupunkilaisen etewämpänä häntä, itse suuri-waltaista kuningasta, ja kyysi pahoilla mielin: „Minkä tähden pidät tämän ihmisen onnellisimpana?” „Tämä Tello”, wastasi Soloni, „eli Athenasfa silloin, kun kaupunki oli kukoistawana ja onnellisena. Hänellä oli kauniita ja hyviä lapsia, hän näki lastensa lapsetkin ja kaikki olivat elossa. Hän itse oli urhoollinen ja koko seudussa rakastettu. Perillistensa luona eli hän onnellisena ja korkeassa iässä kaatui hän woihtollisessa tappelusssa isänmaan edestä. Hänen kansalaisensa kunnioittiwat häntä muistopatsaalla, jonka hänelle asettiwat”. — „Waan

kenentä", kysyi kuningas, „pidät tämän jälkeen onnellisimpänä?" — „Kaksi Kreikkalaista welsjstä, nuorukaiset Kleobis ja Bitonit", kuului vastaus. „Niillä oli mainio ruumiin woima. Molemmat saivat kerran julkisissa taistelu-pelisämme witon. Sen oheksa rakastivat he hartaasti äitiänsä. Tämä oli nais-pappina eräässä temppeelisä. Muutamana juhlanä piti hänen wälttämättömästi lähteä temppeeliin, waan hänen härkänsä eiwät tulleet oikeassa ajoin kotiin. Silloin tämä kaunis welsjes-pari waljasti itsensä waunujen eteen ja weiwät wanhan äitinsä temppeelille saakka. Koska nyt kansa ihastellen tätä katseli, miehet ylistäen nuorukaisten woimaa ja jalomielisyyttä, wainot taas kiitellen äidin onnea, jolla femmoista lapsia oli, niin äidin sydän tuli hywin liikutetuksi. Moiesena kiruhti hän poikunsa temppeeliin, laukesi jumalattaren kuman eteen polwillaensa ja rukoili, että hänen lapsillaensa annettaisiin mitä onnellisinta heille olisi. Sitten nuo wäsyneet nuorukaiset waipuiwat rukoiltuansa raskaaseen uneen, josta eiwät enää koskaan heränneetkään. Mutta Kreikkalaiset rakensiwat heille muistopatsaan kunnian-merkiksi heidän kauniin työnsä ja kauniin kuolemansa tähden".

„Mutta sinä Athēnan mies", puhkesi Kroiso pahoilla mielin, „pidätkös minun onneni niin halpana, ett'et katso minua niinkään onnelliseksi kuin tawalliset Kreikan kaupunkien porwarit?" — Soloni wastasi: „Di Kroiso! usein on köyhä mies paljoa onnellisempi kuin pöhä. Ja muutoinkin minä aina ajattelen, että ihmisen ikä tawalliseksi kestää seitsemänkymmentä wuotta ja sillä aikaa woisi paljo muuttua. Ei kukaan ole ennen kuolemaansa onnelliseksi kiitettävä".

Kroiso piti Solonin kowin typeränä miehenä, se kun ei nyhysestä onnesta pitänyt mitään lukua, waan käski odottaa itselukin astan loppua. Hän ei wiitsinyt enää puhella femmoisen miehen kanssa ja niin he erkaniwat toisistaan. Waan pian ja liiankin aikaisin sai hän hawaita, kuinka paljon perää oli Solonin sanoissa ollut. Häneltä kuoli poika metsästys-matkalla, ja hänelle ainoastaan toinen jäi jälille, joka oli kuuro ja myhki. Mutta vielä suuremman onnettomuuden tuotti hänelle Kyro. Tätä Persian waltikasta vastaan warusti hän hywin suuren sotajoukon. Waan ennen kuin lähti liikkeelle, lähetti hän sanansa Delfon kaupunkiin Kreikanmaalle. Siellä oli Apollonin temppeeli ja sen pappien suun kautta arweltiin jumalien ilmoittaman

tulevaisia asioita. Kroiso lähetti sinne kauniita kultaisia maljoja ja muita lahjoja, ja käksi kysyä mitenkä tuo pian alkava sota päättyisi? Vastaus kuului näin: „Jos Kroiso menee Halys-wirran yli, niin hän on hävittävä suuren waltakunnan”.

Nyt hän luuli warmaan woittowansa. Floisella toiwolla meni hän Halys-wirran yli Rhyroa vastaan. Hirmuista laatua oli ensimmäinen tappelu; eikä kumpikaan sotajoukko woittanut, waan yö eroitti sotijat toisistaan. Kroiso wetäytyi takaisin pääkaupunkiinsa, Sardeesen. Hänen aikomuksensa oli seuraawana vuonna lähteä uudestaan sotaan vielä suuremmalla sotajoukolla.

5. Kroiso Rhyron wankina.

Rhyro ei antanutkaan hänelle niin paljon lomaa. Tuskin oli Kroiso ennättänyt Sardeesen, niin Rhyro jo oli tuonut hurjat joukkoonsa ratsu- ja jalka-wäkeä kaupungin edustalle. Persialaiset nyt wäkiryhällä tunketuivat kaupunkiin ja halkasivat kaikki maahan. Jo muutama wihollinen oli työntää keihäänsä Kroison läwitse, jota hän ei tuntenut; silloin kuninkaan poika, jonka kielen haitta hädestä yht'äkkiä laukeuntui, huusi kowalla äänellä: „Mies, älä tapa kuningasta!” Nyt Kroiso wiettiin wankina Rhyrolle. Woiton wimmasa tämä ensin käksi, että Kroiso piti eläwältä poltettaman. Päikällä laadittiin polttorowio ja Kroiso pantiin sen päälle sidottuna. Tulen liekit jo tuolla täällä leimahtelivat taiwasta kohden, kun onneton kuningas, muistaen Kreikkalaisen wiisaan sanoja, hawahti tynpeästä pökerryksestään ja huusi yht'äkkiä raikasti hiiskumattoman wäki-joukon hiljaisuuteen: „Di, Soloni, Soloni, Soloni!”

Rhyro kuuli sen ja rupesti uuteliaana tiedustelemaan, ketä Kroiso huusi. Hän otatti hänen jälleen poltto-rowiolta ja kysytti tulkilla, mitä nimi „Soloni” merkitsi. Kroiso oli wäähän aikaa äänettä, waan sanoi sitten: „Se on semmoisen miehen nimi, jonka puhetta toiwottaisiin kaikille ruhtinoille, sillä se on suurempi-arwoinen kuin koko maailman omaisuus!” Sitten kertoi hän, mitä oli Solonin kansa juteltu.

Rhyro tuli hywin liikutetuksi. Hän ajatteli, että hänkin oli ihminen ja että ihmisen elämän waiheissa ei ole mitään wakuinaisuutta. Niinpä jättikii nyt Kroison elämään ja piti häntä tästä-lähtien ystäwänä ja neuwon-antajana luonaan. Kroiso oli onnettomuudestaan sa tul-

lut wiisaaksi; sillä kun Persialaiset Lydian pääkaupunkia ryöstivät, sanoi hän Kyroille: „Kuningas, pitääkö minun sanoa ajatukseni, vai tällä hetkellä olla waihi?” Kyro käski hänen suoraan sanoa, mitä hän tahtoi. Ja Kroiso kyhyi: „Mitä nuo sotawäki=parwet tuolla niin uut=terasti toimittewat?” Kyro wastasi: „Sinun kaupunkiasi ryöstävät ja wiewät sinun aarteesi”. Kroiso siihen wastasi: „Eipä minun kaupunkiani eikäpä minun aarteitani, waan mitä wiewät, sen sinulta wiewät!”

Kyro rupesti miettimään ja käski onnetoman kuninkaan ilmoittaa hänelle enemmänkin ajatustansa. Kroiso sanoi silloin: „Katsa, Persialaiset eivät ole vielä rikkaudella turmeltuja, he owat waan luon=nostansa uppiniskaisia. Kun heillä on kerran tawarat käsissänsä, jos sitten tahdot ne ottaa heiltä pois, niin he rupeewat wastustele=maan. Vaita siis kaikille portille wartijat, jotka ryöstäjäiltä ottawat ta=warat talteen sillä ilmoituksella, että hymmenys siitä on yli=jumalalle uhrat=tama. Nyt ne vielä tottelewat sinua, mutta myöhemmin ei ole yrittämistä”.

Nämä sanat olivat Kyroille warsin mieleen ja hän seurasi hys=tämänsä neuwoa. Sitten hän sille lausui: „Pyhä nyt joku armolahja, niin sen saat!” Kroiso wastasi: „Jospa sinä, hywä herra, lähettäisit wankeuskahleeni Kreikkalaisten jumalalle ja antaisit kyhyä häneltä, tokko hänellä on tapana pettää hywäntekijöitänsä?” Lähettiläät pantiin Delfossa käymään, waan Delfon papit antoiwat wastata Kroisolle, että he eivät olleet häntä pettäneet. Dihan fuuri waltakunta, nimittäin Lydialainen, häwitetty, eiwätkä he olleekaan sanoneet, että tuo häwi=tettävä waltakunta olisi juuri Persian=walta.

6. Kyron muut retket ja kuolema.

Kroiso seurasi sitten Kyroa hänen sotaretkillänsä. Kun melkein kaikki Aasian kansat olivat valloitettut, tähtyi läntisellä rantamaalla asuwien Kreikkalaistenkin antautua Persialaisten waltaan. Kyro oli jo ennen Lydialaista sotaansa tarjonut heille liittoa ja ystäwyhttä, waan nämä olivat ylpeästi hyljänneet tarjouksen. Kyro heille nyt kerrotti seuraawan tarinan: „Oli kerran kalastaja; hän kauan aikaa rannalla istui soittilemassa kaloille, että ne tanssisiwat. Waan nämäpä eivät perästäkään tulleet. Silloin hän otti werkon ja saawutti ne sillä. Kun ne nyt maalle wedettyinä hyppiwät hänen ympärillänsä, sanoi

hän: „Tuo nyt teidän on myöhäinen tanssia, koska ei ennen huiluni teitä hypittänyt”. Näille Mastasfa asuville Kreikkalaisille kävi niin- kuin noille pyhetyille kaloille. Kyro lähetti erään sotapäällikkönsä, joka heidät voitti ja laski heidät hänen kuninkaallisen valtansa alle. Kyro itse rupesti sotimaan Assyrian isoa valtaa vastaan ja ryhtäsi Babylonin päälle. Tätä mainion suurta ja wahoilla muurilla warustettua kaupunkia ei käynyt valloittaa wäkiwoimalla; Kyro sen walloitti wiekkaudella. Eräänä pimeänä yönä, jolloin Babylonisfa oli wietetty suurta juhlaa, antoi hän johdattaa Eufратin wirran wedet toiseen sitä warten kaitettuun juopaan. Näin tuli wirta, joka juoksi kaupungin läwitse, matalammaksi ja Persialaiset soturit tunkeutuivat, wyhtäisiänsä myöten wedessä kahlaten, muurin alitse kaupunkiin ja farkasivat äkki-arvaamatta asukasten päälle kesken heidän riemullista juhlaansa. Sillä tawoin tuli Kyro yhtenä yönä tämän kaupungin ja koko suuren Assyrialais-wallan herraksi. Babylonisfa hän tapasi Juutalaisen kansakunnan, jonka Nebukadnezar monta kymmentä vuotta aikaisemmin oli sinne tuonut wankuteen. Kyro antoi heidän jälleen palata kotimaahansa, ja heidän profeetalliset runoilijansa ylistiwät wappauttajansa nimeä *).

Kaikkeen tähän onneen ja waltaan ei Kyro vielä ollut tyhtywäinen. Kaspien meren itäisellä puolella asui köyhä mutta woimakas kansa, Masfagētat. Nämäkin muka piti alamaisiksi tehtämän. Maan nais-kuningas Tomyris tarjosi hänelle liittoa ja ystäwyhttä, mutta se uskalias walloittaja ei tahtonut tietää liitosta mitään. Woitollisna hän tunkeutui maahan, woitti Masfagētat ja ottipa Tomyriin oman poiansin wangiksi. Silloin tämä ahdistettu kuninkaatar nostatti koko kansakuntansa taisteluun. Kyro tuli tappiolle ja menetti henkensäkin tappelussa. Ihastunut kuninkaatar halkuutti hänen runniiltansa pään poikki ja upotti sen muutamaaan werellä täytettyyn astiaan, lausuen: „Tuo nyt kyliksi, mokoma werikoira!”

Toisen kertomuksen mukaan olisi Kyro kuollut rauhallisesti kotonsa, ja vielä lauan näytettiin Pasargadan kaupungisfa hänen hautansa, jota Persialaiset papit (Magit) wartioitsivat.

*) Cf. Jesaias, 45.

II. Ramhyses.

Rhron kuoltua tuli hänen poikansa Ramhyses hänen valtaistuimellensa ja tämä oli perinyt isänsä sotaisen mielen. Niinkuin isä oli valloittanut Afrikan, samoin tahtoi poika valloittaa Afrikan. Egypti oli ensin saatava alamaisuuteen, ja suurella sotajoukolla tunkeutui hän tähän maahan. Hän tuli onnellisesti Arabian hiekka-auihojen lävitse, jotka pohjoiselta puolelta ovat Egyptin esimuurina. Pelusion kaupungin luona tuli vihollisten sotajoukko häntä vastaan. Sen etunenässä oli Egyptin kuningas, nimeltä Psammenito. Tämä joutui tappiolle ja pakeni jääneen sotajoukkonsa kanssa wahwaan Memfis nimeen kaupunkiin. Tämän voitton mainitaan Ramhyses saaneen erinomaisella keinolla. Hänen sotariviansä eturinta oli kissoilla varustettu; Egyptiläisten rynnätesä päälle, nostivat he nämä eläimet ylös eteensä. Egyptiläiset hämmästyivät eivätkä uskaltaneet ampuu nuolia; sillä he pelkäsivät, että sattuisi näihin pyhiin eläimiin.

Ramhyses lähetti kohta Niilin virtaa myöten laivan ja antoi kuuluttajain kautta waatia Memfiin kaupungin heittäymään. Ensi wimmassa Egyptiläiset hakkasivat laivan sekä sen miehistön kappaleiksi. Silloin Ramhyses marsi kaupunkia vastaan ja valloitti sen väkirynnäköllä. Psammenito ja hänen koko perheensä sekä arwoikkaimmat Egyptiläiset otettiin wangiksi. Vihastunut woittaja koetti kaitin keinoin antaa Psammeniton oikein perin pohjin tuntea onnettoman tilansa. Tuo onneton kuningas istui eräässä esikaupungin huoneessa, ja Persialaiset soturit häntä wartioitsivat. Ensiksi laitettiin hänen tyttärensä ja muut arwoikkaimmat Egyptiläis=neidot kurjimmassa orja=puvussa leiristä ulos esikaupunkiin, hakemaan wettä. Neitoset itkivät ja heidän isänsä itkivät; ainoastansa Psammenito istui äänetönnä ja khyneleitä wuodattamatta, luoden silmät maahan. Sen perästä lähetti Ramhyses Psammeniton ainoan poian ynnä 2,000 korkeasukuista nuorukaista, hirsinuora kaulassa ja ohjaket suussa, heidän isänsä nähden hirttopaikalle. Ja vielä kerran juoksivat khyneleet, vielä kerran kuului walitushuuto; waan Psammeniton filmästä ei walunut yhtään khyneeltä eikä hänen suustansa kuulunut ääntä. Kuolemaan tuomittujen nuorukaisten mentyä ohitse tuli muutama wanha ukko, joka oli ennen ollut rikas mies ja Egyptin kuninkaan ystäwä ja pöytä=kump=

pani, nyt turvatonna ja köyhä-selkäisenä vanhan ikänsä ja köyhyytensä vuoksi, ja tämä käveli ympäri anoen sotamiehiltä almuja. Nähtyänsä tämän ystävänsä itki Psammenito katkerasti ja huusi korkealla äänellä hänen nimeänsä. Rambahyses ihmetteli silloin, että Psammenito itki nähdessänsä tämän vanhuksen, vaikka oli tyttärensä ja poikansa turjuutta katsellessaan jäänyt liikuttamattomaksi, ja kysyi mikä siihen oli syynä. Psammenito vastasi: „Kerjäläiseksi joutunutta ystävääni warten oli silmästäni vielä kynnä, mutta oma onnettomuuteni on liian suuri voidakseni itkeä siitä“. Nämä sanat liikuttivat Rambahyseen sydäntä. Hän käski jättää Psammeniton poian henkiin; se oli kuitenkin jo myöhäistä, sillä tämä oli noista kuolemaan tuomituista jo kaitkien ensimmäiseksi surmattu. Mutta wangiksi otetun isän piti kuningas luonansa ja kohteli häntä lempeästi. Waan kun hän sittemmin hawaitti, että tämä salaisesti ylltytti Eegyptiläisiä tekemään wastarintaa Persialaisia vastaan, antoi hän hirttää hänenkin.

Näin kukisti Rambahyses vuonna 525 e. Kr. Faraojen waltaistuimen ja teki Eegyptin Persialaiseksi maakunnaksi.

Eegyptin walloituksen perästä päätti Rambahyses walloittaa tuon etelä-wuolella Eegyptiä olewan Nithiopian maan, jonka rikkaudesta kerrottiin ihmeellisiä tarinoita. Hän lähetti ensin airuita saamaan maan luonteesta tiedon sekä kysymään kuninkaalta, toikko hän tahtoisi ruweta Rambahyseen ystävälksi? Waan Nithiopialaisten kuningas arwasi wikkauksen ja antoi Persialaisille lähettiläille yhden joutsen, lausuen: „Jos Persialaiset jaksawat wirittää semmoisen joutsen aiwan yhtä huokeasti kuin mekin, niin tulkoot waan; mutta elleiwät, niin kiittäkööt jumaliansa siitä, ett'ei Nithiopialaisten mieleen ole juohtunut lähteä Persialaisia vastaan sotaan.

Rambahyses suuttui siitä wastauksesta ja warustamatta sotajoukkonsa muonaa, lähti hän Nithiopian maata walloittamaan. Tultuansa Theban kaupunkiin yllissä Eegyptissä, erotti hän 50,000 miestä ja lähetti ne Ammonilaisia vastaan, tehdäkensä nämäkin orjiksensa. Muun sotajoukkonsa kanssa hän jatkoi matkaansa kuumien erämaiden läwitse. Matkaa ei vielä ollut kulunut kolmanneltakaan, kuin muona jo loppui ihan kaikki tyhni. Rambahyses ei kuitenkaan ollut mielisissään kääntyä takaisin; sillä hän luuli kohta pääsewänsä Nithiopialaisten asuin-paikoille. Persialaiset teurastiwat weto-juhtansa ja parisja päi-

wäsä olivat nekin syöhyt; sitten he koettivat henkensä elättää ruoholla ja yrteillä. Waan kohta tuli jälleen hirmuinen hiekka-aawa ja silloin he rupešivat julmaan keinoon! he walitsivat joka kymmenennen miehen koko sotajoukosta ja hänenpä söivät muut yhdeksän. Kambyses pelkäsi silloin, että heidän täytyisi sillä tavoin syöä toisensa viimeiseen mieheen asti, ja nyt hän kääntyi takaisin, sitten kun jo tuhansia miehiä oli hukkunut.

Ketki Ammonilaisiakin vastaan loppui yhtä onnettomasti. Matkalla nousi kerran kova etelätuuli, joka kohotti hiekan hirmuistiin pyörteisiin ja peitti Persialaiset niiden alle.

Wastahakoišuidet vielä enemmin äršyttivät julman Kambysesen mieltä. Wihoišansa hän jäästämättä harjoitti hirmušiimpia töitä. Palattuansa Memfiin kaupunkiin, löysi hän koko kansan riemuitsemasša. Uusi Apis (musta härkä, jolla oli neliskokkainen walkea pilkku otsasša) oli löydetty ja tätä jumalaa kuljetti kansa riemuiten kaupungin läwitse juhlallisessa saatošessa. Kambyses luuli, että kansa riemuitši hänen onnettomuudestašansa; siis käski sotamiestensä paljain miekoin rynnätä wäki-joukkoon, ja pieksetti pappeja witšoilla. Eikä tuota jumalallista eläintäkään jäästetty; Kambyses tuotti sen eteenšä ja surmasi sen miekallašansa.

Unhoittaaksensa huolensa, rupeši hän nyt juomariksi. Ei kukaan ollut enää hänen mielenšä mutkista turwallisna henkensä suhteen. Kerran tuli mielikkinsä Prexaspes hänen luoksensa. Tästä kyši kuningas wiina-päiššään, mitä Persialaiset hänestä ajattelevat. „Armas herra“, — wastasi tämä wapaasti — „he kunnioittawat sinua mitä suurimmalla ylištyšellä. Waan he arwelewat, että sinä liian paljon olet wiinaan mieltynyt“. „Wai niin!“ — huusi kuningas — „he luulewat siis ett'en muka enää ole täjšijärkinen? No katsokaammepa, owatko oikeasša. Katso nyt waan! Jos ošaan ampua nuolellani tuota etukartanolla seisowaa poikaši sydämen läwitse, niin tottahan Persialaišilla on wäärä luulo“. Näin lausuen otti hän joutsen ja nuolen, tähtäsi ja laukaisi. Samasša tuokiosša kaatui poika tantereelle. Nuoli oli todellakin sattunut aiwan sydämmeen. „No Prexaspes“, huusi julmuri, „olenko todellakaan juowuksisša? Löythykö misšään parempata ampujaa?“ — „Ei“, sanoi onneton isä wapisten, — „ei jumalakaan itse olisi osannut paremmin“. Oman Smerdis nimisen welsensä, jota

hän erään unen-näön vuoksi pelkäsi, tapatti hän; sisarensa, joka itki Smerdiin kuolemaa, potki hän kuoliaaksi. Pahalla päällä ollessansa antoi hän elävältä haudata aivoon syyttöymiäkin ihmisiä.

Semmoisten töiden kautta menetti hän alamaistensa luottamuksen ja rakkauten. Eräs Medialainen käytti tämän syyttävän yleisen mielipahan hyväksensä ja anasti Smerdiin nimellä hallituksen; sillä Smerdiin kuolemaa oli salattu. Rambahyses oli jo päättänyt lähteä Sujan kaupunkiin petturia rankaisemaan, waan hewosen sellään nous-tesfarfa hän haavoitti lonkkaansa omalla miekallaan. Hän kuoli tästä haavasta, jättämättä yhtään lasta jälkeensä.

III. Dareio.

Rambahyseen kuoltua hallitsi tuo niinkutsuttu Wale=Smerdis seitsemän vuokautta ja oli kaikkia alamaisiansa kohtaan sängen lempeä, koska vapautti heidät kolmen vuoden kaikista veroista sekä kaikista sotaretkistä. Kuitenkin se seikka, että kuningas yhtenäen piti itsensä poisja ihmisten näkywistä, rupesti arweluttamaan erästä Dtanes nimistä arwokasta Persialaista. Vuulosta hänelle pian koitui warmain tieto. Kyro oli kerran antanut leitata eräältä Medialaiselta papilta, jonka nimi oli Smerdis, jostakusta pahan-teosta korwat pois, jonka seikan Dtanes tiesi. Nyt sattui muutama Dtaneen tyttäristä olemaan Smerdiin puolisona ja se wahwisti isänsä arweluksen, ett'ei kuninkaalla ollutkaan kormia.

Sen perästä seitsemän Persialaista ylimystä, jotka eivät woineet kärsiä että Medialainen olisi heillä walitsijana, liittyivät kapina-tuumaan, tunkeutuivat muutamana päivänä wäki-puukoilla warustetuina kuninkaalliseen linnaan ja pistivät Wale=Smerdiin kuoliaaksi. Ensin olivat nyt kahdella päällä, antaisiwatto kansalle jälleen jonkun kuninkaan, wai jakaisiwatto wallan keskenänsä. Dareio, Systsapeen poika, kehoitti heitä walitsemaan jonkun kuninkaaksensa, ja hänen ehdotuksensa katsottiin wiimein soweliainmaksfi. He päättiwät silloin keskenänsä, että se heistä tulisi kuninkaaksi, jonka hewoinen huomis-aamuna, heidän kaupungin portin edustalla ratsastaessa, ensinnä hirnui.

Dareiolla oli miikas tallimestari, joka wei iltaisella Dareion oriin muutaman tamman kanssa yhteen juuri sille paikalle, johonka ne seitsemän olivat aikoneet kokoutua. Päivän koittaessa nousivat nuo Persialaiset ylimykset hewoistensa selkiin ja ratsastivat kaupungin edustalle; Dareion hewoinen, joka muisti eilstä käyntiään, hirnui ensin. Samassa ukkonenkin jyrähti salamaa iskien aiwan selkeällä ilmalla. Silloin muut ylimykset hyppäsivät hewoistensa selistä ja tervehtivät Dareiota kuninkaassensa.

Rambhiseen pitkälinen pois=olo ja Bale=Smerdiin hallitus oli vaikuttanut paljon epäjärjestystä waltakuntaan. Dareio koetti korjata esinnäkin tätä epäkohtaa. Sitten jakoi hän maan kahteen=kymmeneen maaherrakuntaan ja määräsi kunkin werot. Pian täytyi hänen ryhtyä aseisin Babylonia vastaan, joka oli nousnut kapinaan ja yritti luoda Persialaisen ikeen niskoiltansa. Dareio rupesti sotajoukkonsa itse päälliköksi ja lähti piirittämään kaupungin; mutta tämä oli niin wahvasti varustettu, että kaikki rynnäköt olivat turhat. Kun kuningas nyt istui paholla mielin teltissänsä ja mietti jo luopua koko aikeestansa, niin sotapäällikkönsä Zopyro astui hänen eteensä. Menä ja korwat olivat häneltä leikatut pois, tukka keritty kun orjan, ja selkä piesty weriseksi. Säkälhtäin hyppäsi kuningas seisalle ja kysäsi: „Kuka on juljennut tehdä minun uskollisimmalle palvelijalleni semmoista?“ — „Minä itse“, wastasi tämä wakaisesti, „ja aiwan rakkaudesta sinua kohtaan, armas kuningas; sillä siten minä toiwon walloittawani kaupungin. Semmoisena, kuin minun nyt näet, menen minä Babylonin kaupunkiin ja sanon sinun näin julmasti menetelleen kanssani ja ett'en muuta haluaisi enemmän kuin kostaa semmoiselle julmurille. He antawat warmaanakin minulle jonkun sotajoukon ja minä te'en onnellisia uloskarauksia. Sinun pitää kymmenentenä päivänä lähettämän 1,000 miestä mitä huonointa wäkeäsi minua vastaan, jotta minä ne tappiolle lyön, seitsemän päivää=myöhemmin 2,000 miestä, ja kahdentena=kymmenentenä päivänä 4,000. Kun minä siten olen kolme kertaa onnistunut, he kyllä warmaanakin uskowat minulle koko sotajoukkonsa, ja silloin on Babyloni sinun!“ — Nyt kiihuhti hän Babylonin porttia kohti ja silmäili menessään usein taaksensa, aiwan kuin hän olisikin oikea karulainen ollut. Hän laskettiin kaupunkiin ja siellä hänen aikomuksensa onnistui warsin hywin. Kaupunkilaiset pettyivät ja jättivät hänelle

sotamiehiä, joidenka avulla hän voitti ne ensimmäiset 1,000 miestä, sitten samalla lailla nuo 2,000 ja vihdoin kolmannen kerran 4,000. Kaikki kiittelivät onneansa, että semmoinen mies oli saatu, ja tekivät hänen ylimmäiseksi päälliköksi. Semmoisena hän sitten helposti saattoi laskea Persialaiset kaupunkiin ja suorittaa Babylonilaisille peritöiden. Dareio pani Zopyron maaherraksi Babyloniin ja antoi hänelle suuret lahjat. Zopyron ruumiin=vammat kävivät kuninkaalle koviin sääliksi. „Mieluisamminkin” — oli hänen tapa sanoa — „minä soisin, että Zopyro ei olisi näin silpottuna, kuin että vielä voittaisinkin kaksikymmentä semmoista kaupunkia, kuin Babyloni on.

Kuin valtakunnan ställinen rauha oli jälleen asetettu, päätti Dareio laurentaa sen piiriäkin. Hänen teki mieltensä käydä kansa=lau=moinsa valloittamassa kolmannenkin maailman=osan, ihanan Euroopan. Kaikkei onneksi sattui rajamaalla asumaan vähäinen, mutta uljas ja vapaamielinen kansa vahvana vastarintana noita hurjia Aasialaisia vastaan. Se kansa oli Kreikkalaiset eli Hellēnit.

Histiatio ja Miltiades.

Dareion ensimmäinen retki Eurooppaan tarkoitti Skythalaisia, jotka asuivat Tanaiin (Don'in) ja Isterin (Donawan) välillä nykyisessä Etelä=Venäjässä. Persialais=kuninkaalla oli 700,000 sotamiestä muasansa. Niiden kansa meni hän Thrakialaisen Bosporon (Konstantinopolin salmen) yli Eurooppaan ja käski Ionialaisten, jotka olivat Dareion Kreikkalaisia alamaisia Wähä=Asiasta ja hänen avullaan kuljettivat 600 laivaa, lähteä Isterin virtaan, siellä laittaa laivoista sillan ja obottaa hänen tuloansa. Silta laitettiin kahden päivän=matkan päähän wirran suusta ja Persialaisten sotajoukko, joka Bosporosta marssi maa=matkaa Thrakian kautta, meni wirran pohjoiselle puolelle. Mutta Dareio otti hihnan, johon teki 60 solmua, ja antoi sen sitten Ionialaisille, jotka hän jätti siltaa vartioimaan; hän lausui: „Mentyäni Skythalaisia vastaan, aukaiskaatte yksi solmu kunakin päivänä. Ellen ole palannut silloin, kun viimeinen solmu on aukaisu, niin lähtekääte kotimaahanne jälleen. Waan siihen asti vartioitkaa laivasiltaa.

Skythat wälttivät tappelua Persialaisia vastaan ja wetäytyivät yhä takaisin, hävittäen maakunnan antioksi. Näin he wikoittelivat Persialaiset aarvoille aro=maille. Dareio laittoi lähettiläät Skythaelen kuninkaalle, vaatimaan häneltä, että hänen pitäisi joko tulla julkiseen tappeluum tahti lähettää maata ja wettä alamaisuuden merkiksi. Mutta Skythalais=kuningas ei tehnyt kumpaistakaan; hän lähetti ainoastaan linnun, hiiren ja sammakon sekä wiisi nuolta, eikä muuta vastausta antanutkaan. Dareio selitti nämä kalut alamaisuuden merkiksi, waan Persialainen Gobryas tiesi niille tarkemman selityksen: „Ellette, Persialaiset, lintuina lennä ilmasa, tai hiirinä maassa matele, taikka foisfa sammakoina piileskele, niin nämä nuolet tulewat teitä saamut=tamaan!”

Eikä aikaakaan, niin Skythaelen sotajoukko tuli esiin ja Persialaiset lyötiin pakoon. Ne kuusikymmentä päivää olivat jo kuluneet ja Jonialaiset arwelivat repiä fillan; sillä Skythalaista ratsumiehiä oli jo näkywissä. Athenalainen Miltiades, joka myöskin oli fillan=wartiain joukossa, puhui tovereilleen: „Kuulkaatte Kreikkalaiset! Nyt on aika tullut, jolloin woitte wapauttaa itsenne Persialaisten ikeen alta. Sajoittakaatte fillta, niin Persialais=kuninkaan walta on tukistettu!” Mutta eräs toinen Kreikkalainen, Histiatio Mileton kaupungista, wastusti Miltiadeen tuumaa ja tahtoi ansaita itsellensä Dareion suosiota. Sillä taowin jäi fillta paikalleen ja pakenemat Persialaiset tulimat pelastetuiksi.

Dareio palkitsi Histiacion uskollisuutta sillä, että lahjoitti hänelle kappaleen maata Strymonin wirran rannalla. Siihen se älykäs Kreikkalainen rakensi kaupungin ja hyötyi pian warsin mahtawaksi. Tästäpä Dareio jo rupefi pelkäämään, että Histiatio woisi koitua hänelle waralliseksi. Sen tähden kutsui hän miehen luoksensa Susaan, olemaan hänelle muka ainaisena ystäwänä ja neuwon=antajana. Mutta oikeastaan Histiatio ei ollut kuin wankina. Kun hän sen hawaitsi, mietti hän kostoja Dareiolle.

Aristagoras, Histiacion wäwy, oli kästyn=haltiana tuossa warallaassa Kreikkalaisten asumassa Mileton kaupungissa Wähä=Asiasassa. Häntä mieli Histiatio kiihoittaa kapinaan Persialaisia vastaan; sillä

Wähä-Aasian Kreikkalaiset olivat jo kauan pyrkineet päästä vapaiksi. Waan mitenkäs hän ilmoittaifi Aristagoraalle aikeensa, niin ett'ei kuningas siitä tietäifi mitään. Hän keritsi muutamalta orjalta tukan, kirjoitti päänahkaan, mitä hänellä oli sanomista, ja antoi tukan kasmaa uudelleen. Sitten hän lähetti tämän orjan Aristagoraalle, käskien hänen ajella hiukset päästä ja lukea mitä siihen oli kirjoitettu.

Aristagoras oli tähän aikaan juuri joutunut kuninkaan epä-suosiin, ja silläpä oli tämä kehoitus hänelle warsin terve-tullut. Ensin hän salaisesti valmisteli kansalaisiansa kapinaan, ja matkusti sitten heimolaisten luoksi Eurooppaan, ppyhtämään heitäkin awuksi. Ensiksi hän matkusti Spartaan. Siellä olivat kaupunkilaiset kahden kuninkaan sa kansa torilla ko'os sa ja Aristagoras lausui astansa pitkällä kauniisti sowitzetulla puheella. Spartalaiset, jotka rakastivat lyhyttä, tyllästyhvät siihen. Kuningas Kleomenes kysyi lyhyesti: „No, kuinka pitkä matka onkaan meren rannalta Susaan?“ Aristagoras ei hawainnut kysymyksen mutkaisuutta ja vastasi: „Kolmen kuukauden matka“. — „Kuuleppas Miletolainen ystävä“, sanoi kuningas jyrkästi, „laitas että ennen päivän laskua lähdet kaupungistamme!“ — ja synkeänä käänti hän seikkailijalle selkänsä. Waan tämäpä ei luopunut niin vähällä. Hän seurasi paholla mielin kuningasta kotiin asti. Kun hän laskettiin sisään, oli kuningas kahdeksan vuotisen tyttärensä kanssa kahden kesken, ja Aristagoras rukoili uudelleen kuningasta, samoite kun ennen jo oli tehnyt. Waan kuningas antoi hänelle nytkin kieltävän vastauksen. Aristagoras tarjosi hänelle rahaa, yhä suuremmat summat, waan kuningas pudisti päätänsä. Wihdoin hän tarjosi 50 talenttia, noin 200,000 Suomen markkaa. Silloin lapsi sanoi isällensä: „Mene pois, isä, muuten tuo wieras wiettelee sinut“. Sepä waihatti. Kleomenes seurasi tyttärensä neuwoa ja Aristagoraan täytyi matkustaa tiehensä.

Hän lähti nyt Athënaan ja siellä hänellä oli parempi onni. Kaikki Athënalaiset olivat wihois saan tuolle yspeälle Persian kuninkaalle, joka tahtoi asettaa heille hallitusmieheksi Hippiaan, erään tirannin, jonka he olivat ajaneet maanpakoon. Kostaaksensa tätä antoivat he Aristagoraalle 20 laiwaa. Niiden kanssa hän purjehdi kotia ja hänen tultuansa Wähä-Aasiaan, tekivät Ionialaiset yleisen kapinan. He maršiwat Sardesta vastaan ja walloittiwat sen. Ja koska muu-

tama sotamies ilkeyksisään sytytti yhden huoneen tuleen, niin palo levisi siitä niin nopeasti, että koko kaupunki meni poroksi. Persialaiset julmistuivat siitä. He kokoutuivat yhteen, karlastivat Kreikkalaisten päälle, ajoivat heidät takaisin ja polttivat ihanan Kreikkalais-kaupungin, Mileton. Ionialaiset syyttivät tästä onnettomuudesta Athenalaisia ja Athenalaiset soimasivat Ionialaisia huolimattomuudesta. Siitäpä sytytti riita ja Athenalaiset purjehtivat kotiinsa. Mutta Ionialaiset joutuivat jälleen Persialais-ikeen alle, ja kapinan-aloittajat, Histiaio ja Aristagoras, mestattiin.

Miltiades.

Ei mikään ollut Dareion mieltä niin pahoittanut, kuin että Athenalaiset, tämä pikkuinen kansa, josta hän ei muuta tiennyt kuin että sitä löytyi, rohkenivat tehdä hänelle, itse maailman haltialle, vastarintaa. Tuo maanpakoon ajettu Athenan entinen tiranni Hippias osasi kiihoittaa hänen vihaansa niin, että kuningas joka päivä rukoili: „Korkeat Jumalat, sallikaatte kostakseni Athenalaisille!“ — ja että yhden palvelijan täytyi aina aterialla muistuttaa hänelle: „Herra, muistakaatte Athenalaisia!“ Waan eipä ainoastaan Athenalaisen, vaan kaikenkin Kreikanmaan pitäisi kärsimään siitä rikoksesta. Dareio tahtoi vielä kerran kysyä Kreikkalaisilta, tolko he wapa=ehtoisesti antautuisivat hänen alamaisioksensa ja hän pani siis lähettiläitä käymään itsekusjakin Kreikan valtiossa, vaatimaan maata ja wettä. Moni waltio lähettikin hänelle nämä alamaisuuden merkit, peläten Persialaisten kauhistuttawaa woimaa; ainoastaan molemmat Kreikan pää=waltiot, Spartalaiset ja Athenalaiset, eivät tehneet sitä. Spartaassa herätti Persialaisten vaatimukset semmoisen wihan, että lähettiläät ensi wimmassa tapettiin, ja Athenasassa ne wiskattiin kuoppiin ja kairoihin, muka siellä hakemaan maata ja wettä.

Dareio tästä julmistuneena warusti laiwaston ja sotajoukon; mutta laiwasto särkyi myrsky=ilmassa niin pahasti, että sen täytyi kääntyä takaisin ja maa=armeijakaan ei päässyt alituisten kowain kohausten wuoksi Kreikan maalle.

Sirwittäwämpi oli toinen laiwasto, joka sitten pantiin toimeen ja purjehti suorastaan Athenea vastaan; maa=armeija kuljetettiin tällä

kertaa laivoissa. Se olikin todella kauhistawainen joukko, jota ei mitenkään näyttänyt mahdolliseksi vastustaa. Persialaiset olivat teettäneet itsellensä paljon rauta=kahleita, sitoa=ksensa niillä sitä wankien paljoutta, jonka he muka saivat Kreikka=maalla; heillä oli myös kauniinta walkeata marmoriamuasiaan, tehdäksensä sotakentälle muistopatsaan voitostansa. Sotaisen Kreikkalaisen saaren, minkä ohitse tuo hirmuinen laiwasto purjehti, tähtyi alamaiseksi ruweta; ei yksikään muukaan, kuin Spartalaiset, tahtonut ruweta Athēnalaisia auttamaan. Mutta Spartalaisillakin oli se taika=usko, et'ei heidän kännisi aloittaa mitään sotaa ennen täysikuuta; heidän eiwät siis tulleet ainoisia saapumille. Ainoastaan yksi pieni kaupunki Plataia lähetti tuhannen miestä apuun. Athēnalaiset panivat yhdeksän tuhatta kansalaista, ja lisäksi he nyt hädässään warustivat orjansakin sota=aseilla. Tämä kyllä vähäinen, mutta urhoollinen joukko oli lujasti päättännyt panna kaikki alttiiksi wapauden ja isänmaan edestä. Kreikan kansalaiset olivat kaikenlaisiin sota=otteluihin harjaantuneita, ja woimakkaita ei ainoastaan ruumiinsa jäntewyyden vaan sota=taidonkin puolesta; olipa heillä myöskin paremmat sota=aseet ja lujemmat asut kuin Persialaisilla. Mutta näillä läpää taas oli noita kymmentä tuhatta Kreikkalaista vastaan sata=tuhatta omia sotureita

Marathonin aukealla kentällä marssivat molemmat sotajoukot toisiansa vastaan. Se tapahtui syyskuulla vuonna 490 ennen Kristuksen syntymää. Kun Kreikkalaiset näkivät wihollistensa suunnattoman sotajoukon lähellensä, tuli urhoollisimmallentekin pelko Persialaisten enemmyyden tähden, sillä Athēnalaisen joukko oli niin aivan pieni. Muutamat jo arweliwat wiifainta olewan, että Athēnan sotajoukko peräytyisi ja että odotettaisiin Spartalaisten tuloa. Mutta yksi mies kiihoitti näitä alakuloista ja kehoitti heitä kaikkia urhoollisuuteen ja luottamukseen; se oli Miltiades. „Ellemme jo alusta” — huusi hän — „osoita urhoollisuutta, ja jos me jo ensimmäisen kerran häpeällisesti jätämme sotakentän wihollisten waltaan, niin nämä, siitä uljastuneina, ajawat meitä takaa, karkaawat päällemme ja surmaawat meidät; kaupunkimme jääpi julmien Aasialaisten saaliiksi ja tuo paennut tiranni Hippias tee meidät Persian kuninkaan orjiksi. Älkääte, Kreikan miehet, enää arwelko, olkaamme yksimieliset, kaikki lähtemään tappeluun; tämä pää=

tös pelastaa meidät, pelastaa Kreikanmaan vapauden!" — Kaikki seuraivat Miltiadeen kehoitusta ja lähtivät taisteluun.

Athēnalaiset seisoiivat oikealla puolella sotarivissä, Plataialaiset vasemmalla; orjat olivat keskelle asetetut. Persialaiset tunkeusivat keskusten lävitse ja ajoivat sen perähtymään, waan oikean ja vasemman puoliset siivet ryntäsivät voitollisesti eteenpäin, ja pian riensivät Miltiades urhoollistensa kanssa perähtymiä orjiaakin auttamaan. Monta jaloa Kreikkalaista kaatui, mutta Athēnalaiset saivat kuitenkin voiton ja ajoivat koko suuren Persialais=lauman pakoon. Kun Persialaiset kääntyivät pakenemaan, riensivät Kreikkalaiset riemu=huudoilla heidän jälestänsä ja hakkasivat maahan mitä ikinä heidän eteensä sattui. Pakolaiset riensivät laivoihinsa ja jättivät leirin aarteimensa päivönsä voittajain valtaan. Niinpä tuo marmori=kappalekin sekä kahleet joutuivat Athēnalaiisten käsiin.

Niin maineellista voittoa ei ole usein sodassa saatu, ja suurempaa riemua ei lie koskaan voittawa sotajoukko tuntenut, kuin Athēnalaiset Marathonin luona. Sillä aikaa kuin pakenewia Persialaista vielä ajettiin takaa, juoksi muutama Athēnalainen niin paljon kuin jaksoi syntymä=kaupunkiinsa, johon oli lähes puolen=toista peninkulmaa, ja huusi hengesthyneenä kaduilla ja torilla: „Kiemuitkaatte, Athēnalaiset! olemme voittaneet", — ja näin huudettuaan kaatui hän maahan kuoliaaksi. Rauan aikaa sen perästä wiettivät Athēnalaiset tätä voiton päivää joka wuosi juhlaallisesti; he uhrasivat sotakentällä jumaloille ja laativat kaatuneille uroillensa muistopatsaita. Mutta Miltiadeelle kuitenkin tuli suurin kunnia; kansa otti häntä wastoan riemu=huudoilla ja ikuustivat hänen muistoaan kauniilla maalauksella, joka näytti kuinka päällikkö wei urhoollista sotajoukkoansa voiton retkelle.

Kun Athēnalaiset voiton=sankarit palasivat kaupunkiinsa jälleen, kohtasi heitä Spartanlainen sotajoukko, joka oli kiireimmittäin rientänyt awuksi, niin pian kuin täytskuun päivä oli mennyt ohitse. He tulivat liian myöhään, waan antoivat kuitenkin näyttää itsellensä sota=kentän ja ylistivät Athēnalaiisten urhoollisuutta.

Miltiadeen nauttima arwo eneni enenemistään kansalaistensa kesken ja tämä jalo mies mielti uusia keinoja Athēnalaiisten hyödyksi. Waan pian ruwettiin hänen suurta kunniaan sa kadehtimaan ja koettiin saada syitä häntä vastaan. Kerran tahtoi hän Athēnalaiisten lai-

mostolla valloittaa Paron saarta ja piiritti sen pääkaupunkia. Hän oli jo laatinut piiritys-koneet valmiiksi ja ahdisteli kaupunkia, kun Aasian rantamaalla joku metsä sattui palamaan. Kumpainenkin puoli havaitsi heti tämän tulen ja luuli sen merkiksi, joka muka ilmoittaisi, että Persian laivasto olisi tulossa Parolaisten avuksi. Kohta keskeytti Miltiades piirityksen, poltti piiritys-koneensa ja kiiruhti jälleen Athënaan, josta hän monesta haavasta sairastuneena ei enää voinut lähteä sotaa jatkamaan.

Tämän paluu-retken tähden syyttivät Athenalaiset häntä valtiopetoksesta ja hänen vihamiehensä soimasivat häntä, että hän muka olisi ottanut rahaa Persialaisilta ja sen vuoksi lopettanut piirityksen. Kun hänen haavansa estivät hänen tulemasta puolestaan vastaamaan, niin hänen veljensä otti pitääkseen hänen puolustus-puheensa. Miltiades kyllä tuomittiin muuten vapaaksi, waan kuitenkin niin, että hänen piti maksaa 50 talenttia sakkoa, juuri niin paljo kuin oli menetetty laivaston varustamiseen. Kun hänen oli mahdoton maksaa niin suuri summa, niin hän pantiin vankuteen ja kuoli siinä kansalaistensa kiittämättömyyden uhrina.

Viides Lohko.

Kuvia Kreikan historiasta.

I. Lyyrgo ja Soloni.

Lyyrgo.

1.

Peloponneson saarennoissa, ihanan Eurotaan rannalla, oli iso vanha kaupunki, muuritonna porttitonna. Sen nimi oli Sparta. Se oli Lakonian maakunnan pääpaikka ja se kutsuttiinkin alueenensa päiviniensä myöskin Lakedaimoniksi. Maahan tulleet Dorialaiset olivat tämän valloittaneet, ja kaksois-veljekset Prokles ja Eurysthēnes olivat jakaneet hallituksen keskenensä. Siitä ajasta asti oli Spartassa aina kaksi kuningasta, toinen Prokleen, toinen Eurysthēneen suvusta. Dorialaiset Spartalaiset pitivät itsensä täysi-oikeutetuina porwareina, maan valtiikkaina, mutta Lakonialaiset he pitivät ainoastaan alamaisinaan ja työväkenänsä. Näitä rasitti tämä uusi valta warstin kovasti ja Helon kaupungin asukkaat olivat ensimmäiset koetta-maan kapinalla voittaa itsellensä vanhat oikeutensa. Mutta sepä ei onnistunutkaan heille. Kopeat Spartalaiset eivät ainoastaan wieneet heiltä heidän vähäistä maa-osaansa, vaan myöskin heidän wapaan olemisensäkin. Helolaiset eli Helōtit muuttuivat orjiksi, ja samate käwi laikille muillekin, jotka sittemmin uskalsivat ryhtyä kapinaan Spartalaisia vastaan.

Waan pian syttyi riita itse valittsemain porwarien kesken ja nämä nostivat kapinan kuninkaitansa vastaan, jotka heidän mielestänsä hallitsivat liikamaisella komuudella. Semmoisessa kapinassa ta-

pahtui että kuningas Eunomo, Eufurgoon isä, pistettiin kyökki-puukolla kuoliaaksi. Hallitus jäi häneltä vanhimmalle Polydektes nimiselle poiallensa. Tämä kuitenkin kuoli pian ja nyt kuuli jokainen, että hänen nuorempi veljensä tulisi kuninkaaksi. Eufurgo ryhtyiin hallitukseen. Silloin sai hän tietää, että hänen vaimaansa leski lantoi lasta sydämmensä alla. Seti julisti Eufurgo kuninkaallisen arvon tulewan tälle lapselle ja hallitsi vain sen holhojana. Sillä välin kuitenkin kuninkaallinen leski hänelle salaisesti ilmoitti, tahtovansa tappaa lapsen, jos vain Eufurgo lupaisi, kuninkaaksi päästyhensä, ottaa hänet puolisojensa. Vasta pelastaaksensa Eufurgo salasi inhonsa femmoista ehdotusta vastaan ja pyysi, että lapsen tappaminen jäisi hänen tehtäväkseen.

Poian synnyttyä, lähetti äiti sen kohta Eufurgolle. Tämä istui juuri korkeimpien virkamiesten kanssa pöydän ääressä; hän otti lapsen käsiwarrellensa ja huusi läsnä-oleville: „Spartalaiset, jo kuningas on meille syntynyt!“ Sen perästä pani hän poian kuninkaalliselle istuimelle ja antoi hänelle nimen Rhariaso, se on: kansan riemu, sillä kaikki riemuittivat femmoisesta jalomielisyyden ja oikeuden näytteestä.

Muutkin tekonsa ja toimensa tuottivat Eufurgolle mitä korkeimman kunnioituksen kansalaistensa puolelta ja nämä kilwan täyttivät, mitä hän valtio-hoitajana käski. Mutta kuninkaallinen leski ja sen vaimi tunsivat itsensä tovin loukatuiksi ja kokivat nyt lewittää huhun, että Eufurgo muka vaimi odotteli soweliaasta tilaisuutta toimittaaksensa nuoren kuninkaan pois tieltä ja itse noustaksensa hallitus-istuimelle. Kun tuo kelpo mies kuuli femmoista panetusta, hän päätti niin kauan käydä ulkomailla, kunnes veljensä poika ennättäisi warttua mieheksi.

2.

Ensimmäkin purjehti Eufurgo laiwalla Krëtan saareen. Tämä saari oli vanhastaan kuuluisa niiden hyvien lakien tähden, jotka eräs viisas kuningas, nimeltä Minos, oli laatinut asujaimille, ja joidenka kautta nämä olivat tulleet mahtawiksi merellä ja onnellisiksi maassansa. Wiisaudellaan ja wilpittömyhdellään oli Minos hankkinut itselleen niin suuren kunnioituksen ihmisten seasssa, että hänen kuoltuansa puhe käwi, hänen Manalassakin istuvan tuontarina kuolleiden yli.

Krētan saaresta purjehti Lyrurgo Wähä-Masiaan ja sieltä sano-
taan hänen matkustaneen Egyptiin. Joka paikassa, missä kävi,
tutki hän maan laki=sääntöjä ja pani mieleensä kaikki, mitä niissä oli
hänen mielestänsä hyvää, jotta hän kotiin palattuansa voisi käyttää
ne oman maan hyödyksi. Krētan saaresa oli hän ihastellut afuasten
ankaraa ja yksinfertaista elämän=laatua; Wähä-Masiassa asuwien
Kreikkalaisten suuri koreileminen ja ylöllisyys astui myöskin hänen sil-
miinsä. Tietysti Krētalaiisten elämän=laatu oli hänelle paljoa enem-
min mieleen; sitä vastoin hän Wähä-Masiassa löysi armaamattoman
kalliin aarteen, nimittäin Homēron laulut. Nämä werrattoman
kauniit runot näyttivät hänestä olewan ei ainoastaan wiehättäviä ja
hupaisia, waan myöskin täynnänsä elämän=kokemusta ja waltio=wiisautta.
Sen tähden hän kaikin tawoin koetti kerätä niitä, tehdäksensä ne Krei-
kaumaallakin tutuiksi. Siihen asti oli ainoastansa muutamia kap-
paleita tätä suurta kansan=runostoa saatu Kreikkaan, waan nyt piti
Kreikan kansan saada koko teos ja Lyrurgo hankki itsellensä erinomai-
sen anson wiemällä sen kokonansa Kreikkaanmaalle, missä kaikki Kreikka-
laiset heimokunnat riemulla sen omistiwat, niin että siitä koitui se
wälikappale, jolla kaikki Kreikan eri heimokunnat tunsiwat sulawansa
yhdeksi kansakunnaksi. Mutta Kreikkalaisten kautta owat taas Homē-
ron laulut tulleet koko maailman kirjaksi kaikille sivistyneille kansoille.

Lakedaimonisja kaimattiin Lyrurgoa hywin kipeästi ja monta
kertaa laitettiin lähettiläitä pyytämään häntä kohta palaamaan takaisin
ja wahwistamaan waltakunnan horjuwaa järjestystä uusilla paremmilla
laki=säännöillä. Hän palasikin jälleen, mutta hawaitsi kohta, ett'ei
yksityiset laki=säännöt tuottaisi mitään apua; koko perustus=laitos oli
muka undeksi muodostettava.

Näissä mietteissä matkusti hän ensin Delfon orakelilta neuwoa
kysymään. Hän uhrafi uhrinsa ja heti hänen astuessaan temppeliin,
jai hän kuulla tämän mainion lauseen ennustawalta nais=papilta,
Pythialta:

„Astu mun temppeli=kartanohon, sinä suuri Lyrurgo,
Arwollisnapa Zeylle ja kaikelle taiwahan mäelle!

Kuolematonko sä liet, niin arwelen, waiko inehmo?

Syyistä ma luulisin niin, ett' oot jumaloita, Lyrurgo!”

Samasfa hän myöskin sai selityksensä: Apolloni muka kuulee hänen rukouksensa hyvästä laeista ja suopi hänen asettaa perustuslaitoksen, jonka vertaista ei muualla missään ole.

3.

Näin kehoitettuna ryhtyi hän toimeen. Ensin hän ilmaisi aiheensa ainoastaan uskotuille ystäville, vaan weti sitten yhä useammat kansalaiset puolelleen ja koetti saada kaikki arvokkaimmat miehet asiataansa puolustamaan. Kun hänen aikomuksensa nyt oli toimeen pantava, niin kolme-kymmentä Sakedaimonin arvokkaimpia miehiä tuli aamulla warhain, jota-aseilla warustetuina, torille, wastustajoina pelottamaan. Kuningas Rharilao, kuullen että tämä tuuma oli häntä vastaan aiottu, riehki Athēnen temppeliin pakoön; vaan kun hänelle walalla wakuutettiin rauhaa ja turvallisuuksia, suostui hän lähtemään pako-paikastaan ja taipui nyt itsekin Elyrgon tuumiin.

Ensimäinen ja tärkein sääntö oli Senaatin (wanhusten neuvoskunnan) asettaminen. Tämä senaatti (niinkutsuttu Gerūsia) oli neuvoskunta jossa istui 28. kuudenkymmenen vuoden ikäistä hyvämaineista miestä, kullakin sama äänestys-oikeus kuin kuninkailakin. Se oli sangen hyvä laitos. Sillä sitä ennen olivat kuningas ja kansa riidelleet wallasta ja waltakunnan hallitus horjui sinne tänne kumpaisenki puolueen välillä; mutta nyt oli senaatti kumpaisenkin puolueen välillä tasapainoa pitämässä, niinkuin paino-lasti laiwassa. Jos kansa waati liikoja, piti senaatti sille wasta-kynttä, ja jos kuninkaat telivät yliwaltaa, niin senaatti puolusti kansaa. Ainoastaan kuninkaat ja tämä wanhain neuvoskunta saivat esitellä kansan koukuisia uusia lakeja; kansalla oli walta joko ottaa ne la'it hyväksensä taikkapa ne hyljätä. Waan jotta kansa woisi puoleltansa tarkastaa waltakunnan korkeiden wirtamiesten toimituksia, se vielä lisäsi walitsi wiisi Eforia joukostaansa, ja nämä olivat hallituksessa osallisina.

Toinen ja rohkein Elyrgon sääntö oli maan-omaisuuden jaksamisesta. Omaisuuden epätasaisuus oli tällä ajalla erinomaisen suuri Spartaassa; muutamat yksityiset perheet olivat ylen rikkaita, useat muut sitä wastoin tilattomina ja waltion elätettäwinä. Muutamat elivät ylöllisesti, toiset näänthiwät kurjuuteen. Parantaaksensa tämän epäkohdan perinpohjin, puhutteli Elyrgo kansalaisiansa, että telisiwät

kaiken maan=omaisuuden yhteiseksi ja sitten jakaisivat uudestaan kaikkien kesken. Spartan alueeksi määrättiin 9,000 osaketta, muu Lakonia jaettiin 30,000 osakkeeseen. Itsekukin osa oli niin iso, että se antaisi omistajalleen wehnää, wiiniä ja öljyä — tarpeellisimpia elatus=aineita — niin paljon kuin hän tarwitsisi, pyyhäkkeen hymästä woimassa ja terweydessä.

Kun Eufurgo kerran muutamalta matkalta palatessaan kului vasta=leikatun laihon poikki ja näki kuinka tiheässä sillä oli kuhilaita rinnatusten, sanoi hän hymy=sein matka=towerillensa: „Lakonian luu=liisi oleman monen wast'ikään eronneen weljeksen omaisuutena!”

Eufurgo ei tyytynyt vielä siihenkään; irtonainentkin tavara piti jaettaman, että epätasaisuus häwiäisi. Kullat ja hopeat saatettiin kuitenkin helposti kätkeä ja niiden omistajat eivät suinkaan suosiolla niistä luopuisi. Mitä se wiisas mies nyt teki? Hän julisti kaikki kulta= ja hopearahat kaupasta pois, ja laitatti rautaisia rahoja, jotka olivat niin isoja ja raskaita palaisia, että tuhannelle Suomen markalle tarwittiin iso huone säilytys=paikaksi ja sitä summaa ei voitua kuljettaa kuin kahden härän wedettävissä waunuisa. Kun tämä uusi rahan laji tuli yleiseksi, kohtapa Spartassa katosi iso osa rikoksia. Sillä kelläpä nyt enää olisi ollut halu markaudella, petoksella tai lahjuksilla hankkia itsellensä rahaa?

Kulta= ja hopearahain kanssa katosi myös itsestään monta Eufurgon mielestä tarpeetonta taidetta, eikä niitä tarwittu erittäin kieltää. Sillä muut Kreikkalaiset eivät huolineetkaan tuosta rahasta ja sen tähden ei Spartassa ollut minkään=laisia ulkomaan kiilto=tavaroita kaupaksi; ei yhtään kauppalaiwaa purjehtinut Lakonian satamoihin; ei yksikään kauno=puheisuuden opettaja, ei yksikään ennustaja eikä kultaseppä tullut enää tähän köyhään maahan. Näin täytyi ylöllisyyden nääntyä itsestänsä, ja kotimaalaiset taideniekat rupešivat nyt tekemään kaikellaisia wälttämättömiä tarwiskaluja, niinkuin fänkyjä, tuolia, pöytiä ja pikareita.

Ylöllisyyttä vielä waikeuttawammin häwittääksensä sääti Eufurgo yhteiset ateriatkin. Ei kukaan tohtinut syödä kotonansa eikä kunnakaatkaan. Määrätyllä ajalla täytyi kaikkien mennä torille, jossa kaikki söiwät yhteisten pittää pöytäien ääressä. Kunkin pöydän ääressä oli tawallisesti 14 henkeä ja kukin osakas antoi kuukauffittain

sitä warten määrättyt ofansa wehnä=jauhoja, wiiniä, juustoa ja wiikunoita, sekä wähän rahaa särpimen ostamiseksi. Sitä paitfi lähetti kulin uhraama esitois=lahjan, ja jokainen, joka oli metsän otuksen pyhittänyt, ofan saalistansa. He söivät hywin mielellään niinkutsuttua mustaa soppaa, joka oli laitettu fian=lihasta, werestä, ätikästä ja fuoloista. Eräs muukalainen ruhtinas, joka oli kuullut tätä lientä kiitettävän hyväksi, kutsui luoksensa Spartalaisen kokin, jotta tämä laittaisi hänelle semmoista ruokaa. Waan eipä semmoinen laitos maistunutkaan ruhtinaan mielestä hyvältä. „Kyllähän minä sen arwasin“, sanoi kokki, „sillä liemme maistuu ainoastansa niille, jotka kowaa työtä tehtyänsä owat hywin nälisjäsnsä“.

Näihin aika=ihmisten syömä=paikkoin tuli usein pieniä poikiakin; ne wiettiin sinne niinkuin wiisauden kouluihin, joissa he kuuliwat juteltawan yleisistä asioista, näkiwät esimerkkejä arwollisesta käytöksestä ja oppiwat raakundetta leikkiä laskemaan sekä suuttumatta sietämään leikkipuhetta. Sillä leikkiäkin sietäminen pidettiin Sakedaimonilaisen hyvänä omituisuutena. Joka sitä pani pahaksensa, se sai ainoastaan pyhittää, että pila lakkaisi, ja niin tapahtuikin heti. Näissä tiloissa totutettiin myös miehen siwistyneisiin tapoihin, niinkuin matkimattomuuteen; kunkin tullessa sisään, osoitti wanhin joukosta owea, lausuen: „Tuon kautta ei mene yhtään sanaa ulos!“

Sitten kun oli syöty ja kohtuullisesti juotukin, meni kulin kotiinsa ilman tuli=soihdutta; sillä lyhytä pitäminen käydesä ei ollut lumwalista, jotta sitten muka totuttaisiin uskaliaiksi waeltamaan yön pimeäsäkin.

4.

Arwattawa on, kuinka nämä säännöt ylltyttiwät rikkaat Ekyurgoa vastaan. He lykkäsivät herja=sanoja häntä vastaan, liittyiwät yhteen kostaaksensa hänelle ja tekivät hänelle kaikellaista kiusaa. Wihdoin rupestiwat kiwittämään häntä, niin että hänen täytyi lähteä torilta pakoon muutamaaan temppeeliin. Hän oli jo melkein päässyt wainoojiensä kästistä, kun hurja nuorukainen Alkandro saawutti hänen ja löi hänetä filmän puhki. Ekyurgo jäi seisomaan ja näytti kansalaisillensa werisen muotonsa ja puhkaistun filmänsä, päästämättä yhtäkään tuskan ääntä. Häpy ja katumus tuli heille kohta ja wiha oli mennyt; he jättiwät Alkandron hänen waltaansa ja seurasiwat Ekyurgoa suu=

rimmalla rakkauden osoituksella hänen kotiinsa. Eufurgo oli siihen tyytyväinen, antoi kansan mennä tiehensä ja vei silmänsä=puhkaisijan huoneensa. Hämmästyneenä ja pelon-alaisena seiso nuorukainen sen miehen edessä, jota hän oli solwaisut. Mutta tämä ei sanonut hänelle kowaa sanaa, laittoi wain tavalliset palveliansa luotansa pois ja antoi Aleksandron toimittaa niiden wirkaa. Nuorukainen, joka luonteeltaan ei ollut paha-sydäntminen, täytti äänettömällä kuuliaisuudella mitä herransa käski ja oppi häneltä joka päiväisellä tottumisella elämään lempeästi ja suosiollisesti, ja kunnioittamaan tämän jalon miehen ankaraa elämän-tapaa ja wäsymätöntä työn=intoa, niin että hän kaikella rakkaudella riippui hänessä ja kiitteli Eufurgoa kaikille. Näin Eufurgo kosti, tehden ylöpeästä ja pahan-kurisesta nuorukaisesta siweän ja kelmollisen miehen.

Tämä jalo lainsäätäjä ei ollut milloinkaan kirjoittanut lakiansa. Hän oli wakuutettu, että waltiollisilla laitoksilla on wakinaisuutta ai-noastaan silloin, kun ne ovat juurtuneet kokonansa kansan ajatus- ja elämän-tapaan. Mutta hän tahtoi kaswattaa itselukin kansalaisensa semmoiseksi, joka woisi itse säätää la'in itsellensä. Edellä kaiken koki hän kaswattaa Spartalaisensa rotewaksi ja kestäväksi soturi-kansaksi. Senpä näytti waatiman Spartalaisten asemakin. Sillä Spartalaiset olivatkin alkuperäisesti wähäinen siirtokunta soturia, joka oli wäkiänsä asettunut Peloponnesoon ja ainoastaan wäkiwällä saattoi asemaansa puolustaa keskellä wihollista wäestöä. Niinkuin wartiijat sota-kentällä piti heidän olla aina walmiit wastustamaan wihollisten päälle-farkausta. Sen tähden olikin melkein koko heidän elämänsä sodalle alttiiksi pantu. Ei yksikään Spartalainen tehnyt peltotyötä tahti muuta rauhallista toimitusta; — kaikki semmoiset työt olivat Helötien tehtävät, joilla nyt oli vielä kowempi onni, sitten kuin orjat olivat joutuneet koko waltion omaisuudeksi. Sitä ennen säästiwät herrat orjiansa oman hyötynsä tähden, waan nyt ei orjan kuolema ollut heille mikikään tappioiksi: olipa niinkin, että kun Helötit liian paljon eneniwät, oli Spartalaisilla mieleen, että niitä joku määrä surmattiin. Täsfäpä näkyh eroitus Eufurgon sääntöjen ja Kristin-uskon käskyjen välillä. Kristin-usko pitää kaikki ihmiset weljeksinä, mutta Eufurgo tahtoi ainoastaan yhtä ihmis-luokkaa herruuteen ja mahtawaisuuteen kaswattaa. Se ei liene ollut Eufurgon tarkoitusta, waan tapahtui kumainkin hä-

nen kuoltuaan, että nuoret Spartalaiset toisinaan, sota=aseet kädesä, ajoivat Helöteja niinkuin metsän=otuksia, ja joka oli enimmäkseen tappanut, sai enimmäkseen kiitosta.

5.

Jos Spartalaisesta poiasta tahdottiin urhoollinen soturi, niin hänen täytyikin aikaisin luontonsa karlaista; koko päivä häntä harjoitettiin juoksemaan, uimaan, ja kädellä wiskaamaan. Näissä harjoituksissa oli ainoastaan ohut alus=vaate yllä ja harjoitus=paikat kutsuttiin Gynnasioiksi, kreikkalaisesta sanasta gymnos (alaston). Athēnan kaupungissa yhdistettiin näihin ruumiin=harjoituksiin myös tieteiden opettaminen, joten tieteelliset koulut meidänkin aikana toisinaan kutsutaan Gynnasioiksi (Lukiot). Waltioesa piti muka olemaan ainoastaan terveitä ja voimakkaita kansalaisia. Sentähden katseltiin jokaista wasta=syntynyttä lasta tarkasti ja jos se nähtiin heikoksi ja kivalloiseksi, se wiettiin muorille nälkään kuolemaan, „koska muka wiallisen ihmisen elämä ei olisi hänelle itsellensä eikä isänmaallekaan mitkään hyödyksi“. Rakedaimonilaiset imettäjät hoitowat lapsia erinomaisen suurella taivolla ja huolen=pidolla ja heitä haettiin ulkomaillekin tämän heidän etewyytensä wuoksi. Se kaswattiwat hoidettawansa kapaloitsematta ja antoivat heidän jäseniensä wapaasti wahwistua. Siitäkin pitwät huolen, ett'ei lapset saaneet tottua hylkimään mitään ruokaa; eiwät myöskään kärsineet lapsissa pahojia kuria taikka arkuutta pimeälle ja yksinäisyyhdelle.

Raiikki poikalapset otettiin seitsemä=wuotifina wanhempien kaswattuksen alaisuudesta ja kaswattettiin waltio=waroilla warsinaisissa kaswattus=laitoksissa tarkalla huolenpidolla; sillä lapset pidettiin isänmaan yhteisenä omaisuutena. Siitä lähtien annettiin heidän elää lakkaamatta yhdessä, syödä, leikitellä ja oppia yhdessä. Lukemaan ja kirjoittamaan opetettiin heitä ainoastaan mitä wälttämättömästi tarwittiin; kuuliaisuus esiwaltaa kohtaan, waiwoissa kestäwyyys ja taistelussa woiitto — kas sinäpä ensimmäiset ja ainoat awut. Silläpä heitä aina wuosi wuodelta pidettiin yhä kowemmalla ololla; heidän täytyi aina olla wähissä waatteissa ja awo=jaloin; heidän annettiin leikitellä alastomina, kärsiä kuumetta ja kylmää, nälkää ja janoa aina nurisematta. Pahnat, joilla makasiwat, täytyi heidän itse kantaa yhteen ja paljain

käsin taittaa sitä warten ruowot, jotka kaswoiivat Eurōtaan wirrasfa. Tyttäretkin kaswatettiin lujiksi ja kestäwiksi kilpa=juoksulla ja painin=lyhönillä, jotta niistä kerran tulisi woimakkaita äitejä. Heidän yleisissä kilpa=otteluisfaan sattui toisinaan, että neidot ylistiwät kelwollisitten nuoruksisten tekoja, tahi pilkkasiwat heikkoja ja welttoja.

Koska hymän soturin pitää myöskin olla nerokas ja sukkela, totutettiin poiat jo aikaisin sukkeluuteen ja wiefkauteen. Heille annettiin fangen wäähä ruokaa, jotta he oppisiwat ruoka=huoneista ja hedelmä=tarhoista taitawalla tawalla warastamaan; waan jos he tawattiin itse työsfä, niin heitä paastoomisella rangasitiin — ei warfaudesta, waan taitamattomuudesta. Toisinaan heitä Dianan temppeelisfä piestiin ihan werisiksi, eiwätkä sittenkään näyttäneet muodossaan wähintäkään tuskan merkkiä. Mihin määriin saakka tämä alttiiksi=antamus nousi, woipi arwata siitä, että muutama poika, joka oli warastanut eläwän ketun ja lätkenyt takkinsa helmoihin, ei wirkkanut mitään, kunnes kaatui kuoliaaksi, koska kettu oli hampain repinyt häneltä mahän puhki.

Pelkurius ja welttos oli mitä häpeällisintä, ja joka pakeni sota=tantereelta, menetti kunniansa. Sen tähden antoikin kerran eräs Spartalainen äiti sotaan lähtewälle poiallensa kilwen; lausuen: „Sen kanssa, taikka sen päällä!“ s. o. woita tai kuole! Kun toinen Spartalainen waimo kuuli sotakentältä tuodun sanoman, että poikansa oli kaatunut, kshyi hän oitis: „Dnko hän woittanut?“ Kun siihen wastattiin, että oli, hän jatkoi ilomielin: „No sitä wartenhan minä olen hänet synnyttännytkin, että hän osaisi kuolla isänmaansa edestä“. Spartalaiset miekat oliwat lyhyitä, „sillä“ — sanoi kerran joku Spartalainen — „meidän tekee mieli olla wihollistemme lifellä“. Tappelu=päiwä oli heille juhla; kauniisfa puwusfa ja iloifesti huiluilla soittaen meniwät he sota=rintaan.

Heidän puheensa oli lyhyt=laufeista ja asiaan koskewaa, usein sukkelakin. Sukkelaa wastausta rakastettiin paljo ja sen tähden kutsutaan vielä nytkin lyhyt, painawa ja sukkela wastaus lakonialaisiksi. Eräs Athēnalainen puhuja kutsui Lakedaimonilaiset taitamattomiksi ihmisiksi. „Aiwan oikein“, wastasi Spartalainen, „sillä me olemme Kreikkalaisten seasfa ainoat, jotka emme ole oppineet teiltä mitään pahaa“. Taiteista ja tieteistä, jotka kyllä loistiwat Athēnasfa, ei Spar=

tasfa tostin ollut puhumistakaan, waan niitpä ei Lyrurgo ollut la'in=laatumuksellaan tarkoittanutkaan.

Kun nyt tämän mainion miehen säännöt oliwat päässeet hänen kansalaisyntensä juurtumaan ja Delfon oraakeli oli antanut suostumuk=senfa kaikkeen, antoi hän kansalaisyntensä wannoa, että he uskollisesti pitäisiwät hänen sääntönsä siihen asti, kunnes hän ulkomailla matkus=tettuansa tulisi Lakedaimoniin jälleen. Wala wannottiin ja Lyrurgo teki jäähywäiset, mutta ei palannut enää milloinkaan kotimaahansa. Sanotaan hänen wapaehetoisesti pyyhneen syömättä ja sillä tarwoin it=senfa kuolettaneen, jotta kansalaisyntensä jäisiwät walaansa fidotuksiksi. Hänen loppunsa oli salainen; mutta sekii enensi hänen lakienfa naut=timaa arwoa. Sparta oli Kreikanmaan mahtawin waltio, niin kauan kuin sen asukkaat uskollisesti noudattiwat Lyrurgon sääntöjä. Mutta ihmiskunnan siwistystä ei Sparta edistänyt niinkuin Athēna; sillä Lyrurgon laitokset paniwat ihmishengen liian luonnottomiin kah=leisiin ja uhrasiwät sotaisen kunnan edestä kaikki perheellisetkin tunteet.

Soloni.

1.

Wanhimpina aikoina hallitsi Athēnasfa kuningaita, hywiä tai huonoja, kuten sattui. Athēnalaisyntensä täytyi monta sotaä käydä naa=pureitansa vastaan, ja heille tuli kowa hätä, kun sotaisat ja mahta=wat Dorialaisyntensä (Athēnan kansa oli tuota lempeämpää Jōnialaisyntensä) heimokuntaa, mutta Spartan kansa osoitti aina Dorialaisyntensä luonteenfa) samosiwät Attikan alueesen. Oli ennustettu, että Dorialaisyntensä tulisiwät woitolle, jos Athēnalaisyntensä kuningas Rodros jäisi elämään. Tämä jalo=mielinen kuningas päätti nyt kuolla isänmaansa edestä. Hän pukeu=tui Athēnalaisyntensä talonpoian waatteisiin, meni wiholdisten leiriin, rupe=si siellä riitaan ja tapettiin. Pian tulikin ilmi, kuka se tapettu oli. Dorialaisyntensä epäiliwät woitosta ja wetäytyiwät pois.

Kun Athēnan viimeinen kuningas näin oli uhrannut itsensä isänmaan edestä, silloin Athēnalaisyntensä, jotka eiwät enää tahtoneet olla kuningasten hallittawina, poistiwät yksi=wallan ja asettiwät itsellensä tasa=wallan, jossa kansa hallitsee. Uuden tasawaltansa esinieheksi he asetti=wat yhden arkhontin eli waltio=hoitajan, jolla oli kuninkaallinen arwo,

maan ei perittäväänä. Riitollisuudesta antoivat he ensin tämän hallitusviran Medonille, joka oli tuon jalosti kuolleen Kodron poika. Tämä perustuslaitos pysyi jonkun aikaa voimassa; mutta Athēnan muuttelomainen kansa vihdoin pitkäkysi semmoista yhden arkhontin itäkäutista hallitusta ja valitsi joka kymmenes vuosi uuden arkhontin, viimeinpä joka vuosi yhdeksän arkhonttia Athēnan ylimys-suvuista. Waan siitäkös sytti riitoja ja eripuraisuutta. Olimykset nyt hallitsivat kuninkaan asemesta; mutta rasittivat paljoa pahemmin alhaisempia kansanluokkia. Niinkuin Spartasakin, oli Athēnassa suuri osa kansasta welkaantunut ja siis rikkaiden wallassa. Kun köyhäin rasittaminen tuli aiwan kowaksi, niin sytti lewottomuutta ja meteliä. Turhaan arkhontti Draconi koetti säätää lakeja, joiden säälimätön ankaruus jälleen asettaisi järjestystä. Hänen lakinsa olivat julmia, sillä pieninkin rikos oli niiden mukaan kuolemalla rangaistawa. Mutta waltion metelinen tila tuli yhä pahemmaksi, kunnes sen pelastajaksi nousi eräs mies, joka toimitti Athēnalle uuden perustuslaitoksen ja sen kautta teki isänmaansa onnelliseksi ja mahtawaksi. Se mies oli Soloni.

2.

Soloni ei ollut tosin rikkaista, mutta kuitenkin sängen armokkaista wanhemmista lähtenyt; sillä hänen isänsä oli samaa sukua kuin Kodro. Solonin isä köyhthi ihmisrakkautensa ja armeliaisuutensa kautta ja hän ei woinut kaswattaa poikaansa loistawalla tawalla. Mutta nuori Soloni tunti itsellänsä neroa olewan ja luotti siis enemmän itseensä, kuin että hän ystäviltään olisi apua ottanut. Hän päätti siis ruweta kauppiaksi; sillä siihen aikaan ei työ ollut häpeäksi ja kauppa-liike oli Athēnalaisilla kunniasa senkin wuoksi, että sen kautta tehdään kodikkaaksi, mitä wierasta on, jopa ystäwyhden liittoja rakentuu ulkomaan kuningastenkin kanssa ja tiedot karttuwat.

Waikka Soloni luonteeltansa oli ilomielinen ja elämän nautintoihin taipuwainen, hän kuitenkin sen ohessa oli harras wiisaustieteen ihastelija, ollettkin jowittamassa siweystieteen opit waltiolliseen elämään. Mileton mainio tieteilijä eli filosofi Thales oli hänen lifeinen ystäwänsä ja Skythalainen Anakharsis tuli Athēnaan, juuri oppiakseen Solonilta Kreikkalaisten wiisautta.

Runoillemiseenkkin oli Solonilla hyvin erinomaiset lahjat. Ensimmäältä teki hän koetteita ainoastaan omaksi huviuksensa jouto-hetkinä; waan sittemmin käytti hän tätä taitoansa fangen arwookkaalla tavalla, lausuen wiisauden sananlastuja ja waltio-taidon opetuksia kauniissa runowärshisjä, mitkä kansalaisensa helposti käsittiwät ja muistiwat, niinkuin yhteinen kansa kaikkina aikoina ovat rakastelleet sananlastuja. Estimerkin siitä, kuinka nerokkaasti ja tehoisasti Soloni käytti runo-taitonsa, näemme seuraawasta tapauksesta.

Athēnalaisilla oli kauan kestänyt waikkea sota Megaralaiden kansa, koska kumpaisettin tahtoivat omaksensa Salamis nimisen saaren; wihdoin Athēnan asukkaat olivat niin suuttuneet koko sotaan, että he hengen haastolla kielsiwät jokaista enää puhumastakaan saaren walloittamisesta. Sepä oli Solonin mielestä häpeällistä, warsinakin kun hän tiesi, että nuoria miehiä oli monta, joiden teki mieli jatkaamaan sota. Mutta lakia hän ei myöskään tahtonut rikkoa. Hän antoi silloin lewittää kaupunkiin semmoisen huhun, että hän oli tullut mieli=puoleksi, mutta sepitteli kotosellaan runon, jossa hän woimallissilla sanoilla kehoitti saaren walloittamiseen. Tämän runonsa hän oppi ulko=muistiin. Sitten hän juoksi torille, huopa=hattu päässä, hyppi kuin mieli=puoli ympärinsä ja saarnasi runonsa. Kokoontunut kansa kuunteli sitä tarkasti ja kaikki taputtiwat käsiään mielisuosion osoitteeksi. Tuo äsken sääetty laki kumottiin ja nyt päätettiin uudestaan ruweta sotaan. Soloni tehtiin retken päälliköksi ja Megaralaiset joutuivat kokonaan tappiolle.

Tämä onnistunut yritys yleni Solonin arwoa fangen paljon; mutta vielä enemmän nousi hänen maineensa silloin, kun hän kehoitti kansalaisiaan warjelemaan Delfon temppelinä. Kirrhan asukkaat olivat omaksensa ottaneet erään maan lohkareen, joka oli Delfolaisen Apollonin aluetta, wieläpä ryöstäneet temppelin aarteitakin. Soloni lausui, että Athēnan ei pitäisi ristosä käsin sallia tätä rikosta kaikkien Kreikkalaisten pyhää oraakelia vastaan, waan auttaa Delfolaisia. Athēnalaiset siis yhdistyiwät muihin liittolaisiin, ja temppelin pyhä alue pelastettiin.

3.

Waan se seikka, joka yöt ja päiwät painoi Solonin mieltä, oli tapojen raakuus Athēnassa ja alhaisen kansan rasitettu tila. Sitä

pahaa saattaisi ainoastaan aivan uusi la'in=laatumus parantaa; itse Athēnalaiisten teki mieli uusia ja parempia lakia, niinkuin Spartalais-
ten oli tehnyt Lykurgon aikana, — ja kuka paremmin hymmärtäisi esit-
tää uuden la'in, kuin juuri Soloni, joka seisoi köyhien ja rikasten
välillä tasa=puolisesti.

Sitä warten walittiin Soloni (w. 594 e. Kr.) arkhontiksi. Hänen ystävänsä kehoittivat häntä käyttämään saamansa arvon, noustakseen Athēnan itsewaltiaaksi eli tiranniksi. Waan Soloni was-
tasi, että hän ei pyytännyt kunniaa itsellensä, waan tahtoisi ainoastaan
tehdä Athēnan mahtawaksi ja onnelliseksi. Siis pysyi hän järkähtä-
mättä wirka=piirisänfä.

Hänen ensimmäinen tehtävänsä oli wapauttaa köyhät heidän
welta=kuormastansa. Hän ei kuitenkaan tahtonut päästä welan=alaisia
kokonaan wapaitfi welkojansa maksamasta eikä ottaa welkojilta pois
koko heidän saatawansa; hän esitteli wälitys=keinon. Ne suuret korot,
jotka vuosittain luettiin lainasummille, alennettiin melkoisesti, ja ra-
han arwo koroitettiin sillä tawoin, että 75 drakman rahasta tehtiin
100 drakmaa ja näitä pienempiä rahoja täytyi welkojien ottaa täyden
maksun asemesta. Säädettiinpä myös, ett'ei köyhien enää tarwinnut
jos eivät jaksaisi welkojansa maksaa, ruweta welkojainfa orjiksi, kuten
sihen asti oli usein tapahtunut.

Ensimmältä ei kumpainenkaan puoli tyytynyt tähän „huojennuk-
seen". Rikasten oli mieli paha heidän tappiostansa, ja köyhät olivat
toiwoneet kaiken omaisuuden yleistä jakamista, niinkuin Lykurgo Spar-
tassa oli säättänyt. Waan wähitellen täytyi kansan tunnustaa, kuinka
paljo hywää nämä säännöt tuottivat; ja kaikki kansalaiset uhrafiwat
hyhteisen kiitollisuuden uhrin, joka kutsuttiin „huojennus=uhriksi".

Nyt jakoi Soloni koko kansan neljään luokkaan, itsekunkin omai-
suuden mukaan. Kolmen ensimmäisen luokan kansalaisilla oli oikeus
päästä waltio=wirkoihin ja heidän täytyi sodassa olla warustettuna
wahwalla asulla. Toisen luokan miehistä tehtiin ratsu=wäki. Neljän-
teen luokkaan kuuluivat köyhät kansalaiset, jotka kantoivat kemyen
sota=asun ja sittemmin, kun Athēna koitui meriwallaksi, palveliwat
laimastossa. Tämä luokka sai olla osallisina kansan yleisissä kokouk-
sissa, mutta ei päässyt waltio=wirkoihin.

Kansankokouksilla oli monta oikeutta, jotka muualla olivat ainoastansa kuningasten ja ruhtinasten. Näillä kokouksilla oli valta päättää sodan ja rauhan teosta sekä liitosta, valita virkamiehet, kumota vanhat lait ja laatia uusia. Kansaston valtaa vähän supistaaksensa laittoi Soloni kansan kokouksien rinnalle neljänsadan miehen neuvostokunnan, jossa oli sata jäsentä itsekustakin näistä neljästä luokasta. Ainoastaan ne astat, mitkä tämä neuvostokunta esitteli, tulivat kansankokouksissa esiin, joissa lain-ehdotukset joko hyväksyttiin tai hyljättiin. Näin oli ainakin pää-valta kansan hallussa; Solonin antama perustus-laki oli siis kansa-waltainen (Demokratinen); sitä vastoin oli Lykurgon waltio-laitos Spartassa ylimys-waltainen (Aristokratinen).

Soloni sen ohessa lisäsi arwoa Areiopagolle, joka pyhänä pidetty oikeusto jo muinoina aikoina oli perustettu ja piti istuntonsa sodan-jumalan, Areen, pyhällä kummulla. Nämä istunnot pidettiin yöllä pimeässä, jotta tuomarit eivät tuomittavien surkean katkannon tähden taipuisi heitä säälimään. Tuomio-lauseensa he kirjoittivat pienille kivi-tauluille ja laskiwat ne äänettä arpa-urnoihin, joita oli kaksi, toinen surman ja toinen armon urna. Jos ääniä oli kumpaisessakin yhtä monta, niin vielä yksi taulu laskettiin armon-urnaan ja kanteen-alainen oli päästetty. Tämä ylimmäinen tuomiokunta piti olletikkin huolen kansalaiden tawoista ja tuomitsi tahallisia murhasafoita, murha-polttoa, myrkyttämisiä j. n. e. Kerran tuomitsi Areiopago kuolemaan erään poiankin, joka oli puhkaisut peltokanalta silmät, „koska muka semmoinen poika, aika-mieheksi tultuaan, olisi kansalailfenssa turmiollinen“. Areiopagon arwon wahwisti ja koroitti Soloni säätämällä, että ainoastaan ne arkhontit, jotka olivat muhteetomasti wirkansa toimittaneet, saisiwat tulla otetuiksi näiden tuomarien joukkoon.

Kun arkhontit walittiin ainoastaan ensimmäisestä luokasta, niin ylimmäinen hallitus ja tuomiowalta jäi ylimysten kästin, ja siis oli kansa-waltaiselle perustukselle rakennettu ylimys-waltainen harja ja huippu. Tämä oli sen puolesta wiisaasti asetettu, koska arwata so-
pi, että warakkaimmilla kansalailfilla ylipäänsä saattaisi olla laweimat tiedot ja paras kyky hallitus- ja tuomari-toimeen. Mutta Soloni tahtoi tehdä kaikillekin kansalailfille oikeutta, ja hänen laisista

laki=säännöistensä loisti lempeä ihmisrakkaus. Mitään Heloteja ei Athēnassa ollut. Soloni antoi jokaiselle oikeuden tehdä kannetta toisenkin puolesta, joka oli wäärnyttä kärsinyt. Jos esimerkiksi joku wäkemämpi pieksi tai muuten solwaisi heikompaansa, niin kuka hywänsä sai kantaa hänen päällensä ja wiedä hänet tuomittawaksi. Sillä kaikkien piti tuntea olewansa kuin saman ruumiin jäseniä, ja Soloni arweli sen waltakunnan parahimmaksi ja onnellisimmaksi, jossa jokaista wäärnyttä vastaan nousisi yhtä kiwaasti se, joka ei itse sitä kärsinyttäin, kuin se, jonka kärsittämänä se oli ollut.

Solonilta oli sekin sääntö, että, kansallisten metelien sattuesa, jokainen, joka ei pitänyt mitään puolta, rangastukseksi kadottaisi kansalaisoikeutensa. Tämä sääntö oli sangen wiisas; sillä koko isänmaata koskewissa asioissa pitää jokaisen oleman osallisena.

Naimis=kaupoista Soloni kokonaan lakkautti myötäjäiset. Morfiamen ei tarwinnut tuoda myötänsä miehelleen muuta kuin kolme waatetta ja muutamia wähempi=arwoisia kaluja; sillä waimon ei pitänyt olla minään tawarana, jonka mies ottaisi suuremman tahi wähemmän rikkautensa wuoksi, waan häntä oli pyhittäminen ainoastaan sitwehtensä tähden.

Kiitettävä oli sekin sääntö, joka kielsi puhumasta kuolleista pahaa. Sillä hurstas mieli heittää wainajat rauhaan, ja jos sekin on wäärin tehty, että puhutaan pahaa pois=olewasta ihmisestä, joka ei woi puolestansa wastata, niin on vielä ilkeämpi parjata kuollutta.

Warstin wastoin Pythuron tapaa, oli Soloni myöskin harras tiedetten ja taidetten suosittelija. Jo Attikan maan=laatuakin, joka oli kiwinen ja hedelmätöin, pakoitti sen asukkaita keksimään nerollansa ja taidollansa soweliaita elin=keinoja; ja kun he asuiwat lähellä merta, oli heidän mutama ruweta kauppalikkeesen. Mutta woidakseen tarjota ulkomaan kauppiaille ja merta=kulkewille jotakin haluttawaa waihto=tawaraa, täytyi heillä olla taitawia käsityöläisiä ja taide=niekkoja. Soloni sääti sen tähden, että poian ei tarwinnut elättää semmoista isää, joka ei ollut opettanut hänelle minkään=laista ammattia. Sen oheessa oli Kreiopagolle walta walwoa yksityisten toimellisuutta ja estää laiskottelemista.

Nämä oliwat Solonin laatiman waltio=laitoksen etewimmät säännöt. Waan mistäpä semmoinen wiisas tulisi, joka woisi kaikkien

ihmisten mieltä tydyttää. Kun nämä la'it jo olivat säädetyt ja vahvistetut, tuli joka päivä Solonin luoksi ihmisiä, mikä kiittämään, mikä moittimaan, mikä kysymään selitystä ja osoitusta, mikä taas pyytämään, että se ja se asia olisi vielä lakeihin lisättävä. Välttääksensä tätä ahdistamista, päätti Soloni matkalle lähteä. Mutta ennen lähtöänsä hän wannotti arhontit, että he ensi kymmenen vuotta pitäisivät nämä la'it rikkomattomassa voimassa.

4.

Ensin hän matkusti Egyptiin ja puhutteli siellä oppineimpia sen maan pappeja. Sitten hän purjehti Kypron saareen, missä eräs sen maan kuningas Filokhypro rupefi hänelle ystäväksi ja suositelijaksi ja rakensi hänen johdollansa uuden kaupungin, joka Solonin kunniaksi kutsuttiin Soloksi. Kuuluisinta on kuitenkin Solonin käynyt Ehdian kuninkaan Kroison luona, joka oli kutsunut hänen Sardes nimiseen pääkaupunkiinsa. Solonin tähden sai tämä rikas ja mahtava kuningas sittemmin henkensä anteeksi, kuten jo edellisissä kerttomuksissa on juteltu.

Solonin poissaollessa, rupefi lahtokuntalaisuus uudelleen Athēnassa häiriötä tekemään. Kannikkolaiset, lakean maan asukkaat ja vuorikunnan miehet rupešivat eri puolueisiin. Eräs Peisistrato, joka äidin puolelta oli Solonin läheistä sukua, oli Vuorikuntalaisten päämiehenä, ja näiden puolelle meni enimmältä osalta tuo rikkaita vastaan yltynyt neljäs kansanluokka. Solonin la'it tosin vielä olivat voimassa, mutta jo odotettiin niiden kumoamista; sillä kukin puolue tahtoi muutosta, päästäksensä toisia puolueita wallitsemaan.

Sillä kannalla olivat asiat Solonin tullessa kotimaahan. Häntä pidettiin tosin kunniasa, mutta hän oli kuitenkin jo liian vanha ryhtymään asioihin niin voimakkaasti kuin ennen. Sen tähden koetti hän rauhallisesti puhuttelemalla sovittaa puolueiden päämiehet. Warfunkin Peisistrato näytti hyvin taipuvan hänen tuumiinsa. Tämä mies oli fangen miellyttävä ja lempeä puheessaan ja olosaon, wäläpä armelias köyhille, jotka häntä hyvin rakastivat. Hän pyrki itsemaltiaaksi, mutta osasi hyvin kätkeä aikeensa. Soloni hawaitti hänen mielitekonja, mutta ei kuitenkaan wihammut häntä, waan koetti ystävällisesti puhuttelemalla saada hänet luopumaan aikomuksestaan. Sit-

näpä kuitenkin Soloni suuresti erehtyi. Peisistrato oli warfin teräväjärkinen ja samassa taipumatoin ja luja-tahtoinenkin. Hän malttoi aikaansa, ja kun näki hetken sowliaaksi, haavoitti hän itseänsä omalla kädellään, ajoi maunuilla torille ja malitti kansalle, että hänen miehensä olivat kavalasti yrittäneet häntä murhata, sen tähden että hän oli kansan ystävä. Athēnan kansasto oli paikalla walmis lemmitystistänsä suojelemaan. Kansankokouksessa päätettiin antaa Peisistratolle 50 nuijan-kantajaa henki-wartioiksi. Soloni tosin kaikin voimin puhui tätä päätöstä vastaan; waan nyt toteutui, mitä Skythalainen Anakharis kerran oli Kreikkalaisista kansankokouksista sanonut: „Wii-faat teidän kansankokouksisanne puhelewat, mutta tuhmat päättävät“. Kansasto antoi Peisistratolle henki-wartiat ja niiden avulla hän kohta tunkeutui Athēnan linnaan. Jolla kerran linna oli wallassaan, se oli kaupunginkin herra. Tästä odottamattomasta tapauksesta hämmästyivät kaikki kaupunkilaiset suuresti. Megakles Kannikkolaisen päämies pakeni ystäwiniensä; waan Soloni, waikka jo wanha oli, tuli pelkäämättä torille ja piti puheen kansalaisillensa, nuhdellen heidän malttamattomuuttansa ja welttouttansa ja ruikoillen heitä luopumatta säilyttämään wapauttansa. Tällöin hän lausui nuo mainiot sanansa: „Ennenpä oli helpompi asia tufehuttaa tiranni-walta, jolloin se wasta syntymässä oli; nyt se jo on kaswanut ja warttunut, mutta nytpä onkin vielä kunniallisempi ja jalompi sitä häwittää“.

Waan kun pelko waikeutti enemmän kuin hänen puheensa, meni hän kotiinsa, otti aseensa, meni täydesä sota-asuissa kadulle ja sanoi: „Minä olen suojeellut isänmaata ja lakia niin paljo kuin olen jaksanut“.

Sitten hän oli rauhallisena, waan ei kuitenkaan luopunut waikutuksestansa. Turhaan hänen ystäwänsä kehoittiwat häntä pakenemaan, ja kun häneltä kysyttiin, mihinkä hän turwautui, koska hän niin hurjan-rohkea oli, niin hän wastasi: „ikäni“. Mutta Peisistrato piti häntä wastakin suuresa arwossa ja kunniasa ja käytti häntä neuwon-antajakseen. Solonin säätämät la'it piti hän woimassa ja kehoitti hymällä esimerkillänsä niitä noudattamaan. Sattuipa niinkin, kun hänen päällensä murha-asiaasta kannettiin Kreiopagon tuomio-kunnalle, että hän siwosti tuli tuomarien eteen, wastaamaan puolestansa, waikka hän jo silloin oli itsewaltias. Mutta päällekantaja jäi tulematta.

Soloni vietti ikänsä loppu=aiat tiedetten ja runollisuuden harjoituksissa, tämän mieli=lauseensa mukaan:

„Ohä oppien ikäni täytän“.

Hän ei kuitenkaan elänyt kauan aikaa sen jälkeen kuin hänen kotikaupunkinsa oli kadottanut vapautensa; sillä hän mainitaan kuolleen jo Peisistraton tiranniuden toisena vuotena. Hänen nimensä on kuolematon, ja tähdellä oikeudella on Soloni luettu muinois=aian seitsemän wiisaan joukkoon.

II. Aristodēmo ja Aristomenes.

743 e. Kr.

686 e. Kr.

Aristodēmo.

1.

Länttä kohden Lakoniasta oli hedelmällinen maakunta, Messēnia, jota Spartalaisten teki mieli sitä enemmän, koska heidän oma maansa oli paljoa huonompi hedelmällisyyden suhteen kuin tämä siunattu seutu. Ustian niin ollessa vallitsi vihollisuus näiden naapuri=kanfain välillä, kunnes kahden verisen sodan perästä Messēnia joutui Lakedaimonilaisten valtaan. Sen sanotaan syttyneen seuraavalla tavalla:

Polykhares nimisellä Messēnialaisella ylimyksellä oli paljo karjaa, waan ei niin paljo omaa maata, että niille olisi ollut kylläksi laidunta. Hän vuokrasi sen tähden elikkonsa eräälle Spartalaiselle, nimeltä Euaisno, sillä wälipuheella, että tämä omalla maallansa ne elättäisi ja sitä wastoin saisi määrätyn osan niiden tuotteista. Tämä Euaisno oli senkaltainen ihminen, joka piti wähemmän lukua sanasta ja rehellisyydestä kuin riettaasta ja wäärästä voitosta, wieläpä osasi taitawasti kielastella. Niin hän nyt möi Polykhareen karjan kauppiaille, jotka olivat lainwoillansa sattuneet tulemaan Lakonian rannalle, ja meni sanomaan Polykhareelle, että meri=roswot olivat nousseet maalle ja wieneet häneltä wäkiwäällä sekä karjan että paimenetkin.

Waan samalla aikaa kuin Euaisno koki pettää Polykharesta, karlasti muutama näitä paimenia kauppiasten luota pois, palasi jälleen isäntänsä luo ja tapasi täällä Euaisnon, jonka hän kohta soimasi valehtelijaksi. Euaisno ei enää voinut kieltää pahaa tekoansa ja rukoili sen nyt nöyrästi anteeksi Polykhareelta, ilmoittaen sen ohessa kuinka paljo hän oli saanut karjasta hintaa, ja luvaten suorittaa pois kaikki saadut rahat, jos Polykhareen poika lähtisi hänen mukaansa niitä rahoja otamaan. Waan matkalla Euaisno tappoi Polykhareen poian. Ksä siitä tiedon saatuaan, kävi monta kertaa Spartassa, kuningasten ja hallitusmiesten luona, vaatimassa kostoa murha-miehelle; kun hän ei sitä saanut, suuttui hän niin silmittömäksi, että tappoi jokaisen Lakadaimonilaisen, joka hänen kästinsä sattui. Lakadaimonilaiset vaativat nyt Polykhareen jättämistä heille hirtettäväksi, ja kun ei siihen suostuttu, rupešivat sotaan.

Mivan hiljaisuudessa Lakadaimonilaiset tekivät sotavarustuksensa ja karlastivat sotaan julistamatta Messeniaan, wannoen sitä ennen juhlaillalla walalla, ett'eivät lakkaisi sotimasta, ennenkuin koko Messenian maa olisi valloitettu. Yöllä hyökkäivät Amfeia nimiseen raja-kaupunkiin, ja kun ei ollut ketään wartioimassa, osastivat he kohta saada sen valtaansa ja tappoivat kaikki asukkaat, mitkä vuoteillansa mitkä jumalien alttarein juuresa, johon ne olivat paenneet. Messenialaisten kuningas kehoitti muutamassa yleisessä kokouksessa kansalaisiaan, ett'eivät, Amfeian esimerkistä hämmästyneinä, antautuisi vihollistensa valtaan, ja harjoitteli utterasti soturiansa aseita käyttämään. Lakadaimonilaiset kuitenkin retkeilivät ristiin rastiin Messeniasa, mutta eivät mitään hävitystä tehneet; koska, näet, pitivät koko maan omanansa, he eivät muka tahtoneet hakata omia puitansa alas eikä hajottaa omia huoneitansa; ainoastaan karjat, mitkä kästinsä saivat, weivät he mukaansa ja samate wiljatkin ja muut hedelmät. Sitä wastoin heidän prityksensä valloittaa maakunnan kaupunkeja eivät onnistuneet. Mutta Messenialaisetkin ryöstivät ja hävittivät Lakonian ranta=mailla. Wasta wiidentenä wuotena, sittenkuin Messenian kuningas oli walmistannut ratkaisemaan taisteluun, pidettiin suuri ja weyinen tappelu; kumpaisellakin puolella oli mies=hukka yhtä suuri ja molempain woimat olivat kowin menehtyneet. Mutta Messenialaisilta puuttui waroja sodan jatkamiseen, ja lisäksi tuli tarttuvia tauteja ja

muuta tapaturmia eikä myöskään lakannut nuo vihollisten rasittavaiset hävitys=retket. Messenialaiset siis wälittivät kenttä=tappeluja ja wätäytyivät wahvasti warustettuun Ithōme nimiseen wuori=kaupunkiin. Täältä lähettivät kysymään Delfon oraakelilta, mitä Messenialaisten pelastukseksi olisi tekeminen ja saivat vastaukseksi:

„Neitsyen, Niggypton sukukuntaisen, Sallimus waatii;
Senpä jos Tuonela saa, pelastust' on siitä Ithōmen!”

Arpaa heitettiin kuninkaallisen suvun neitofista ja lankefi Dyfiskon tyttären päälle; mutta ennustaja Epēbolo kielsi uhraamasta sitä, koska se ei muka ollutkaan Dyfiskon tytär. Silloin Aristodēmo, joka myös oli Niggypton kuninkaallista sukukuntaa ja kuuluisa sota=teoistansa, tarjosi tyttärensä wapa=tahtoisesti. Mutta eräs Messenialainen rakasti Aristodēmon tyttärtä ja wastusti sen uhraamista, kunnes estelmystyllänsä niin wihastutti isää, että tämä julmistuneena tappoi tyttärensä siihen paikkaan. Epēbolo waati nyt, että joku muu antaisi tyttärensä; sillä Aristodēmon tytär ei muka auttanut mitään, se kun oli isänsä murhaama eikä jumalille uhrattu. Ainoastaan wainwain sai kuningas kansan päättämään, ett'ei muuta uhria enää tarwittaisi. Draakelin ennustamaa waiwutusta peläten, eivät Sakedaimonilaiset nyt wii=teen wuoteen uskaltaneet karata Messēniaan; wasta kuudentena tulivat he jälleen Ithōmen seuduille, jossa nyt syntyi tappelu ja Messenialaisten kuningas haawoitettiin, niin että kohta sen jälkeen kuoli. Hänen sijaansa walittiin Aristodēmo kuninkaaksi. Tämän ensimmäisinä wii=tenä hallituswuotena sattui ainoastaan wähäisiä tappeluja, kunnes kuudentena wuotena molemmat sotajoukot liittolaisinsä törmäsivät yhteen, jolloin Sakedaimonilaiset kärsivät suuren tappion. Kuitenkin oli Messenialaisille woiwostansa warsin wähän hyötyä; sillä epäselwät oraakelin=lauseet, joiden mieltä ei hymärretty, tekivät heidät alakuloi=fiksi. Sodan kahdentena=kymmenentenä wuotena kysyivät he uudestaan Delfon oraakelilta ja saivat seuraawan ennustuksen:

„Kumpika ennättää Zeyn alttarin ympär' Ithōmesf'
Panna kolmi=jalat piiriin, sata=määrähän saakka,
Sillen Zey suo maineen kansf' kedot Messeniankin”.

2.

Nyt luulivat Messenialaiset, koska mainittu Zehn alttari oli heidän muuriensa sisässä, että heidän ei ollut hätää ensinkään; sillä kuinka viholliset pääsisivätkään sinne kolmi-jalkoja asettamaan! Mutta Sakedaimonilaiset saivat tietää oraakelin vastauksen; eräs isänmaatansa rakastava Spartalainen, Dibalo, teki hiljaisuudessa sata pientä kolmi-jalkaa sawesta, meni metsästäjäksi puettuna Messeniaan, jossa hän oli olewinaansa maan omaa väkeä ja kului toisten seurassa Ithömen kaupunkiin. Yön tultua vei hän kolmijalat Zehn temppeliin ja pääsi sitten onnellisesti Spartaan takaisin. Tämä sukkela teko saattoi Messenialaisille suuren hämmästyksen ja siihen tuli lisäksi muitakin Messenian perikatoa ennustavia enteitä: eräs tietäjä, joka syntyhänsä oli sokea, sai yht'äkkiä näkönsä, waan kadotti sen pian jälleen; Artemiin kuwopatsas pudotti kilpensä; koirat kokoontuivat yhteen paikkaan ja ulwoivat koko yön; uhriksi määrättyt oinaat puskiwat sarwillansa niin tuimasti alttaria, että siitä henkensä heittiwät; mutta warsinkin peloitti Aristodemoa oma unemäkönsä. Hän oli ollut lähtewänänsä tappeluun tähdessä sota-asussa, ja uhri-eläimen sisälmykset olivat eräällä pöydällä olewinaan hänen edessänsä; silloin muka hänen tyttärensä hänelle ilmestyi mustat waatteet yllänsä, osoittaen puhkaistua rintaansa ja wiskaten ylös-alaisin mitä pöydällä oli; sitten tytär muka riisui häneltä sota-asun, pani kultaisen seppeleen hänen päähänsä ja heitti walkean waatteen hänen yllensä. Tästä unesta Aristodemo aawisti läheisen kuolemansa; hän mielti, että hän turhaan oli murhannut tyttärensä, ja kun hänellä ei enää ollut mitään toivoa pelastaa isänmaatansa, niin hän tappoi itsensä tyttärensä haudalle.

Sodan viimeisenä vuonna piiritettiin ja walloitettiin Ithöme, Messenian asukkaat olivat enimmäkksi osaksi paenneet naapuri-waltakuntiin; jällelle-jääneitä kohdeltiin kowasti ja niiden täytyi jättää puoli sato maistansa Spartalaisten omaksi, sekä murhe-waatteisfa tulla saapuwille, kun Spartan kuninkaita tai esiwaltoja haudattiin.

Aristomenes

1

Mesfenialaiset kantoivat vastahakoisesti Spartalaisten iestä, war= sinkin nuorempi kansa, joka ei tiennyt mitään entisen sodan waiwa= loisuuksista. Sen tähden päätettiin nostaa kapina. Niistä Messe= nian nuorukaista, jotka olivat muita urhoollisemmat, oli Aristomenes kaikkien jaloin. Ensimmäisessä tappelussa Lakedaimonilaisten kansa ei kumpainkaan puoli päässyt voitolle, vaan Aristomenes oli tehnyt niin mainioita urostekoja, että Mesfenialaiset tahtoivat tehdä hänet kuninkaaksensa. Vaan kun hän ei tahtonut ottaa tätä kunniaa was= taan, niin hän walittiin itsewaltiaaksi sotapäälliköksi. Pelottaak= sensa Lakedaimonilaisia heti sodan alusta, meni hän yöllä Spartaan ja asetti Minerwan temppelin alttarille kilwen, johon oli kirjoitettu: „Aristomenes tämän kilwen jumalattarelle pyhittää voiton=merkiksi Spartalaisten yli”. Mutta Lakedaimonilaisilla oli Delfon oraakelin antama ennustus että heidän pitäisi etsimän neuwonantaja Athenasta. He laittoivat lähettiläät pyytämään Athenilaisilta jonkun miehen, joka neuwoisi heitä, mitä olisi milloinkin tekeminen, ja Athenalaiset lähetti= wät heille erään lasten=opettajan, Tyrtaion, joka ei suinkaan näyttä= nyt aiwan nerokkaalta, wieläpä nilkutti toisella jalalla. Kuitenkin Tyrtaio osasi sotalauluilansa niin innostuttaa Spartan miehiä, että he pitivät häntä jumalallisena lahjana. Kumpainkin sotajoukko wa= rustautui tappelemaan niin kutsutun „karjun muistopatsaan” luona. Aristomeneen ympärillä oli 80 walittua Mesfenialaista, joista jokai= nen katsoi suurimmaksi kunniaaksi saada tapella Aristomeneen rinnalla. Heillä oli ensimmältä waikea työ Spartan kuningasta ja sen paraita soturia vastaan; mutta haavoista huolimatta ja yhä kiihtyneessä sota= innoissa raiwoten, he wihdoin uskaliailla rynnäköillään ajoivat Spar= tan kuninkaan soturit pakoon. Näitä takaa ajamaan lähetti Aristo= menes toisen Mesfenialais=joukon; itse hän karkasi niiden päälle, jotka enimmäen wastusta tekivät. Työtyhänsä nämätkin pakoon, hän kääntyi toista vastaan; pian hän ajoi nämätkin takaisin ja esteettä hän nyt ahdisti niitä, jotka wielä tekivät wasta=rintaa, kunnes Lake= daimonilaisten koko sotajoukko liittolaisiensa päiwiniensä oli hajoitettu. Ja kun nämä nyt häpeämättä juoksiwat pakoon eikä yksikään enää tahtonut warrota toistansa, niin hän ahdisteli perimmäisiä pakenijoita

hurjemmin ja urhoollisemmin, kuin yksityiseltä mieheltä olisi odotettu. Ohja ajaesfaan vihollistaansa takaa, hän vihdoin pudotti kilpensä, ja tämä seikka vaikutti sen, että sillä aikaa kuin hän pyhähtyi etsimään kilpeänsä, useat Lakedaimonilaiset ennättivät pelastumaan. Spartalaiset tulivat tästä tappiosta sangen alakuloisiksi; mutta kotiin palaukselle Aristomeneelle sirottiivat kotimaansa naiset nauhoja ja kulkais-terttuja, laulaen:

„Spartan laumat Aristomenes karvoitteli kauas
Pois Stenykferon *) kenttiä myöten ja vuorihin saakka”.

Kohta sen jälkeen hätyytti Aristomenes valittuin sotureinsa kansa kahja Lakedaimonilaisten kaupunkia, jolloin hän vei paljon tavaraa saaliikseensa.

2.

Kerran Aristomenes sai tietää, että Nigilasfa, eräässä Lakonian kaupungissa, missä löytyi Demeter'ille pyhitetty temppele, naiset wiettivät erästä juhlaa. Hän meni kumppaninensa sinne ja koetti ottaa heidät wangiiksi. Mutta naisetpa tekivät wistarintaa; useimmat Messenialaiset saivat haamoja niistä weitsistä, joilla naiset tappoivat uhrieläimensä, sekä wartaista, joissa he lihan paistoivat; Aristomeneestä he hätyyttivät tuli-soihduilla ja ottivat hänen elävänä wangiiksi. Waan nais-pappi Arkhidamia päästi hänet wapaaksi, uskotellen että wanki muka oli poltellut sibe-nuorat poikki ja sillä tavoin päässyt paikoon. Aristomenes pelastui samana yönä Messeniaan.

Mutta tämän sodan kolmantena wuotena kärsiwät Messenialaiset „Megalotafron” (s. o. ison kiiwannon) luona suuren tappion. Aristokrates, heidän liittolaistensa Arkadialaisten kuningas, oli Spartalaisilta ottanut lahjuksia ja wettänyt joukkojensa jo tappelun alussa takaisin; sillä tavoin Messenialaiset joutuivat semmoiseen hämmänykseen, että Lakedaimonilaisten oli helppo woi tolle päästä ja tapaa suuri paljous Messenialaisia.

Tämän tappelun perästä kokosi Aristomenes jälle jääneet kansalaisensa ja wettänyt heidän kansansa Gira nimiseen wuori-linnaan, jota Lakedaimonilaiset sitten piirittiwät yksitoista wuotta. Siitä turwa-

*) Stenykfero oli sen paikan nimi, jossa karjun muistopatjas oli.

paikastaan teki kumminkin Aristomenes retkiä Lakonian sisämaihin; semmoisella retkellä hän kerran sattui kohtaamaan vahvaa Lakedaimonilaisista sotajoukkoa. Hän vastusteli urhoollisesti ja sai monta haavaa; kivi sattui hänen päähänsä, filmänsä himmentyivät, ja uros kaatui; parwittain juoksi Lakedaimonilaisia hänen päällensä ottivat hänen elävänä vangiksi. Myös 50 hänen kumppaliaansa saatiin vangiksi; kaikki nämä syöstiin Kaiadas nimiseen vuori=rotkoon, johonka pahan=tekijät tavallisesti surwattiin. Muut Mesfenialaiset, jotka siihen putosivat, heittivät kohta henkensä, mutta Aristomenesta mainitaan kotkansa, joka lenti hänen allansa, kannattaneen seläsänsä, niin että hän eheänä laskeutui rotkon pohjaan. Siihen jouduttuaan, hän rupesti pitkälseen, weti vaatteet muotonsa yli ja odotti wälttämätöntä kuolemaa. Kolmantena päivänä kuuli hän ryскеen; hän weti peitteen kaswoiltansa ja näki ketun, joka ahmi ruumiita. Urwaten etiä sillä elävällä oli joku aukko mennä uloskin, odotti hän kunnes kettu häntä lähestyi, ja silloin tarttui hän sen häntään toisella kädellä, mutta piti toisella waattansa edessään, niin ett'ei kettu pääsnyt häntä puremaan. Suurimman osan rotkoa kulki hän ketun jälestä itse, waan jyrkissä kohdissa antoi hän ketun metää itseänsä eteen päin. Wihdoin näki hän aukon, joka oli tarpeeksi iso ketun kulkea läwitse, ja siitäpä päivä paistoi. Kettu pujahhti sen läwitse ulos, kun Aristomenes waan päästi hännän irti. Mutta Aristomenes isonti käsillensä aukon niin suureksi, että hänkin mahtui siitä ulos, ja pääsi pakenemalla omaistensa luoksi Giraan.

Lakedaimonilaiset saivat kohta karkureilta tietää, että Aristomenes oli terwennä pääsnyt takaisin kotiinsa. He luulivat asian perättömäksi, kunnes hän löi erään Korintholaisen sotajoukon, joka oli tullut Lakedaimonilaisia auttamaan, ja tappoi siltä päällikön. Tämän otteen perästä uhrafi hän Zej jumalalle Dekatonsoniksi kutsutun uhrin, misjä jokainen Mesfenialainen, joka oli tappanut sata wihollista, sai olla osallisna. Aristomenes oli semmoisen uhrin ensikerran uhrannut silloin, kun hän „karjun muistopatsaan" luona oli woiton saanut; hänen sanotaan tehneen siltä vielä kolmannenkin kerran.

3.

Lakedaimonilaiset tekivät kerran, wiettäesjään Hyakinthiain juhlaa, wäli=rauhaa Mesfenialaisten kanssa Girassa neljästä=hyimme-

neksi päiväksi. Kun Aristomenes nyt, mitään pelkäämättä, kulki vähän matkaa Girasta ulomaksi, joutui hän wangiksi Krētalaisille joutsimiehille, jotka Messeniasa retkeilivät; ja nämä sitoivat hänen nahka-nauholla, joita heillä oli wiintensä ympärillä. He veivät hänen muutamaaan Messenian alueessa olemaan maa-taloon, jossa asui eräs äiti tyttärensä kanssa; sillä isä oli kuollut. Tämä neito oli edellisenä yönä nähnyt jemmaisen unen, että sudet toivat talouu erään kahleissa olewan jalopeuran, jolla ei ollut kynsiä; hän itse päästi jalopeuran kahleista, löysi sen kynnet ja antoi ne hänelle jälleen ja jalopeura repi sudet hengettömiksi. Kun nyt Krētalaiset toivat Aristomeneen, arvasi neito että uni kävisi toteen ja kysyi äidiltänsä kuka se oli. Saatuansa siitä tiedon, rohkeutui hän täyttämään, mitä unessa oli käsketty. Hän juotti siis Krētalaisille wiiniä niin paljo kuin niiden wain teki mieli, ja kun ne päihtyneinä olivat uneen waipuneet, hän otti siltä, joka sikeimmästi nukkui, weitsen wyöltä ja leikkasi Aristomeneen siteet poikki; tämä taas tarttui silloin miekkaansa ja tappoi kaikki Krētalaiset. Mutta neidolle hän sittemmin antoi palkkioksi oman poikansa puolisoiksi.

Waan piirityksen yhdentenä-toista vuotena oli Sallimus määrännyt, että Giran piti joutuman wihollisten waltaan ja Messenialaiset ajettaman pois omasta maastansa. Kun Aristomenes ja tietäjä Theoklo, tuon onnettoman tappelun perästä Megalotafron tykönä, tulivat Delfoon ja kysyivät oraakelilta heidän pelastuksestaan, saivat he seuraawan vastauksen:

„Jos toki Tragos *) juomahan päässee Nedasta wettä,
Silloin Messēnaa en suojele, waan tuho tullee”.

Sen ennustuksen perästä wartioivat Messenialaiset pukkiansa, ett'eivät pääsisi juomaan Nedan wirrasta. Waan wirran partaalla kaswoi iso wiikunapuu, joka oli köyristynyt wirtaan päin, niin että sen lehdet weteen koskivat. Kun Theoklo sen näki, arweli hän että oraakelin ennustuksessa tätä wiikunapuuta oli tarkoitettu ja että Messenialaiset siis kohta joutuisivat perikatoon. Hän ilmoitti Aristomeneellekin tämän aawistuksensa.

*) Tragos merkitsee pukkia, mutta myöskin metsä-wiikunapuuta. Nedan on mutkistelevainen joki Messeniasa.

4.

Eräs Lakedaimonilainen kävi usein muutaman ulkopuolella linnaa asuvan Messenialaisen vaimon luona, niillä aioin kuin sen mies oli wahti-asemassaan. Kerran oli waloton myrskyinen yö ja wettä satoi taiwaan tähdeltä. Messenialaiset jättivät silloin wahtinsa, luullen ettei sinä yönä tarwittu pelätä päällekarkausta; mutta Aristomenes makasi erään wähäistä ennen saamansa haawan tähden potilaana eikä woinut niinkuin muulloin käydä wahti-posteja tarkastamassa. Puheen-alainenkin wartia tui siis nyt kotiin waimonsa luoksi, joka hawaittuansa miehen näin odottamatta tulewan, kätki Lakedaimonilaisen sukkelasti piiloon. Messenialainen kertoi waimolleen, että kaikki wartia-paikat tuon pahan ilman tähden oliwat aiwan tyhjinä. Kun wieras piilosansa sen kuuli, hiipi hän hiljaksen tiehensä ja ilmoitti kaikki tyhni Spartan sotapäällikölle. Spartanlaiset nousiwat nyt portaita myöten Giran muurien yli ja wasta toirien haukunto herätti Messenialaiset unestaan. Waikka Aristomenes ja ennustaja jo tiesi wät Messenian perikadon olewan läsnä, meniwät he kuitenkin kansalaisiansa nostattamaan ja kehoittamaan urhoollisuuteen. Yön pimeässä ei wät wihollisettaan woineet tunkeutua edemmäksi, mutta päiwän noustua alkoi hirmuinen taistelu, jolloin nais-wätkin teki miehille apua, wiskaten katto-tiiliä ja mitä muuta käsiin sattui wihollisten päälle. Waan wettä satoi yhä kaatamalla ja ukkonen jyrysi yhä tuimemmin ja salamain hohde huikausi Messenialaisten silmiä, sill'aikaa kuin Lakedaimonilaiset, joille ukkosen ilma jyrysi oikealla kädellä, katsoi wät sitä onnen ja menestyksen merkiksi ja tunsiwät siitä rohkeutensa karttuan. Taistelu oli jo kestänyt kolme yötä ja päiwää taukoomatta, Messenialaiset, jotka ei wät saaneet mitään lomaa lewähtämään ja wiroitittamaan, oliwat jo uupumaisillansa. Silloin tietäjä Theoklo karvasi wihollisia vastaan, huutaen heille innokkaasti; „Ei teidän tosiaan pidä kaikkina tulewaisina aikoina iloisesti nauttia Messenialaisten hedelmiä“. Samassa hän hyökkäsi wihollisten päälle ja kaatui kuolemaksi hawoitettuna keskelle weristä tappelu-tuoksinaa. Nyt kutsui Aristomenes kansalaisensa pois taistelusta, asetti waimot ja lapset joukon keskusta ja marsi wihollisia kohden maahan kääntyneillä keihäillä, merkiksi että hän pyysi wapaata lähtöä eikä enää tahtonut wastarintaa tehdä.

Spartalaiset aukaisivatkin rivinsä ja päästivät rauhassa Mesfenialaiskansan viimeiset jäännökset lävitse. Silloin Aristomenes tomerinensa lähti liittolaistensa Arkadialaisten luoksi. Hän valitsi kuitenkin 500 urhoollisinta Mesfenialaista, mennäkseen niiden kanssa Spartan kaupunkia vastaan, sillä aikaa kuin Lakedaimonilainen sotajoukko vielä viipyi Mesfeniassa. Mutta vielä kerran teki Aristokrates Mesfenialaisille petosta; hän ilmoitti Lakedaimonilaisille Aristomeneen tuumat ja siten koko yritys rankesi. Sen vuoksi Arkadialaiset kiittivät kuninkaansa kuoliaaksi ja vihasivat hänen ruumiinsa rajan yli. Enin osa Mesfenialaisia siirtyi nyt Etelä-Italiaan ja Sikeliaan, missä rakensivat Messana nimisen kaupungin asuaksensa. Mutta Aristomenes, jonka he tahtoivat päämieheksensä, ei suostunut siihen; hän sanoi tahtovansa sotia Lakedaimonilaisia vastaan koko elinkautensa; hän tiesi muka hyvin, että ainakin jotain onnettomuutta hänen kauttansa Spartalle koituisi. Sittenmin matkusti hän Delfoon. Kun Dämagēto, erään kaupungin hallitsija Rodon saaressa, kysyi oraakelilta, kenenkä tytär hänen pitäisi naida, sai hän vastaukseksi: „Sen tytär, jota on uljain mies Kreikkalaisten seasta“. Hän nai nyt Aristomeneen tyttären. Hän itsekkin seurasi tyttärtänsä Rodoon, jossa hän jonkun ajan perästä sairastui ja kuoli. Rodolaiset nostivat hänelle kauniin muistopatsaan ja muistelivat häntä erinomaisella kunnioituksella.

III. Xerxes kuninkaan suuri sotaretki. —

Leonidas ja Themistokles.

Xerseen sotaretki Eurooppaan.

Kun fanoma Marathonin tappelusta*) tuli Dareio kuninkaan korviin, niin hänen vihansa ylti vielä kiivaammaksi Athenalaisia vastaan ja hän varusti itsensä neljä vuotta nuteen sotaan. Mutta

*) Cf. ylempänä sivw. 109, 110.

Dareio kuoli, ennenkuin ennättikään aikomustansa täyttää, ja hänen poikansa Xerxes peri hänestä sekä valtiikkuden että täytettävä koston. Siihen häntä kehoitti ei ainoastaan Mardonio, joka nautti korkean arvon Persialaisten seasja, vaan myöskin mutdma unennäkösä. Hän näki, näet, semmoisen unen, että hänellä oli seppeleenä päässä öljyhuunmesa, jonka oksat ulottuivat yli koko maan piirin, ja sen jälkeen katosi seppele, joka oli hänen päänsänsä ollut. Magit (ennustajat) selittivät hänelle asian näin: Tuo kauas ulottuva seppele merkitsi muka, että hän sillä sotaretkellä, joka hänellä mielessä oli, voittaisi wallan ja hallituksen koko maailman yli. Ja Xerxeen olikin tarkoitus valloittaa ensin Kreikanmaa ja sitten koko Eurooppa, niin että ainoastaan taiwas olisi Persian valtakunnan rajana. Vaan jos nuo unen-selittäjät olisivat ottaneet huomataksseen, että seppele heti katosi kuninkaan päästä, niin olisivat ehtä tietäneet antaa oikeamman selityksen.

Xerxes kuitenkin luotti neuwon-antajiinsa ja unen-selittäjiinsä, ja warusteltuansa vielä neljä vuotta, hän lähti kewäällä vuonna 480 e. Kr. määrättömän sota-joukon kanssa Kreikkalaisia vastaan sotaan. Athos nimisen niemelkeen poikki, jonka nenäsä Persialaisten laiwasto ennen oli joutunut haaksirikloon, hän nyt kaimatti arvaamattomalla työllä ja waiwalla leweän ja syvän kaimannon, jota myöten Persialaisten laiwasto pääsi esteettä tuon waarallisen niemen ohitse. Mutta wiedäkseen maa-armeijansa Eurooppaan, antoi Xerxes laittaa Hellesponton salmeen laiva-sillan. Sen kuitenkin myrsky särki. Kun kuningas sitä tiedon sai, hän lyötti päät poikki sillan-työn johtajilta ja antoi witsoilla piestä meren aaltoja,

Nyt rakennettiin kaksi muuta laiva-siltaa, jotka olivat entistä tukewammat, ja koko sotajoukko walmisti itsensä kulkemaan juhlassisesti Hellespontin yli. Myrtti-oksia oli ripoteltu tielle ja sillalta suitsi pyhä sawu ilmaan. Oli par'aikaa aamu-puhde ja päiwän-koitto. Sinä hetkenä, jolloin tuo hiljaisella hartaudella odotettu aurinko nousi kauriisesta koillisesta kansojen yli, kaatoi Xerxes kultaisesta maljasta juomauhrin mereen ja rukoili aurinkoa, että se walaisisi hänelle witoillista uraa Euroopan ääreen saakka. Sitten wislasi hän maljan sekä kultaisen pikarin ja persialaisen Youkku-mielkan mereen, ja samassa lähti sotajoukko liikkeelle, kulkien Asiasta Eurooppaan. Tätä kulkua siltojen yli kesti lakkaamatta seitsemän päiwää ja seitsemän yötä, ja ken sitä

näkemässä oli, arveli kuninkaan olevan mahtavuudessa jonkun jumalan vertaisena.

Kun nyt Thraciassa tultiin Doriskon aikeille, piti Xerxes tarkastuksen sota-laumoistansa ja antoi seuraavalla tavalla lukea, kuinka monta soturia hänellä oli. Ryhminen tuhatta miestä asetettiin yhteen parveen, tiheästi supistetuin, ja heidän ympärinsä tehtiin aitaus; sitten he saivat marssia siitä ulos ja toisia ahtailtiin saman piirin sisään niin paljo kuin suinkin mahtui. Sillä keinoin tuli Persialaisten sotajoukko luetuksi tahti paremmin sanoen mitatuksi, niinkuin jymää mitataan. Koko summa havaittiin silloin olevan puolikolmatta miljoonaa sotureita; palvelijat, kofit, naiset ja muu jouto-wäki teki vähintään yhtä suuren lukumäärän, niin että tässä suunnattoman suuressa matkueessa oli ihmisiä enemmän kuin 5 miljoonaa ja heidän kulkunsa enemmän oli kansain-waelluksen kaltainen kuin sotaretken. Intian merestä Välimeren saakka ei ollut ainoata kansaa, joka ei olisi joukollansa lisännyt tätä armeijaa. Mikä kirjawa wilinä erilaisimpia muotoja, pukuja ja aseensalajia! Persialaiset olivat koko joukon yhden ja yhden. Heidän waate-asunsa ja sota-aseensa olivat mukailtuna Medialaisten tapaan: niin-kutsutut tiaarat eli korkeat hyyhrät päässä, kirjawat rauta-suomuksilla päällystetyt hiasakit, ja loissa roima-housut, kilpenä eräs warmuista palmikoitu warjostin, lyhyet keihäät, isot joutsset, wiinet olalla ja niissä meren-ruomoista tehtyjä nuolia sekä wäki-puukko wyöllä. Asyrialaisilla oli waskesta kutsutut kypärit päässä ja liinaiset pantfarit warrella; heidän etewin aseensa oli raudalla warustettu nuija. Sakat, eräs Skythalainen kansakunta, kantoivat korkeat huippu-kärkiset lakit ja aseeksensa sota-tapparat. Intialaisilla oli pumpuli-waatteet yllänsä, Kaspien-kansalla taas turkit. Arapialaisten pukuna oli wäljät haljakat, ja heidän aseensa oli pitkät joutsset, joita käwi wirittää kumpaisellekin puolelle. Afrikalaiset Aithiopit kantoivat ilweksen ja jalopeuran taljoja yllänsä, heidän joutsensa olivat tehtyinä palmupuun rangasta ja nuolet meren ruomoista, joidenka kärkeen oli sowitzettu hywin terävä, kowa-laatuinen kivi. Heidän keihästensä kärkenä oli antilopin sarwi, ja tappeluun ruwetessaan he maalasivat muotonsa puoleksi klibulla ja puoleksi puna-wärillä, fangen oudon-näköiseksi. Aafialaiset Aithiopit kantoivat lakkiansa hewosen otsa-nahan, jossa oli karwat ja korwat ja hartioilla

heiluva harja. Kaikista etewimmät olivat kumminkin Persialaiset niin hywin koristustensa kuin urhoollisuutensaakin puolesta. Koko heidän pukunsa hohti kullasta, ja muasfaat he kuljettivat waunuilla luskuisan ja kauniisti waatetetun palvelus-wäen. Ratsuwäestä oli eräs Persialainen paimen-kansa, Sagartit etewin osa. Heitä oli 8,000 ratsu-miestä, joilla ei ollut muita aseita kuin lyhyt miekka ja nahknanuhoista palmikoittu suopunki, jolla he kietoivat wihollisensa. Intialaiset kulkiwat osittain selkä-hewosilla, osittain waunuilla tai jalkaisin; Arapialaiset ratsu-miehet ajoivat wilkasten kameelien selisä, waan heidän täytyi jäädä wiimeiseksi, koska muun ratsuwäen hewoset pelkäsivät kameelia.

Enemmän kuin 50. kansakuntaa kaikista kolmesta maailman osasta olivat yhden ainoan waltikkaan käskystä tarttuneet aseisiin. Kun sotajoukko oli luettu ja järjestetty, ajoi Xerxes itse waunuilla kansakunnasta kansakuntaan. Hän kysyi kullakin eri kansalta sen nimeä, lukumäärää ja päälliköitä sekä mitä hän muuten näki tarwitsewansa tietää; hänen kirjuriinsa kirjottiwat ne muistoon. Maa-armeijaa katseltuaan, kuningas lähti tarkastamaan laivastoakin. Laivat olivat järjestetyt yhteen riviin lähelle rantaa, kokat maalle päin ankkurilla kiinni, ja niiden miehistö oli aseisjansa ikäänkuin walmiit tappelum. Kuningas nousi Sidonilaiseen laimaan ja istui etu-kannella kultaisten katoksen alla. Sillä tawoin hän kulki pitkin koko riviä, kyseli jokaista laiwaa ja kirjoitutti kaikki muistikirjaansa. Niitä oli 3,000 lasti-laiwaa; mutta sota-laiwat olivat 1,200, joista 300 oli Joinikialaisten, 200 Egyptiläisten, 150 Kyprolaisten, 100 Kilikialaisten, 100 Jonialaisten (Wähä-Astiasa asuwien Kreikkalaisten) ja 50 Lykialaisten. Paraimmat purjehtijat olivat wanhimman merenkulkija-kansan, Joinikialaisten. Näitä lähinnä olivat ne wiisi keisarillista soutu-laiwaa, joita johdi nais-kuningas Artemisia, tuo kaikista sotapäälliköistä taitawin ja kaikista kuningaan neuwon-antajista wiisain.

Näin suunnattoman suuri oli se sotawoima, joka nyt lähti tuota wähäistä Kreikan kansaa vastaan.

Leonidas Thermopylan wuori-ahtaisfa.

1.

Waiwaloisesti ja wittaan waelsi Persialais-lauma eteenpäin koha taamatta mitään wastusta, kunnes tuliwat Thermopylan wuori-ahtaille,

joista tie käy itse syvän-Kreikkaan. Täällä, missä toiselta puolen meri ja toiselta jyrkki Ditan vuori olivat jättäneet ainoastaan kaidan uran läpi-käytäväksi, seisoi Spartan kuningas Leonidas, 300 Spartalaisen ynnä muutamain liittolaisten kanssa. Xerxes nauroi isoon ääneen, kuullessaan, että tämä vähäinen joukko aikoi hänen miljooniansa vastustella, ja että Spartalaiset pukeutuivat koreisiin waatteisiin ikäänkuin juhlaa warten. Hän laittoi lähettiläät käskemään heidän heti jättää hänelle aseet. „Tulkaatte ottamaan!“ oli vastaus. Ja kun Kreikkalaisille sanottiin, että wihollisia oli niin paljon, että niiden nuolet heiltä pimentäisivät auringon walon, niin Spartalaiset vastasivat lemollisesti: „Senpä parempi, saammehan siis kalpeeska kamp-pailla“.

Xerxes kuitenkin vielä wiinoytti päällekarfaustansa. Hän ei woinut uskoa mahdolliseksi, että tämä vähäinen ihmisjoukko oikein toden-teolla rupeisi wasta-rintaa tekemään; hän antoi siis heille neljä päivää miettimä-aikaa; kenties he sillä wälin — hän arweli — rupeisimat itsestään peräythymään. Mutta sen ajan kuluttua antoi hän Aasiatalaistensa rynnistää vuori-solaa vastaan. Kreikkalaiset seisoiwat tässä tufewasti yhtyneinä mies miehen rinnalla, pitäen wasemmassa kädessä kilwen, niin että rivit näyttiwät kuin waskinen muuri, josta wihollisten nuolet kilisten kimmahtiwat takaisin; oikeassa kädessä oli heillä keihäät metsänä edessään. Joukko joukon perästä yritti tunkeutua tämän metsän läwitse, mutta he wiskattiin joka kerta omaistensa ruumiiden yli takaisin. Xerxes antoi nyt tulla esiin sotajoukkonsa urhoollisimmat, jotka kutsuttiin „kuolemattomaksi parwikkunnaksi“. Nekin kaatuimat. Ei lukaan Persialainen enää uskaltanut tehdä ryynnäköä. Toisinaan Spartalaiset käyttiwät sota-wiekkauttakin, kääntyen pakoön päin wihollisten alta; kohtapa Persian ratsumiehet karjasiwat päälle; mutta yht’äkkiä pakenijat kääntyiwät jälleen ja pistiwät ratsut ja miehet hengettömiksi. Nähdessään, kuinka urhoollisimmat soturinsa kaatuimat, hyppäsi Xerxes usein istuimeltansa ylös, riehui ja raiwosi sekä ajatti ruoskimalla uusia joukkoja vuori-ahtaisim, missä heille warma kuolema oli walmis. Tässä olisi siis pari sataa Kreikkalaista kenties lannistaneet koko Persialaisen sotawoiman, ellei mokoma kawaltaja — Esialtes oli hänen nimensä — olisi neuwonut Persialaisten sota-päälliköille salaisen polun, jolla päästiin wuoren yli.

Persialaiset hiipivät nyt hiljaa ylös vuorelle, laskeutuivat sitten nuoren toiselle puolelle ja hyökkäsivät petettyjen Kreikkalaisten päälle takaa päin. Nämä näkivät välttämättömän kuoleman edesfänsä, mutta päättivät kostaa sen kaalliisti. Sulmistuneina he ryhtäsivät vihollisiansa vastaan, jotka heidän allansa kaatuivat niinkuin heinä niittäjän miikatteen edesfä. Kun keihäät olivat Spartalaisilta taittuneet, he ryhtäsivät lyhyt miekkansa kädesfä vihollistensa henkeä ahdistamaan. Täsfä ottelussa kaatui vihdoin Leonidaskin, urhoollisesti kamppailtuansa, ja hänen kansansa monta jaloa Spartalaista; hänen ruumiinsa päällä syntyi suuri tungos Persialaisten ja Kreikkalaisten kesken, kunnes Kreikkalaiset urhoollisuudellansa veivät hänen pois ja ajoivat Persialaiset kolmesti pakoon. Waan viholliset tunkeutuivat nyt joka haarralta Kreikkalaisten yhä wähenewään joukfoon, ja näiden urhoollisten tähtyi fortua enemmyhden alle.

2.

Nuo 300 Spartalaista kuolivat kaikki uroina tappo=tantereelle, paitfi yffi ainoa, nimeltä Aristodemo. Tämä oli erään toisen Spartalaisen, Euryton, luona, jonka Leonidas oli lähettänyt pois silmä=kiwun tähden. Kuultuansa että Persialaiset olivat tulleet nuoren yli, pukeutui Eurhto sota=asuunsa ja käski palvelijansa johtamaan hänet sotakentälle. Siithen tultuansa hyökkäsi hän vihollisten parveen ja sai surmansa. Aristodemo taas pelasti itsensä pakoon. Mutta kaikki Spartan asukkaat julistivat hänen kunniaattomaksi, ei kukaan puhutellut häntä, eikä kukaan tohtinut wirittää hänelle tulta. Lapset kutsuivat häntä „karkulais=Aristodemoksi”. Semmoista häpeätä ei hän woinut kärsiä. Hän meni uudelleen Plataian tappeluun ja taisteli siellä niin urhoollisesti, että hän poisti häpeänsä.

Tämmöinen oli Kreikkalaisten taistelu Thermophlan ahtaisfa, Heinäkuussa vuonna 480 e. Kr. Tappelun loputtua käwi Xerxes ruumiita katselemassa ja kun Leonidaan ruumis löydettiin, antoi hän lyödä siitä pään poikki ja ristiin=naulita häntä, wastoin kaikkea tawallisuutta ja oikeutta. Waan Kreikkalaiset te'ettivät sittemmin sille paikalle, jossa Leonidas oli kaatunut, kiviisen jalopeuran ja muistopatsaan, johon oli kirjoitettu: „Matkamies, wie Lakedaimonilaisille sana, että lepäämme täsfä, kuuliaisina isänmaamme laeille”.

Themistokles.

Kaikki urhoollisuus maalla Xerxeen lukemattomia joukkoja vastaan olisi vihdoin ollut turha, ellei Athēnalaiisten urhoollisuus ja jalomielisyys olisi yhdistänyt kaikki Kreikkalaiset sotimaan vesillä yksisä tuumin. Athēnalaisissa oli yksi mies, joka havaitsi, että ainoastansa vesillä sotimalla voitaisiin menestyksellä vastustella Persialaisia. Tämä mies on ennen kaikkia muita kunnioitettava Kreikanmaan pelastaja. Hänen nimensä on Themistokles.

So pienenä poikana oli Themistokles terävä-järkinen ja täynnänsä suuria veikeitä; lapsellista leikkiä piti hän halpana, mutta harjoitteli itsensä sitä vastoin utterasti pitämään puheita muka oikeuden edessä, siten, näet, että hän sommitteli oikeusjuttuja, joissa hän sytytti ja puolusti toista poikia. Sentähden sanoi hänen opettajansa hänelle kerran: „Sinusta, poika, ei tule mitään vähäpätöistä vaan joko hywin hyvä tai hywin keivoton mies”. Riihin taiteisiin ja tieteisiin, jotka ovat ainoastaan huviksi eli hienomman sivistyksen tähden, ei hän osoittanut mitään halua, varsinkin oli hän soittanto-taiteessa ihan taitamaton. Kun hän kerran jälkeinpäin oli eräässä huvi-seurasassa ja hänelle tarjottiin lyhyt eli kitari-soitin, jotta hän niinkuin muutkin ottaisi sillä jotakin soittaaksensa, kysäsi hän soittimen luotansa, sanoen: „Kyyryä en ole oppinut soittamaan, mutta keino, miten valtakunta tehdään suureksi ja kuuluisaksi, luulen ymmärtäväni”. Kaikki hänen rientonsa ja harrastuksensa tarkoittivat sotaveikeitä ja valtakunnan hallitusta ja ainoastaan näissä asioissa oli hän innokas toimissaan. Simo päästä kuuluisaksi kyti nuorukaisen sydämessä; kun kaikki muut puhuivat Miltiadeesta, niin hän nähtiin mietteissään kävelevän sinne tänne; hän wälitti ystäviensä iloisia seuroja ja näytti warsin surulliselta. Kun häneltä kysyttiin syhtä tähän äkkinäiseen muutokseen, wastasi hän: „Miltiadeen woiton kunnia ryöstää minulta unen”.

Ransa luuli, että woitto Marathonin luona waijuttaisi sodan lopun; mutta Themistokles arweli aiwan toistin; hänestä oli tämä Athēnalaiisten woitto ainoastaan wast'edes tapahtuwien uusien sotien alku. Nlewällä käsityksellensä huomasi hän, kuinka wälttämättömästi Athēna tarvitsisi laiwaston. Athēnalaisilla oli tapana keskenänsä jakaa tulot muutamasta wuori-laiwoksesta. Themistokles puhutteli heitä

näillä tuloilla rakennuttamaan 300 airoilla soudettavaa sota-alusta, ottaen syyksi tähän varustukseen muka tehtävää sotaa läheisen Nigina nimisen saaren asukkaita vastaan. Siten rakennettiin hänen neuvostansa lainasto, joka pelasti Kreikanmaan vapauden.

Kun nyt Xeryes suurine lainastoinensa ja määrättömine sota-joukkoinensa tuli Kreikan maata hätyyttämään, niin Athenalaiset laittoivat lähettiläät Delfoihin kysymään ennustus-jumalalta neuvoa. Tämä käski heidän suojelemaan itseänsä puisten muurien takaa. Athenalaiisten kesken syntyi erimieliä, miten nämät sanat ymmärrettäisiin, mutta teräväjärkinen Themistokles sai kansalaisensa käsitteämään ne niin, että puksilla muureilla tarkoitettiin lainvoja ja että oraakelin tahto olisi, että Persialaisia vastusteltaisiin merellä.

Kreikkalaiset lähettivät sanomia muihin kaupunkeihin ja vaativat niitä yhteiseen apuun; mutta eipä kaikki kuitenkaan suostuneet heitä auttamaan. Argos'ilaiset eivät ruvenneet osan-ottoon, kun olivat Spartalaiisten kansa vihoin. Toiset laittoivat lähettiläitä Sikelian saareen pyytämään Syrakusan kuningasta Gelonia apuun. Geloni suostui auttamaan Kreikkalaisia kahdella-sadalla sotalaimalla ja kahdeksan-kolmatta tuhannen miehen suuruisella sotajoukolla sekä muona-warvilla koko liitto-armeijalle, waan kuitenkin ainoastaan sillä ehdolla, että Kreikkalaiset antaisivat hänelle ylipäällikkyyden Persialaisia vastaan. Kun yksi lähettiläistä, eräs Sakedaimonilainen, kuuli sen ehdon, ei hän woinut olla lausumatta: „tottahan se loukkaasi Pelopslaisen Agamemnonin mieltä, kun hän kuulsii, että Geloni ja Syrakusalaiset owat anastaneet Sakedaimonilaisilta ylipäällikkyyden! Etä enää ajattelekkaan femmoista tuumaa! Jos tahtonet auttaa Kreikkalaisia, niin sinun täytyy Sakedaimonilaisten päällikkyyden alaiseksi taipua; ja ellet tahdo ruweta käsken-alaiseksi, niin et tarwitse tulla awuksemme". Geloni wähensti silloin vaatimuksensa ja tahtoi ainoastansa päällikkyyden lainaston yli. Waan sitä wastusteli Athenan lähettiläs, sanoen „Kreikkalaiset eivät ole lähettäneet meitä tänne pyytämään päällikköä, waan ainoastaan sotawäkeä!" Siten raufesivat keskustelemiset Gelonin kansa ja tämä eroitti lähettiläät luotansa sanoen: „Te olette wuodelta ryöstäneet kewään!"

Nämä samat lähettiläät käwiwät myös Kerkhira (Korfu) nimisen saaren asukailta pyytämässä apua. Kerkhyralaiset warustiwat 60

laimaa miehistöllä ja purjehtivat Peloponneesoon, maan siellä laskirvat he ankkuria meren ulapalla kaukana rannasta, obottaaksensa ensin sodan päättymistä ja voidaksensa, jos Persialaiset pääsisivät voitolle tulla Kerkeen suosiin. Kretan saarelaiset eivät ensinkään ruvenneet awun lähettämiseen, sillä orakeli-lause kielsi heitä siitä.

Ne valtiot, jotka Athēnalaiisten kansa varustivat laivaston, olivat Aiginan saari, Korintho, Epidaurro, Pafedaimoni ja jotkut muutkin. Laivastossa oli yhteensä 271 laimaa, joista 127 Athēnalaiisten varustamaa. Heidän olisi siis pitänyt saada laivaston johdantokin, maan kun Pafedaimonilaiset tahtoiwat olla itäänkuin kaikkia muita Kreikkalaisia etewämpinä, niin Athēnalaiset, jotka pitivät isänmaan pelastamisen ylewämpänä astana kuin päällikkyydestä riitelemisen, myöntyiwät siihen, että Spartalainen Eurybiades pantiin ylipäälliköksi laivastolle, joka lähti heti purjehtimaan tuohon Euboian pohjois-päässä olewaan Artemisio-niemeen.

Nyt lähestyi Persialaisten laivasto. Kun Kreikkalaiset näkiwät vihollisten laivojen paljouden ja miten äärettömästi niissä oli wäkeä, päättiwät he wetäytyä takaisin. Euboialaiset, jotka pelkäsiwät Persian kuninkaan wihaa, saiwat kuitenkin 30 talentin lahjalla Athēnalaiisten päällikön, Themistokleen, tekemään Persialaisille wastarintaa Euboian saaren luona. Themistokles antoi näistä rahoista 5 talenttia Eurybiadeelle ja 2 talenttia Korinthon päällikölle, ja sai täten kumpaisinkin jäämään Euboian luo.

Wiholliset, kun näkiwät tämän pienen laivaston Artemisiossa, päättiwät tehdä päällekarjauksen ja luuliwat, ettei heiltä yffi ainoakaan pääsisi pakoon. He lähettiwät sentähden luotansa 200 laimaa, joidenka tulisi muka Euboian saarta kiertämällä sulkea Kreikkalaisilta paluumatkan, sillä aikaa kuin Persialaisten pääwoima hätyyttäisi edestä päin. Mutta Kreikkalaiset saiwat tästä aikomuksesta tiedon ja päättiwät puolen yön aikana lähteä näitä takaa lähenemiä laivoja vastaan. Mutta ensin tekivät he päällekarjauksen Persialaisten pääwoimaan. Persialaiset arweliwat, että Kreikkalaiset olivat hulluja, kun niin pienellä laivastolla uskalsiwat tulla heitä vastaan. Mutta pianpa saiwat toisen mielen, kun näkiwät kuinka urhoollisesti Kreikkalaiset laiwat wastusteliwat ja tappiolle joutumatta taisteliiwat, siksi kuin yö pimeni. Tapeltransa wetäytyi kumpainenkin puoli entiseen olopaikkaansa ta-

kaisin; mutta ne 200 laivaa, jotka olivat lähetetyt Kreikkalaisia takaa ahdistamaan, joutuivat turmiolle osittain vihollisten hävityksen kautta osittain luotoihin ja karipaikeihin särkeytmällä, sillä sinä yönä pauhasti julma myrsky.

Tappelu Salamiin tykönä w. 480 e. Kr.

Kreikkalaiset, kun saivat tietää, että Leonidas Spartalaisinensa oli kaatunut, wetäyhyivät wiinoyttelemättä takaisin. Mutta Persialaisten suuret sotalaumat tunkeutuivat Euboian saareen ja Kreikan mannermaalle, polttivat kaupunkiloita ja tekivät niiden asukkaat orjiksi. Athenalaiset hawaittivat, etteivät he voisi kaupungisansa suojella itseänsä, warsinkin kun kaikki muut Kreikkalaiset jättivät heidät oman onnensa nojaan, wetäyhyen Peloponneson saarenon etelä-osiin, jonka saarenon ainoastaan kaita Korinthon-kannas yhdistää muun Kreikan mantereeseen kanssa. Tähän kannakseen tekivät he wahran muurin ja jättivät Athenan omain woimainsa nojaan.

Themistokles waijutti puheliasuudellansa sen, että kaikki sotaan kykenewät miehet astuivat laivoihin, waan kykenemättömien täytyi muuttaa läheisiin saariin. Kanssa seurasi Themistokleen neuwoa sybämmen surulla; sillä se ei luullut itsellänsä olewan mitään onnea odotettavana, koska se kerran oli jättänyt jumalien temppelit ja esi-isiansä haudat raakalaisten käsiin. Yksi ennustusmerkki kehoitti heitä kuitenkin lähtemään. Se käärme, jota pidettiin Minervalle pyhitetyssä temppelissä, ei ollutkaan syönyt niitä mesileipiä, joita sille joka kuukausi pantiin syötäväksi. Siitä päättivät Athenalaiset, että jumalatar itsekkin oli lähtenyt kaupungista pois. Se että niin suuri ihmisjoukko teki omalle kaupungisensa jäähyväiset, herätti suuren säälin mutta myös ihmettelämisen; sillä miehet pyyhivät lujina waimojensa ja lastensa itkiesä ja heitä syleillesä, ja muuttivat salmen yli Salamiin saareen. Uskolliset koirat seurasiwat isäntiänsä satamaan asti ja nostiwat kauhean ulwomisen, kun heidän täytyi jäädä rannalle ja nähä isäntiänsä sotaan ulos merelle. Yksi uskollinen willa-koira wiskasi itsensä mereen ja seurasi kaikin woiminsa isäntänsä wenettä; mutta matkapa oli pitempi kuin tämän uskollisen elävän woima sietikään, niin että se päästhyänsä Salamiin saaren rannalle katsahti vielä kerran isäntänsä ja kaatui kuoliaaksi.

Athēnalaiset olivat tuskin ennättäneet lähteä kaupungistaan, kun Xerxes joukkoineensa jo tuli sinne ja ryösti kaupunkia sekä sytytti sen tuleen. Athēnalaiset näkivät Salamiin saaresta, kuinka heidän kotinsa nyt paloi poroksi. Yksin ajoin tuli Persialaisten laivastokin Athēnan rannalle. Muut Kreikkalaiset, jotka jo hyvin vastahakoisesti olivat jättäneet sota-laiwansa Athēnalaiusten laivastoon, tahtoivat nyt lähteä pakoon, kun näkivät koko meren peitettyinä Persialaisten purje-aluksilla; ja yksin nuo sotaiset Spartalaiset, joilla oli pelkuri päällikkönä, tahtoivat jättää Athēnalaiset. Melkein kaikki arvelivat, että olisi Peloponnesoon pakeneminen. Themistokles vastusteli kiivaalla puheella semmoista tuumaa ja uhkasi purjehtia Athēnalaisinensa Italiaan, etsimään siellä uutta isänmaata, elleivät Spartalaiset nyt pyyhki paikallaan. Kaikki hänen yrityksensä olivat kuitenkin turhia. He aitoivat paeta yöllä hiljaisesti Peloponnesoon.

Silloin keksi Themistokles viekkaan ja uskaliaan keinon. Hän lähetti, näet, yhden uskollisen orjan Persian kuninkaalle sanomaan: „Kuuleppas kuningas, minä tarkoitan sinulle hyvää! Kreikkalaiset mielivät tulevana yönä paeta Salamiin lahdesta, pelastaaksansa laivastonsa ja itsensä warmasta peritadosta. Nyt he kuitenkin vielä ovat yhdesä; piiritä sen lahden suu laivastollasi, niin sitten on helppo ottaaksesi heidät kaikki wangiksi!”

Xerxes seurasi tätä neumoa, piiritti jo samana iltana lahden ja nyt Kreikkalaisten, jotka mielivät lähteä pakoon tähtyi ruweta sotimaan. Mutta Themistokles oli jo warustanut koko Athēnalaisen laivaston wihollisia vastaan-ottamaan; Athēnalaiset alkoivat siis urhoollisesti tapella ja muuten Kreikkalaiset tulivat siten urhoollisiksi. Näisä oudoissa wäylisä särkyi paljon Persialaisia laivoja yön pimeydessä kallioita ja karipaikkoja vastaan. Heidän suurta laivastoansa oli mahdotoin käyttää yhdellä haawaa tässä kapeassa lahdesa, jotenka ainoastansa harwat pääsivät yht'aikaa taisteluun. Persialaisten laivat olivat myös paljoa isommat ja waikeammat käännellä kuin Kreikkalaisten, ja kun Kreikkalaiset saivat kerran yhden perähtetyksi, niin se jo saattoi kaksi ja kolme epäjärjestykseen. Kreikkalaiset tekivät ihmeitä urhoollisuudellaan ja kohta oli salmi täynnänä ruumiita, jotka uiskentelivat taittuneiden airojen ja särjettyjen laiwan-kokkain seassa. Wähän-Asian Kreikkalaisetkin, joidenka oli tähtynyt seurata Persialaisten sota-laiwastoa, rupešivat nyt soti-

maan Eurooppalaisten veljiensä puolesta ja nyt kääntyi koko Persialainen laivasto pakoon. Xerxes, joka, istuen korkealla maltaistuimella, oli maalta katsonut tätä merifotaa, pakeni, nähtyensä laivojensa hajoavan ja peräytyvän, niin kiireesti tiehensä, ett'ei pitänyt maa-armeijastansa mitään huolta, vaan jätti kaikki kaluut tavaransa, eikä lewännyt ennen kuin oli päässyt Hellespontin rantaan. Hänen laivastonsa oli myrsky särkenyt, mutta pelko että Kreikkalaiset ajaisivat häntä takaa, teki hänen niin rohkeaksi, että hän uskalsi astua pieneen kalaweneeseen ja päästikin siten hengenvaaralla Aasiaan. Hänen suuri sotajoukkonsa tuli hänen jälestänsä; mutta taudit ja muonan puute tappoi tuhansia miehiä ja ainoastansa kolme sataa tuhatta miestä jäi vielä Kreikan maan rajalle. Nämä tulivat seuraavana vuonna uudellensa Kreikan maahan ja hävittivät mitä edellisellä sotaretkellensä oli jäännyt hävittämättä. Persialaisten sotalaivastokin oli kokoontunut jälleen ja uhkasi Kreikkalaisia uudestaan. Mutta Kreikkalaisten viholliset tulivat nytkin sekä maalla että merellä semmoiseen häviöön, että ylpeä Persian kuningas ei enää koskaan uskaltanut mennä Kreikkalaisia hätyyttämään heidän omaansa maasjansa.

Kreikkalaiset tunnustivat, että heidän oli pelastuksestaan kiittäminen ainoastaan Athēnalaisia ja Athēnalaisten joukossa warsinkin Themistoklestä. Spartalaiset weivät hänet riemu-junasja pääkaupunkiinsa, antoivat hänelle öljypuu-lehtisen seppeleen, ylistääksensä hänen wiisauttansa, vieläpä lahjoittivat hänelle kauniimmat waunut, jotka heidän kaupungisjansa löytyi, ja paniwat 300 nuorukaista häntä juhlallisesti seuraamaan rajalle. Kun melkein kaikki Kreikkalaiset sitten olivat kokoontuneet Olympiaan, wanhan tapansa mukaan juhlallisesti kilpailemaan painia lyöden ja kilpaa juosten, ja Themistokleskin tuli sinne, niin hänen läsnä-olonsa waukutti semmoisen huomion koko kansastossa, että kaikki katsojat unhottiwat kilpailijat ja katsoiwat ainoastaan häneen koko päivän. Toinen osotti hänen toisellensa; nimi „Themistokles“ kaikui jokaisen huulilta ja sydämmellisesti liikutettuna tunnusti Themistokles ystäwillensä, että se oli hänen elämänsä kauniin päivä.

Themistokleen viimeiset elämän-waiheet.

Themistokles ei vielä Persialais-sodan loputtuaakaan antaunut lepoon; hän koki, näet, saada kotikaupunkinsa Athēnan Kreikkanmaan

ensimmäiseksi waltioksi. Hawaittuansa että Athēna paikkansa vuoski oli meriwallaksi sowelias, laajennettiin hänen neuwostansa Peiraiey'n eli Pirēon satama, jota siihen asti ei satamana pidettykään, ja warustettiin wielä päälliseksi muureilla. Hän piti myös yhä huolta laiwaston isontamisesta. Wielä suurempi kunnia tulee hänelle siitä, että hän kehotti ja saikin kansalaisensa rakentamaan Athēnan ympärille uudet muurit, waikka Spartalaiset kaikin keinoin kokivat estää sitä. Spartalaiset kielsiwät lohbastansa tämän muurien rakentamisen muka siitä syystä, ett'ei Persialaisille, heidän undestaan rynnätessä Kreikanmaalle, jäisi mitään warustettua olopaikkaa; mutta oikea syhy oli, että tahtoiwat tufehuttaa Athēnan nousewaa mahtawuutta, jota katseliwat karsain silmin. He lähettiwät sentähden lähettiläät Athēnaan, jotka juhlallisesti kielsiwät muuria rakentamasta. Themistokles neuvoi Athēnalaisiansa pitämään lähettiläät wäkisin kaupungissa, kunnes muurit olisit saatu rakennetuiksi jonkun wisin määrän korkuiksi. Sillä aikaa matkusti hän itse Spartaan ja wiinyytti siellä ollesfansa asian ratkaisemista niin kauan kuin mahdollista. Tällä ajalla täytyi Athēnan kaikkien asukasten, sekä miesten että waimojen ja lasten, rakentaa muuria eikä säästää enemmän omia kuin yhteisiääkään huoneita; kaikki mitä waan tarwittiin muurien rakennukseen täytyi sinne kantaa sekä kiviä että muita rakennusaineita. Muistopatsaat, alttarit, raa'at kivet ja kausniit muistokuwat — kaikki muurattiin mitä kiireimmittäin kaupungin muuriksi. Työ walmistui ja Spartalaiset eiwät tohtineet yrittää mitään Themistokleen henkeä vastaan, sillä Spartan lähettiläät oliwat Athēnalaisien wallasfa.

Semmoinen mies kuin Themistokles, joka niin loistawalla taowalla oli muita kansalaisiansa etewämpi, ei woinut wälttää oman kansansa kateutta ja wihaa, semminkin kun tämä kansa juuri oli alituisessa pelosfa siitä, että joku kansalainen pääsisi yksinänsä wallitfajakksi. Näin syhyttiwät he Themistoklestakin, että hän olisi waltiolle waarallinen, ja erääsfä kansankokouksesfa päätettiin äänestystauluilla ajaa hänet maanpakoon. Hän lähti nyt Athēnasta Argos'iin, jonka asukkaat pitiwät häntä arwosfa ja kunniasfa. Waan täällä ei hän kuitenkaan enää ollut turwasfa, sillä Sakedaimonilaiset laittoiwat lähettiläät Athēnaan syhtämään häntä, että hänellä muka olisi salatuumat Persian kuninkaan kansfa Kreikanmaata vastaan. Themistok-

les kyllä puolusti itseänsä näillä uskaliailla fanoilla: „Hallitsemaan olen tosin aina pyrkinyt; mutta antamaan itseni toisten hallittavaksi ja jättämään Kreikkalaiset barbarilaisten valtaan en ole valmis enkä taipuva”. Athenalaiset antoivat kuitenkin hänen syyttäjäinsä puhutella heitä laittamaan väkeä vangitsemaan hänen misä vaan löytävät. Themistokles sai siitä tiedon ja pakeni Kerkyran (Korfun) saareen, ja kun hän ei täälläkään voinut olla turvasa, Molassilaisten kuninkaan Admeton luo. Tämä ei sattunut silloin olemaan kotona. Themistokles meni silloin rukoilemaan hänen puolisoitansa suojellusta. Kuninkaattaren neuvon mukaan istui Themistokles Admeton pienen poian kanssa pesän viereen. Kuningas ei suinkaan ollut Themistokleen ystäviä, mutta piti hänen kuitenkin jalomielisesti luonansa ja suojeli häntä, waikka Sakedaimonilaiset uhkailivat ja tahtoivat hänen heille jätettäväksi. Mutta Kreikkalaiset ahdistivat hyväntekijäänsä niin kauan, että hänen täytyi lähteä pakenemaan Persian kuninkaan luo. Admeto lähetti hänen Makedonialaiseen Pydna nimiseen kaupunkiin, jossa hän astui laivaan. Hän olisi jo, myrskyn ajamana lähelle Athenalaista laivastoa, joutunut Athenalaiisten käsiin, ellei hän olisi laivan päällikölle ilmoittanut ken oli ja palkinnon lupauksella saanut hänen pysymään yhden vuorokauden ulkona aavalla merellä. Siten tuli hän pelastetuksi ja pääsi onnellisesti Wähä-Asiaan. Kuningas Artaxerxelle, Xerxeen jälkeiselle, oli hän jo kirjoittanut seuraavan kirjeen: „Minä Themistokles tulen luoksesi, minä joka niin kauan kuin minun täytyi puolustaa itseäni isääsi vastaan, olen enemmän kuin yksikään muu Kreikkalainen tehnyt suwullesti wahinkoa, mutta myös paljo enemmän hyvääkin, sitten kuin minä olin jälleen hyvässä turvasa ja hän hengen vaarassa pakeni takaisin. Sillä minä annoin hänelle tiedon siitä, että Kreikkalaiset miettivät hävittää hänen laittamansa laiwasiilan Hellespontin yli. Sen tähden ansaitfen kiitosta hyvien tekojeni nuoksi; minä kykenen vielä nytkin tekemään sinulle todenperäistä hyötyä, koska Kreikkalaiset mainoovat minua ystämyhteni tähden sinua kohtaan. Mutta vuoden kuluttua tahdon ilmoittaa itsellesi, minkä tähden minä olen tullut luoksesi”.

Kuningas ihmetteli Themistokleen ymmärrystä ja suostui hänen tuumaansa. Themistokles opetteli vuoden kuluessa Persialaisten kieltä ja tapoja ja saapui sitten kuninkaan luo. Hän pääsi tämän luona

korkeaan armoon, siitä syystä, että hän herätti tämän sydämessä toivon saada koko Kreikan maan valloitetuksi sekä ylipäätänsä näytti olevansa fangen nerokas mies. Kuningas antoi hänelle runsaasti lahjoja sekä kolme kaupunkia eläkkeeksi, niin että Magnesia hankki hänelle leivän, Sampsako viinin ja Myus särpimen.

Kertomukset hänen kuolemastansa ovat toisistansa eriäviä; useimmat luulevat hänen myrkyttäneen itsensä, kun Persian kuningas waati häntä lähtemään sotaretkelle omia kansalaisiansa, Kreikkalaisia, vastaan. Hän haudattiin Magnesiassa, waan hänen luunsa sanotaan sitten salaisesti wiedyksi Attikaan ja sinne haudatuksi.

IV. Aristeides ja Sokrates.

Aristeides.

Aristeides, Dymakhon poika, eli Themistokleen kansa yksin ajoin. Xerxes oli poislähtiesänsä Kreikasta jättänyt sinne wäwönsä Mardonion 300,000 miehen kanssa. Nämä häwitivät mitä häwitetystä Athēnasta vielä oli jäänyt jälille, sitten wetäntyivät he jälleen Boiotian lakeille kedoille ja asettuivat Plataian luo leiriin. Spartalaiset Pausaniaan ja Athēnalaiset Aristeideen päällikkyyden alla marssivat näitä wihollisia vastaan ja nyt syytti werinen tappelu. Mardonio itse kaatui ja hänen kuolemansa waiutti Persialaisten puolella yleisen paon. Koko Persialaisten leiri kaikine kalline tavaroinensa jäi riemuitsewien woittajain waltaan. Mutta Aristeides jakoi osansa saaliista sotawäellensä ja jäi yhtä köyhäksi kuin ennenkin. Spartalaisten päällikkö Pausanias ei woinut wastustella Persialaisten tarjooman kullan wiettelystä, mutta Aristeides syhäsi jyrkästi kaikki lahjomiset luotansa. Lakedaimonilaiset menettivät silloin ylipäällikkyytensä (hegemonian) ja Kreikkalaiset antoivat nyt sen Aristeideelle. Kaikki kutsuivat Aristidesta „rehelliseksi” ja hän sen nimen ansaitfikin niinkuin harwat. Yksin wihollistensa suhteen oli hän omaa etuansa katsomaton ja oikeutta rakastawa. Kerran täytyi hänen olla muutaman Athēnalaisen päällekantajana ja kun hän oli lopettanut kanteensa, olivat tuomarit hänen

afiansa oikeudesta niin wakuutetut, että he kohdakkoon, tahtomatta kuul-
laffaan vastaajata, alkoiwat lausua tuomiopäätöksen. Aristeides rupesi
silloin puolustamaan vastaajan pyhntöä, että tällekin suotaisiin oikeus
wastata puolestaan.

Walitettawasti ei Aristeideen ja Themistokleen wäli ollut ys-
tävällinen. Kunnianhimoinen Themistokles kadhti Aristeideen nautti-
maa suurta kunnioitusta kansan kesken; Aristeides olikin usein esteeksi
Themistokleelle, joka ei juuri katsonut keinojen rehellishyhttä, omaa
etuansa walwoessaan. Aristeides, näet, sanoi aina suoraan ja julki-
sesti sitä pahaksi mikä todellakin pahaa oli ja wastusteli wälistä wa-
kawasti Themistokleen yrityksiä. Themistokles tuli esim. kerran kan-
sankokoukseen ja sanoi, että hänellä olisi mielesjä eräs asia, josta Athē-
nalaisille olisi sängen suuri hyöty, mutta ett'ei hän muka saattaisi sitä
julkisesti ilmaista. Hänelle pitäisi neuwottamaan joku jalomielinen
kansalainen, niin hän tälle ilmoittaisi astan. Kansa walitsi sitä war-
ten Aristeideen. Themistokles ilmoitti nyt hänelle, että Lakedaimoni-
laisten laiwaston woisi kerrassaan häwittää, sytyttämällä sen salaisesti
tuleen. Aristeides ilmoitti sitten kansankokouksessa, että tuon salaisen
tuuman toimeenpaneminen olisi Athēnalle sängen hyötyisjä, mutta kui-
tenkin aivan wäärä. Wuottaen Aristeideen oikeuden harrastukseen eiwät
Athēnalaiset tahtoneet edes tietäälläkään Themistokleen ehdotuksesta ja
näin siitä ei tullut mitään.

Waan kun Aristeideskaan ei ollut wihamiehittä, niin Themistok-
les toimitti, että hän äänestystauluin kautta tuomittiin maanpakoon
kymmeneksi wuodeksi. Aristeides oli itsekkin siinä kansankokouksessa,
josfa hän tuomittiin. Wuutama kansalainen lähestyi silloin häntä pyh-
täen, että hän kirjoittaisi äänestystaululle. Aristeides otti taulun hä-
neltä ja kysyi: „No, mitä pahaa Aristeides on tehnyt sinulle, koska
sinä tahdot tuomita hänet maanpakoon?“ Mies wastasi: „Ei mitään,
enkä minä häntä tunnekaan; waan se minun pistää wihakseni, että
häntä aina kutsutaan „rehelliseksi“. Sitten kirjoitti Aristeides oman
nimensä tuolle pienelle kiwitalulle ja antoi sen miehelle takaisin. Kau-
pungista lähtiesjänsä nosti hän kätensä ylös ja rukoi, että jumalat
eiwät koskaan antaisi semmoisen aian sattua, jolloin Athēnalaisten
täytyisi muistaa häntä.

Muutamien vuosien kuluttua kutsuttiin Aristeidēs jo takaisin ja hänen jalot toimensa hyödyttivät suuresti isänmaata. Hän järjesti, omaa etuansa katsomatta, liittokuntalaisten nuotuiset rahamaksut ja päätti, että koko liittokunnan rahasto asetettaisiin Delon saaren temppeliin suojeluksen alle. Kun hän oli lopettanut tämän vaikean toimintuksensa, oli hän yhtä köyhä kuin aloittaessaankin. Hän kuoli niin köyhänä, että häntä ei voitu haudata omilla varoillaan ja valtion täytyi elättää ja kasvattaa hänen tyttärensäkin.

Sōkrates.

1. Luonne-kuvaus.

Sōkrates syntyi w. 469 e. Kr. Hänen isänsä oli kuanweis-täjä Athenassa ja hänen äitinsä oli kätölin. Mitäkin tuli poian kärkeä ja omituinen luonne näkyviin. Hänestä on taru, että isänsä hänen synnytyhensä sai oraakelilta käskyn antaa poian tehdä mitä itse tahtoi, eikä pakoittaa häntä mihinkään eikä estää häntä mistään. Hän piti jätettämän ainoastaan oman henkensä johdatukseen ja hänen edestänsä rukoiltaman waan Zeytä ja runottaria, sillä nämä olivat muka suoneet hänelle semmoisen johtajan, joka oli parempi kuin tuhannen opettajaa ja kasvattajaa.

Nuoruuskaisena mielijeli hän samaa taidetta kuin isänsäkin; mutta hänen mielensä ei aian-pitäkään tyyhtynyt siihen toimeen. Ei kivestä, ei puusta eikä elsen-luusta, waan omasta itsestänsä tahtoi hän valmistaa tuon kokonaisen kuan täydellistä siweyttä sekä luoda samantaisista sielun-kauneutta niissäkin, jotka antautuisivat hänen opettamiseksi. Hän tutki wiisasten kirjoja ja haki etewimpien opettajain johdatusta. Koska hän köyhä oli, niin jumalat hänelle sallivat jalomielisen ystäwän, tuon rikkaan Kritonin, joka auttoi häntä.

Näin hän wiisastui yhä järkewämmäksi; mutta hän ei tahtonut ainoastaan tietää totuutta ja siitä wäitellä, niinkuin nuo wiisastelijat, Sofistat, waan hän oli elämänsäkin suhteen aina hywänä esimerkkinä. Edellä kaiken hän tahtoi henkensä vapauttaa ruumiin ja ulkonaisen tawarain wallasta. „Ei mitään tarwita“ fanoi hän, „on jumalallista, ja joka vähimmän tarwitsee, on jumalallisuutta lähinnä“. Kohtuus

oli hänestä kaiken siwehden perustus. Hän söi ainoastansa niin paljo kuin wälttämätöntä oli, ja koska hän liikkumisella tuli nälkinsä, niin jokainen ruoka kelpasi hänelle. Jos hän meni jonkun ystävänsä luomieraaksi, eipä paraatkaan herkut koskaan wineet wiettää häntä ylöshyhteeseen eikä hän juonut milloinkaan enemmän kuin häntä janotti.

Hänen pukunsa oli suora ja halpa. Hänellä ei ollut ensinkään aluswaatteita, waan ainoastaan pitkä wiitta eli hame, ja hän käweli melkein aina awo=jaloin. Sillä lailla eläen oli hän totuttanut itsensä huokeasti kärsimään wilua ja kuumuutta, nälkää ja janoa. Hän ei kuitenkaan millään tawalla kiusannut ruumistansa, ja niitä jotka niin tekivät, hän moitti. Kun kerran muutama hänen oppilaistansa, nimeltä Antisthenes, joka ulkonaisen olentonsa suhteen tahtoi osoittaa vielä suurempaa huolettomuutta, kuin mestarikaan, tuli Sökrateen luorikki=rewihsä päällis=waatteessa, niin Sökrates lausui: „Kuuleppas, ystävä! Nuttusi rei'istä paistaa turhamielisyys!”

Sökrates oli kiiwas=luontoinen, mutta tarkalla waarinpidolla ja ankaruudella itseänsä kohtaan oli hän taipunut niin tasamieliseksi, ett'ei hän woinut enää koskaan kiwastua. Kun hän kerran jo nosti kätensä kurittaaksensa erästä orjaa, laski hän sen jälleen alas eikä rangaisutakaan — sen tähden, että hän muka wihoissaan oli. Kun muutama pitkäpäinen mies kerran löi häntä korwalle, sanoi hän naurussa suin: „Woipa kuitenkin, kun ei sitä woi edeltäkäs in arwata, milloinka kypäri olis tarpeellinen päässä pitää.” Häntä ei nähty milloinkaan alakuloisena tai äreänä; hänen puheensa oli aina wiehättävän leikkiäinen. Waan puhuessansa siwehden arwosta ja jumalan hallinnosta, tunkenutuiwat hänen sanansa sydämmen pohjaan. Yksin kewytmielinen Alkibiadeskin, joka muuten ei pitänyt suurta lukua jalommistakaan puhujista, tunnusti kuitenkin: „Sökrateen puhe liikuttaa minua niin, että sydämmeni sikkii ja kyyneleet tippuwat silmistäni.”

Monta kertaa oli Sökrates sotarinnassa taistelemassa isänmaansa edestä ja hänen nimeänsä mainittiin urhoollisimpain seasssa, mutta ei hän pyytännyt anstoitansa julkisesti mainittawiksi. Niehuudellaan pelasti hän sodassa Alkibiadeenkin hengen. Tämä ujas nuorukainen oli jo haawoitettuna kaatunut kentälle, Sökrates riensi paikalle, häntä kiwellänsä suojelemaan, ja pelasti hänet onnellisesti waarasta.

Uivan yhtä rohkea oli hän yhteis-elämässäki, ja peläten Jumaluutta, ei hän osannutkaan pelätä ihmisiä. Kun Athenalaiset olivat Lesbos luona voittaneet Kalebaimonilaisten laivaston, olivat kaikki niistä hymmenestä päälliköistä saaneet toimekseen pelastaa ja maalle saattaa ne Athenalaiset, jotka tappelun tuoksinassa olivat haaksirikkoon joutuneet, sekä korjata kaatuneiden ruumiit. Mutta sepä oli myrskyn tähden ollut mahdotonta. Nuo huikentelevaiset Athenan miehet syöttivät siitä kaikkia hymmentä päällikköä ja ensimmäisesä kiivaudessaan tahtoivat tuomita kaikki kerassaan. Mutta Sokrates, joka sinä päivänä oli tuomiokunnan esimiehenä, vastusti jyrkästi semmoista käytöstä, koska oli vastoin lakia, tuomita ketään tutkimatta. Kanssa pauhasi, moni etewimmistä uhkailikin, mutta Sokrates pysyi lujana eikä antanut kansan huudon ja etewimpien mihan peloittoa itseänsä, ja hänen ehdotukseensa suostuttiin viimein. Sillä hänellä oli se usko, että jumalat tiesivät kaiken, mitä puhuttiin ja tehtiin, vieläpä mitä sydän ajattelikin.

2. Opetus-tapa.

Sokrates ei laatinut, niin kuin hänen jälkeiset wiisaus-tieteilijät eli filosofit, mitään erinäistä koulukuntaa, jossa ainoastaan muutamat opetuslapset olisivat olleet osakkaina, vaan hän koki päinvastoin hyödyttää kaikkia kansalaisansa, puhuttelemalla milloin mitäkin vastaan-tulijaa. Ollen oikea kansan ystävä ja rahwaan mies, piti hän seurua kaikenlaisten ihmisten kanssa, mitä päätyä, ikää ja ammattia olivatkin, ja usein joku nuoran-punojan työ-tehdas tai pantfari-sepän paaja muuttui hänen kauttansa wiisauden koulukseksi. Hän vietti enimmänsä osan päivänsä julkisilla paikoilla. Warhain aamufella kävi hän toreilla ja voimistelu-huoneissa, joihinka Athenalaiset nuorukaiset kouluihin kouluihin kouluihin harjoittamaan, mutta usein aika-ihmisiäkin yhtyi juttelemaan kaikellaisista asioista. Kolmannen hetken perästä (kello 9 aamulla) olosti hän torilla ja sitten misä vaan tiesi väkeä olemman enimmänsä ko'ossa. Enimmästi piti hän puheita ja luki tahansa sai kuunnella häntä. „Ihmisiä pyhittäminen saaliiksenä” oli, kuten hän itse sanoi, hänen tarkoituksensa tällä joutilaalla toimella. Ja sen hän osasiikin erinomaisesti.

Sokrateen teki mieli wetää Xenofonin, erään kauniin ja teräväjärkisen nuorukaisen seurunteensa. Kerran tulivat he kapealla kadulla

wastakkain ja Sökrates asetti sanoman hänen eteensä. „Sanoppas minulle“, kysyi Sökrates, „mistä jauhoja saapi ostaa?“ — „Torilta“, vastasi nuorukainen. — „Entäs öljyä?“ — „Myöskin torilta“ — „Mutta mihinkäs silloin mennään, kun mielitään viisaaksi ja hyväksi tulla?“ — Xenofoni rupesti miettimään siihen vastusta. „Seuraa minua,“ sanoi Sökrates, „niin minä sen sinulle sanon!“ — siitä lähtien tuli heistä hyvät ystävykset ja Xenofonista tuli mies, joka sittemmin sekä jalona sotapäällikkönä ja kirjaniekkana että siiveänä ja huraskaana kansalaisena saavutti suuren arvon niin aikuisiltansa kuin jälkeentulevaisilta.

Sökrateen oppilaat rakastivat häntä sydämmellisesti eiwätkä tunteet mieluisampaa huwitusta kuin saada olla hänen seurassansa ja kuulla häntä. Tuo jo äsken mainittu Antisthenes, joka asui Athēnan kaupungin ulkopuolella, kävi joka päivä tunnin matkan saadaksansa kuulla Sökrateen puheita. Eukleides Megaralainen matkusti usein kolmatta peninkulmaa, saadaksansa wiettää yhden ainoan päivän tämän rakastetun opettajansa kanssa. Kun Athēnalaiset, ruwettuansa sotimaan Megaralaisia vastaan, kielsiwät tuoleman-rangaistuksen uhalla jokaista Megaran asukasta tulemasta heidän kaupunkiinsa, niin Eukleides tuli tuon tuostakin naiswaatteissa portin kautta pujahtaen, wietätämään jonkun wuorokauden Sökrateen luona. Sitten tuo uskollinen opetuslapsi taas yön aikana palasi Megaraan.

„Ei mikään woinut olla hyödyllisempi“, wakuuttaa Xenofoni, „kuin hänen seurautensa ja kanssa-käymisensä. Hänen poisjakin ollessa oli muisto hänestä wahwistuksena kaikkeen hyvään.“ Moni huiken-telewa nuorukainen luopui Sökrateen opetuksen kautta moitittamista tawoistansa ja rupesti harrastamaan siweyttä.

Suokeimmalla ja selwimmällä tawalla Sökrates osasi istuttaa totuuden opetukset oppilastensa mieliin. Niinpä hän neuwoi Alkibiadesta, joka osoitti suuren pelon nousta puhujaksi kansan edessä. Hän kysyi: „Pelkäisitkö puhua jonkun suutarin edessä?“ — „Enpä toki!“ — „Entä woisitko waski-seppä masentaa rohkeutesi?“ — „Ei suinkaan.“ — „Mutta joku kauppias sinua ehtä hämmästyttäisi?“ — „Mitä mielä!“ — „No, katsoppas nyt“, jatkoi Sökrates, „semmoislahan kolo Athēnan kansa onkin. Koska et pelkää yksityisiä heistä, miksitä heitä pelkäisit kokoontuneina?“

Sōkrates opetti aina aivan maksutta. Nuoren Aisthineen teki mieli päästä Sōkrateen oppilaaksi, mutta ei julennut mennä hänen luokseensa, koska hän muka köyhä oli. Sōkrates hawaitti hänen mielitekonsa ja kysyi häneltä. „Minkä tähden et rohkene tulla luokseni?“ — „Sen tähden ett’ei minulla ole mitään sinulle antaa“. — „Wai niin“, vastasi Sōkrates, „pidätkös itsefi niin halpana? Etkö anna minulle fangen paljo, kun annat itsefi minulle?“

3. Sōkrateen kuolema.

Jo edeltä-käfin oli arvaamista että Sōkrates erinomaisella wii-faudellansa ja siwehdellensä tulisi wihan ja kateuden alaiseksi Athēnassa, missä tawat jo olivat fangen turmeltuneet. Hänen wihamiehensä panettelimat häntä ja kokivat kaikki keinoin tehdä häntä naurun-alaiseksi. Kun ei se auttanut kanteliwat he julkisesti hänen päällensä, Se sanoiwat, että hän ei muka uskonut kotikaupunkinsa jumalien päälle ja opillansa turmeli nuorisoa; siis hän muka oli waltiolle waarallinen ja pitäisi kuoletettaman. Sōkrates, jo 70 vuoden ikäinen, ei katsonut arvoonsa sopiwaksi wastata lawealla puolustus-puheella tämmöisiin syhtöksiin. Hän otti todistukseksen koko julkisen elämänsä ja wakuutti, että kolmenkymmenen vuoden kuluesfa oli hän kaikesta sytämestään harrastanut tehdä kansalaisensa onnellisiksi ja siweiksi ja siihen oli häntä sisällinen jumalallinen ääni kahoittanut. Mutta niin fuora puhe wihastutti hänen tuomareitaan; sillä olivat odottaneet, että hän, niinkuin joku pahantekijä, olisi pitkillä puheilla, rukouksilla ja khyneleillä pyytännyt heiltä säälimystä ja armoa. Sentähden lähettiwät he hänen ensin woukuteen. Sinne hänen ystämönsä Eufias toi hänelle hywin kauniisti kirjoitetun puolustus-puheen, pyytäen että Sōkrates sillä puhdistaisi itsensä. Sōkrates luki sen ja se oli hänestä oiwallinen. „Mutta“, sanoi hän, „jos sinä toisit mulle pehmeät ja kauniit sukut, minä en wetäisi niitä jalkaani, sillä minä en pitäisi sitä miehelle sopiwaksi“. Näin lausuen antoi hän puheen ystämöllensä takaisin.

Ensi kokouksesfa sen perästä kerättiin äänet. Winoastaan kolmen äänen enemmistö tuomitsi Sōkrateen kuolemaan. Sōkrates kunn-teli kuolema-tuomionsa aivan rauhallisella mielellä, mutta oppilaansa tunkentuimat, khyneleet silmissä, tuomarien eteen heitä rufoilemaan,

ja tarjosivat heille suuret rahasummat opettajansa vapaudesta. Heille annettiin kieltäväinen vastaus. Sōkrates fanoi jäähyväiset niille tuomareille, jotka olivat hänen eduksensa äänestäneet, ja fanoi antamansa anteeksi niillekin, jotka olivat häntä syhylliseksi tuominneet. Kloisen näköisenä ja tasaisilla askeleilla astui hän jalona jälleen tuomio-salista wanki-huoneeseen. Hänen ystävänsä seurasivat häntä. Nähdessään että muutamat niistä muodattiivat kyyneleitä, fanoi hän: „Mistä se tulee, että nyt vasta itkette? Ettekö jo aikoja ennen tienneet, että luonto, joka minulle antoi elämän, samassa myös tuomitsi minun kuolemaankin?“ Apollodoro, joka häntä sydämmeestä rakasti ja luonteeltansa olin warsin hywäntahtoinen, walitti kuitenkin: „Ah, rakas Sōkrates, siitä minun on paha mieleni, kun sinun täytyy kuolla syhytönnä!“ Sōkrates siweli naurussa suin hänen päätänsä ja fanoi: „Rakas Apollodoro! Siitäkös mielesti hywä olisi, jos kuolisin syhyllisenä?“

Pieni lohutus Sōkrateen oppilapsille oli se, että vielä kumminkin hänen kuolemapäivänsä myöhästyi. Sillä juuri samana päivänä, jolloin Sōkrates tuomittiin, oli Apollonin pappi seppelöinnyt lähtemään sen pyhän laiwan, jonka Athēnalaiset joka vuosi lähettiwät Delon saareen, Apollonin syntymä-paikkaan. Mutta wanha lainsääntö määräsi, että sen laiwan matkalla ollessa ei saatu saastuttaa kaupunkia millään teloituskella, ennenkuin laiva oli palannut takaisin. Siihen kului nyt 30 päivää — kallis aika, sillä Sōkrates saattoi nyt, ollessaan lähinnä kuolemaansa, todistaa oppinsa woimaa ja wiisautta. Hän tuli päivä päivältä yhä iloisemmaksi, jopa runoilemaankin rupesti, hän laati monta Lisōpon satua runomuotoon ja teki ylistyswirsiä jumaloille. Ja kun ystävänsä käiwät hänen luonansa, kuuliwat he mestariltansa aina lohutusfanoja ja wiisauden opetuksia.

Kritoni, wanhin ja hartain hänen ystäwistönsä, ei kuitenkaan woinut tyytyä opettajansa kohtaloon. Hän oli sentähden lahjonnut wankiwartijat ja nämä jättiwät iltafella owet ja portit lukitsematta. Warman turwapaikan ja kunniallisen elämän oli Kritoni jo hankkinut Sōkratesta warten; Thessalia oli se pako-paikka johonka nyt saattaisi turmallisesti lähteä. Kun Kritoni tuli Sōkrateen luo ja koki kaitin tawoin häntä kehoittaa pakenemaan, niin wiisas wastasi: „Rakas Kritoni, emmekö ole yksimieliset siitä, ett'ei missään tapauksessa pidä kos-

taa pahalla pahaa? Emmetö ole tunnustaneet todeksi, että kansalaise-
 sen ensimmäinen velvollisuus on totella lakia? Minä olen elänyt niin
 kauan kotikaupunkini lakien turvasa ja nauttinut niiden hyviä töitä;
 minkä tähden minun nyt, kun muutamat ihmiset käyttävät niitä wä-
 rin minun wahingokseni, pitäisi eriyvän niistä?"

Rakfi päivää sen puheen perästä tulivat ne yksi-toista miestä,
 joiden oli huoli pitäminen tuomion täyttämisestä, warhain aamusella
 wanki-huoneesen, ottivat Sökrateelta kahleet pois ja ilmoittivat hänelle,
 että hänen täytyy kuolla sinä päivänä. Heti sen perästä tulivat
 wiisi-toista hänen ystävänsä siisään, olemaan viimeiset hetket hänen
 luonansa. Kritoni lausui: „Sanoppas meille, minkä toimituksen jätät
 minun ja näiden ystäväiesi tehtäväksi lastesi ja koti-asiais suhteen? Mi-
 tenkä voimme elää mielesti mukaan?" — „Että elätte niin", sanoi
 wanhus, „kuin jo kauan aikoja olen käskenyt. Minulla ei ole mitään
 siihen lisäämistä". Kritoni sanoi: „Me koemme kaikin voimimme
 noudattaa käskyäsi, armas Sökrates, mutta mitenkäs meidän pitää
 menetellä sinun kansasi kuolemas jälkeen?" — „Niin kuin tahdotte",
 wastasi Sökrates, „jos minä vielä silloin enää olen teidän meneteltä-
 wänä, enkä jo lie sukeltanut pois käsiistanne". Samassa katsoi hän
 toisihin hymyellen ja lausui: „Kritoni luulee yhä, että mun ruumiini
 olisi sama Sökrates, joka nyt puhuu hänen kansansa. Nuumistani
 haudatesa ei pidä sanoa: Sökrates nostetaan paarille, Sökrates kan-
 netaan ulos, — sillä minä jo silloin olen aikoja asunut autuasten
 joukossa".

Hänen waimonsa ja kolme lastansa tulivat nyt vielä siisään,
 ja kun hän nämät oli hymästi jättänyt oli aurinko jo laskeumaisillansa-
 Sa tuomiofunnan palvelija astui siisään, täysi myrky-pikari kädesä.
 „Sanoppas mitenkä nyt pitää tehdäkseni?" kysyi Sökrates palvelijalta.
 „Sinun pitää", wastasi palvelija „juotua si käwellä edes-takaisin, kun-
 nes wäsymys alkaa; sitten rupeat wuoteelle". — Sa iloisen näköisenä
 otti Sökrates pikarin, ruikoili vielä jumalia, nosti pikarin huulillensa
 ja tyhjensi sen yhdellä henkekyksellä. Ystäwänsä rupestiwat nyt äänessä
 itkemään. „Olkatte waiti!" sanoi Sökrates, — „sen tähdenhän olen
 lähettänyt waimot pois". Hän käweli nyt edes-takaisin, sitten rupesti
 hän pitkälleen. Myrky alkoi waukuttaa, hänen jalkansa kylmeniwät
 ja jäsenet jäykistyiwät. Hänen nuoret oppilaansa seisowat surullisina,

mitään hiiskahtamatta. Yht'äkkiä löi hän filmänsä auki ja sanoi: „Minä olen tullut terweeksi, uhratkaatte Asklepiolle *) kiitos-uhri!” Sen lausuttuansa hän erkani. — Näin kuoli viisas Sokrates syhtönnä w. 399 e. Kr. Wasta hänen kuoltuansa hawaittiwat Athēnalaiset wäärin tehneensä ja katuiwat katkerasti. Mutta se katumus tuli liian myöhään.

V. Perikles ja Alkibiades.

Nimet Perikles ja Alkibiades muistuttawat Athēnan kukoistuksesta ja perikadosta, Kreikkalaisten wapauden suurruudesta ja woimasta sekä heidän eripuraisuudestaan ja turmeltumijesta.

Perikles.

1.

Perikles oli mainioimpia puhujia ja waltiomiehiä, mitä milloinkaan on elänyt. Athēnalaiset sanoiwat, että hän puhui ikään kuin ukkoinen olisi jyrisyt kieleltänsä ja puheen jumalatar istunut hänen huulillaansa. Mitä hän neuvoi kansan tekemään, sen kansa teki; ketä hän puolusti, sitä ei kansan julminkaan wiha wahingoittanut, sillä hänen sanansa lepyttiwät hurjistuneimpiakin. Kerran piti hän puheen sobassa kaatuneiden Athēnalaiisten kunniaksi. Silloin näytti hän niin suloiselta ja wiehätti niin kaikkien mielet, että, kun hän astui alas puhe-istuimelta, naiset aivan ihastuksen wimmassa syleiliwät häntä, kietoiwat häntä käsiwarsti-renkaisinsa ja seppelöitsiwät häntä, jopa paniwat kultaruununkin hänen päähänsä.

Perikles tahtoi kansan avulla hallita; sentähden masenti hän ylimysten ja rikasten wallan ja kumosi wanhan, arwookkaan Kreiopago nimisen tuomiokunnan. Esialteen kautta, joka oli eräs hänelle aivan uskollinen mies, sai hän kansan siihen suostumaan, että tarkastuswalta kansalaisten tawoista ja waltio-rahaston hoito otettiin Kreiopagosta

*) Asklepio (latinalaksi Aesculapio) oli lääkitys-taiteen jumala.

pois. Kun Miltiadeen jalo poika Kimoni oli valtion-hallituksessa hänen vastustajansa, hän ei tyhtynyt, ennenkuin tämä ostrakismolla (äänestystauluilla) ajettiin maanpakoon; waan kun kansa jonkun aian perästä tahtoi tämän miehen takaisin kutsuttawaksi, niin oli hän taas eufimäinen esittelemään sitä kansan kokouksessa. Näin osasi hän taipua kansan mielen-mutkain ja pyhntöjen mukaan ja pyyhä sen suosiossa. Hän koki aina tarjota kansalle jotakin mieluista; milloin laittoi hän juhla-kokouksia, milloin julkisia wieras-atrionia, milloin taas juhla-kulkuja kaupungin läwitse. Perikles tahtoi, että jokainen Athēnan asukas, yksin köyhinkin, saisi olla valtion hallituksessa osallisena, jonka tähden hän määräsi kullekin tuomarille palkan, joka alussa oli yksi mutta sittemmin kolme Obolia (suom. rahassa noin 35 penniä) päivältä. Nyht saattoivat köyhät käsityöläisetkin istua tuomarien joukossa, sitä vastoin kuin sitä ennen ainoastaan rikkaat olivat tuomarin-wirkaa harjoittaneet. Hankkiaksensa köyhälle kansastolle jotakin hengellistä wirwoitusta niinä juhlapäivinä, jolloin Athēnassa pidettiin nähtelmä-huwituksia, antoi hän jakaa heille waltio-kassasta nähtelmään pääsy-raham. Liittokunnan kassa muutettiin Delon saaresta Athēnaan. Tämä kassa oli alkunsa toimeen=pantu Persialais-sotien kustannuksia warten sekä yleensä liittokunnan puolustuslaitosten woimassa=pitämiseksi. Kun Persialaisia ei enään tarwinnut pelätä, Perikles ei pitänyt enää tarpeellisena tehdä liittokuntalaisille mitään tiliä rahojen käyttämisestä ja rakennutti näillä waroilla nuo Athēnan kauniit taide-työt, joita sitten on kaikkinä aikoina pidetty kauneuden mallina ja jotka Athēnan tekivät Kreikan kauniimmaksi ja kuuluisimmaksi kaupungiksi.

2.

Tuo muutenkin taiteelliseksi ja nerokkaaksi edistynyt Athēnan kansa pääsi Perikleen kautta siwistyksen korkeimmalle portaalle, ja saatiin niin onnellisesti, että aian parhaat kuwanweistäjät ja rakennus-taiturit olivat Perikleen aikaisia ja hänen ystäwiänsä. Semmoinen Perikleen ystäwä oli esim. Kreikan kuuluisin kuwanweistäjä Feidias. Perikleen etewimpiä teoksia oli Propylaiot, Parthenoni ja Odeio.

Propylaiot kutsuttiin Athēnan linnan (Akropolin) edustalla ollewat pyhäskäytäwät, jotka oli Mnesikles nimisen Athēnalaisen tekemät.

Nämät olivat eräs wiisi-urainen marmorinen läpikäytävä, kauniilla patfaiilla koristettu ja molemmilla puolin suuria siwourakennuksia. Sen kujan lämitse mentiin itse linnaan, jonka kulkulalla oli Athänen suuri, kauniimmasta marmorista rakennettu temppele nimeltä Parthenoni. Tästä oli mitä wieshättäwintä katsella koko kaupunkia ja sen kansaston liikettä sekä mertä lukemattomine laivoineensa ja weineinensä. Tässä seisoi kaupungin suojeleus-jumalattaren Pallas Athänen iso kuwapatfas, jonka Feidias oli tehnyt pelkästä elfen-luusta ja werhoittanut waatteella puhtaasta kullasta. Kun mietittiin, mistä aineesta jumalattaren kuwa olisi tehtävä ja Feidias esitteli kansalle, että se tehtäisiin ennemmin marmorista kuin kullasta ja elfenluusta, jotta se tulisi huokeammaksi, niin kaikki huusivat yksimielisesti: „Ei marmorista, waan kullasta ja elfenluusta!“ Athēnalaiset, näet, eivät tahtoneet olla suojeleusjumalattarensa kiittämättömät. Vinnan korkeimmalla harjulla seisoi toinen metallista tehty saman jumalattaren kuwapatfas, jonka kuwapatsaan Feidias oli walanut Marathonin tappelussa saadusta sotasaaliista ja se oli niin kauhean iso, että sen keihäs ja hypärin tupsu näkyi Sunion niemelle saakka monen peninkulman päähän.

Odeio oli ympyriäinen, soitannoita ja laulannoita warten tehty, patfaiilla ja kuwa-maalauksilla koristeltu rakennus. Se oli rakennettu Xerseen telkin tapaan ja warustettu marmorisilla istuimilla; sen teräwähuippuista kattoa kannattamassa oli Persialaisten laivanmastoja.

Samaan kallioon, jolla linna seisoi, oli myöskin hakattu nähtelmäpaikan eli teaterin istuimia, jotka ikäänkuin portaat kohosivat toistensa yli suureksi puolitehäksi. Näitä istuimilta woiitiin myöskin katsella yli koko kaupungin sekä öljypuu-metsät ja meren. Joka päivä nähteltiin nähtelmiä ulko-ilmassa, joka Kreikassa oli melkein aina selkeä ja päiväpaisteinen. Suhlapäiwinä nähteltiin toisinaan kuusi kappaletta peräkkäin; sitten ilmoitettiin julkisesti, mikä kappale niistä oli paras ja kuka näyttelijöistä nerokkaimmasti oli tehneensä tehnyt. Woittajat saivat kunnianmerkiksi seppeleen ja heidän nimensä hakattiin muistopatfaasen. Athēnalaiisten ensimmäinen murhenähtelmän-tekijä oli Aiskhylo, joka oli itsekin tapellut Salamiin saaren salmella, ja hänen ensimmäinen nähtelmäteoksensa oli nimeltä: „Persialaiset“, jossa Salamiin tappelu ylis-

tettiin. Toisten kappaleidensa esineenä oli Kreikan muinaiset uroot. Schweilys-näytelmisä laskettiin kaikenmoista leikkiä ja pilkkaa eikä Athēnan etewimmänkään miehen ollut siitä nureksiminen, jos hän näytelmäsä tehtiin naurun-alaiseksi. Athēnalaiset rakastivat teateria yli kaiken; niinpä miellytti yksi Sofokleen tekemä murhe-näytelmä heitä niin, että he ensi sodassa valitsivat Sofokleen päälliköksi ja hän näyttikin olemansa urhoollinen soturi.

Koska Athēnalaiset kaswattivat ja opettivat poikiansa sekä tieteisiin että runous- ja puhe-taiteisiin, ja antoivat heidän sen ohessa harjauntua ruumiilliseen voimistelemiseen (kahdeksantoista wuotiseksi jouttuansa täytyi jokaisen olla aseisin pystywanä), niin sama mies saattoi olla runoilija, lainsäätäjä ja sotapäällikkö, niinkuin Soloni, taikkapa mainio puhuja, waltiomies ja sotapäällikkö, niinkuin Perikles. Athēnasä oli monta kilwanjuoksu-koulua ja kolme gymnasiota. Yksi gymnasio oli isosä puutarhasä. Kesällä seisoi itse se iso huoneisto, jonka ympärillä oli patfasikätywillä warustettu piha. Siinä käwivät ei ainoastaan opettajat opettamassa, mutta myös jokainen siwistynyt mies, joka waan tahtoi, ja wanhat juttelivat siellä nuorten kansa semmoisista aineista, jotka tarkoittivat hywää ja kaunista ja jotka woivat ylentää ja siwistää nuorukaisen henkeä. Saleisä oli uima-laitoksia, ja näiden wiereessä taas pitkät radat kilpaa-juoksemista warten. Athēnalaiset wahwistivat ja taiwuttivat siten aina sieluansa ja ruumistansa yhdellä haawaa.

Tori oli kansan paras kokouspaikka; siellä ei ainoastaan myhity ja ostettu, mutta sinne kokoutuivat myös tuomarit tuomitsemaan ja kansasto äänestämään rufista la'in-ehdotuksista; myös yksityiset kansalaiset tulivat sinne puhelemaan sodasta ja rauhasta ja erityisiä asioita suorittamaan. Sekin on muistettava, että Athēna Perikleen aikaan oli wäkirikkain ja että sadottain laiwoja jokapäiwä tuli sen satamaan, joko tuoden uusia tawaroita tahti wieden waihdeettuja, josta woipi arwata, minkälainen wilkas kansan-elämä oli tässä kaupungisä.

Maalaus-taidekin oli Perikleen aikaan päässyt mitä korkeimmalle kannalle ja siinä taiteessa oli Feidiaalla kilpailijoina eräs Zeuxis ja Parrasio. Nämät molemmat panivat kerran taiteellisen kilwoituksen toimeen. Zeuxis maalasi niin luonnolliselta näyttävän wiinamarjaterkun, että muutama lintu lenti sen luo sitä muka maistamaan. Nyht

toi Parrasiokin taidekappaleensa; se oli hienolla pellamaisella werhokkeella peitetty. „Stappas werhoke pois!” sanoi Zenxis; mutta Parrasio naurasti waan, sillä se werhoke olikin juuri itse maalaus. Toisen näistä taideniekoista oli erehdyttänyt ainoastansa lintuja, mutta toinen ihmisiä.

3.

Kun Perikles käytti niin suuria summia taidetta ja taideniekoja warten, niin Thukydides syhytti häntä siitä, että hän tuhlassi liittolaisten apurahoja; mutta Perikles pääsi siitä syhyksestä wapaaksi ja sai vielä senkin toimeen, että hänen syhytjäänsä ajettiin maanpakoon. Hän oli nyt کارfoittanut kaikki wihamiehensä tieltään, ja hallitsi jo kansaa yksinään puheensa waimalla; ja waikkapa olikin hallitus nimeksi olewinansa kansan kädesä, niin Perikles kuitenkin toden teolla oli itsemaltiaana. Hän hallitsikin waltakuntaansa yhtä wiisaasti kuin woi-makkaastikin. Kaikkia niitä suuria rahasummia hoitaesansa, jotka hän sai käyttää mielensä mukaan, osoitti hän aina koko elinaikansa niin suuren nuhteettomuuden, rehelli-shyden ja lahjojen halweksimisen, että hän ei yhtään enentänyt isältänsä perittyä omaisuuttansa. Mutta juuri sentähden luottiwatkin Athēnalaiset häneen ehdottomasti. Tämä esimerkiksi näyttäikse seuraawassa tapauksesja.

Euboian saarelaiset nostiwat kapinan Athēnalaisia vastaan; Perikles oli tuskin enmättänyt sotawäkensä kansja saareen, kun janoma tuli, että Megaralaisetkin oliwat luopuneet Athēnan herruudesta. Perikles wei heti sotawäkensä Euboiasta takaisin mantereelle, mutta nytpä hänen olisi pitänyt ruweta sotimaan ei ainoastaan Megaralaisia, waan myös Spartan sotajoukkoa vastaan, jonka päällikkönä oli nuori kuningas Pleistoanax ja joka häwittäen tunkeutui Attikan maakuntaan. Niin paljoa suurempaa sotajoukkoa vastaan ei Perikles uskaltanut ruweta sotimaan ja sentähden lahjoi hän Spartan kuningasta, jonka jälkeen Spartan sotajoukko wetäytyi takaisin. Nyt läksi hän taas Euboiaan, walloitti saaren ja jakoi maan Athēnan asukkaille. Kansalle tiliä tehdesjäänsä sanoi hän panneensa kymmenen talenttia semmoiseen tarpeesen, jota „hän nyt ei woisi julkaista”. Athēnalaiset eiwät tahtoneet sen tarkempaa selitystä; Perikles, näet, oli lähettänyt ne rahat Pleistoanaxille.

Euboialaisia kiritettuaan, rankaisi Perikles Megaralaisiakin kovasti, sillä hän ei sallinut heidän harjoittaa laivaliikettänsä ja kauppaansa Athēnalaisissa satamoissa ja kauppa-paikoilla, niin että heidän kauppaliikkeensä taukosi aivan mitättömäksi. Nyhtä kovasti menetteli hän muidenkin liittokuntalaisten kanssa; mutta nämäpä suuttuivat siitä ja turvasivat Spartalaisiin. Siten syttyi se pitkä ja kauhea sota, jota kutsuttiin Peloponnesolaiseksi sodaksi, ja joka tuhutti Kreikan kukoistuksen aivan perin-juurin.

Kerkyran (Korfun) saarelaiset olivat alkaneet vastustaa Korintho nimisen rikkaan kauppa-kaupungin asukkaita ja pöyhäneet Athēnalaiset amuksensa. Athēnalaisten mieleen oliin päästä tätä kuulujaa kaupunkia kukistamaan, jonka tähden rupešivat sangen mielukkaasti Kerkyran apumiehiksi. Korintholaiset taas puolestaan hyllyttivät useita Athēnalaisten kovasti rasittamia kaupunkia kapinoitsemaan ja Korintholaisiin yhityvät kaikki muutkin Athēnalaisille vihamieliset Kreikkalaiset Spartassa valittamaan Athēnalaisten wallan-himosta. He lähettivät ennakolta lähettiläänsä Athēnaan, vaatimaan valloitetujen kaupunkien ja saarten vapauttamista Athēnalaisten wallasta. Athēnalaiset olivat jomellekin näihin vaatimuksiin suostumaisillansa, kun Perikles kysyi: „Pitätkö Spartan hallitseman meitä wai meidänkö Spartaa?“ Ja kaikki huusivat heti: „Sotaan, sotaan!“

Nyt alkoi tuo Athēnalle niin wahingollinen 27-wuotuinen sota (431—404 e. Kr.). Spartan kuningas Arkhidāmo tunkeutui Attikaan Sakedaimonilaisen sotajoukon kanssa, johon liittolaisia Peloponnesosta oli yhtynyt, ja häwitti maakuntaa aivan lähellä Athēnaa. Perikles antoi nyt koko maakunnan asukasten paeta Athēnan muurien sisään, johonka kokoutui niin paljo kansaa, että muurien tornit, kirkot ja rukoushuoneetkin käydettiin asuinhuoneina. Waikka Athēnalaisten teki mieli sotia, ei Perikles kuitenkaan uskaltanut ruweta taisteluun niin mahtawaa sotajoukkoa vastaan, joka oli 60 tuhannen miehen suuruinen. Ainoastaan waiwoin saattoi hän pidättää kaupunkilaisten malttamattomuuden. Hän ei pitänytkään tähän aikaan mitään kansankokousta, jott’ei häntä wastoin tahtoaan pakoitettaisi tappeluun wihollisten kanssa. Hänen ystäwänsä rukoilivat häntä, hänen wihamiehensä pillkšasivat häntä ja tekivät häwäistys-lauluja hänestä; hän pyysi päätöksesjään järkähtämätönä. Hänen aikeensa oli wahingoittaa wihollisiansa merellä; sen-

tähden lähetti hän 100-laiwaisen laiwaston hävittämään Peloponneson rantamaita. Silloin täytyi Peloponnesolaisten, joilta muonakin jo loppui, wetäytyä takaisin.

Seuraavana vuonna tulivat wiholliset uudestaan Attikaan ja tällöin tuli ulkonaisten wihollisten lisäksi vielä sisällinenkin, nimittäin warallinen ruttotauti, joka oli warmaankin tuotu laiwoisja Afiasta tai Afrikasta Eurooppaan ja Athēnasja tappoi kauhean paljon wäkeä. Kun kesä tuli kowin helteisiksi ja kaupunki oli täpö täynnä maan-asukkaita, joidenka täytyi asua pienissä ahtaisissa huoneissa, niin tauti kiihtyi yhä pahemmaksi. Saivastuneiden silmät, kieli ja kita tulivat tulipunaisiksi, sisällinen kuume ja polttawa jano rasitti heitä kauheasti. Urokset sisäsisä ja ihossa lisäsiwät tuskan ja kuolettawa alakuloisuus teki taudin vielä warallisemmaksi. Tämä tauti waikutti kauheasti ihmisten mieli-aloihin; kaikki woima hymään tukehtui. Ihmiset herkesiwät uskosta Jumalien päälle; rikkaat huwittelimat itsiään kaikin keinoin; pahantekijät eiwät ensinkään pelänneet lakia. Ne pahat tawat, jotka nyt juurtuivat Athēnalaisiin, pysyiwät heillä paljoa kauemmin, kuin rutto itse. Ja kun nyt saatiin kärsiä niin kauheasti ja kaikki rupestuivat syyttämään Periklestä, että hän muka oli tuottanut sen onnettomuuden, niin kansa unhoitti hänen sotapäällikkönä tekemänsä hyvät työt ja tuomitsi hänen rahafalkoon. Perikles sai nyt wanhalla iällänsä hawaita sen kansan muuttuwaisuutta, joka kerran oli pitänyt häntä melkein jumalanansa. Täytyipä hänen sitäkin nähdä, kuinka hänen ystäväänsä Feidiasta syytettiin ottaneeksi jonkun osan sitä kultaa, jota oli kerätty Athēne jumalattaren kuwapatstasta warten, ja waikka Perikles näytti, että semmoinen syytös oli perätön, niin Feidiäs lähetettiin kuitenkin wankeuteen ja kuoli siinä. Opettajansa Anaxagoraan, jota Athēnalaiset syytiwät jumalattomuudesta, saattoi hän pelastaa ainoastaan siten, että hän ajoi hänet kaupungista maanpakoon.

Mutta samassa kuin murhe siitä, että häntä niin suurella kiittämättömyydellä palkittiin, rasitti Periklestä wanhoilla päiwillään, niin kotoišetkin huolet heikontuivat hänen woimiansa. Tuo hirmuinen rutto-tauti raiwosti kauheasti hänenkin perheesjäsä. Se tappoi hänen sisarensa ja poikansa Xantippon. Kuitenkin oli hän niin uskalias ja ylewämielinen, että hän ei huolinut koman onnen sattumuksista mitään. Mutta kun hän Athēnalaisien tawan mukaan pani kuolin-seppeleen toisenkin ruttoon

kuolleen poikansa Paralon päähän, murtui hänen mielsä niin, että hän muodatti khyneleitä, joka ei hänelle milloinkaan ennen ollut tapahtunut.

Athēnalaiset hawaitswat wiimeinkin kiittämättömyhtensä häntä kohta; he olivat nyt wakuutetut siitä, että hän oli heille wälttämättömän tarpeellinen ja antoiwat hänelle siis entisen arwonsa jälleen. Mutta Perikles ei saanut enää kauan olla isänmaansa esimiehenä; se kauhea rutto tarttui häneenkin. Kun hän oli aiwan kuolemaisilanssa, niin hänen luonansa istujat ylistiwät hänen siweyttänsä ja hänen sotawoittojansa, eiwätkä luulleet Perikleen kuolewankaan heitä. Waan hänpä olikin kuullut kaitkithyyni ja lausui nyt: „Dupa se minusta kummaa, että te mainitsette ainoastansa semmoisia onneni kohtauksia, joita on jo sattunut monelle muullekin sotapäällikölle; kauriimman ja paraan olette kuitenkin unhoittaneet — ei yhdenkään Athēnalaisen ole tarwinnut minun tähteni pukeutua murhe-waatteisiin.

Alkibiades.

1.

Alkibiades oli rikasta ja isoista sukua, jonka esi-isänä oli ollut Delamonin poika Nias, ja hän oli Perikleenkin heimolainen. Perikles olikin ollut Alkibiadeen holhojana, sitten kuin tämän isä kuoli. Luonto oli lahjoittanut Alkibiadeelle erinomaiset lahjat sekä ruumiin että järjen puolesta, niin että hän oli kaunis näkönsä, wilkasjärkinen ja miehättävä äänestään. Sitä wastoin oli hän yhtä huikeentelewainen ja hillitöin mielenlaadultaan kuin muutkin Athēnalaiset tavallisesti olivat. Kun hän oli tämmöisillä lahjoilla warustettu, ei ollut ensinkään kummaa, että Athēnalaiset jo aikaisin huomasiwat häntä, ja hänestä ferrotaan monta lystiä juttua.

Kerran löi hän painia erään häntä wälewämmän poian kanssa ja kun hän ei woittanut muuten, niin hän puri kumppaniansa käsiwarteen. Kumppani soimasi häntä näin: „Pureskitpa sinä Alkibiades niinkuin akka!” Alkibiades wastasi: „Sano oikeammin, niinkuin jalopeura!” — Kerran oli hän toisten poikien kanssa arpasilla, ja oli juuri heittämäisillään, kun eräs ajaja kulki waunuillansa tielle. Alki-

biades pyysi ajajan seisauttaa vähäsen, kunnes heitto olisi tehty; waan kun tämä ei näyttänyt tuosta huoliwan, niin hän wiskautui pitkällensä kadun poikki hewoisten eteen, ja sanoi: „ajappas nyt, jos tahdot!” Ajajan täytyi wäistää syrjään. — Alkibiades oli hywin halukas oppimaan ja kuullainen opettajoihinsa, mutta huilua hän ei tahtonut soittaa, sen tähden että se muka rumentaisi soittajan muotoa eikä salli hänen samalla aikaa laulaa. „Thebalaisten lapset soittakoot huilua, sillä he eiwät osaa puheita pitää.” Tämä hänen inhonsa tarttui muihinkin toweriinsa, niin että huilu kokonaan joutui huonoon maineesen.

Nuorukaisena oli Alkibiades hywä ystäwä wiisaan Sökrateen kanssa, joka osasi menetellä tämän huikentelewaisen ja ylspeän nuorukaisen kanssa niin, että se halukkaasti kuunteli hänen opetustansa eikä suuttunut, waikka opettaja nuhteli häntä. Niin kauan kuin Alkibiades oli Sökrateen luona, oli hänellä kaitellaisia hywiä aikeita; waan tultuansa kansan sekaan, hajosi häneltä kaikki hywät opetukset tuuleen. Mutta hän rakasti kuitenkin tätä wiisasta miestä lakkaamatta. Tappelussa Potidaian luona lankefi Alkibiades kerran maahan haawoitettuna; Sökrates suojeli häntä silloin kilvellänsä ja pelasti hänen hengensä. Kun tappelun jälkeen kunnianpalkinto urhoollisuudesta määrättiin Sökrateelle, pyysi tämä tuomareita antamaan palkinnon Alkibiadeelle. — Athēnalaisten onnettomassa tappelussa Delion luona näki Alkibiades, joka jo itsekin oli pakoon rientämässä, kuinka wiholliset ahdistivat Sökratesta. Alkibiades kohta ryntäfi takaisin, karvoitti wiholliset pois ja pelasti siten opettajansa hengen.

Muutamassa iloisessa seurassa löi Alkibiades wedon, että hän löisi erästä rikasta ja arwofasta miestä, Hipponikoa, kowalle, ja sen hän tekikin aiwan julkisesti keskellä katua. Raikki olivat siitä häwyttömyydestä wihoisiaan. Waan seuraavana päivänä meni Alkibiades Hipponikon luo ja pyysi nöyrästi anteeksi, paljastaen feltkänsä pieksettäväksi, niinkuin hän oli hywästi ansainnutkin. Hipponiko antoi hänelle anteeksi ja mieltyi häneen wähällä aikaa niin paljon, että antoi hänelle tyttärensä puolisoiksi. Siwo ja hiljainen waimo ei kuitenkaan sopinut tämmöiselle huliwilille, ja Hipparete — se oli nuoren naisen nimi — lähti wihdoin tiehensä, astuen Arkhontin eteen, pyttämään eroa awiomiehestään. Mutta Alkibiades tuli saapuwille, otti waimonsa syliin ja kantoi hänen kotiinsa, kenenkään estämättä.

Semmoisilla wallattomilla tempuilla teki Alkibiades itsensä kuuluisaksi kaupungissa, ja sitä hän juuri tarkoittikin. Hän osti kerran kauniin koiran ja maksoi siitä noin neljä-tuhatta markkaa. Kaikki kaupunkilaiset ihmettelivät sen koiran kauneutta ja sen kallista hintaa. Silloin Alkibiades leikkasi kauniilta koiraltansa hännän poikki. Hänen ystävänsä kummasteli tätä tekoa ja sanoivat hänelle: „Koko Athēna sinua soimaa, kun olet koirasi pilannut; kaikki ihmiset siitä puhuvat”. „Sitäpä tarkoittinkin”, vastasi Alkibiades naurahtaen, „tarkoitin että Athēnalaiset siitä puhuisivat, niin eivät minusta puhu mitään pahempaa”. — Kerran kului hän torin yli, juuri rahaa kansalle jaettaisissa. Athēnalaiset tervehtivät lemmittyänsä riemu-huudoilla; silloin hän laski pelto-pyhyin, jonka hän oli pitänyt maatteensa liepeen alla, walloillensa, ja kohta alkoi joutko juoksennella linnun perään. Alkibiades nauroi.

Hän koetti elää hylöisemmin ja loistavammin kuin kaikki muut kansalaisensa. Olympian kilpailu-paikkaan ajoi hän seitsemällä wauwilla, jota ei yksikään kuningas ollut vielä tehnyt, ja kolmilla woitti hän kilpailussa.

2.

Tuo turmiollinen sota Athēnan ja Spartan välillä keskeytettiin rauhanteolla vuonna 422, mutta ei lopetettu. Alkibiades, jonka teki mieli saada sota-päällikkyyden mainetta, koki kaikin keinoin uudestaan wiritää sodan liekkiä.

Ennen kaikkea koetti hän kuitenkin puhutella kansalaisiansa tekemään Sikelian saarta vastaan sota-yrityksen, johonka silloin olikin hyvä tilaisuus. Syrakusalaiset ahdistivat kowasti Segestan kaupungin asukkaita Sikeliasa. Nämä jälkimäiset pyysivät Athēnalaisilta apua ja lupasivat häädäsänj 60 talenttia kuukaudessa palkinnoksi kuudesta kymmenestä laiwasta. Alkibiades osasi puheellansa wiehättää Athēnalaiset ja esitellä koko Sikelian walloituksen niin warmaksi, että he nyt suostuivat Segestalaisia auttamaan. Alkibiadeen puheella innoituneena riemuitsi Athēnan kansa jo ennakolta woitosta ja uneksi vielä Afrikanin ja Karthagin walloittamista, jonka perästä muka seuraisi Italian ja Peloponnēson walloitus. Romeampi laiwasto, kuin milloinkaan

ennen, rakennettiin ja varustettiin suurilla kuluksilla, ja ylipäällikkyyks annettiin Nikiaalle, Samatholle ja Alkibiadeelle.

Suuri määrä ennen kuin laivasto lähti ulos sattui Athēnassa tapaus, jonka seuraukset olivat Alkibiadeelle mitä haitallisimpia. Yhtenä yönä wiskattiin kaikki Hermes (Merkurio) jumalalle pyhitetyt kwapatsaat jokaisen talon edustalta kumoon ja särjettiin; sen konna-tyhön oli luultavasti joku juopunut ja wallatoim poika=joukko tehnyt. Kanssa näki tässä teossa uskontonsa halweksimista ja luuli wapauttansa tahdottawan sillä keinoin kukistaa. Syypäänä siihen pidettiin Alkibiades, jonka wihamiehet kokivat kaikin keinoin luowuttaa kansan mielet häntä suosimasta, ja hänestä käwikin kulkupuhe, että hän ystäwiensä joukossa olisi pilkallisesti osoitellut muutamia Athēnalai-sten pyhiä juhla-käytäköksi. Hänen wihamiehensä uhkasivat nostaa häntä vastaan kanteen, ja Alkibiades tahtoi, että tämä asia päätettäisiin ennen hänen lähtönsä Sikeliaan. Mutta hänen wihamiehensä tiesiwät, että niin kauan kuin hän olisi Athēnassa ei heidän kanteensa wai- kuttaisi mitään, sillä kansa ja sotawäki pitiwät häntä lemmittynänsä. He jättiwät siis kanteensa nostamatta ja jouduttiwat laiwaston lähtöä.

Alkibiades purjehti nyt tiehensä. Laivasto tuli Sikelian rannalle (415 e. Kr.) ja päälliköt jo neuwottelivat sota-tuumistansa, kuin yksi Athēnalainen laiva tuli noutamaan häntä wedettäväksi oikeuden eteen. Hänen pois-ollessaan oli, näet, häntä syhytetty uskonnon halweksimisesta ja moni hänen luulluista kanssa-rifkojista oli jo joutunut uhriksi kansan raiwolle.

Alkibiades noudatti tätä haastoa ja nousi laiwaan. Mutta matkalla päätti hän karata wartioltansa; sillä hän ei luottanut Athēnalai-sten huikenteleraisuuteen. Kun sitten joku häneltä kysyi: „Etkö luota omaan isänmaahasi?“ hän wastasi: „en luota omaan äitiini- kään, sillä hän woisi petyksisä wiskata äänestys-urna- an mustan kiven walkean sijaan!“ Hän tuli nyt pakolaisena Elis-maahan, ja kuultuansa, että Athēnalaiset olivat tuominneet hänen kuolemaan ja säätäneet hänen muistonsa kirottawaksi, sanoi hän: „Tahdon näyttää heille, että vielä elän!“ Koston himosta meni hän Spartaan, jossa hän otettiin ilolla vastaan. Tästä lähtien koetti hän kaikin keinoin wahingoittaa Athēnalaisia ja neuwoi Lakedaimonilaisille paraat keinot, joilla saattaisiwat Athēnalai-sten suurimma-ksi wahingoksi käydä sotaansa.

Hänen neuvostansa nämä varustivat Attikan rajalla olevan Dekeleian kylän muureilla ja siitä lähtien tekivät he joka vuosi hyökkäyksiä Athēnan alueeseen. Sitten neuvoi hän lähettämään apua Syrakusalaisille Sikeliaan, jotta Athēnalaisien aiheet eivät sielläkään menestyisi. Apua lähetettiinkin ja siitä seurasi, että tämä Athēnalaisille ensin niin onnellinen sota päättyi heille aivan onnettomasti. Monta tappiota kärsittyänsä tähtyi Athēnalaisen sotajoukon vihdoin antautua vangiksi Syrakusalaisille, jotka lähettivät heidät orjinansa wuorensärkytyöhön lähelle Syrakusaa, jossa saivat kurjasti nääntyä. Nikias ja muut Athēnalaisien sotapäälliköt mestattiin julkisesti Syrakusan torilla. Nyt Athēnalaisien kaikki apuneuvot olivat loppuneet, ja epätoivo valtasi kaikki mielet. Alkibiades oli kostonut.

Tämä huikentelemainen mies omisti Spartassa kaikki Spartalaisien tawat; hän kylpi Eurotaassa, oli kohtuullinen elämässään ja särpi mustaa soppaa, niinkuin todellinen Lakonian mies. Kohta pääsi hän täälläkin niin wanhojen kuin nuortenkin suosioon. Kuitenkin rupefi hallitus luulemaan häntä vaaralliseksi, ja kun hän sen lisäksi oli lounannut Agis kuningasta, niin hänelle ei enää ollut Sparta turvallinen olo-paikka, jonka tähden hän lähti Aasiaan, Perstalaisen maaherran Tisfaserneen luo. Tämänkin osasi hän niin puhutella, että tämä lupasi auttaa Athēnalaisia eikä, niinkuin ennen, Lakedaimonilaisia. Täten sai Alkibiades Athēnalaiset leppymään häneen, ja laittoi niin, että hän kutsuttiin julkisesti takaisin. Waan ennen kuin hän tulisi Athēnaan jälleen, tahtoi hän tehdä mainioita töitä; ainoastaan voiton sankarina tahtoi hän palata Athēnaan. Senpä tähden hän ensin meni Samon saareen, missä Athēnalaisien laivasto oli, ja hänen kansansa tuli onnikin jälleen Athēnalaisien aseille. He löiwät Spartalaiset sekä maalla että merellä ja walloittivat kaikki kadotetut kaupungit ja saaret takaisin. Alkibiadeen nimi waukutti ystämisissä voiton urhoollisuutta, waan wihollisissa pelkoa ja kauhistusta. Spartan tappiolle-joutuneet soturit kirjoittivat kotiinsa lyhyellä tawallansa: „Dnnemme on mennyt, päällikkö on kaatunut, miehet näkewät nälkää, emme tiedä mitä tehdä”. Tässä hädäsänsä lähettiwät Spartalaiset lähettiläitä Athēnaan pyytämään nöyrästi rauhaa; mutta Athenan ylpeä kansa ei suostunut rauhan ehdotuksiin.

Alkibiades nyt purjehti aimoollisen saaliin kanssa, ja muasfansa kuljettaen voiton=merkkiä 200 hävitettyä vihollis=laiwaa, takaisin syntymä=kaupunkiinsa. Hänen lähestyessänsä Peiraieyn satamaa, odotti määrätön kansan=paljous rannalla; hän ei kuitenkaan nousut maalle, ennenkun rannalla näki omaisensa. Nyt hän astui maalle; kansan filmät olivat ainoastaan häneen kääntyneet eivätkä näyttäneet ensinkään huomaawan muita hänen seuraasaan olevia päälliköitä. Alkibiades meni kansankokoukseen ja puolusti itsensä kaikkia niitä shytöksiä vastaan, joita hänen päällensä oli kannettu, mutta ei kuitenkaan soimannut kansaa, waan ainoastaan omaa kowaa onneansa; puheensa lopulla hän kiihoitti Athēnalaisia urhoollisesti jatkamaan sotaa. Kansa antoi hänelle kaiken hänen omaisuutensa takasin, peräytti hänen päällensä julistetun kirouksen ja asetti hänen itsewaltaiseksi päälliköksi sekä maalla että merellä. Rhyndel=filmin otti Alkibiades vastaan kansalais=tensa luottamuksen osoitteet, ja moni joukonkin seassa iiki hänen entistä kowaa kohtaloansa.

Mutta kuitenkin Alkibiades vielä toisen kerran tuli hawaitsemaan, kuinka epäwakaainen ja muutteluwainen kansan suosio on. Hän purjehti taas Samon saareen ja järjesti laiwastonsa Notion niemen wieresjä, lähellä Efeson kaupunkia, koska taas Dysander Peloponnesolaisen laiwaston kanssa oli tämän kaupungin satamassa. Kerran lähti Alkibiades laiwastostansa vähäksi aikaa maalle ja jätti komennon alapäälliköillensä, kuitenkin sillä tarkalla käskyllä, ett'eivät missään tapauksessa antautuisi tappeluun. Mutta Dysander osasi nerokkaasti käyttää hywäksensä Alkibiadeen pois=olon, purjehti satamasta ulos ja hyökkäsi Athēnalaisen laiwaston päälle, jonka miehistö ei ollut ensinkään waurullansa. Kun Alkibiades palasi, näki hän laiwastonsa häwiötä, jota hän ei enää woinut korjata millään keinoin. Mutta Athēnan kansa, saatuaansa tästä tapauksesta tiedon, suuttui kowasti Alkibiadeesen ja pani hänen pois päällikkyhden wirasta, ikään kuin hän olisi ollutkin shyppäänä koko onnettomuuteen. Näin tämä mies, joka vähää ennen oli ollut kansalaistensa epäjumala, taas äkisti lankeasi onnensa kulkulalta alas.

Hän meni Thrakiaan, johonka hän oli jo ennen rakennuttanut itsellensä huwi=linnan. Waan rakkkaus isänmaatansa kohtaan ei sammunut hänessä koskaan. Kun Athēnalaisen laiwasto oli Agiospotamon

(nuohivirran) luona (405 e. Kr.) ja soturit irstaifesti lähtivät hajallensa mannermaalle, kokoilemaan ryöstö=saalista itsillensä, waikka Dyzander oli lähistöösä, niin Alkibiades, joka näki tämän waaran, meni Athēnan päällikön luo ja lupasi pakoittaa miholliset wähällä aikaa ratkaijemaan tappeluun, jos hänelle annettaisiin oja komennosja. Mutta päällikkö häiti hänen pois, sanoen: „Alkibiadeella ei ole enää mitään käskemistä!” Siitäpä seurasi, että Athēnalaiset kärsiwät kauan tappion Agospotamon luona, ja sen perästä itse Athēnan kaupunki joutui alttiiksi Spartalaisten kostolle”.

Spartalaiset eivät kuitenkaan luulleet olewansa voitostaan warmat, niin kauan kuin Alkibiades eläisi. He ajoivat häntä takaa ja hänen täytyi paeta Aasiaan Persialaisen maaherran Farnabazeen luoksi. Hän oli aikeisja matkustaa täältä Persian kuninkaan luo, saattaaksensa tämän avulla pelastaa isänmaansa peritabosta. Waan Dyzander waati Farnabazeelta tämän waarallisen miehen hänelle jätettäväksi, eikä helpottanut, ennenkuin Farnabazes viimein laitto i kaksi murha=miestä, jotka Alkibiadeen surmaifivat. Nämä eivät uskaltaneet käydä julkisesti hänen kimppuihinsa; he sytyttiwät siis sen huoneen palamaan, jossa hän makasi. Tulen lähinästä heränneenä, Alkibiades, wäki=puukko kädesjä, töytäsi ulos tulen läwitse. Silloin murhaajat kaukaa ampuiwat hänen nuolilla kuoliaaksi, leikkasivat häneltä pään poikki ja wejwät sen Farnabazeelle.

VI. Kritias ja Theramenes. — Thrasymbulo.

Kritias ja Theramenes.

Sitten kuin Dyzander oli saanut voitton Athēnalaisen laiwaston yli, lähti Spartan sotajoukko itse Athēnaa vastaan ja walloitti tämän onnettoman kaupungin. Athēnan muurit rewittiin alas, huiluin ja pasunain pauhatesja. Kaikki paraat laimat wiettiin pois, niin että ainoastaan 12 huonoa lasti=wenettä jäiwät Athēnalaisille. Kansan walta kukistettiin ja kaikki maan=pakoon ajetut ylimykset tuliwat ilomiehin takaisin. Wapaata Athēnaa ruwettiin nyt hallitjemaan Sparta=

laisen mallin mukaan; kolmekymmentä Spartalaisille-suosioollista kaupunkilaista saivat rajattoman vallan (tiranni-vallan) ja muut kaupunkilaiset heitä kutsuivatkin „kolmeksi-kymmeneksi tiranniksi“. Nämä, joilla oli Spartanlainen sotamiehistö tukenansa, murhasivat ja ryöstivät mielivaltaisesti.

Näiden tiranniiden päämiehenä oli Kritias, joka ensi-alussa osasi tuumiinsa taimuttaa erään kansanystävänkin, nimeltä Theramenes. Waan kun tämä vihdoin pahaksui Kritiaan julmuutta, ja siis, waikka turhaan, koetti taimuttaa häntä leppeämpään hallitus-tapaan, niin Kritias päätti masentaa Therameneenkin. Sitä warten teki hän luettelon, johonka pantiin 3,000 kansalaista, muka „kansan parhaat“. Ainoastansa näille „Parhaille“ suotiin walta ja oikeus olla sota-aseilla warustetuina ja päästä waltion wirtoihin. Kaikkien muiden kansalaisten täytyi antaa sota-aseensa pois. Näitä sääntöjä vastaan puhui Theramenes mitä kiwaimmasti. „Eikö ole mahdotonta“, sanoi hän, „että ainoastaan nämä kolme-tuhatta hyviä ovat ja kaikki muut pahoja?“ Yhtä hymin murhaamiset yhä jatkettiin eikä kohdanneet ainoastaan kansan-ystäviä ja kansa-vallan suosijoita, waan jokaista warakasta, jonka omaisuutta tiranniiden teki mieli. Therameneen waadittiin ottamaan osaa näihin hirmutöihin; mutta hänpä ei suostunut siihen ensinkään, hän lausui waan: „Pitääkö meidän, jotka kutsomme itsämme Paraisi, harjoittaa semmoisia wääriä tekoja?“ Siitä lähtien pitivät nuo kolmekymmentä Therameneen kowin waarallisena miehenä heidän mielivaltaistensa ja päättivät hänen kufistaa.

Neuwoskunta kutsuttiin kokoon; mutta sitä ennen oli jo wartiawälle annettu käsky tulemaan saapuwille, kantaen salaisesti miekkoja muassansa. Therameneen läsnä-ollessa nousi Kritias ylös ja sytytti häntä perustus-la'in wihaajakksi ja waltion hätritsijäksi. Kun hän oli lopettanut kanteensa alkoi Theramenes puhua puolestansa ja kohta kuului kokouksessa monta ääntä hänen hywäksensä. Kritias arwasi nyt, että jos päätös jäisi neuwoskunnan waltaan, Theramenes kenties päässsi wapaaksi. Hän puheli salaisesti toisten tiranniiden kansa. Sitä lähti hän pois ja käski wartijat tulemaan kokouspiiriin kaiteiden ääreen. Tullessaan takaisin sanoi hän neuwoskunnalle: „Nämä miehet antawat tietää, että he eiwät salli meidän päästää Therameneesta wapaaksi, koska hän on häpeämättä julmasti herjännyt hallitusta.

Waan koska uudet lakimme kieltävät teitä ilman tuomiotta rangais-
masta ketään niiden kolmen-tuhannen kansalaisen joukosta, niin minä
nyt teidän kaikkien suostumuksella pyyhkiän Therameneen nimen pois
luettelosta. Sitten hän on kolmenhymmenen wallassa eikä pääse ran-
gaistuksestaan.”

Tätä kuullessaan, Theramenes kawahti ylös paikaltansa, juoksi
tarttumaan pyhään alttariin ja puhui: „Minä anon teiltä, miehet,
sitä, mitä woin suurimmalla oikeudella waatiakkin. Tiedän kyllä, ett’ei
tämä alttari woi minua suojella, mutta näiden täytyy näyttää, että
rikkowat ei ainoastaan ihmisiä, waan jumaloitakin vastaan. Mutta
te Athēnan miehet, ettekö tahdo itsiänne auttaa ja ettekö näe, että tei-
dänkin nimenne voidaan yhtä mielivaltaisesti luettelosta hävittää?”

Kritias kutsui ne yksitoista miestä esiin, joidenka oli wirta war-
tioida wangit ja saattaa kuoleman-tuomiot tähtäntöön; näille hän
fanoi: „Me jätämme teille Therameneen, joka on la’illisesti tuomittu
kuolemaan; wiekää hänet wankuteen ja tehkää sitte niin kuin welwol-
lisuutenne waatii!” Silloin palvelijat wetiwät alttarin juurelta The-
rameneen, joka huusi jumalia ja ihmisiä awuksensa. Neuwoskunta ei
tohtinut puolustaa häntä, sillä wartijat wetiwät aseensa esiin, ja kan-
san-hytävän Therameneen täytyi tyhjentää myrky-pikari.

Thrasymbulo.

Surmattuansa Therameneen, nuo „Kolmekymmentä” jatkoivat
entistä hirmuhallitustaan ja ryöstiwät Athēnan etewimmiltä asukkailta
sekä omaisuuden että hengen. Monikin jätti kotikaupunkinsa ja lähti
wapaehtoisesti maanpakoon. Theba, Megaris ja Argos ottiwat pako-
laiset ystävällisesti vastaan. Mutta pianpa walkenikin Athēnalaisille
pelastuksen päivä.

Thrasymbulo, joka kerran oli Alkibiadeen kanssa yhdesjä ollut
Athēnalaisen laiwaston päällikkönä, waan nyt oli pakolaisten joukossa,
lähti Thebasta seitsemän-hymmenen pakolaisen kanssa ja warusti Attikan
rajalla olewan Fylen linnan, niin että siitä tuli pakolaisten turwapaikka.
Hänen joukkonsa eneni päivä päiväältä ja Athēnan kolmekymmentä
tirannia alkoivat tulla häbillessä. He tulivat Fylen linnaa walloitta-
maan; mutta se ei heille onnistunutkaan ja heidän täytyi suurella

tappiolla wetäytyä takaisin. Nyt teki Thrasybulo joukkoineensa pieniä sotaretkiä, joissa hän aina woitti ja wiritti sillä tawoin miehissään innon ja uskalluksen.

Kritias ja hänen towerinsa eivät enää luulleet Athēnassa oleman heillä turvallista olopaikkaa ja wetäytyivät nyt Eleusiin kaupunkiin. Siellä tapatti Kritias kaikki, joita hän piti itsellensä vaarallisina. Mutta Thrasybulo kulki yöllä pienen sotajoukkonsa kanssa, jossa jo oli 1,000 miestä, aiwan esteettä Athēnan edustalle ja alkoi piirittää Peiraieyn (Pireon) satamaa. Nuo kolmekymmentä keräsivät miehiä niin paljo kuin waan saivat, mutta heidän väestöltään puuttui urhoollisuutta. Nyt syntyi ratkaisewainen tappelu ja Thrasybulo sai voitton. Mutta hänpä käytti voittonsa leppeimmällä tawalla eikä kostonut werisesti entisiä weritöitä. Pakenewia kansalaisia ei ajettu takaa, kaatuneilta ei otettu muuta kuin aseet pois; muuten ottivat woittajat ainoastaan elatus-tarpeensa. Nyt tehtiin kaupunkilaisten kanssa suostumus; nuo kolmekymmentä eroitettiin wallastaan ja vuonna 403 e. Kr. sai Athēna wapautensa ja perustuslakinsa jälleen; waan entiseen kukoistukseensa ja woimaansa ei se päässyt enää milloinkaan.

VII. Kuwauksia Kreikkalaisten elämästä. *)

1. Elämä Athēnassa.

Olemme katselleet Athēnan mahtawuutta ja loistoa siihen aikaan kun Perikles nerollansa johdatti sen asiat. Luokaamme vielä filmät tämän kaupungin jokapäiväiseen elämään, joka myöskin laillansa kuwailee tämän merkillisen kansan luonnetta. Lähtekäämme hetkeksi Athēnaan.

Kuikaisin aamulla, kukan laulaessa, alkoi maä-wäestö iloisella laululla ja pauhinalla kokoontua kaupunkiin, tuoden elatus-aineita myytäväksi. Kauppa-puodit awattiin, kadut wähitellen täyttiwät ihmijistä ja hälinä alkoi. Yksi osa asukkaista meni kukiin ammatti-töihinsä, toi-

*) Mukailtu kirjasta „K. Fr. Becker's Weltgeschichte“, 8:s painos.

set lähtivät eri virkatoimiinsa, oikeustoihin ja muualle. Määrä-ai-
koina päivästä, aamu-puolella ja iltasella ennen ateriaa, oli tapa kä-
vellä Akrisjon rannoilla ja kaupungin ympärillä, missä ilma oli puh-
das ja raitas ja meri saarinensa tarjosi ihanan näkö-alan. Se paikka,
johon enintään väkeä tuli kokoon, oli Tori (Agora). Siinä julkiset kan-
san-kokoukset pidettiin; sen warrella olivat Neuvostunnan palatsi ja
Arkhotien tuomio-istuin, ja yli-hympäri seisoi rihkama-puoteja, woide-
kauppoja, kultasepän-pajoja ja parran-ajelijain asemat, mihin aina
kokoontui joutilasta ja uuteliasta väkeä, onkimaan päivän kuulumiset.
Useat kaupunkilaiset, joilla oli tiloja ulkopuolella kaupunkia, ratsasti-
vat warhain aamulla ulos, järjestivät orjain työt ja tulivat vasta
myöhään illalla takaisin. Monella myöskin metsän-käynti ja woimis-
telu-harjoitus oli toimensa. Kylvyhänsä Kreikkalaiset eivät ainoata päi-
mää laimin-lhöneet; tavallisesti kylwettiin edellä aterian. Rikkailla
oli kylpy-laitos kotosella, köyhemmät menivät julkisiin kylpyhuoneisiin,
jotka talwis-aikana heillä myöskin oli suojana kylmää vastaan.

Enimmät Athenalaiset kantoivat lyhyen alus-waateen ja sen
yllä pitkän waipan eli hameen (pallion), joka rikkailla oli wärjättyä,
köyhemmillä wärjäämätön ja tuon-tuostakin pestävä. Aine oli tawal-
lisesti willainen; mutta liinaakin usein käytettiin, ollettiin waimo-
wäen waatteiksi. Suuren arwon panivat Kreikkalaiset waippansa so-
maan ja taitawaan kantamiseen; joka ei sitä osannut, pidettiin raakana
ja siwistymättömänä. Tärkein tempu siinä kohden oli taito heittää
waippa säännöllisesti wajemman olkapään yli, niin ett'ei se edestä
eikä takaa maassa laahannut. Naifilla oli alus-waateen päällä lyhyt-
mäinen jakku, alhaalta warustettu kirjawilla raidoilla tai nauhoilla, ja
päällimmäisnä oli waippa. Miehet niinkuin waimotkin woitelivat ruumis-
tansa woiteilla, ja tyhyitä Afialaisia lemu-aineita käytettiin paljon.
Keltaista punteria, mustetta filmä-ripsiin, walkeista ja punaista iho-
maalaa, muhkeita korma-renkaita, formuksia, ranne-renkaita, witjoja,
helmiä ja kalliita kiviä — tätä kaikkea Athenan naiset tiesivät ihanan
muotonsa kaunistukseksi käyttää. Ulkona käwellesä oli miehillä sauwa
kädessä, naifilla aurinko-warjostin. Yöllä joku orja, tuli-soihju kädessä,
jai astua edellä. Kaupungissa tavallisesti kuljettiin jalkasin; rikkailla
kuitenkin oli waunujakin taikka kulkivat kannin-tuolisissa.

Waiikka temppeelit ja julkiset rakennukset Athēnasssa olivat komeinta laatua, ei rakennus-tapa yleensä ollut mitenkään loistawa. Yksityiset asunnot olivat enimmästi pieniä, ja kadut olivat ahtaat ja mutkaiset. Huoneidensa sijustaa rikkaat koristelivat mukheimmalla tavalla ja kulluttivat suuret summat kauniisiin asun-laluihin.

Kreikkalaiset eivät istuneet runalla, waan makasivat pittänänjä lepo-sioilla. Suhlā=pidoissa oli ruoka-sali täynnänsä suitsutusta ja muita lemuja. Pöydillä rehoitti hopeiset ja kultaiset, usein jalokiwillä koristetut astiat. Wierailta oli seppeleet päässä, ja jokaisen takana seisoi orja passaamassa. Kloisisssa seuroissa walittiin yksi lemu-kuningas, joka järjesti juomingit, esitti maljat, sääsi leikkilisiä juonti-lakeja ja joskus kyllä saattoi jollekulle liian kohtuulliselle juojalle kaataa wii-nin kaswoihin. Jos ei muutoin iloa syntynyt, kutsuttiin tanssaajattaria ja huilun-soittajia, toisinaan myös silmän-kääntäjiä ja pilantekijöitä.

Merkitittäwä kohta Kreikkalaisten elämässä on se, että wapaalla kansalaisella oli aika joutilaampi, kuin ylipäänsä meidän-aikaisilla ihmisillä. Tämä saattoi tapahtua ainoastaan sillä tavoin, että melkein kaikki ruumiilliset työt olivat eri ihmis-luokan, nimittäin orjain, niskoilla. Melkein kaikissa Kreikan waltioissa oli orjain lukumäärä paljoa suurempi kuin wapaiden. Köyhemmälläkin kansalaisella oli tawallisesti joku orja; jokaisessa vähemmässäkin taloudessa tarwittiin niitä useita kaiken-laisiin askareisiin, niinkuin jauhattamiseen, leipomiseen, keittämiseen, waatteiden tekoon ja muihin palvelus-toimiin. Muita orjia käytettiin tehtaisissa, joita oli Athēnasssa suuri joukko. Maalla taas niitä tarwittiin maanwiljelykseen, karjan-hoitoon, metsänkäyntiin ja kalan-pyyhntöön. Toisinaan annettiin orjain oppia tieteitä, ja silloin niitä käytettiin hienompaan palvelukseen, niinkuin lasten opettamiseen, taikka kirjureiksi ja eteen-lukijoiksi. Wiitiskymmentä orjaa ei ollut mitään tawaton omaisuus; rikkailta oli usein paljoa enemmän. Epä siis ihmettä ole, että esm. Attikassa wapaiden ja orjain suhta mainitaan olleen niinkuin yksi kolmelle. Wielä sata vuotta Perikleen aian jälkeen näkyy Attikan wäkiluku olleen enemmän kuin puolen-miljoonaa, josta noin 130,000 wapaata ja lähes 400,000 orjaa. Nämä viime-mainitut olivat osittain orjina syntyneet, osittain olivat sodassa saatuja wankeja; sillä näiden tawallinen kohtalo oli orjuus.

Wapaiden joutilas olo vaikutti sen, että jokainen kansalainen helposti saattoi ottaa osaa valtiotoimiin joko kansankokouksissa tai tuomarikunnissa. Mutta työttömyys vaikutti aian-pitkään turmiollisesti Athēnalaiisten tapoihin, sitä myöden kuin yhteis-henki Peloponnesolaisen sodan aikana weltostui. Työn kunnia oli kadonnut, ja köyhemmät kansalaiset, jotka eivät wiitsineet taikka eivät osanneet työtä tehdä, antautuivat rahan edestä tehnoin häivitsijäin palvelukseen, jolla tavoin valtio-asiat hämmennettiin ja pilattiin. Samaan aikaan myöskin tapojen puhtaus alkoi hävitä, ja Athēna kadotti sen loistawansian, mikä sillä oli Kreikan yhteis-elämässä ollut.

2. Kreikan Oraakelit ja yhteiset Juhlat.

Waiikka Kreikan eri valtiot usein eliwät sodassa ja eripuraisuudessa keskenänsä, oli kuitenkin muutamia yhteisiä kansallislaitoksia, jotka heidät toisiinsa sitoi ja sowytti. Semmoisia olivat yhteiset oraakelit ja vielä enemmän yhteiset kansalliset juhlat.

Kreikkalaisten oraakelien joukosta oli Delfon oraakeli Fokiin maakunnassa etewin ja mainioin. Parnasson nuoren lounaisella rinneellä, erään puoli-hymppärisen nuori-notkon perässä, keskellä jyrkkiä nuorenseniä ja korkeita kukkuloita, olivat toinen toistansa ylempänä Apollonin temppeli-kartanot ja tuo pyhä vastaus-paikka, nimeltä Pēthō, josta ennustus-lauseet annettiin. Alempana lewisi Delfon kaupunki ja sen etu-kaupunki, Pylaia, aina Pleisto-wirran partaalle saakka, joka etelä-puolelta oli nuori-notkon rajana. Tuo Pēthō niminen paikka, josta ennustukset saatiin, oli luolan-kaltainen onkalo ahtaalla suulla, josta musta, huimaawainen höyry nousi. Ken sitä sisäänsä hengitti, lankefi kohta loween ja puhui houreissa sekawia lauseita, joita luultiin jumalunden hänelle antawan. Apollonin papit, jotka tässä johdattiwat ennustustoimen, walitsiwat neitsyen jostakusta Delfolaisesta perhekunnasta. Tämä walmisteli itseänsä pyhillä harjoituksilla wirkaansa ja tuli nyt olemaan Pēthia'na, — se wälitappale, jonka suun kautta Apolloni muka antoi tietonsa ja ennustuksensa. Wanhimpina aikoina annettiin oraakelin lauseet ainoastaan ferran nuoteensa, kewään alussa, mutta sittemmin aina joka kuukauden seitsemäntenä päivänä. Rysyjäin täytyi walmistaa itsiänsä rukouksilla, puhdistuksilla ja uhreilla. Silloin Pēthia, joka sitä ennen oli kolme päivää paaston-

nut ja erääsä pyhästä lähteestä kylpenyt, miettiin ennustus-paikalle, missä laakeri-oksilla koristettu iso kolmi-jalka seisoi juuri tuon suitssewan onkalon päällä. Tuskin oli hän tähän istunut ja saanut tuota maan-alaista höyryä hengittää, niin jäsenensä alkoivat hirveästi rytkiä, tuffansa nousi pystyyn, silmät kääntyivät nurin, suu mahtoili, ja julmasti ulwoen hän wihdoin raiwoissaan lykkäsi kakkonaisia sanoja, mitkä pappien oli asia ko'tota ja yhteen sowittaa, jotta niistä jään-nöllinen, tavallisesti runomittaan puettettu, wastaus syntyi.

Delfolaisen oraakeli arwo ja maine lewisi jo aikaisin kalliin Kreikkalaisiin heimokuntiin, ja olletikin Dorialaisilla oli tapana jokaisessa tärkeämmässä tilassa kysyä neuwoa Delfon jumalalta. Myös wieraatkin kansat, niinkuin Kreikon esimerkistä olemme nähneet, noudattivat toisinaan samaa tapaa, ja koska kysyjät useinkin rikkailla lahjoilla palkitsivat ennustus-jumalan suosiota, niin Delfon temppeli ja koko sen ympärystä täyttyi äärettömistä aarteista. Sitä myöten kuin Kreikkalainen taide yleni, kokoontui tänne uhri-lahjoiksi suuri joukko ihanimpia taide-teoksia. Sumalien ja urosten kuwa-patsaita, muoto-kuwia kuninkaista ja sotapäälliköistä sekä kilpa-kiistojen voittajista nähtiin siinä pystytetyinä; suuria aarteita kultaa, hopeaa ja muita kalleuksia sekä kalliimmat kappaleet voitto-saaliista, waskista kilpiä, lainwan-noksia j. n. e. tässä säilytettiin, ja lyhyet päällekirjoitukset ilmoittivat sekä antajan nimeä että lahjan syytä. Jos tähän ajattelemme temppeli-palwelijain, uhraajain, tietäjain ja joka suunnalta tulwailewain wierasten paljouutta, niin woimme arvata, mikä wilkas liike pienesä Delfon kaupungissa oli.

Näin Delfon oraakeli uskonnollisella alalla yhdisti Kreikan eri waltiot ja heimokunnat. Delfossa myöskin kokoontui eräs niinkutsuttu Amfiktyoni-kunta, s. t. s. neuwokunta, johon kaksi-toista Kreikan heimokuntaa lähettivät kukin kaksi jäsentä, päättämään yhteisistä uhri-juhlista sekä järjestyksen ja rauhan pitämisestä juhlan aikana. Liittoon kuulumaiset waltiot antoivat asia-miestensä wannoa heidän puolestaan, että he karkin woimin suojelisivat Apollonin temppeliä Delfossa, eivätkä sodassa koskaan perin-juurin häwittäisi Amfiktyonilaista kaupunkia taikka siltä weden-saantia estäisi. Näin tämä liitto-laitos koetti rakentaa jonkun jos heikonkin yhdyss-steen Kreikan riitelewäin waltioin välillä.

Voimallisempi yhdyks=side itse kansallis=tunnolle olivat kuitenkin ne yhteiset juhlat ja kilpa=taistelut, jotka määrä=aikoina wietettiin eri paikoissa Kreikanmaata. Semmoisia juhla=taisteluja olivat: Põtholaiset leikit, jotka joka neljäs wuosi wietettiin Delfon seuđuilla Amfikthonien esimiehyhyden alla; Isthmolaiset leikit, jotka Poseidonin (meren=jumalan) kunniafsi pidettiin Korinthon kannaksella; Nemeialaiset leikit Argoliin maakunnassa, jotka niinkuin edellämäinitutkin wietettiin joka toinen wuosi; ja wihdoin Olympialaiset leikit, jotka olivat kaikista tärkeimmät ja mainioimmat. Nämä wiimemäinitut pidettiin joka neljäs wuosi kesä=sydännä Eliin maakunnassa Alfeion rannalla, eräässä Zej jumalalle pyhitetyssä puistossa. Niiden yleisempi merkitys mainitaan alkaneen Syfurgon aikoina; mutta wasta w. 776 e. Kr. ruwettiin kirjoittamaan ylös woittajat, ja tästä wuodesta Kreikkalaiset sittemmin tawallisesti lukiwat aian=lasakunsa, niin että neljä ajastakoa luettiin yhteen ja kutsuttiin „Olympias“. Niinpä esimerkiksi Salamiin tappelu (w. 480 e. Kr.) tapahtui 74:nnen Olympiaan ensimmäisellä wuodella. Juhlan kesäessä piti koko Peloponneson saarennossa oleman yleinen rauha, ja Eliin maakuntaan ei kukaan saanut tulla aseilla warustettuna.

Olympialaiset leikit alkoivat päiwän koittaessa, sitten kuin yö oli wietetty uhreilla ja wirkillä jumalien kunniafsi. Juhla=wieraat, jotka asuivat telteisssä öljypuiden alla, kokoontuivat kiista=paikan (Stadion) ympäri Alfeion pohjois=rannalle, kiista=tuomarit asettuivat siöillensa aitauksen sifä=puolelle, ja taistelijat astuivat esiin, huuntaen jumalat todistajiksi, että muka olivat kymmenen kuukautta walmistainneet tähän kiistaan. He olivat ihan alastomina ja iho yltä=yhltse öljyllä woideltu. Nyt oli kilpa=juoksu ensimmäinen tehtävä. Kuuluttajat huusivat heleällä äänellä: „onko täällä kukaan, joka woipi näitä kilpailijoita soimata, että owat kahleita kantaneet tai siwotonta elämää pitäneet?“ Jos ei siihen mitään wastattu, alkoi juoksu, ja joka ensinnä perille pääsi, hänen nimensä ja syntyä=kaupunkinsa kuuluttajat julistiwat ja katsojat ääneensä kertoiwat. Kiista=paikan wieresessä oli ajo=kenttä (Hippodromo) noin 1200 askeletta pituudelta, missä kilpailtiin selkä=hewosilla tai wauuilla, kassi ja neljäkin hewosta waljaisa. Kentän toifesja päässä olivat karsinat, joista ajajat lähtiwät liikkeelle, toifesja päässä taas oli kassi pshwästä, joiden wälitse wauujen piti

täyttä wauhtia laskea, kulkeakseen koko kentän pituutta 12 kertaa. Tämöinen kilpa-ajo oli kyllä vaarallinen; sillä monet waunut särkyivät pirstoiksi ja ajajat menettivät henkensä. Mutta voitto pidettiin hywin maineellisena hewosten omistajalle, ja moni kuningaskin lähetti usein tuliset heponsa voittosille.

Muita kilpa-kiistoja oli painin=hyönti ja nyrkki=taistelu. Nyrkkipillä ollessa, oli taistelujain kädet ja käsivarret kowilla nauhoilla ristikkäin ympäröitynä. Myöskin juoksu huilujen soitannon mukaan ja kiekawiskaus erällä „disko“ nimisellä metalli=sewyllyllä tawattiin taistelujen joukossa. Yksi päivä ei riittänytkään näihin kaikkiin kilpoihin, waan niihin kului jo Persialais=sodan aikana wiisi päivää ja enemmänkin. Mutta voitto kilpa=juoksuissa pidettiin aina etewimpänä kunniana.

Juhlän wiimeisenä päivänä woittajat seppelöittiin, koko wäki=joukon iloisesti pauhatesa. Juhlallisessa saatoksessa tuotiin woittajat pyhään puistoon, huilun=soittajat sekoittivat säweleensä kansan ilohuutoihin ja kulkasita sirotettiin tielle. Parahimman juoksiman nimi ensin huudettiin, ja riemu=huudot raikuiwat kaikkien suusta. Woittopalkintona oli seppäle oljypuun oksista; sen paniwat kiista=tuomarit woittajan päähän. Mutta tämä seppäle oli korkein maine koko Kreikkamaassa ja tuotti kunniaa ei ainoastaan woittajalle, waan hänen syntymä=kaupungillinkin. Sen wooksi hänen kansalaisensa ottiwat hänen juhlallisesti vastaan, lauloiwat hänelle ylistys=runoja ja pystyttiwät hänelle muisto=patsaita marmorista ja waskesta. Eräs wanha Kreikkalainen kuoli ilosta, kun hänen poikansa woittajana häntä syyleili, ja wanhuksen hautajaisissa oli koko Olympialainen wäki=joukko ruumista saattamassa. Eräs Rhodolainen, Diagoras, joka itse kerran oli woittajana ollut seppelöity, toi wanhalla iällänsä Olympiaan kaksi poikaa, jotka molemmat saiwat woiton=seppeleen. Salomielisesti nämä paniwat seppeleensä wanhan isänsä päähän, nostiwat hänen hartioilensa ja kantoiwat ukon juhlallisesti wäki=joukossa. Kaikki kiittiwät wanhuksen onnea ja eräs Sakedaimonilainen lausui hänelle onnen=toivotukseksi: „Kuoleppas jo, Diagoras! sillä ethän toki aikone taiwaasen nousta“, osoittaen näillä sanoilla, ett’ei suurempaa maallista onnea ollut odotettawana. Ja todella ei ukko enää woinut niin paljon iloa kestää, waan heitti henkensä kokoontuneen joukon silmäin edessä.

Se fuuri wäen=paljous, joka aina neljän vuoden perästä tuli wafi kokoon Olympiaan, houkutteli sinne myöskin taide=miehiä, runo=niekkoja ja kirjailijoita. Maalarit tässä näyttelivät taide=kappaleitansa, runoniekat lauloivat wärshnsä kansan kuullen ja muut kirjaniekat lukivat teoksensa kokoontuneille juhla=wieraille, koska tämä oliin paras julkaisemisen keino. Niinpä esim. Herodoto Halikarnasfolainen, „historian isä”, jonka kirjasta meillä on enin osa niitä tietoja Aasian waltakunnista ja Persialais=sodan waiheista, mitä edellisessä olemme kertoneet, mainitaan Olympialaisissa leikeissä w. 456 lukeneen jonkun osan teostansa. Samalla lailla tämä tilaisuus käytettiin kaikenlaisiin kuuluttamisiin. Sääntöjä, liittoja, julkisia kehoituksia ja julkisia maineita ilmoitettiin tässä koko Kreikan kansalle heleä=äänisten kuuluttajain kautta, ja Olympian leikit tulivat ihanimmaksi kansallis=juhlaiksi kaikille Kreikkalaisille.

VIII. Pelopidas ja Spaminondas.

1. Pelopidas.

Sitten kun Athēnan kukistus oli tapahtunut, alkoi Spartalaisten ylhöys paifua rajattomaksi. Rauhan ajalla rynnisti heidän päällikönsä Foibidas sotajoukkoimensa Thebaa vastaan, jossa sisällinen eripuraisuus oli syttynyt ylimysten ja kansan puolueen välillä, ja warusti Kadmeian linnaa sotamiehistöllä. Waan tästä ryöstöstänsä eiwät Spartalaiset saaneet kauan iloita. Niiden pakolaisten joukossa, jotka wettähtiwät Athēnaan, oli yksi Thebalainen nuorukainen Pelopidas. Hän ei saanut enää rauhaa niin kauan kuin kotikaupunkinsa oli wihollisten wallassa, ja nostatti kapinan. Kaikki Spartalaiset päälliköt aiottiin yöllä tappa ja sotamiehet ajaa pakoon. Kaikki oli tätä warten ystäwien kanssa Thebassa tuumattu ja valmistettu. Määrätyh päiwän koittaessa lähti Pelopidas sängen warhain yhdentoista kumppaninsa kanssa liikkeelle. He oliwat metsästäjain näköisiksi puetut, heillä oli muassaan koiria ja kaikellaisia metsästyskapineita, ettei heidän liikkeensä tuottaisi mitään erinäistä huomiota. Illalla myöhään tuliwat he

Theban tienoille ja menivät kaupunkiin eri porttien kautta. He kokou-
tuivat keskinäisen välipuheensa mukaan yhden kumppaninsa Rharonin
taloon. Tänne olivat jo kaikki liiton jäsenet kokoutuneet, aseet olivat
esillä, kaikki varustivat itsensä veriseen työhönsä.

Spartalaisen puolueen päämiehet Arkhias ja Filippo olivat par'aikaa
kapinaliittolaisen Fyllidaan luona juomingissa. Tämäkin oli niin enna-
kolta tuumattu. Fyllidas pakoitti heidät juomaan paljo ja odotti kump-
paniansa. Yht'äkkiä tuli lähettiläs sisään ja antoi Athenan ylimäiseltä
papilta kirjeen, joka ilmaisi koko kapinaliiton. Arkhias juopuneena nyö-
käytti naurussa suin päätänsä, kun lähettiläs jätti kirjeen hänelle.
„Siinä on tärkeitä asioita“, sanoi lähettiläs, „sinun pitää lukea se
paikalla“. „Tärkeät asiat huomenna!“ sanoi Arkhias hymyillen ja pani
kirjeen kädestänsä pois. — „Se on oikein“ — huusi Fyllidas — „nyt
on juonnin ja ilon aika; minä olen kutsunut tanssijattariaikin tänne,
jotka tulevat kohta“. Nämäpä tulivatkin aivan heti. He olivat
liittolaisia naisvaatteissa ja heillä oli väkipuukot mukanaan piilossa.
He lähestyivät kumpainstakin riemuitsevaa tirannia, vetivät aseensa
esiin ja pistivät nämä hengettömiksi. Yksin ajoin murhattiin toiset-
kin Spartalaisen puolueen päämiehet.

Raupungin asukkaat heräsivät tästä järkästä. Itsekukin pani
lamppunsa tahi kynttilänsä palamaan, mutta piti omensa lujasti lukit-
tuna. Kaikki odottivat rauhattomina päivän koittoa. Vapauttajat
näyttäytyivät nyt juhlassesti pappien kanssa, jotka huiskuttivat rau-
han seppeleitä, torilla, johonka koko kansa oli kokoutunut. Epaminon-
das astui esiin ja selitti jalolla puheella kokoutuneelle kansalle Pelopi-
daan kunnia-työn. „Kellä vielä lienee“, sanoi hän, „sydän isänmaal-
lensa, hän ryhtyköön aseisin vapautta suojellaksensa!“ Kloisena seu-
rasi kansa tätä neuvoa. Athenalaisetkin, jotka koettivat jokaisessa tilai-
suudessa wahingoittaa perittyä wihoillistaansa, Spartaa, laittoivat sinne
miehiä amuksi. Linnoitus piiritettiin kowasti ja jo muutamien päivien
perästä täytyi Spartan soturien antautua. Siten pääsi Theba jälleen
wapaaksi.

2. Epaminondas.

Waan kyllähän se voitiin jo ennakoltaikin arvata, ett'eivät pöyh-
keät Spartalaiset suinkaan kärsisi sitä, että niin hyvä saalis otettiin

heiltä pois. Se varustiwat hirmuisen sotajoukon ja meniwät Thebaa ahdistamaan. Sokainen, joka näki tämän uhkaawan sotajoukon matkalla, piti warmana että se kurjamainen kaupunki nyt saapi perikatonsa. Waan Thebalaiset, jotka Pelopidaan teko oli tehnyt urhoolliseksi, varustiwat itsensä jalosti suojelemaan wasta saatua wapauttansa ja paniwat sotajoukkonsa päälliköiksi kaksi kunnon miestä, Pelopidaan ja Epaminondaan. Nämä ystäwykset näyttiwät julkisesti, kuinka yksityiset mainiot miehet owat koko kansan woima ja siunaus; Pelopidaan ja Epaminondaan kansa nousi ja waipui Theban kaikki kuulusuus ja suuruus.

Epaminondas oli syntyisin wapasukuisesta mutta köyhyyneestä perheestä, joka oli kuitenkin pitänyt huolen hänen kaswatuksestaan. Tämä nuori mies oli tieteissä niin oppinut, että hän saattoi kilpaillla Kreikan kuuluisimpien miesten kanssa. Sitä paitsi sai hän suoramielisellä, oikeutta harrastawalla ja rakkalla oleollansa paljo ystäviä, ja niiden joukossa Pelopidaankin. Tämä olisi mielellänsä jakanut hänen kansansa suuren omaisuutensa, mutta Epaminondas ei suostunut koskaan ottamaan mitään wastaan, waikka hänellä wälistä oli suurikin puutos. Hänellä oli ainoastaan yksi päällyswaate eikä kerran woinut moneen päivään lähteä kotoansa, kun ainoa päällyswaatteensa oli pössössa. Kunniawirkoja ei hän hakenut milloinkaan, waan oli walmis palvelukseen, milloin isänmaa häntä siihen tahtoi. Jos hänellä annettiin pienempi tai suurempi wirka, niin hän teki toimituksensa aina mitä tarkimmalla huolenpidolla. Hänen perustus=aatteensa oli, että mies antakoon wiralle kunnian eikä wirka miehelle. Eräälle Persialaiselle lähettiläälle, joka tuli hänen luoksensa kultasäkkien kanssa häntä muka lahjoimaan, wastasi hän: „Ystäwäni! jos kuninkaallasi on hywät aikomukset isänmaatani kohtaan, niin kultiasi ei tarwita; waan jos hänellä on taas wahingolliset aikomukset, niin kultasi ei woi tehdä minua isänmaani pettäjäksi. Mutta lähdeppäs paikalla kaupungistamme, ett'et muita miekoittelisi”. Sodassa sittemmin päällikkönä ollessansa sai hän tietää, että ase=kantajansa oli eräälle sotawangille antanut wapauden rahaa wastaan. „Annappa mulle kilpeni jälleen”, sanoi hän tälle tylysti. „Koska rahat owat pilanneet kätesi, niin sinä et enää kelpaa seurakumppanikseni waaroisssa!”

Tämä oikeutta harrastawa mies oli nyt Theban sotajoukon päällikkönä ja meni urhoollisesti Spartalaisia wastaan. Hänen ystäwänsä

Pelopidas oli erinäisen nuorukais-osaston, „pyhän joukon”, päällikkönä; nämä olivat juhlallisesti wannoneet voittoa tahi kuolla. Leuktran kaupungin luona yhtyi kumpainenkin sotajoukko toiseensa. Merokkaasti järjesti Epaminondas pienen joukkonsa monilukuisempaa vihollista vastaan. Jotta viholliset eivät enemmyhdellensä voisi päästä heitä takaapäin ahdistamaan, antoi hän joukkonsa marssia kiilan kaltaisena winona kolmikolkkana. Tällä wino-rivisellä sotajärjestyksellä woipi vihollisia ahdistaa yhdestä kohden kaitin woimin, sillä vihollisten suuret sotajoukot eivät kykene yhdellä haawaa vastustamaan sitä. Siten hajoiitti Thebalaisten kiila Spartalaisten sotariivit; Spartalaisten kuninkaallinen päällikkö sortui nyt uskollisimpain ystäväinsä kanssa. Viholliset peräytyivät hämmästyneinä ja hakivat turwansa paolla. Tällä mainiolla sotawoitolla vuonna 371 e. Kr. pääsivät Thebalaiset kerassaan Kreikanmaan suurimmaksi ja arwoillisimmaksi kansaksi. Semmoisena järjestivät he Makedoniankin kuningas-waalit.

Kun sanoma tästä tappiosta tuli Spartaan, niin niiden äidit, jotka olivat pelastauneet pakenemalla, tulivat kowin surullisiksi; he eivät julkenneet näyttäytyäkseen. Ne äidit taas, joidenka poiat olivat kaatuneet sotakentälle, tulivat iloisina ja kukka-seppeleillä koristetuina torille ja hyleillen toiwottivat toisilleensa onnea siitä, kun olivat kantaneet isänmaalle niin urhoollisia poikia. Nyt arweltiin mitä pakolaisille tehtäisiin, sillä Pykurgon laki sääsi näille mitä kowimmat rangaitukset. Mutta tänä hädän aikana tarwittiin paljo soturia, sen tähden fanoi toinen, eloon jäänyt kuningas: „Antakaamme la'in maata tänä päivänä; waan huomenna se herätköön kaikkine kowuukkinsa jälleen!” Tähän tyydyttiin ja pakolaiset armahdettiin.

3. Urosten kuolema.

Kohta sen jälkeen riensi Epaminondas urhoollisesti Spartalaisia ahdistamaan heidän omaansa maasansa. Hän tunkeutui Peloponneson saarennolle ja walloitti täällä kaupunkia toisen toisensa perään. Messenialaisettin kutsui hän wapauden sotaan ja ilmielin suostui tämä ahdistettu kansa hänen ehdotukseensa. Spartalaisille tuli mitä suurin hätä ja he pyysivät yksin wanhoilta vihollisiltansa Athenalaisilta apua. Nämäpä suostuivatkin siihen, sillä Theban kaswama suuruus käwi heidän kateeksensa. Mutta Epaminondas ei peljästynyt siitäkään, ru-

pesti waan vielä urhoollisemmasti ahdistamaan Spartaa itseänsä. Hän tunkeutui jo kaupungin torille asti; mutta Spartalaisten hätä kehoitti heitä sotimaan niin urhoollisesti, että hänen täytyi peräytyä takaisiua ja hän wetäytyi nyt Mantineian luo. Tämän kaupungin lähistöissä tuli heille vuonna 362 e. Kr. merinen tappelu. Spartalaiset sotivat häädästä wimmattuina, mutta kuitenkin joutuivat he tappiolle. Thebalaiset, joilla oli Epaminondas uros päällikkönä, tunkeutuivat woi-
malkkaasti wihollistensa riviä kohden ja löiwät niitä järjestänsä kuumoon. Tällöin sattui päällikköhön yksi wihollisten wiskinkehäs, jonka rautainen wä'äkäs kärki jäi hänen rintaansa. Merinen kamppailu alkoi nyt tämän haavoitetun ympärillä, mutta hänen omansa pelastivat hänen wihollisten joukosta.

Tieto Epaminondaan haawoituksesta tuotti Theban sotajoukolle hämmästystä ja sydämmellistä huolta; sotiminen seifautettiin ja waikka he olivat voitolla, niin wihollisia ei ajettu takaa. Mutta witon kunnian wei uros kansansa tuonelaan. Lääkärit ilmoittivat, että hänen täytyisi kuolla, kus'ikään keihäsrauta wedetään haawasta ulos. Epaminondas antoi sen olla wetämättä, kunnes hänelle ilmoitettiin, että Thebalaiset olivat lopullisesti woittaneet ja että hänen kilpensä oli saatu warjelluksi. Tämä kilpensä annettiin hänelle ja hän suuteli sitä. Sit-
ten sanoi hän: „Minä olen elänyt tarpeeksi asti, sillä minä kuolen woittamatonna“. Ja kun hänen ystäwänsä itkivät ja suriwat sitä, ett'ei hän jättänyt waltakunnalle yhtään poikaa, niin Epaminondas wastasi: „Minä jätän teille kaikki kuolematonta tytärtä, Leuktran ja Mantineian tappelut!“ Sen sanottuansa wedätti hän keihään haawasta ulos ja heitti urhoollisen henkensä.

Sillä aikaa kuin Epaminondas kamppaili Lakedaimonilaisia vastaan, soti Pelopidas Thessaliasa Feran hirmuhaltijata Aleksanteria vastaan, joka oli koettanut walloittaa koko Thessalian. Tämä otatti hänet wietkaasti wangitsensa. Ja kun wankeudessa ihmisiä käwi häntä puhuttelemassa, niin hän wapaasti ja julkisesti puhui hirmuhaltijaa vastaan ja sanotti Aleksanterille: „Minusta on kummaa, että niin kauan annat minun elää. Sillä kun minä pääsen wapaaksi, niin minä koston sinulle“. Aleksanteri tyysi: „No minkä tähden Pelopidas kiiruhtaa kuolemaan?“ — „Sen tähden“, sanoi Pelopidas, „että jumalat wihaisiawat sinua sitä enemmän!“ Mutta kohta tuli Epami-

nondas Theban sotajoukon kanssa ja vapautti ystävänsä. Ei kauan sen perästä täytyi Pelopidaan uudelleen mennä Thesfaliaan sotimaan Aleksanteria vastaan. Tämä kawala mies oli lahjonut Athēnalaijettin ja uhkasi Theballe tulla vaaralliseksi. Pelopidaan lähdettyä soturiensa Thebasta, sattui yht'äkkiä auringon pimeneminen. Siitä tuli Theban sotawäki tottelemattomaksi eikä ruwennut marsimaan edespäin. Pelopidas palkkasi silloin omin päinsä kolme sataa ratsastajaa ja waelsi niiden kanssa edelleen. Hänen pieni joukkonsa eneni matkalla, mutta ainoastansa muutamia Thebalaisia oli kanssansa. Siitä sai hirmuhal-tija urhoollisuutta, niin että hän meni Pelopidasta vastaan suurella sotajoukolla. Pelopidas teki kuitenkin noista sattumalta kerätyistä soturitan-sa uroot ja löi Aleksanterin tappiolle, ja tämä piiloitteli soties-fansa yhden wartijamiehensä takana. Kun Pelopidas voitosta uljas-tuneena aiwan yksinänsä tunkeutui vihollisten joukkoon, niin hän eroi-tettiin kumppanistansa ja tapettiin tantereelle. Koko sotawäki furi häntä, niinkuin olisi joutunut mitä suurimpaan sotatappioon. Ihmiset leikkasivat tukkansa lyhyeksi muka murheen merkiksi; mutta eipä sillä hywä, wieläpä hewoijetkin kerittiin.

IX. Filippo Makedonialainen. Demosthenes ja Fokioni.

1.

Thesfaliasa taistellesfansa ryhtyi Pelopidas Makedoniankin waltakunnan asioihin ja warjeli Amyntaan vanhimman poian, kuningas Aleksanterin, waltikkuutta; mutta nuorimman pojan Filippon wei hän sotapanttiansa Thebaan. Filippo eli täällä Epaminondaan luona ja oppi tämän jalon Thebalaisen tawalla kunnan sotapäälliköksi ja soturiiksi; mutta tärkeintä oli hänelle, että hän oppi Thebassa tunte-maan Kreikan waltioiden epäjärjestykset, eripuraisuudet ja turmel-tuneet tawat.

Keskimäisen welsjen Perdikkaan kuoltua, pyrki Filippo päästä tälle walta-istuimelle; mutta hänen kohtalonsa oli kuitenkin ensimmältä

fangen waifea, sillä monta muutaikin samalle walta-istuimelle pyrkijää ilmaantui ja wiholliset uhkasivat waltakuntaa joka puolelta. Waan Filippo ei sittenkään pelästynyt; hänellä oli kylläksi luottamusta itseensä, woittaakseen wihollisensa. Kuitenkin piti hän kaikki keinot oikeina, joilla hän waan woitti tarkoituksensa ja hän oli siis sekä wiisas, urhoollinen ja nerokas sotapäällikkö että uskon ja wielas asioisfansa. Sakkaamatta piti hän Kreikan kaupunkiloisfa suurilla summilla muutamia asukkaita pettäjäin toimesfa, jotka hänen lahjominansa möiwät isänmaansa wapautta muukalaiselle walloittajalle.

Wielfaudella ja wiisfaudellansa fai Filippo kaikki muut walta-istuimelle pyrkivät tieltänsä pois ja päästyhänsä yksinänfa kuninkaaksi, rupesti hän sotimaan niitä raakoja muukalaisia vastaan, jotka uhkasivat waltakuntaa pohjois- ja länsipuolelta, ja woitti heidät monesfa werisesfä tappelusfa. Niisfä sodisfa totutti hän sotawäkenfä urhoollisefsi, ja teki sen pelättämäxfi ja woittamattomäxfi sillä omituisella sotajärjestyksellä, jonka hän oli Epamintondaalta oppinut ja itse wielä parannellut. Tätä sotajärjestystä kutsuttiin makedonialaisefsi falangisfi. 8,000 miestä raskailfa aseilla warustettuja soturia seisoi kuudesfatoista riwisfä peräkkäin ja wiiden edellä käymän riwimiehillä oli noin neljän-toista jalan pituiset keihäät; koko joukko näytti kiilalta, ja keihästen kärjistä syntyi ikäänkuin metsä, jonka läwitse ei käynyt tunkentuminen.

Ennen kaikkia koetti Filippo walloittaa Kreikkalaisten Makedonian rannalla rakentamat uudiskaupungit; hän walloittikin Amfipolin, piiritti Bydnan ja ryösti Trakialaisilta Kronidon kaupungin; tämän kaupungin warusti hän wahwalla linnoituksella ja sille annettiin nyt uusi nimi Filippo. Suuret kulta-kaiwannotkin Pangaiosfa jäiwät sen kaupungin kansfa hänen waltaansa; hän kaiwatti niitä niin utterasti, että hän fai niistä joka wuosi tuhat talenttia. Siten fai hän rahaa lahjoina jakaaksensa kaikille niille pettureille, joita hänellä oli Kreikan kaupunkiloisfa. Hänen wakuntuksensa oli, ett'ei niin korkeata muuria löydy, jonka yli kullalla lastattu aasi ei woisi nousta.

Mutta Filippo ei tyhtynyt kuninkaalliseen waltakuntaansa, Makedoniaan; hänen elämänsä tarkoitus oli walloittaa eripuraisuuksien ja tehnojen tapojen heikontamat Kreikan waltiot. Sitä warten oli hän jo tehnyt Thesfialalaiset ystäwiksensä auttamalla heitä Feran hirmu-

haltijata vastaan, joka uhkasi valloittaa koko Thesfalian.. Siten oli hänellä warma walta waeltaa Thesfalian kautta warsfinaista Kreikanmaata valloittamaan, ja hän odotti ainoastaan tilaisuutta sekautuksensa tämän maan astoihin. Syyh sai hän kohta.

Fokiilaiset, joidenka piiritunnassa tuo Apollonin temppelin ja orakelin tähden kuuluisa ja pyhä Delfon kaupunki oli, olivat wiljelleet Apollonille pyhitetyn maakappaleen. Siitä syystä safoitettiin he suurella rahasummalla, jota eivät jaksaneetkaan maksaa. Thebalaiset, jotka jo ennestään olivat Fokiilaisille wihamieliset, alkoivat nyt tuon „pyhäksi“ nimitetyn sodan; sillä jumalalle pyhitetyn maan warjeleminen oli heillä muka tarfoituksehna. Mutta Fokiilaiset, jotka olivat sangen köyhviä, ryöstimät hädäsänsä Delfon temppelin kalliit tawarat hankkiksensa niillä itselleen liittolaisia awuksensa. Meljä sotapäällikköä oli heillä sodassa toinen toisensa perästä ja sotimisensa onnistui joffeenkin hymvästi. He tunkeutuivat woiton sankareina Thesfaliaan asti, mutta Thesfaliaalaiset kutsuivat Filippon awuksensa. Hän tuli ja woitti Fokiilaiset suuresa tappelusssa. Hänen teki jo mielensä tunkeutua Thermophlan kautta Kreikanmaahan, mutta täälläwä olifin Athenalainen sota-joukko häntä estämässä ja hänen täytyi nyt jättää aikensa toistaiseksi. Siitä syystä walloitti ja häwitti hän seuraawana vuonna (348 e. Kr.) Athenalaisten liittolais-kaupungin Olynthon Rhalkidiken niemellä.

2.

Kreikkalaiset soteudessaan eivät arwanneet pitää tätä pienen pohjoisen waltakunnan kuningasta ensinkään heille waarallisena; mutta yffi mies hawaitfi jo aikaisin Filippon mieliwän walloittaa koko Kreikanmaan, ja koki kaikin woiminsa waroittaa kansalaisiansa tästä waarallisesta wihollisesta. Tämä jalo Kreikkalainen oli Demosthenes. Hänen isänsä oli miekkaseppä Athenassa ja hän itsekini te'etti orjillansa samaa työtä. Seitsenwuotisena jäi hän jo isättömäksi. Heikkoutensa ja kiuulloisuutensa wuoksi ei hän woinut woimistella muideu poikain rinnalla ja hänen täytyi kärsiä monta parjausta. Ei kukaan arwanut silloin wielä hänestä tulewan mainion puhujan, sillä hän oli heikko-rintainen, tapaili sanojansa eikä osannut ääntää oikein R-kirjaintakaan. Hän kuuli kerran Kallistrato puhujan sanelewan ja se wai-

Kutti hänessä niin, että hän päätti ruveta opettelemaan puhujaksi. Hän luki nyt hyvin ahkerasti Kreikan kirjanielkojen teoksia, omistaaksensa niiden esitys-tawan, ja tuon ison teoksen, Thukydideen historian, kirjoitti hän 8 kertaa puhtaaksi. Hän kuunteli myös mainion miisjaan Platonin sekä Isaijo puhujan opetuksia.

Esinnäkin teki hän julkisen kanteen holhojiansa vastaan, jotka olivat tuhlanneet hänen tavaransa omaaksi hyväksensä. Hän woitti riitansa, mutta ei saanut kuin vähäsen osan omaisuuttansa jälleen. Nyt rohkeni hän julkisesti puhua Athēnan kansaston kuullen, mutta hänen puheellensa vihellettiin ja naurettiin. Samalla lailla käwi hänelle toisjakin kertana. Suuttuneena ja paholla mielin juoksi hän kotiinsa ja malitti ystäwällensä Satyroille, joka oli näyttelijä, että kansa teki wäärin, sillä se kuunteli monen raakamaisen ihmisen puhetta mielellänsä, mutta pilkkasi häntä, waikka hän oli niin suurella utteruudella tutkinut puhuma-tiedettä. „Mivan oikein“, sanoi Satyro, „mutta ehkä tästä pahasta päästään, jos nyt luet mulle jonkun kohdan Sofokleen tai Euripideen teoksista“. Demosthenes teki sen ja Satyro lausui nyt samat sanat niin luontewasti ja mukawasti mallaten katsannollansa, että Demosthenes luuli kuulewansa aiwan toista kohtaa. Hän hawaitsi silloin, että häneltä wielä puuttui paljo, mutta yhtähywin rupefi nyt sitä utterammasti parantelemaan wilojansa.

Käntänjä kowemmaksi taiwuttaaksensa, meni hän meren rannalle ja koki huutaa, niin että se kuuluisi aaltojen pauhatesa rantaa vastaan. Siellä pani hän pieniä kiviä suuhunsa ja koetteli kuitenkin puhua selwästi; hän käweli jyrkkiä wastamäkiä puhuen kowasti, jotta hänen hengityksensä taipuisi paremmaksi. Sotta hänen ei kaukaan aikaan käwisi meneminen kansan sekaan, leikkasi hän tuffansa toiselta puolen päättä. Tämän wapaatahtoisen wankeutensa ajalla totutti hän itseänsä maan-alaisessa huoneessa peiliin katsoen muodostamaan ruumiinsa liikennettä ja katsantoansa asian mukaisesti. Siten opeteltuansa puhui hän uudestaansä kansalle, ja nyt häntä yleisesti kiiteltiin. Ei kellään puhujalla ole ollut huonompia luonnon lahjoja eikä kukaan puhuja ole tullut niin mainioiksi ja tähdelliseksi, kuin suurin puhuja Demosthenes.

Niin waikeasti opitun taitonsa käytti Demosthenes isänmaansa hyväksi. Kreikkalaiset olivat jo siweytensä suhteen pahenneet; mutta wäsymättömällä utteruudella koki Demosthenes juuruttaa tähän hui-

kentelemaan kansaan entisen urhoollisuuden ja siivheyden; hän muistutti Athenalaisille, mitä urostöitä Miltiades ja Themistokles olivat tehneet, varoitti heitä kavahtamaan sortajansa iestä, kehoitti heitä vastustelemaan vihollisansa omin neuvoinsa, jotta vapauden warjeleminen ei jäisi palkattujen liittolaisten huomaan. Hän waati warakkaat antamaan raha-apuja sotaan ja herkeämään rauhallisesta laiskuudesta ja lewäperäisyydestä. Walitettawasti ei tämän jalon miehen parhaista ja kiwaimmista puheista pidetty paljo lukua, sillä Athēnassa oli sekä paljo pahentunutta wäkeä että myös parempainkin kansalaisten joukossa useat, jotka eivät luulleet woitawan pelastaa isänmaan wapautta ja tahtoivat siis millä keinoin hywänsä olla Makedonian kuninkaalle rauhalliset. Tämä mieli oli Fokionillakin, ja hänestä tulikin Demostheneen wastustaja.

Fokioni oli luskantekijän poika. Koko ikänsä wietti hän köyhyydessä ja oli oloissaan aina wakainen; sillä hänen ei nähty naurawan eikä itkewän. Hän ei käynyt koskaan yleisessä kylpy-paikassa, ja hän piti aina kätensä päällyswaateen alla piilossa, niinkuin Kreikan siwistyneillä oli tapana. Sotaretkillä käwi hän aina awo-jaloin ja wähisissä waatteissa, niin että sotamiehet pitivät sitä erinomaisen kylmän talwen merkinä, jos hän jolloukulloin teki siitä poikkeuksen. Hän oli näöltään synkkä ja jupinen, jonka tähden kukaan ei seurastanut hänen kansansa. Kun muutama koiran-silmä pilkkasi häntä kerran tuikeasta katsannosta, niin että Athēnalaiset rupestiwat nauramaan, sanoi hän: „Katsantoni ei ole vielä wahingoittanut ketään, mutta näiden ympärillämme seisowien nauru on jo tuottanut waltiolle paljon kyyneleitä!“ Waikka hän oli köyhä, hän ei kuitenkaan huolinut keltään almua ottaa, ja kun Makedonialaiset lähettelivät, jotka tarjosiwat hänelle sata talenttia lahjaksi, tuliwat hänen luoksensa, niin hänen waimonsa oli leipää alustamassa ja hän itse wettä kantamassa. Fokionin kotona elettiin mitä tarkimmasti; Athēnalaiset kutsuivat häntä „oikenden harrastajaksi“. Kun Demosthenes plyytti sotaan Filippoa vastaan, kehoitti Fokioni aina lyhyesti mutta nerokkaasti rauhaan. Fokionin ruwetesfa puhumaan kansalle, sanoi Demosthenes toisinaan ystäwillensä hiljaa: „Tuossa on puheeni kirwes!“ Ja tätä kirwestä pelkäsi Demosthenes enemmän kuin kaikkia muita Athēnan puhujia. Kun he kerran erimieltensä tähden riiteliwät kiwaasti toistensa kanssa, huusi Demosthenes wihoisiansa: „Athēnalaiset tappawat sinun, jos he waan tulewat

raivoonsa!" — „Ja sinun", — vastasi Fokioni — „jos he tulevat jär-
 kiinsä!" Kun Fokioni katkerasti nuhteli Athēnalaisia semminkin kewyt-
 mielisyhdestä, niin hänen ehdotuksensaakin silloin tavallisesti hyljättiin.
 Kun puheensa kerran waikutti suosiwia ääntäyksiä, niin hän kummeksi
 sitä ja lausui: „Sanoinko minä nyt mitään tuhmasti?" Wuonna
 318 e. Kr. Athēnalaiset syyttiwät Fokionia petturiksi ja hänen täytyi
 tyhjentää myrkkypikari. Kun muutama hänen ystävänsä fanoi hänelle:
 „Woi Fokioni, mikä ansaitsematon onnettomuus sinua nyt kohtaa!"
 vastasi hän rauhallisena: „Mutta ei mikään odottamaton, sillä kai-
 kille mainioille Athēnalaisille on käynyt samalla lailla!"

3.

Sillä aikaa kuin Filippo wiipyi sotaretkillensä Illyriassa ja
 Thrakiasa, jatkoivat Kreikkalaiset „pyhää sota" mitä suurimmalla wi-
 han wimmalla. Fokiilaiset olivat ottaneet temppelein viimeisetkin ta-
 warat hankkiaksensa niillä liittolaisia ja Thebalaisten täytyi nudestaan
 kutsua kuningas Filippo awuksensa. Filippo osasi wiekkaasti asiata
 pitkittämällä pettää ja suurilla lupauksilla wiehättää Athēnalaiset; sitten
 wetäytyi hän Thermopylan kautta onnettomia Fokiilaisia vastaan ja
 häwitti voitollisten sotajoukkoinsa kanssa heidän kaksikymmentä kaupun-
 kiansa hirmuisella julmuudella,

Hän oli kuitenkin niin wiisas, että hän sillä kertaa wetäytyi
 maahansa jälleen. Thermopylan ahtaat piti hän kuitenkin wallas-
 fansa Makedonialaisella warustus-wäellä. Wiekkaasti odotti hän ai-
 noastaan uutta tilaisuutta saadaksensa taas sekantua Kreikan asioihin,
 ja hänen lähettiläänsä waelsiwat sillä aikaa kaupungista kaupunkiin
 Kreikanmaalla lahjomassa mahtawimpia miehiä. Kuuluihin niistä
 isänmaansa pettäjistä oli Athēnalainen puhuja Nisthines. Tämä sekä
 muut hänen-kaltaisensa waikuttiwat niin, että uusi pyhä sota päätet-
 tiin aloittaa Amfissan kaupunkilaisia vastaan Lokriin maakunnassa, jotka
 oliwat käyttäneet tuon Apollonille pyhitetyn Krisjan lehdon wiljamaaksensa.
 Tuon lahjotun Nisthineen neuwosta walittiin Filippo itse ylipäälli-
 köksi (w. 339 e. Kr.).

Demosteneen toimesta Athēnalaiset tosin warustautuivat sota-
 aseilla; mutta he eiwät kuitenkaan woineet estää Filippoa walloitta-
 masta Amfissan ja asettamasta sotamiehistönsä Elateian linnaan Lok-

riin maakunnassa. Nyt oli Makedonialaisille vakinainen turvapaikka Lokriin maakunnassa ja siitä oli heidän huoleka mennä Boiotiaankin.

Nytpä Athēnalaiset näkivät selvästi, että heitä odotti seuraavana vuonna ratkaiseva sota vapautensa edestä. Väsymättömällä innoilla kehotti Demosthenes kansalaisiansa yksimielisyhteen ja sotaan tuota heidän yhteistä vihollistansa vastaan. Thebalaisetkin, jotka nyt havaitsivat waaran, yhdistyivät Athēnalaisten kanssa, ja w. 338 e. Kr. lähtivät Kreikan yhdistetyt sotajoukot Boiotiaan, ja sotivat Rhaironeian luona Makedonialaisia vastaan. Filippo komenti itse soturiansa Athēnalaisia vastaan, ja hänen kahdeksantoista-wuotias poikansa Aleksanteri Thebalaisia vastaan. Kreikkalaiset sotivat urhoollisesti, mutta Thebalaisten pyhä joukko, 400 miestä, kaatui tykkönään, ja Athēnalaisten täytyi paeta Makedonialaisten falangi-rivien alta; vihdoinsa yleinen pako lakaisi Kreikan sota-rivit.

Harvoin lienee kukaan sotapäällikkö riemuinnut niin paljo kuin Filippo mainiosta voitostansa Rhaironeian luona. Mutta hänen kiitokseksensa täytyy myöntää, että hän näytti olevansa hywin kohtuullinen ja jalomielinen Kreikkalaisia kohtaan. Kun joku kehotti häntä hävittämään Athēnan, niin hän hylkäsi sen neumon näillä sanoilla: „Kuinka pitäisi minun, joka kunnian tähden olen nähnyt niin paljon waiwaa, nyt hävittää kunniani näyttely-paikka?“ Athēna menetti kuitenkin Rhersoneson ja melkein kaikki saarensa, mutta Makedonian sotamiehistöä ei jätetty kaupunkiin. Waan Thebalaisten täytyi kärsiä kowempaa kohtelemista, sen tähden että nämä olivat ensimmältä pitäneet Spartan kanssa yhtä. Heidän linnaansa, Kadmeiaan, pantiin Makedonialainen sotamiehistö, heidän kaupunkiinsa asetettiin 300 Makedonian puolta pitävää hallitusmiehistä, ja samassa monta Filippin vihamiestä ajettiin maanpakoon tahi tapettiin. Theba oli ollut woimallinen ainoastaan wähän aikaa, ja Pelopidas ja Epaminondas olivat turhaan tehneet työtä.

Filippo ei tahtonut forttaa Kreikan woimia, hän tahtoi päinwastoin käyttää heitä sotaan Persian waltakuntaa vastaan Aasiassa. Sen tähden oli hän niin laupeas kuin mahdollista, jotta yhden kunnan waltakkuus tuntuisi Kreikkalaisille kärsittämältä. Yhteisessä kokouksessa Korinthossa, johonka oli kerähtynyt lähettiläitä Kreikan erityisistä maakunnista, walittiin hän yksimielisesti päälliköksi Persialaisia vastaan,

joita nyt aiottiin kurittaa heidän entisestä karkauksestaan Kreikanmaahan. Niinostaan Sparta ei tahtonut ensinkään ruveta muukalaiselle apua antamaan. Wihoisensa kirjoitti Filippo heille: „Jos minä tulen Spartaan, niin ei yhdenkään teistä pidä jäämän maahan!” — „Jos”, kirjottivat Spartalaiset hänelle vastaukseksi eikä yhtään sanaa muuta. Filippo jätti sotimisensa Spartan kansa ja warustiihen nyt Persialaisia vastaan. Kun hän Makedoniasa vietti tyttärensä häitä, niin hänen henkivartijainsa päällikkö Pausanias murhasi hänen. Murhaaja otettiin kiinni ja tapettiin. Kuningas oli kerran tuominnut Pausaniaan riita-asiasa väärin, ja sitä kostaaksensa murhasi tämä hänen.

Filippo oli juuri wähää ennen kshynyt Delfon oraakelilta ennustusta sotaretkelle lähdistänsä Asiaan ja saanut vastaukseksi:

„Katsa, jo härkä on seppelehisä ja uhraaja eesä”.

Tämän ennustuksen selitti kuningas merkittewän Persialaisten perikatoa, mutta nyt joutui hän itse uhriksi ja sai salamurhaajan kädestä surmansa.

X. Aleksanteri Suuri.

1. Aleksanterin kaswatus ja hallituksen alku.

Filippon kuoltua tuli vielä mainiampi mies, hänen poikansa Aleksanteri, waltiffuuteen.

Aleksanteri oli erinomaisilla luonnon-lahjoilla warustettu nuori ruhtinas. Hänen isällänsä oli ollut hartaimpana haluna kaswattaa tämä poikansa kaikenlaiseen kelpoon ja kuntoon sekä hengen että ruumiin puolesta. Hän kutsui sitä warten Kreikan silloisen wiisaimman miehen, Aristoteleen, hoviinsa, johtamaan nuoren Aleksanterin kaswattusta. „Minä olen iloinen siitä”, kirjoitti hän Aristoteleelle, „että lapsi syntyi sinun eläisäsi, jotta sinä saat hänen kaswattaa ja tawuttaa kunnolliseksi kuninkaaksi”. Ei koskaan ole mainiampi opettaja neuwonut mainiompata oppilasta. Aleksanteri rakastikin opettajaansa sydämmensä koko hartaudella.

Jo aikaisin näytti poika harrastawansa mainioita tekoja. Hän halusi koko maailman kuninkaaksi tulla ja kaiken ihmis-tiedon yksinäiseksi omistajaksi. Oman isänsäkin mainiot työt kävi hänen kateeksensa. Niin usein kuin voiton sanomia tuotiin, että Filippa oli valloittanut sen tai sen kaupungin tahi tehnyt sen ja sen kansan alamaiseksensa, tuli poikainen huolelliseksi ja walitti itku-silmin: „Woi kuitenkin, isäni vielä walloittaa koko maailman eikä jätä minun tehtäväkseni mitään!“ — Mieluisimmasti hän kuunteli, kun opettajansa kertoi hänelle muinosten sankarein uros-töistä, sobista ja tappeluista. Homero oli sentähden hänen mieli-kirjansa. Hartahin toiwonsa oli päästä niin mainioiksi uroiksi kuin Athillee, mutta myöskin saada urostekonsa niin ihanilla runoilla ylistetyiksi. Homeron laulut olivat hänelle niin rakkaat, että hän öitsikin pani ne päänsä alle, jotta hän heti herättyhensä saisi niitä taas lukeaksensa. Yksin sotaretkillänsäkin hän kuljetti tämän kirjan mukanaan, säilyttäen sitä kultaisessa arkussa. Niin kuin Athillee uroskin, oli hän mainio ruumiinsa norjuudesta, warsinkin kilwan=juoksuksa. „Eikö sinun te'e mieleksi“, kysyivät kerran nuoret ystävänsä, „Reikkalaisten julkisissa kilpa-taisteluisa juosta kiista-palkintoa warten?“ — „Eyllä kaiteti“, sanoi hän ylpeästi, „jos wain kuninkaita on kansani kilpailemasa“. Kerran tarjottiin hänen isällensä kaunis, mutta warsin hurja ja keshyön sotahewonen, nimeltä Bukesalo jonka hinta oli tawattoman korkea, nimittäin kolme-toista talenttia, (lähes neljä-kymmentä tuhatta markkaa). Paraat ratsastajat koettiwat sille keinoansa, mutta sepä ei sumainnutkaan ketään seläsfään. Runingas käski wiedä eläimen pois, koska sillä ei kumminkaan woinut kukaan ihminen ratsastaa. Aleksanteri pyysi silloin, että hänenkin annettaisiin vielä koettaa. Rohkealla luottamuksella meni hän hewosen luo, tarttui ohjaksiin ja talutti hewosta ensin wasten aurinkoa. Sillä hän oli hawainnut, että se pelkäsi omaa warjoansa. Hän siweli ja suositteli sitä sitten ja pudotti salaisesti päällhyswaatteensa. Nyt yksi hyppäys, ja nuorukainen istuu jo hewosen seläsfä. Hepo lentää kuin nuoli hänen kanssansa pitkin kenttää. Filippa ja kaikki läsnä-olewat wapi-sewat peläten tämän rohkean nyt menettävän henkensä. Mutta kun hän iloisena ratsasti jälleen ja käänteli hewoista niin kuin tahtoi milloin oikealle milloin wasemmalle puolelle, ikäänkuin tämä olisikin ollut keshyin eläin koko maailmasa, niin kaikki ihmetteliwät. Filippa itki

ilosta ja sano i poikaansa syleillen: „Sae poikani toinen kuninkaan-
waltakunta itselle; Makedonia on sinulle liian pieni?” — Persian
lähettiläät, jotka näkivät Aleksanterin Makedoniasa, ihmettelivät häntä
ja pelkäsivät jo sitä waltakuntaa, jonka ohjat tulisivat olemaan niin
voimakkaassa kädessä.

Kahdeksantoista vuoden vanhana soti hän urhoollisesti Khairo-
neian tappelussa, jossa Kreikkalaiset joutuivat tappiolle. Voitto oli
pääasiallisesti hänen wauittamansa. Kaksikymmenentenä wuotena
tuli hän kuninkaaksi. Hallustoi mi oli nuorelle kuninkaalle ensimmältä
sangen waikea. Yltä-ympäri nsä rupe siwat kaikki walloitetut kansat nyt
kapinoitsemaan; kaikki pyrkivät jälleen wapaiksi. Athenalaiset pilkka-
wat tätä nuorta Makedonialaista ja kutsuivat häntä lapsaksi ja koke-
mattomaksi nuorukaiseksi, jota ei tarwitsisi ensinkään peljätä. „Athe-
nan murien edustalla”, sanoi Aleksanteri, „tahdon heti näyttää, että
olen mies!” Paikalla lähti hän sotajoukkoinensa liikkeelle. Se wai-
kutti; kaikki rupe siwat jälleen hänelle alamaisiksi. Nyt riensi hän jäl-
leen ja walloitti jalosti sotimalla pohjaiset ja läntiset kansat. Yhtäkkiä
lewisi sanoma, että Aleksanteri olisi muka kuollut. Koko Kreikan maassa
riennuttiin silloin, sillä wapautensa kadottaneet Kreikkalaiset wihasiwat
Makedonialaisten waltaa. Zuhlia wietettiin ja uhria uhrittiin, ja
Thebalaiset tappoiwat jo Makedonialaisen sotapäällikön heidän kaupun-
gisansa ja ajoiwat sotawäen pakoon. Mutta salaman nopeudella tuli
Aleksanteri heidän portillensa ja näytti vielä eläwänsä. Sillä kun he,
hänen waatiessaan heidän antautumaan hänen waltaansa, siihen antoi-
wat kopean wastauksen, niin hän walloitti kaupungin rynnäköllä ja
häwitti sen perinpohjin. Ainoastansa Pindaro runoilijan huoneen hän
jäästi sen tähden että Pindaro oli niin kauniisti runoillut wittajoista
Kreikkalaisissa kilpa-taisteluisissa.

Näin kauhea koston-esimerkki tuotti pelkoa koko Kreikanmaalle;
kaikki taipuiwat woiwakkaan wittajan alle ja lupasiwat olla kuuliaiset.
Aleksanteri antoi kaikille anteeksi, lähti Korinthoon, jossa pidettiin
yleistä Kreikan kokousta, ja antoi, niinkuin isänsäkin, waltita itsensä
ylipäälliköksi Persialaisia wastaan. Spartalaiset yksin eivät tahtoneet
ruweta hänen ylipäällikkyyhtensä alaisiksi. „Me olemme tottuneet”, he
antoiwat hänelle sanoa, „johtamaan muita eikä antaumaan johdeta-
wiksi”. He eivät olleetkaan täällä sotaretkellä osakkaina.

2. Aleksanteri ja Diogenes.

Korinthosssa eli silloin eräs fangen wiisas, mutta kummallinen mies, nimeltä Diogenes. Sen peri-aatteen, että ihmisen pitäisi vähentää tarpeensa niin vähäksi kuin mahdollista, koetti hän panna toimeen ylenmääräisellä ja naurettavalla tavalla. Hän kantoi pitkää partaa, repaleista hametta ja selänsään vanhaa laukkaa, ja asuntona oli hänellä tynnyri. Niinkuin Aleksanterin teki mieli omistaa kaikkea, niin Diogenes ei tahtonut mitään omaisuutta, ja wiskasi juoma-astiansakin pois, hawaittuansa, että hän yhtähywin saattoi puvostansakin juoda.

Aleksanterin teki mieli nähdä tätä erinomaista miestä ja hän meni kaunispuukuisten kumppaniensa kanssa hänen luoksensa. Diogenes wirui juuri tynnyrinsä suulla päiväpaisteessa. Nähtyänsä ison joukon ihmisiä tulewan luoksensa, nosti hän vähäsen päätänsä. Aleksanteri terwehti ystävällisesti, puhutteli häntä kauan aikaa ja piti hänen wastauksensa fangen nerokkaina. Wiimein kysyi hän häneltä: „Woiinko tehdä sinulle jotakin hywää?“ „Woitpa kyllä“ — wastasi Diogenes —, „wäisthyppäs vähäsen syrjään, että aurinko pääsee paistamaan minun“. Aleksanterin kumppanit rupešiwat tätä nauramaan, mutta Aleksanteri kääntyi ja sanoi: „Ellen olisi Aleksanteri, tahtoisin olla Diogenes!“

Taideniekkojakin käwi Aleksanteri usein puhuttelemassa; sillä Kreikan maalarien, kwanweistäjain ja kivenpiirtäjain kanta toiwoi hän tulewansa ikuistetuksi. Mutta hän osoitti toisinaan näisä asioissa, joita hän ei hymnäntänyt, liian suuren puheliaisuuden, niin että hänen täytyi silloin kärkeä pilkkaakin. Kerran moitti hän yhtä hevosen kumaa ja käski tuoda oman hevofensa wertaillawaksi. Se tuotiin ja hirnui paikalla nähtyänsä tuon maalatun hevosen. „Katsoppas!“ sanoi maalari, „hevofesi hymnäntää maalaustaitoa enemmän kuin sinä“. Kun tämä nuori kuningas toisen kerran suurella pöyhkeydellä mutta wähellä aistilla tarkasteli maalauksia, niin maalari Apelles nykäsi häntä kyllkeen, lausuen: „Katsaappas jo, Aleksanteri! Näet sen, kuinka nuo oppipoikani, jotka mulle maalia jauhawat, naurawat sinulle“.

3. Granikon ja Isson tappelut.

Kolmannella-kolmatta ollessansa lähti Aleksanteri keväällä vuonna 334 e. Kr. Kreikan liittolaisten ja Makedonian sotajoukon kanssa Persian valtaa vastaan. Sotapäällikkönsä Antipaterin jätti hän Makedoniaan maaherraksi, jotta vihamielisten alamaistensa, varsinkin Spartalaisten, täytyisi peljätä. Hän itse meni Hellespontin (Dardanellien) salmen yli Asiaan, hyppäsi täydesä sota-asussa ensimmäisenä maalle Asian rantaan ja huusi iloisenä: „Asia on minun, ei sitä hävitetä, minä otan sen haltuuni niinkuin jo valloitetun valtakunnan!“ Troian sotakledolla kävi hän katsomassa muinoisten urosten hautakumpuja, varsinkin Akhilleyn. Hän koristeli sitä kuffasilla ja enemmänkin mitään muuta toivoi hän, että Homeron kaltainen runoilija hänen tekojaan kerran lauluillansa ylistäisi. „Di onnellinen Akhilley“, lausui hän, „sinulla on eläisä ollut uskollinen ystävä, ja kuoltua tekojesi runoilija“. Hefaištioni, Aleksanterin ystävä, pani kuffaseppeleen Patroklosin hautapaikalle. Sitten waellettiin eteenpäin Graniko wirtaan asti, jota nyt kutsutaan Duswolaksi. Pitkin sen toista rantaa seisoi Persian juuri sotawäki, jota komentamassa oli monta satraapia (maaherraa), ja näiden tarkoitus oli estää Makedonialaiset menemästä wirran yli. Aleksanteri piti sota-neuwottelemuksen. Hänen kokenut sotapäällikkönsä Parmenioni neuvoi odottamaan, kunnes viholliset lähtisivät pois. „Topa sitten Hellesponto häpeäisi“, lausui Aleksanteri, „jos nyt pelkäisimme tätä pientä jokea!“ Hän hyökkäsi weteen ja Makedonialaisensa hänen jälestään, uljaimmat kahlasivat wirran poikki, tekivät päällekarauksen ja ajoivat siten Persialaiset pakoon. Tappelun tuoksinassa oli tuo liian uskalias nuori uros täparällä menettää henkensä. Kaksi Persialaista päällikköä, jotka häntä tunsiwat siitä loistawan kypärin päällä heiluwasta höyhentupusta, ratfastiwat fuoraan häntä kohden. Hän wastusteli urhoollisesti, mutta sai kuitenkin semmoisen huimauksen miekalla päätä wasten, että kypäri särkyi; ja kun hän nyt kääntyi lyöjää kohden, niin toinen Persialainen jo nosti miekansa lyömään hänet kuolijaksi. Mutta juuri samassa tuokiossa liiti urhoollinen Makedonialainen, nimeltä Kleito, esiin ja löi tältä Persialaiselta käsiwarren sekä miekan maahan, ja Aleksanteri itse pisti toisen wastustajansa kuolijaksi.

Tälle sota=voitolla pääsi Makedonian nuori kuningas Wähä=Naasian herraksi. Talven hän oleskeli Frygian maakunnassa, johon kaikki sotajoukkonsakin kokoontuivat. Tämän maakunnan vanha pää=kaupunki oli Gordio, ja sen linnassa säilytettiin muinoisten Frygialais=kuningasten maunut, joidenka niiminen rahje eli ikeen=nuora oli niin taitavasti kiedottu, että solmu näytti mahdottomalta auki päästää. Vanha satu kävi, että se joka solmun awaisi, tulisi koko Naasian wal=tiikkaaksi. Mutta Aleksanteri weti miekkansa ja katkaisi solmun, wäit=täen sillä tawoin täyttäneensä ennustuksen. Ja todella se jo näkyikin toteen käywän. Kiemuitsewin sotajoukkoinensa Aleksanteri riensi kau=puungista kaupunkiin; ne, jotka eivät suosiolla antautuneet, otettiin wäkiryynnäköllä. Tarsossa oli hän hengen vaarassa. Kaupungin lä=wisfe juoksee Kydnon wirta, jonka kirkkaassa wedessä hänen teki mie= lensä kylpeä. Tomuisena ja hiestyneenä hän siihen wiskautui. Sil=loin äkillinen wäristys waltasi kaikki hänen jäsenensä, hän kalpeni kal=man waaleaksi, ja oli kannettawana pois. Lääkärit luopuivat hänestä eiwätkä uskaltaneet hänelle mitään säätää. Yksi ainoa, nimeltä Filippo, päätti tässä hädässä käyttää waarallisen mutta tehollisen lääkkeen. Kuningas olikin juuri nauttia tätä Filippoon säätämää lääkettä, kun Parmenionilta tuotiin hänelle kirje, jossa oli tämmöinen waroitus: „Älä usko Filippoa; Persian kuninkaan sanotaan lahjoneen hänet sinua myrkyttämään“. Luettuansa kirjeen, Aleksanteri mitään wirkkamatta antoi sen lääkäriensä luettawaksi ja nautti sillä wälin mitä oli hä=nelle annettu. Hänen jalon luottamuksensa palkitsi pitainen parane=minen. Jo kolmantena päivänä oli hän johtamassa sotajoukkoansa, joka riemuhuudolla keräytyi lemmityn päällikkönsä ympärille. Hän tunkeutui Kilikian wuorten wartiattomain kallio=ahtainen läpi aina Issoon asti. Täällä, aiwan meren rannalla, sen lahden pohjassa, josta Keskimeren ranta alkaa wiedä etelään päin, seisoi Persian ku=ningas Dareio Kodomanno ja hänen kuusi=sataa tuhatta soturiansa walmiina tappeluun. Paksun ukonpilwen lailla tulivat Makedonialai=nen salangi rohkeasti Persialaisten päälle, jotta nämä, ennemmyhteensä katsomatta, kauhistuen jo ensi rynnäköstä pakenivat. Koko Persian sotajoukko hajosi pelon wimmassa pakoteille. Tappo oli kauhea; sata tuhatta Persialaista sortui kentälle. Dareion omat maunut eiwät enää woineet kaatuneiden paljouden tähden päästä paikaltansa liikkeelle. Da=

reio siis hyppäsi ulos, jättäen siihen vaippansa, kilpensä ja joutsensa, ja alkoi selkähewosella lepäämättä rientää yötä päivää tiehensä. Hänen äitinsä sekä yksi puolisonsa, kaksi tytärtänsä ja ala-ikäinen poikansa jäivät voittajain valtaan. Ne puhkesivat katteraan walitusääneen, luullen Dareion jo menettäneen henkensä. Mutta Aleksanteri lohdutti heitä wakuuttamalla, että Dareio oli pelastunut. Muutoinkin hän kohteli näitä arwoikkaita wankiansa mitä suurimmalla huolenpidolla ja kunnioituksella, aivan niinkuin jonkun ystävänsä perhettä. Kun Dareio myöhemmin sai tästä tiedon, hän kohotti kätensä taivasta kohti ja lausui: „Säilyttäkääte jumalat waltakuntani, jotta minä woisin olla kiitollinen; mutta jos olette päättäneet sille perikatoa, niin älkääte antako sitä muille kuin Makedonian Aleksanterille!”

4. Aleksanteri walloittaa Syriän, Egyptin ja Ammonion.

Issan mainio tappelu tapahtui vuonna 333 e. Kr. Nyt waelsi uros, heittäen Dareion silksensä, etelään päin pitkin meren rantaa. Yksityiset kaupungit antautuivat hänelle wapatahtoisesti, nähdesjään kuinka aivan laupias wottaja oli walloittamillensa kansoille. Mutta wastustelewille oli Tyron kaupungin onnettomuus esimerkinä. Sen asukkaat sulkiwat hänelle porttinsa ja wastustelivat urhoollisesti; mutta 7 kuukautisen piirityksen perästä walloitti hän tämän rikkaan kauppa-kaupungin wäkiryynnäköllä ja häwitetti sen kokonaan, kuten jo (sitw. 22) on kerrottu.

Sitten walloitti hän Palestinan ja meni sen perästä Suez'in kannaksen kautta Egyptiin. Hän purjehdi Niilin wirtaa myöten Memfiin kaupunkiin asti; waeluksensa tämän maan läwitse oli kuin juhla-matka; Egyptin kansa, joka oli hyllystynyt Persialaisten orjina olemaan, otti häntä joka paikassa ilolla vastaan. Niilin läntiselle laskuhaaralle rakennutti Aleksanteri häwitetyn Tyron asemesta uuden kauppa-kaupungin, joka hänen nimensä mukaan kutsuttiin Aleksandriaksi ja tuli pian maailman marffina-paikaksi.

Länttä kohden Egyptistä oli Libyan hietaisessa erämaassa eräs kostea ja hedelmällinen paikka niinkutsuttu Daasi eli kosteikko, jossa kaswoi warjoisia palmu- ja öljy-puita; sen nimi oli Ammonio, eli nykyinen Siwah. Täällä oli ikwanha Jupiter Ammonille pyhitetty tempeli. Ammonin papit olivat, niinkuin Delfonkin, kuuluisia kor-

teasta wiisaudestansa; Jupiter jumala muka ilmoitti heidän suunsa kautta tulewaisia astoita, ja Persey, Hercules ynnä muut muinaiset uroot olivat täältä saaneet tärkeitä ennustuksia. Aleksanteri, joka ei ollut mielestänsä yhtään halvempi näitä uroita, waelti sinne hywin suurella waiwalla. Kaksi ensimmäistä matkapäiwää tuntuivat vielä jofseentkin helpoilta; mutta semmoisia erämaita ei toki vielä ollut nähty. Mitä edemmäksi hän joutui hiekkamerelle, sitä tufalammaksi tuli päiwän helle; ei puuta, ei wihantaa paikkaa, eikä mitään kaswia näkynyt. Ewas=westi, jota kameelit kantoivat, jo loppui tyhkönään ja tässä kuumassa hiekkameressä ei löytnyt pisaraakaan. Kaiteksi onneksi rupefi satamaan wähä wettä ja tätä wirwoitusta nautittiin ahneesti siten, että itsekutin piti suunsa auki taiwasta kohden. Neljä päiwää kului tähän matkaan erämaan poikki. Matkalaisten lähestyessä erämaan loppua, oli korppi=parwi heille tietä näyttämässä. Wihdoinkin pääsivät he kosteikoon. Aleksanteri astui tuohon lehwäkkäässä lasjossa olewaan Ammonin temppeleihin ja näki tahtonsa tähtetyksi. Papit hänen julistiwat Jupiter Ammonin poiaksi.

5. Aleksanteri walloittaa kaikki Persian maat.

Sieltä palattuansa Egyptiin täytti Aleksanteri sotajoukkonsa täysilukuisiksi ja lähti uudestaan Asiaan Dareioa ahdistamaan. Tämän lähettiläät tulivat häntä vastaan matkalla ja tarjosivat hänelle ääretömän rahajumman noiden korkeasukuisten wankien lunnaksi, wieläpä kuningaan tyttären hänelle puolisoiksi ja kaiken maan Eufriatista Hellespontoon asti. „Mitäs siitä arwelet?“ kysyi Aleksanteri Parmenionilta. „Minä Aleksanterina siihen suostuisin!“ wastasi Parmenioni. „Niinpä suostuisinkin Parmenionina!“ wastasi Aleksanteri narraen. Hän hylkäsi rauhan ehdot kopeasti; kuitenkin lupasi hän kohdella kuningasta kunnioituksella, jos tämä tulisi hänen luoksensa. Muuten janoi hän tulewansa itse etsimään Dareioa. Vielä kerran tahtoi Persian ahdistettu kuningas koettaa onneansa ja järjesti sotajoukkonsa Gaugamelan luona (tikellä Arbela) Asfyriasja. Makedonialaiset sotapäälliköt hämmästyiwät wihollisten paljoudesta ja lehoittiwat tapelupäiwän edellisenä iltana kuningastansa tekemään yöllä päällekkänsen Persialaisten sotajoukkoon. Mutta Aleksanteri wastasi wakaalla luottamuksella: „En minä tahdo warastaa itselleni woittoa!“ — ja

meni sitten mitä rauhallisimmasti makulle. Seuraavana aamuna herätti Parmenioni hänen ja lausui kummeksien: „nukutpa niin sitkeästi, o kuningas, kuin jo voittanut olisit!“ — „No emmekö ole voittaneet“, vastasi kuningas, „koska meillä on Dareio vihdoinkin edesämme?“ Tappelu oli warsin tulinen; Persialaiset tappelivat kuin wimmattuina, mutta Aleksanterin sota-taito toimitti hänelle voiton.

Gaugamelan tappelussa voitettuaan tuli Aleksanteri koko suuren Persian valtakunnan herraksi. Kummallinen muutos! Kukapa olisi sata wiisikymmentä vuotta ennen, Miltiadeen ja Themistokleen aikoina, arwannut, että Kreikan vähäinen kansa woisi valmistaa suurelle Persian valtakunnalle saman kohtalon, minkä Persialaiset silloin koettivat valmistaa Kreikkalaisille! Nyt ei ollut enää ajattelemistaakaan, että Aleksanterille olisi vastusta tehty; Aleksanterin soturit maallesiwat laveassa Persian valtakunnassa ristiin, rastiin ja keräsiwät itsellensä tawaraa ja omaisuutta. Ne sotasaaliit, joka he ottiwat wanhoista kuninkaallisista kaupungeista, Babylonista, Susasta, Persepolista ja Ebatanasta olivat määrättömät.

Sillä aikaa pakeni onneton Dareio yhä takaa-ajettuna paikasta toiseen. Häntä ajaessaan oli Aleksanteri kerran sotawäkinensä isossa waarassa. Hän kulki lawean hiekkamaan läwitse, jossa ei löytynyt wettä. Kuitenkin sattui yksi ratsastaja löytämään vähäsen wettä kalion kolosta ja wei sitä hypärillänsä kuninkaalle. Mutta tämäpä, nähdessään soturiensaakin samoin kuin itsensä olewan suuressa weden jaanossa, kaatoi weden hypäristä maahan lausuen: „Että on liian vähä jakaa kaikille!“ Kun soturit näkiwät kuninkaassansa semmoisen kestäwyhden, lausuiwat he innokkaasti: „Wie meibät waan eteenpäin, emme ole wähyksissä, emme janoista emmekä kuolewiakaan, koska semmoinen kuningas on päällikkönämme!“

Pakenewan Dareion otti vihdoinkin oma Baktrialainen maaheransa — Besso oli tämän kawaltajan nimi — wangiksi. Tämä heittiö huudatti itsensä vielä kuninkaatsikin. Aleksanteri sai siitä tiedon ja ajoi kohta ratsujoukon kanssa häntä takaa. Kun petturi tiesi ahdistajansa olewan lähellä, pisti hän Dareion kuoliaaksi ja lähti miehineensä hyvien ratsuin selisä pakoon. Aleksanterin ratsastajat löysiwät nyt Persian onnetoman kuninkaan werellä ja mullalla tahrattuna hengen menehköissä. Hän pyysi heiltä wettä juodaksensa, ja

ylsi Makedonialainen toi hänelle sitä hypärillä. Siitä Wirkistyneenä lausui Dareio: „Hyvä ystävä, suurin tuskani on, ett'en saada pal-
kita sinulle hymäntekoasi; mutta kyllä Aleksanteri sen sulle palkitsee. Sumalat palkitfoot hänelle sen jalomielisyyden, jolla hän on kohdellut äitiäni, puolisoani ja lapsiani. Nyt minä ojennan hänelle sinun kaut-
tasi käteni". Näin lausuttuansa heitti hän henkensä. Suuri samana hetkenä tuli Aleksanteri itsekin ratsastain. Viikutettuna katseli hän sen miehen ruumista, jota hän wihaamatta oli niin kiivaasti ahdistanut ja tahtomattansa tehnyt niin onnettomaksi. Hän lewitti päällyswaat-
teensa hänen yllensä ja wietti ruumiin Persepoliin, jossa se juhllasi festi pantiin kuninkaalliseen hautaan. Sitten lähti hän jälleen aja-
maan tuota ilkeätä murhaajaa, eikä lakannut ennenkuin saarutti hä-
nen. Silloin Besfo rangastukseksi ristiin=naulittiin.

Woitto=riemuisen sotajoukkonsa etupäässä kulki nyt Aleksanteri Arian, Hyrkanian, Baktrian, ja Sogdianan kautta; se oli yhtä=mit-
tainen riemu=juna. Soturit eivät enää jaksaneet kantaa sotasaaliinsa runsautta, ja heidän mieltensä teki jo lewätä. Kun he näkiwät, ett'ei sodasta loppua tullutkaan, tulivat he tottelemattomiksi ja napisiwat kowasti. Aleksanteri näytti niin mieltyneensä Persiaan, ett'ei enää muka aikonutkaan palata Makedoniaan. Hän otti itsellensä Persia-
laisen puolison, palvelutti itseänsä itämaalaiisten tavalla, waati, että edesänsä piti itämaan tapaan langeta kaswoillensa, ja käänti persialaista waate=asua. Muuttuipa vielä julmaksikin niinkuin itämainen hirmu-
haltija ja kuunteli mielellänsä itseänsä ylisteltämän. Kun kerran juh-
lapöyhän ääressä ruwettiin puhumaan muinoisista uroista, niin hänen kiittäjänsä sanoiwat, että niiden työt eivät olisi minkään arwoisia suuren Aleksanterin urostöiden rinnalla. Kleito yksinään waan roh-
keni sanoa, että Aleksanterin isä Filippo oli kuitenkin ollut poikaansa jalompi. Aleksanteri nousi synkeänä istuimeltansa, silmänsä säihkyi-
wät wihasta; kaikki wapiwiwat Kleiton hengen waarasta ja weiwät hä-
nen sukkelasti ulos. Mutta turhaan waroittiwat he häntä, sillä hän tuli jälleen sisään ja wäitti vielä kiwaammasti, että hänen lauseensa oli muka totta. Silloin Aleksanteri hyppäsi julmana istuimeltansa, sieppasi hengenvartijan kädestä keihään ja tappoi sillä miehen, joka Granikon tappelussa oli pelastanut hänen henkensä. Mutta tämän merisen työn tehtyänsä, rupefi hän paikalla katumaan. Rauhistuneena

hän walitti ja itki kowasti ja huusi lakkaamatta: „Aleito, Aleito!” Hän kirosi elämäntänsä, salpasi itsensä telttiinsä kolmeksi vuorokaudeksi eikä nauttinut sillä aikaa einettäkään. Hänen soturinsa rupešivat huolellisiksi ja päiwittelivät: „Kuka meitä sitten wiewi isänmaahamme jälleen, kun Aleksanteri ei enää elä!” Wihdoinkin hänen ystävänsä tunkeutuivat teltiin, lohduttivat häntä sillä, että Aleiton kuolema olisi muka jumalien säätämä, ja rukoilivat, että hän näyttäytyisi surewalle sotajoukollensa. Sitten tuli hän jälleen entisellensä, mutta katumuksensa loppuikin siihen ja entinen ylpeytensä pöhyi hänesä. Hän tahtoi, että hänen alamaisensa kunnioittaisivat häntä kuin jumalaa.

6. Aleksanterin retki Intiaan ja paluumatka sekä kuolema.

Kotimaahan palaamista ei vielä sinikaan ajateltu. Aleksanteri jatkoi waan yhä sotaretkiänsä itään päin ja mieli walloittaa Intian rikkaan kultamaan, wieläpä tunkeutua koko tunnetun maailman ääreen saakka. Intia oli rikas, hyötyisä ja sangen tiheäsä asuttu maa. Asukkaat olivat niinkuin Egyptiläisetkin jaetut sukuluokkiin eli kasteihin, joista pappien ja oppineiden, niinkutsuttuin Bramiinein, kasti oli etewin ja siwistynein. Siihen luokkaan kuului myös monta kuningasta ja ruhtinasta. Useat niistä tulivat häntä vastaan lahjoja tuoden, kun hän meni Indo-wirran yli. Aleksanteri tunkeutui saman wirran Hydaspes nimiseen haaraan asti. Täällä rupešivat Intian asukkaat wastustelemaan. Toisella rannalla oli kuningas Pöro suurine sotajoukkoinensa estämäsä häntä wirran yli pääsemästä. Muutamana hirweänä hönä, jolloin satoi hywin rankasti ja ukkoinen käwi salamoiten, wei uros uskaliaasti sotawäkensä wirran yli ja ajoi Pöron pakoon. Pöro tappeli kuin jalopeura ja oli wiimeinen mies sotakentältä lähtemään. Saawoistansa waipuneena antautui hän Aleksanterille. Tämä meni hänen luoksensa, ihmetteli hänen suuruuttansa, kauneuttansa ja jaloa käytöstänsä ja kysyi häneltä: „Mitenkä tahdot kanssasi meneteltävän?” „Niinkuin kuninkaan kanssa!” wastasi Pöro. „Etkö muuta tahdo minulta?” kysyi Aleksanteri taas. „En mitään muuta, sillä siitä seuraa jo kaikki!” lausui hän. Hänen tahtonsa täytettiin paremmin kuin hän toivoikaan; hän sai, näet, ei ainoastaan koko kuninkaallisen waltakuntansa takaisin mutta wielä muitakin maita lisäksi.

Maapuri-kansat jättivät, Pöron tappiosta peljästyneinä, maansa ja pakenivat Hyfasiin (nykyisen Bejah'n) yli. Tämänkin yli tahtoi Aleksanteri wiedä sotajoukkonsa. Mutta silloinpa hänen Makedonia-laisensa tulivat lewottomiksi ja nostivat kapinan. He wäshiwät wii-meinkin siihen, että heitä laskaamatta yllytettiin yhä uusia kansoja vastaan sotimaan; he itäwöitsiwät isänmaatansa, josta he jo oliwat neljän sadan peninkulman päässä. Aleksanteri koki lohbuttaa ja kehoittaa heitä. Turhaan! He rupesiwat äänessa nurisemaan. Moni itkikin. Rumingas sanoi silloin wihastuneena: „Minä lähden wieläkin edemmäksi, ja kyllä minua seuraawia on wielä tarpeeksi asti; joka tahtoo, hän kääntyköön takaisin ja sanokoon kotimaasssa, että hän on jättänyt kuninkaan!” Sitten päätti hän sulkeutua kolmeksi päiväksi telttiinsä eikä lukuun tohtinut mennä hänen silmäinsä eteen. Mutta kun hän hawaitti, että sotawäki ei luopunut aitomuksestaan, julisti hän, taipuwan sa lähtemään takaisin. Silloin kaikuiwat riemuhuudot koko leirisä. Raitti tunkeutuivat kuninkaan luoksi häntä kiittämään. Moista leikki-taisteluita pidettiin, suuria uhria uhrattiin. Muistomerkilli sille paikalle, josta he kääntyiwät takaisin, rakennettiin 12 tornin-korkeista alttaria.

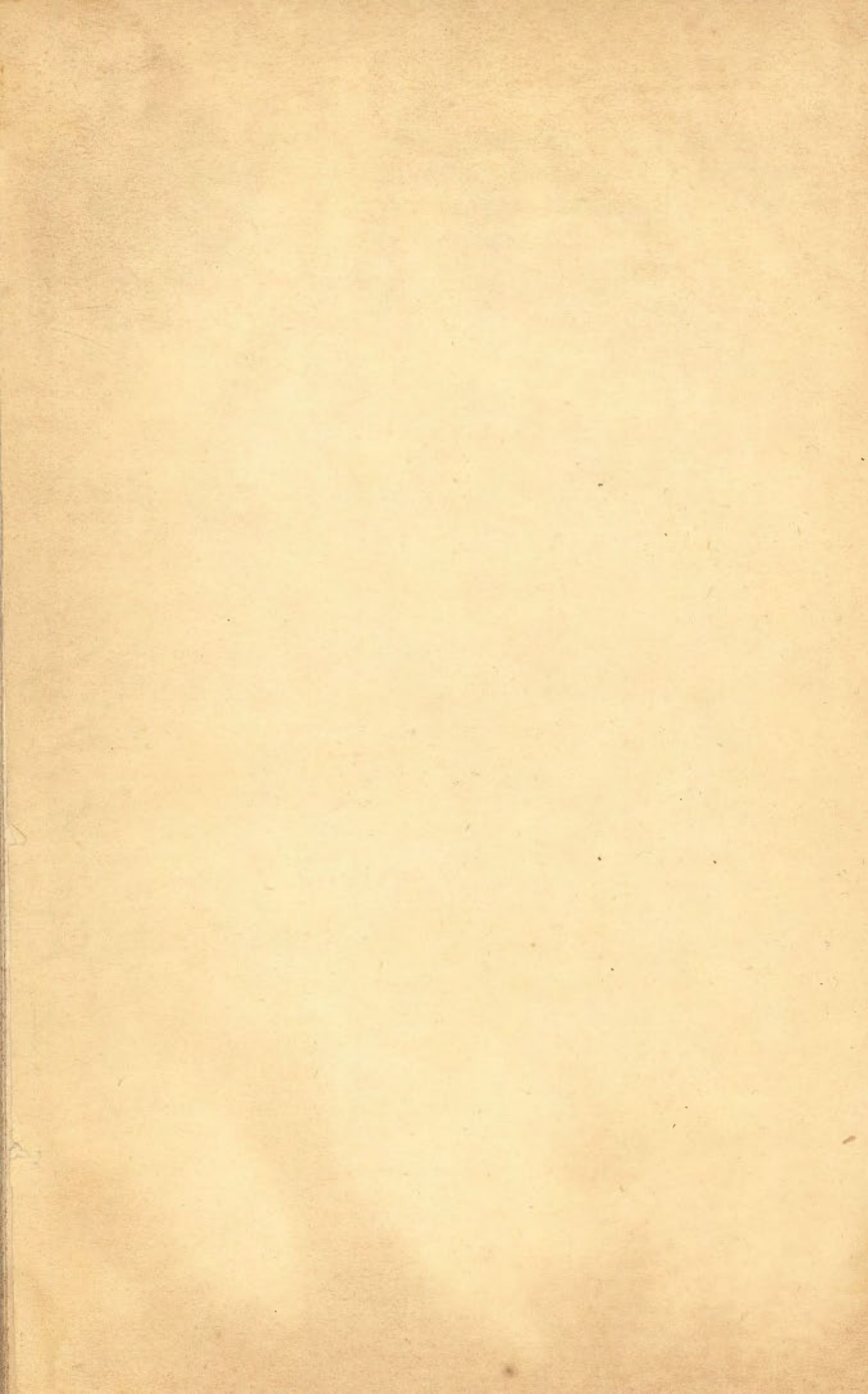
Soin osa sotawäkeä lähti laimoilla Indo-wirtaa myöten Intian merelle, sieltä Persian lahteen purjehtiaksensa ja siten oppiaksansa tuntemaan meri-tien Intiaan. Aleksanteri itse palasi muun sotajoukkonsa kanssa sanomattomia wastuksia kärsien Gedrosian ja Karamanian heikkamaiden kautta jälleen Babyloniin, johonka myöskin tuo meritse wäkeä koston sotawäkensä tuli. Babylonin hän aikoi tehdä suuren waltakuntansa pääkaupungiksi; sillä aitomuksensa oli yhdistää kaikki walloittamansa kansat ainoaksi waltakunnaksi ja saattaa heidät sivistyksen korkeimmalle portaalle. Mutta juuri näitä suuria aikeita mieltiesänjä sairastui hän; hänen monet waikeat toimituksensa sekä ylellinen elämän-nautinto tuottiwat hänelle kuume-taudin, jota ei enää käynyt parantaa. Hänen sotapäällikkönsä seisoiwat murheellisina hänen sairastuonsa wieresä ja kättelivät häntä. Hän nosti wäheksen päätänsä, katsoi heihin merkillisesti ja lausui: „Minä arwaan, että werisiä sotia seuraa minun kuoltuani”. Häneltä kysyttiin nyt, kenenkä hän määräisi hallitsijaksi jälkeensä; sillä hänellä ei ollut omia lapsia. Hän wastasi: „Arwokkaimman”. Sitten erkani hän maailmasta Kesäkuun 11 p. 323 e. Kr.

kolmen-neljättä vuoden vanhana, hallittuansa ainoastaan 12 vuotta ja 8 kuukautta. Hänen aikainen kuolemansa oli määrättömän suuri vahinko ihmiskunnalle, sillä se valta, jonka hän oli alkanut rakentaa, hajosi nyt kohta eripuraisuuden kautta raunioiksi.

B1

Hleis

SKS

Toim

34:1

(1864)

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURAN KIRJASTO

106 013 8512

